

www.facebook.com/groups/ekitaphane

HASRET =)

Muhteşem Süleyman Kanunî

HAROLD LAMB

Tutku

ÖZEL FİYAT
7,95 TL

Muhteşem Süleyman Kanuni

TUTKU YAYINEVİ ©

Editör : Füsün Dikmen
Kapak Tasarımı : Faruk Erşahin
Çeviri : Füsün Dikmen
Baskı : Korza Yayın. Bas. San. Tic. Ltd. Şti.
Yay. Sertifika No : 15304
ISBN : 978-605-4308-66-8

1. Basım: Mart 2012

TUTKU YAYINEVİ

Hilal Mah. Aleksander Dupçek Cd. No:16/1 Çankaya-Ankara
Tel: (312) 442 73 95 - (533) 322 67 31

DAĞITIM

Dost Dağıtım : (312) 430 48 95
Alfa Dağıtım : (212) 511 53 03

TÉMSİLCİLİKLERİMİZ

İzmir : Pan Kitabevi, Aykut Yenersu, Tel: (232) 369 11 99
Bursa : Bursa Kültür Merkezi, Tel: (224) 225 52 52
Adana : Bilgi Dağıtım, Gökhan Çelik, Tel: (322) 432 27 60
Samsun : Endülüs Kitabevi, Tel: (362) 435 96 07
Diyarbakır : Urartu Kitabevi, Mahmut Erdiñç, Tel: (412) 223 10 12
Elazığđ : Batı Kitabevi, Hanifi Batı, Tel: (424) 237 69 71

© 2012 Tutku Yayınevi

Eserin tüm yayın hakları Tutku Yayınevi'ne aittir.

Yazılı izin olmadan kısmen veya tamamen hiçbir yolla kopya edilemez.
çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

www.tutkuyayinevi.com

TAKDİM

Kendisine "Kanunî" denmesi, yeni kanunlar icad etmesinden değil, mevcut kanunları yazdırıp çok sıkı bir şekilde tatbik etmesinden dolayıdır. Kanunî Sultan Süleyman adaleti seven bir padişahı. Mısır'dan gelen vergiyi haddinden fazla bulup, yaptırdığı araştırma sonunda halkın zulme uğradığını düşünmesi ve Mısır Valisini değiştirmesi bunun açık kanıtıdır. Kanunî Sultan Süleyman, tahta çıktığı sırada Osmanlı Devleti dünyanın en zengin ve en güçlü devleti konumundaydı. Babasının ölümü ve kendisinin padişah olması, "Arslan öldü, yerine kuzu geçti" diye düşünen Avrupalıları sevindiriyordu. Ancak Avrupalılar, çok geçmeden hayal kırıklığına uğradılar.

"Bizim kanunumuz ister ki Padişahın atının görüldüğü her yer daima hükmümüz altında bulunsun..."

O kuvvet yıllarında Avrupalılar ondan, Muhteşem Süleyman, Muazzam Türk diye bahsediyorlardı. Sarayına gelen yabancı ziyaretçilerin, kavuğunun ipek tülbindinin kıvrımları arasında parıldayan mücevherlerle gözleri kamaşıyor, İbrahim, Yedikule'yi "tıka basa" dolduran hazinelerden bahsederken, bunlar kulak kesiliyorlardı. Bununla birlikte, Süleyman'ın kimseye açmadığı bir irade ile sessizce gerçekleştirmeye çalıştığı idealin anlam ve önemini, hemen hiç birisi fark etmemişti...

Kanuni Sultan Süleyman 1520 yılında, I. Selim'in ardından tahta çıktı. 1521'de Belgrad, 1522'de Rodos, 1526'da Mohaç,

1534'de Bağdat ve Tebriz, 1538'de Boğdan'ın tamamı ve Preveze, 1541'de Macaristan'ın tamamı, 1543'de Estergon, 1551'de Trablusgarp, 1553'de Safevi topraklarının bir kısmı, 1566'da Zigetvar I. Süleyman tarafından fethedildi. I. Selim'den 6.557.000 km² olarak devraldığı Osmanlı İmparatorluğu'nu, kırk altı yılda 14.893.000 km²'ye ulaştırdı (Avrupa'da 1.998.000 km², Asya'da 4.169.000 km², Afrika'da da 8.726.000 km² olmak üzere). Zigetvar fethedilmeden 1 gün önce, 6 Eylül 1566 tarihinde hayatını kaybetti.

45 yıl 3 ay 7 gün padişahlık yaptı. Saltanatının 2745 gününü (7,5 sene) at sırtında seferlerde geçirdi. 13 büyük seferinde at üzerinde yaklaşık 43.000 kilometre kadar mesafe katetti. 21 eyalet ve 250 sancaktan oluşan Osmanlı Devleti çok geniş sınırlara ulaştı.

Tarihçi ve edebiyatçı vasıflarını bir arada toplayan Harold Lamb, işte bu Muhteşem Süleyman Kanunî'nin hayatını mercek altına alıyor. Lamb'ın diğer tarihsel romanlarında da olduğu gibi, birinci el kaynaklara sadık kalarak, romansı bir anlatımla bu dönemi kaleme alması, devrin dinamiklerini anlaşılır kılıyor. Bununla birlikte, Lamb'ın bu değerlendirmesini Batı kaynakları ve Batılı düşünceyi merkeze alarak yapması, bize bu dönemin çağdaş Batı perspektifinden bakma imkânı da veriyor. Lamb'ın Osmanlı kayıtlarından faydalanması, okurda olaylara tanıklık etme hissi uyandırıyor. Böylece bu devrin hep tekrarlanan siyasî anlatısının dışında, blokları oluşturan unsurların en küçük parçalarını anlamaya yaklaşıyoruz.

Sonuç olarak Harold Lamb, gerçeklere dayalı ve tam olarak da bu sebeple çarpıcı bilgiler içeren bir eseri akıcı bir dille kaleme almış; yalnızca Muhteşem Süleyman Kanunî dönemi dinamiklerini okur için anlaşılır kılacak bir kitap değil, aynı zamanda devre ayna tutacak, detaylı bir çalışma ortaya koymuştur.

TUTKU YAYINEVİ

1. BÖLÜM CÜLÛS

HABERCİLER

İki yabancı doktor, fikir alışverişlerini tamamlayarak artık Sultan Selim'in kanserle kemirilmiş vücudunda hayattan eser kalmadığı kararına vardıldıktan sonra, kesin teşhislerini Veziri azama bildirdiler.

Doktorlar içi harlı kömürle dolu mangalı, şilte üzerinde işlemeli yorganın altında uzanmış olan naşın yanından öteye taşımak için Veziriazama yardım ettiler. Sonra kendileri de uyumak amacıyla halıların üzerine uzanıverdiler. Doktorlar dokuz gün boyunca Otağ-ı Hümayunun yatak odasını terk edemeyeceklerini çok iyi biliyorlardı. Sultanın ölümünü bu süre boyunca gizlemek gerekiyordu. Veziriazamın kararı bu yolda idi.

Veziriazam Piri Paşa, yaşlı bir adamdı. Ömrünün bu yaşa kadar uzayacağını kendisi dahi ummamıştı. Selim'e gelince, o senelerden beri hasta idi; ancak muazzam, bükülmez bir irade kuvveti Sultan'a, ıstırabın yıprattığı vücudunu, sekiz hükümlerlik yılı boyunca seferden sefere taşımak imkânını vermişti.¹ Bu yüzden, içini kemiren bir hiddet ve şiddet Sultan'ı, en yakınlarına karşı dahi amansızlaştırmıştı. İmparatorluğun yöne-

tim görev ve sorumluluklarını omuzlarına almış olan Piri Paşa ise, Sultan'ın en yakınlarının başında gelmekte idi.

Piri Paşa, imbikleri, çanakları, ocakları yanından geçici olarak ayrılmak üzere bulunan bir simyager dikkatiyle, etrafını inceden inceye gözden geçirdi. Çadır bezindeki herhangi bir delikten içeriye bakabilecek meraklı gözlere yersiz, uygunsuz görünebilecek bir şey olup olmadığını araştırdı. Sonra biri dışında, bütün yağ kandillerini söndürerek bir köşeden hokka takımı ile bir miktar kâğıt aldı. Bunları, sanki biraz önce Sultan kullanmış gibi bir halde, şiltenin başucuna koydu. Sultan, geceleri uyuyamadığı zamanlar yazmayı severdi. Piri Paşa, yatağın başucuna koyduğu kâğıtlara, bunların Selim'in el yazısını taşıdığından emin olmak için göz attığı zaman, şu Farisî beyti okudu;

Ava giden athlardan hiç sual edilir mi?

Hakikati halde avcılar kimdir?

Avlanacak olan kimdir?

Asık surathı olarak tanınan Yavuz, aynı zamanda ince ruhlu bir şairdi...

Piri Paşa, Otağ-ı Hümayunun arz odasında nöbet tutan saray ağalarına, Sultan'ın uykuya daldığını, kendisinin de dinlenmeye çekileceğini söyledi. Dışarıda, sancak gönderinin altındaki nöbetçilere de kendisinden sonra otağı başka hiç kimsenin terk etmesine izin vermemelerini emretti.

Bundan sonra kendi çadırında dinlenmeye çekilmek yerine, dağ serinliğinde hava almak istiyormuş gibi amaçsız dolaşırçasına iki güvenilir adamının kendisini beklemekte oldukları ahıra doğru ilerledi. Bu iki adam, günlerden beri aynı yerden ayrılmamışlar; gelmesi her an mümkün olan efendilerini, onun vereceği emri beklemişlerdi.

Paşa, karanlıkta ilerledikçe büyük bir ordugâhın alışılmış kaynaşmasını hissediyor, su taşıyan arabaların gıcirtısını, kesilmeye yürütülen koyunların sürülüşünü duyuyordu. Yaş odunların dumanı, puslu gecede ağır ağır göklere yükseliyor;

düzenli aralıklarla yakılmış ateşler ordugâhı sınırlandıran tepeleri çevreliyordu. O gece, diğer herhangi bir geceden farklı hiçbir şey görülüyordu. Bununla beraber, yaşlı Vezir, ihanet amacı ile değilse bile, sırf merak dürtüsüyle takip edilmekte olduğundan emindi.

Paşa, adamlarını ahır nöbetçilerinin gezindikleri geçitte yere diz çökmüş zar oynar halde buldu. Bir türlü geçmek bilmeyen uzun bir dakika boyunca, sanki oyunu seyrediyormuş gibi durdu. Aslında, zar oynayanların kendi adamları olup olmadıklarını araştırmakta idi. İki kişiden genç olanı silahtardı; daha yaşlısı aslında bir beylerbeyiydi, fakat o gece bir bölükbaşı kıyafetine bürünerek kılık değiştirmişti.

O anda, Piri Paşa önemli bir karar vermek zorunda olduğu zamanlar duyduğu iç ezikliğini, bir hata yapıp da nice kişilerin ölümüne sebebiyet vermek ihtimalinin yıpratıcı endişesini bir kere daha hissetti. Bir an için kendi atına atlayıp oralardan uzaklaşmak, Boğaziçi'nin serin suları kıyısında lâle bahçesine çekilerek istirahatı kavuşmak isteği duydu. Fakat bunu yapmasına olanak yoktu.

Sultan Selim'in öldüğü şüphe götürmez bir katiyetle öğrenildikten sonra, ilk birkaç günün huzursuzluk içinde geçeceği kesindi. Padişah'ın halefinin Eyüp Sultan Türbesi'nde kılıç kuşanacağı güne kadar, başıboş Anadolu boyları arasında kargaşalıkların baş göstermesi mümkün, Selim'in düşmanlarının ayaklanmaları ise hemen hemen kesindi. Bununla birlikte Selim çok az düşmanını hayatta bırakmıştı. Saltanat mirası da tek oğluna kalıyordu.

Bu tek oğul; güneyde, Anadolu sahilinde yaşamakta olan Süleyman'dı.

Piri Paşa, her şeyden çok İmparatorluk hazinelerinin bulunduğu şehirden korkuyordu. Orada kâfirler hâlâ kendi saraylarında yaşıyorlardı. Tesadüfen kulağa çalınan tek bir kelime ile veya birkaç kuruşluk rüşvetle, bu koca şehir birdenbire ayaklandırılabilirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşlı Sadrazamı, daha ilk Türk atlılarının şehir kapılarında dizginle-

rini kastıkları günlerden beri bu şehri tanırdı. Aradan altmış yedi sene geçmiş olmasına rağmen, Piri Paşa şehre hâlâ güvenmiyor, hâlâ yabancı mülkü gözüyle bakıyordu. Nitekim kendisi, ikametgâhını mavi suların kıyısında, şehir surlarının görünemeyeceği kadar uzaklarda kurmayı tercih etmişti.

Şimdi, iki zar oyuncusunun sessizce kendisini süzmekte olduklarını fark eden Vezir, içindeki endişeyi nihayet yenerek:

“Bu çeşit oyunlar için vakit çok geç değil mi?” dedi. “Vakit” kelimesi üzerinde özellikle durmuştu. Bu, habercileri yola çıkaracak olan parola kelime idi. Bundan sonra yapılacak işleri, üçü daha önceden kararlaştırmışlardı.

Bizzat Sultan'ın iradesini temsil eden İmparatorluk Sadrazamı'nın bu sözleri üzerine kumarcılar büyük bir itaatkârlıkla tahta zarlarını toparlayarak derhal ayağa kalktılar, içlerinden yaşlı olanı saygılı bir ifade ile:

“Esselâmüaleyküm, Devletlû Sultanım,” dedi.

İki zar oyuncusu, kabahatliymişler gibi çekilirlerken Piri Paşa içlerinden genç olanı durdurdu ve Silahtara üzerinde imzasız yazı bulunan bir kâğıt uzatarak, hafif bir çıkışmayla görevi hakkında uyarıda bulunuyormuş gibi.

“Hele şu kaberde atlarının hesabını düzelt,” dedi.

Veziriazam'ın söylediği her kelimenin ordugâhın her tarafında yayılvereceği kesindi.

Atlarına atlamadan, habercilerinin önce takip edildiklerinden emin olmak için kısa bir süre daha orada durduktan sonra, Piri Paşa kendi çadırına döndü. Çadıra vardığı zaman iki habercinin çoktan atlarına atlayıp güneye doğru dörtlü at koşturmakta olduklarını biliyordu. Beylerbeyi İstanbul'a giderek, olası herhangi bir ayaklanmayı karşılamak üzere orada kalacak; Silahtar ise hayvan değiştire değiştire, atları çatlatan bir süratle Boğaz'ı aşip Anadolu'ya geçecek, Veziriazamın mektubunu Selim'in oğlu Süleyman'a ulaştıracaktı.

Piri Paşa, daha bir hafta boyunca etrafa Sultan'ın hayatta olduğu hissini vermeye devam edebileceğini ummuştu. Fakat

beşinci günün sonunda, sırrının Otağ-ı Hümayundan dışarı-
ra sızmış olduğunu fark etti. Evet, sır sızmıştı ama henüz dışa-
rıdakilerin elinde ispat olanağı yoktu. Bu arada kazanmış ol-
duğu zamanla on binlerce silahlı askerin o sıradaki ruh halini
ve vaziyeti etraflıca düşündükten sonra Piri Paşa, eksik kalan
bu ispatı da bizzat kendisi bağışlamaya karar kıldı. Aniden
çadırından fırladı. Yedi ak tuğun asılı olduğu sancak direğinin
yanına giderek Yavuz Sultan Selim'in o gece ölmüş olduğunu
ilân etti.

Hemen o anda, en yakındaki Yeniçeriler derhal palalarıyla
iplerini keserek çadırlarını yıktılar, üskûfelerini çıkarıp parça-
ladılar; bir an içinde matem çığlıkları bütün ordugâhı kapladı.

Ordunun devamlı surette değişen ruh halleri hakkında e-
dinmiş olduğu bütün tecrübesine rağmen Piri Paşa, bizzat ken-
disi ıstırap nöbetleri ile kıvranmış olan bir adamın zulme va-
ran hiddet ve şiddeti altında ezilmiş olan bu Yeniçerilerin, aynı
adamın ölümü üzerine çocuklar gibi ağlayarak yas tutmaları
karşısında hayret duymaktan kendini alamadı.

Piri Paşa için Ordu artık güven altına alınmış demektir. Ve-
ziriazam hemen ordugâhtan ayrılmaya karar verdi. Otağ-ı Hü-
mayundaki bütün para sandıklarını, Selim'in şahsî hazinesini
mühürledikten sonra Piri Paşa, Mühr-ü Hümayunu kendisi
muhafaza etmek şartıyla kumandayı diğer bir vezire devretti;
cenaze alayını güneye doğru ağır ağır ilerletmek konusunda da
gerekli talimatı vermeyi ihmal etmeyerek, o gece, habercileri-
nin arkasından kendisi de, kılık değiştirerek şehre doğru yola
çıktı.

Hesabına göre Süleyman'ın dokuzuncu gün şehre ulaşmış
olması gerekiyordu. Herhangi bir aksilik olur da Selim'in oğlu
zamanında gözükmezse, eh artık o zaman Mühr-ü Hümayu-
nun sahibi herhâlde bu felâketin de içinden çıkmanın bir kola-
yını bulurdu.

Yolunu aydınlatacak meşalecilerden mahrum, karanlıklar
içinde atını süren Piri Paşa, hiçbir tehlike, hiçbir güçlük karşı-

sında iradesi sarsılmamış olan Selim'in eksikliğini birdenbire bütün benliğinde hissetti.

Babasının ölümünün beşinci günü, Süleyman Anadolu sahilleri boyunca, kuzeye doğru yola çıktı.

Müstakbel Padişah aceleye gerek görmeden atını rahat rahat sürüyor; zaman zaman kısaltılmış üzengiler üzerinde ileri doğru eğilerek ince, uzun vücudunu dinlendiriyordu. Süleyman atları çok sever, haralarda geçirdiği zamanlar duyduğu zevkin sonu olmazdı. Dizginleri tutan adaleli eli güneşten yanmıştı. Devamlı surette araştıran gök rengi gözleri, ince dudakları, yüzüne çarpan ılık rüzgârla hassaslaşan ince, uzun, kemerli burnu ve edası, ona eğerin üzerinde büyük bir zarafet veriyordu.

Hafif bir bıyık dışında Süleyman'ın yüzü tıraşlıydı ve başına şöyle bir sarıvermiş olduğu sarığının iştirilmemiş uçları rüzgârda savruluyordu. Bu haliyle onu genç ve azimli bir dervişe benzetmek mümkündü. Selim'in oğlu o sırada henüz 25'ini doldurmamıştı.

Süleyman atı üzerinde ilerlerken gözleri harman sonrasında saman tınazlarına, bahar ekimi için hazırlanmış bereketli, kırmızı topraklara dalıyordu. Yol, zaman zaman küçük körfezler etrafında kıvrılıyor, buralarda Süleyman, kırmızı damlı sahil köyleri önünde demir atmış olan balıkçı yelkenlilerinin direklerini saymayı ihmal etmiyordu. Bu güney sahili onun idaresine verilmiş ve o, denenmekte olduğunu bütün hatalarının hesabının tutulacağını bilerek, tıpkı daha evvel Kırım eyaletinde olduğu gibi, bu Anadolu vilâyetinde de azami gayretle çalışmıştı. Fakat her şeye rağmen Süleyman, meşe ağaçlarının gölgesi altındaki barakalarda ilim tahsil etmiş olduğu büyük şehri bunların hepsinden daha çok severdi.

Süleyman, insanın da hayvanın da sevk ve idaresi konularında tecrübe kazanmak amacıyla tam on altı senelik bir çıraklık devresi geçirmiş, bu süre zarfında etrafındaki tecrübeli devlet adamlarının tavsiyelerinden, fikirlerinden faydalanmış; hatta babasının örneği alınarak kurulmuş küçük çapta bir

divana hükmetmişti. Fakat bütün bu yıllar boyunca, sürekli savaflara giden sert yüzlü babasının bir defa olsun, yol göstericiliğine nail olamamıştı.

Genç şehzade, Veziriazamın kısaca Âli Osman'ın kılıcının şehir dışındaki türbede kendisini beklemekte olduğunu bildiren mektubunu kuşağında taşıyordu. Etrafindakiler bu mektubu şüphe ile karşılamışlar ve bunun kendisini şehre çekmeye yönelik bir tuzak olması ihtimali üzerinde durmuşlardı. "Kulaklar aldatır, gerçeği insana ancak gözler gösterir" demişlerdi.

Fakat yorgunluktan bitap düşmüş olan haberci, mektubu bizzat Pîrî Paşa'nın yazmış olduğuna yemin üstüne yemin etmişti.

İşte bu sırada aslen Yunanlı olan İbrahim ileri atılmış ve "mektup, Süleyman'ı kuzeye çekmeye yönelik bir tuzak olsaydı bunda ya Selim'in öldüğü ya da Pîrî Paşa'nın acilen Süleyman'ı davet ettiğinin yazılı olması gerekirdi" demişti. Hâlbuki sadece Âli Osman'ın kılıcından bahsediliyordu. Sonra, habercinin zeytin ağaçları altında serili hasıra kendini bırakıverip Süleyman'ın kendisine bağışladığı altın kesesini tutacak kadar dahi takat bulamadan hemen uykuya dalmış olduğunu, bizzat Süleyman da fark etmemiş miydi? Bu adamcağızın peşi peşine birkaç geceyi uykusuz geçirmiş olduğu belli değil miydi?

Bu düşünceler üzerine Süleyman davete uymaya karar vermişti. Etrafindakiler:

"O halde zaman geçirmeden, derhal hareket etmeli" tavsiyesinde bulunmuşlardı.

Ne Süleyman'ın, ne de kendilerinin ailelerini düşünmeyi bile hatırlarından geçirmiyorlardı. Hemen yola çıkmak fikrini, o anda hiçbirisi garipsememişti.

Yola çıkmak üzere iken atının dizginlerine sarılıp Süleyman Peygamber'in ismini taşıdığı için çok daha talihli olduğunu ileri sürerek; Süleyman'ın, Âli Osman'ın onuncu kuşağı, İslâmiyet'in de onuncu asrında saltanata ermesinden bir hikmet çıkarmaya çalışan ve gerçekten "Her devirde birisinin

çıkıp devri sanki azalı bir boğa imiş gibi boynuzlarından tutarak yere sermesinin kader olduğunu” haykıran derviş, müstakbel padişahı bir hayli kızdırmıştı.

Daha önce de alelacele imzalaması için birçok emirler hazırlamışlardı. Sonra, Süleyman’ın imzasını atışını, sanki bu imza bir gün evvel attığı imzalardan farklı imiş gibi büyük bir dikkatle seyretmişlerdi.

Süleyman, etrafındakilerin kafalarında artık sultanlığa yükseldiğini, Âli Osman’ın hükümdarlığını eline almış olduğunu biliyordu. Fakat o anda kendini yalnız, yapayalnız hissediyordu. Erkek kardeşi yoktu. Selim ise amcalarından hiçbirini sağ bırakmamıştı. Örneğin kayıkla şehre geçerken bir pusuya düşüp, meçhul ellerden hayatını kaybetse, Âli Osman’ın varlığı ortadan kalkacaktı.

Son birkaç nesil boyunca ataları, sülalenin değişmez kanun gibi benimsediği geleneğin gereği, yalnızlık içinde ömür sürmek zorunda kalmışlardı. Zaten Anadolu’ya gelenler bir avuç Türk’ten ibaret değil miydi? Onlar farklı farklı lâkaplar da almışlardı: Gazi ve Kayser-i Rûm gibi. Bununla beraber daha henüz tam manasıyla bir millet birliği kuramamışlar, bilfiil bir imparatorluğa sahip olmamışlardı. Tabii ki Fatih Sultan Mehmed, II. Mehmed, Bizans’ı Avrupalılar’ın elinden söküp almıştı. Fakat aynı kabiliyetli Sultan bir de kanun vaaz etmişti: ‘Bundan böyle bir Müslüman’la bir Hıristiyan denk sayılacak, bir Rum’un oğlu bir Anadolu çocuğu ile eş tutulacak’ diye ferman salmıştı.

Fatih’in ağzından çıkan söz, kanun derecesinde idi. Ondan sonra oğlu, Süleyman’ın dedesi de başka bir kanun vaaz etmişti. Kendi tebaasının, Osmanlılar’ın, Avrupa’da fethettikleri topraklarda yaşayan halktan daha üstün bir ilim ve irfana sahip olmaları, Sultan Bayezid’in iradesiyle şart koşulmuştu. Ve iki Sultanın almış uzun yıl süren saltanatları boyunca, bu iki irade harfiyen tatbik edilmişti. Bu fikirler bir millete yön verebilecek gerekli birliği sağlayabilecek miydi? İki adam, iki fikir.

Ve bunların ardından gelip, eskilerin döktüğü kalıpları kırarak yeni ülkeler fethine koşan Selim.

Süleyman birdenbire düşünce dünyasından sıyrıldı: Önündeki yol tıkanmıştı. Bir köylü kağnisinin tekerleği, bir ırmak üzerindeki dar, taş köprüde hendeğe saplanmış, kağnidaki buğday başakları dar geçide saçılarak kümelenmişti. Süleyman'dan önce giden iki öncü de bu durum karşında atlarından inmişler, tekerleği hendekten kurtarmak için köylüye yardıma çalışıyorlar, fakat başarılı olamıyorlardı.

Kağniya yaklaştığı zaman Süleyman atının dizginlerini kasti. Aniden Şehzadenin arkasındaki atlıların süratli nal sesleri duyuldu. O gün refakatindekiler rütbeleri, seviyeleri ne olursa olsun, sezdirmeden Şehzade'yi bir mızrak atımı mesafeden takip etmişler; böylece eskiye oranla daha üstün bir saygıyla hareket ettiklerini belirtmeye çalışmışlardı. Şimdi, köprü üstündeki kargaşalığı görebilecek mesafeye geldikleri zaman, gerekli halde müstakbel sultanlarını korumak kaygısıyla atlarını mahmuzlamışlar, süratle ileri atılmışlardı.

Lüzumsuz bağırma ve çağırışmadan sabırsızlanan Süleyman, dizginleri avucu içinde çekiştirdi. Süleyman, nefis, boz küheylanı ırmak yamacından aşağı çevirdi, suya atılıp, karşı yamaca fırladı. Bu manzarayı gören öncüler, derhal atlarına atlayarak Şehzadeyi taklitle karşıya geçtiler ve endişe içinde, zamanında yerlerini almak üzere, hayvanlarını süratle sürerek ileri geçtiler. On anda Süleyman bu ırmak başında bir pusuya düşürülebileceği ihtimalini hatırladı. Hâlbuki o sadece önündeki maniyi aşmanın çaresini düşünmüştü. Bu sonradan hatırladığı ihtimal karşısında yalnız kalmaktan hoşlanmadı ve omuzu üzerinden geriye seslendi:

“Yanıma gel, İbrahim.”

Süleyman zor zamanlarında genellikle Şahincibaşısı İbrahim'i yanına çağırırdı. İbrahim, deniz kıyısında, Hıristiyan ve Yunanlı bir ana ve babadan doğmuştu. Süleyman'dan daha yaşlı idi. Yağız teni, ince bir vücudu, ileri doğru çıkık çenesi ve hemen her sorunun özüne nüfuz eden, ilerisini görebilen kes-

kin gözleri vardı. Genellikle İbrahim, Şehzadeye kemence çarlar, başkalarının görmediği, bilmediği kitaplardan parçalar okurdu.

Süleyman kendisi hemen bütün sorunları şahsen, adeta gayret sarf etmeden kolaylıkla halletme kabiliyetine sahipti. Fakat gene de bir meseleyi zeki İbrahim'in nasıl çözeceğini merak eder, onun yorumlarını dinlemekten zevk duyardı. O gün de bir sorun ortaya atıverdi:

“De bakalım, İbrahim,” dedi. “Ordu, babamın, babası Bayezid'i zehirlediğini mi sanır?”

İbrahim, ilk defa olarak, hazır bir cevap bulamadı. Ne de olsa ordu, gerçekten bu yolda düşünüyordu. Yumuşak huylu, ileri görüşlü Bayezid, saltanattan merhametsiz oğlu Selim'in lehine feragat etmemiş miydi? Bundan sonra yaşlı Bayezid, son demlerini huzur ve sükûnet içinde geçirmek amacıyla doğduğu şehre gitmekte iken yolda, teşhis konulamayan bir hastalıktan ölüvermemiş miydi? Herhâlde işin doğrusu Bayezid'in zehirlenerek öldüğü olmalıydı.² Fakat ortada bu varsayımı ispat edecek hiçbir delil yoktu ve zeki Şahincibaşı ilk kez, ne tür bir cevabın Süleyman'ı tatmin edeceğini kestiremiyordu. Herhâlde Şehzadeye yalan söylemekte fayda yoktu. Ölçülü konuşmaya gayret ederek:

“Ordu bu yolda düşünür, Devletlûm,” dedi. “Zira Yavuz Sultan Selim Han bütün iktidarı tek başına elinde tutmaya azmetmişti. Hâlbuki Bayezid Han hayatta kaldıkça, nerede olursa olsun, Osmanlı diyarında iki Sultan var demektir.”

Süleyman bu cevabı beğendi mi, beğenmedi mi hiç belli etmedi. O böyle kendi iç dünyasına çekildiği zamanlar, İbrahim, Şehzade'nin kafasından neler geçtiğini tahmin edemezdi. Süleyman'ın zaman zaman kafasını kurcalayan önemli meseleleri kendi iç dünyasının kararına bırakmak alışkanlığı vardı. İbrahim, Şehzade'nin ameli tarafını pekâlâ anlıyor, biliyordu. Fakat onun âdeta tasavvufa varan ruh hallerini bir türlü kesti-

---

² Tarihlerimizde bu ihtimale ilişkin bir kayıt yer almamaktadır.

rememişti. Endişe ile genç efendisinin o andaki mizacını anlamaya çalıştı. Biraz daha kurcaladı:

“Geçmişini değiştirmeye imkân yok ki, Devletlûm. Bu sabah-tan önce onlar artık geçmişe karıştı. Devletlûm için bir kuvvet ve iktidar sabahı ise bu yolun ötesindedir.” (Süleyman’ı kolayca kandırmak mümkündü; fakat bu yolu denemek daima tehlikeli idi. Zira Süleyman sessizliği, nüktedanlığı, birdenbire coşkunluğa kapılıveren şiddetli mizacını itina ile gizlerdi.) “Dervişin de dediği gibi bütün olup geçenler, Devletlûm için talih alâmetleridir. Bizzat Bayezid Han, Devletlûm’un bir gün saltanat süreceğini daha o zamandan kehanet buyurmamışlar mıydı? Kim bilir, belki de cennetmekân Sultan Selim Han kendi yerine Devletlûm’un cülûsundan çekinmiştir.”

İbrahim sözlerinin etkisini anlayabilmek ümidiyle, yanı başındaki Şehzadenin hassas yüzüne baktı. Bu yüzde alan herhangi bir ifadeyi okuyabilmek mümkün değildi:

“Gerilere bakma Devletlûm. İleri bak, inan ki talihlisin.”

Ve hoş gitmek arzusuyla sesini daha da yükseltmeye cesaret etti:

“Şehre Devletlûm’dan önce varmak için at koşturan karındaşlar yok. Devletlûm’un yolunda atlarının dizginini kasacak düşmanlar yok. Her türlü kuvvet, kudret, Süleyman Han’ın bir parmağını oynatmasını bekliyor. Şu anda koskoca Veziriazam dahi, Yüce Allah’ın halifesi önünde boyun eğmeye hazır duruyor. Nefsinde bu talih varken Devletlûm’un yeryüzünde kadir olamayacağı bir şey yoktur.”

Süleyman, gülümsedi:

“Yalnız bu yoldan geri dönmek dışında,” dedi.

ŞEHRİN SESLERİ

Süleyman geri dönmedi. Üç gün boyunca atını süratle sürdü. Nihayet sakin, nemli topraklar, ormanlardaki kömür ocaklarından tüten dumanlar geride kaldı. Atının nalları Romalılardan kalma bir yolun taşlarını dövdü. Bu yol Çamlıca tepelerine ulaştırıyordu. Bu tepede ölümler yatıyor, şehirliler ise buradan gelip geçiyorlardı. Tepenin ötesinde, Marmara'nın mavi suları parlıyordu.

İşte nihayet Süleyman sakin, açık ovaları arkada bırakmış, hüküm süreceği şehir artık görüş alanına girmişti. Daha şimdiden etrafındaki manzara değişivermişti. Burada yeşil arpa başakları üzerine eğilen yahut sürüdeki kuzuların yanında sakin sakin yürüyen köylüler yoktu; burada halk taş kaldırımli yollarda kümelenmiş dikkatle kendisini süzüyordu. Süleyman kendisine ulaşmış olan havadisın, her nasılsa bir yolunu bulup şehre de ulaşmış olduğundan emindi. Büyük şehirde rivayetler kervansaraylardan sokağa sızar, hamamların sıcak buğularıyla yoğrulur ve kürekli kayıklarda sahil boyunca yukarı aşağı çalkanır dururdu. Süleyman halk kalabalığı arasında ilerledikçe: "Sultan Selim Han'ın oğlunun bahtı açık olsun" temennileri duyuluyordu.

Sahilde, dümen oturağı halıyla döşenmiş hünkâr kayığı bekliyordu. Karşı sahilde ise büyük şehir görünüyor, hiçbir direniş eseri göze çarpmıyordu. İstanbul, sular arasına uzanmış, alelâdeye, bayağıya önem vermeden sadece efendisi olmaya lâayık erkeğı bekleyen kibirli, güzel ve edalı bir kadına benziyordu. Süleyman, Selim'in seferde olduğı sırada şehrin idaresinde bırakılmış³ ve gerek halkın mizacını, gerekse meşe ağaçları üzerine yükselen Ayasofya minarelerinden, saray kapısı civarında Romalılar'dan kalma yanık sütuna kadar, şehrin belli başlı alâmetlerini çok iyi biliyordu.

Süleyman, kayıktan Sarayburnu rıhtımına çıktığı zaman, saray bahçesindeki bostancılar herhangi bir emre gerek kalmadan, yeni padişahı karşılamaya koştular. Yeniçeriler, acemi oğlanlar da çiçek tarlaları üzerinden atlaya atlaya, başlarındaki uskûfelerin arkaya kıvrık kısmını enseleri üzerine vurduran bir koşuşma ile gelip, bellerindeki hançerlerin kabzaları Süleyman'ın eline sürtünecek kadar yakından padişahı sardılar. Yeniçeriler, daha Süleyman rıhtımda görünür görünmez: "Bahşiş! Cülûs bahşişi isterük" feryatları ile kaynaşmaya başlamışlardı.

Çabuk alevlenen ve elden avuçtan çıktıkları zaman bir hayli tehlikeli hale gelen Yeniçeriler, son zamanlarda padişah değişmelerinde âdet olan para hediyesini talep ediyorlardı. Askerin adaleli, yağız vücutları, ince uzun, narin yapılı padişahı âdeta sıkıştırıyordu. Bu sırada, yaşlı Yeniçeri Ağası, koşmaktan nefes nefese, kalabalık safları yarararak öne geçti. Ağanın elinde kıpkırmızı bir elma vardı. Süleyman'a gözlerini dikerek Yeniçerilerin, başlarına geçmesine itaat edeceklerini belirten ananevî hareketle Padişahın hafifçe omzunu sıvazladı:

---

³ Yavuz Sultan Selim tahta çıktığı sırada Kefe Sancak Beyi olan oğlu Süleyman'ı İstanbul'a getirtmiş, kardeşi Ahmet ve onun oğlu Alâeddin'in isyanları sırasında, Süleyman'ı İstanbul'da bırakarak isyancıların üzerine yürümüştür. Yavuz'un Çaldıran seferi sırasında da İstanbul'da yönetimin emanet edildiğı kişi yine Süleyman olmuştur.

“Selim Han’ın oğlu, elmanın hakkından gelebilecekmisiniz?” dedi.

Elma, Yeniçeri ocaklarında efsanevi düşmanı, deniz aşırı İtalya’nın Roma’sını temsil ediyordu. Süleyman elmayı alarak kısaca:

“Elhak, sırası geldiğinde” cevabını verdi.

“Bahşış. Cülûs bahşışı isterük!”

Süleyman:

“O da sırası geldiğinde” diyerek kalabalığı yardı.

Ağa homurdandı, diğerleri sükûnetle yol açtılar. Ağaçların altındaki çeşmenin başından bu manzarayı seyretmekte olan Beylerbeyi, Pîri Paşa’nın emrini yerine getirmiş ve Şehzade Süleyman gelene kadar şehri sükûnet içinde tutabilmiş olmanın memnuniyetiyle derin bir nefes aldı. Fakat bu harekette hayal kırıklığı sezmek mümkündü. Zira Süleyman çok az konuşmuştu; Yeniçerilerin karşısında korku göstermemişti ama onların saygısını kazanmasına sebep olacak bir şey de yapmamıştı. Herhâlde Süleyman o anda, Selim’in öz be öz oğlu, hayırlı evladı etkisi bırakmamıştı.

O gün Süleyman öğle yemeğini yalnız başına yedi. Dizlerinin ucunda temiz bir örtü üzerine sıralanmış küçük porsiyonlardan, kekik ve baharata bürünmüş kebab parçaları, kabak dolması, yoğurtlu incir hoşafı alıyor ve ağzında büyüyen lokmaları zevk ve iştahla yiyor görünüyordu. Bir ara altın bir kadehe dokundu ve derhal sessiz bir içoğlan belirerek kadehi şerbetle doldurdu.

Yemeğinden, Enderûn’un içoğlanlarının hizmetinden memnun gibi görünmesine rağmen, Süleyman endişenin ateşiyle yandığını hissediyordu. Yemek odasını küçük, çirkin ve yabancı bulmuştu. Kaynaşma halindeki Yeniçerilerle yüzleşmesinde çok kötü hareket etmişti. Artık, Sultan Selim gibi, onların tamamen sadakatini kazanmasına imkân yoktu.

On yıl öncesini hatırladı. Babasını; Selim’in Bayezid’e isyanını; yaşlı Padişahın ordular karşısında mağlûbiyeti, deniz aşırı

Kefe'ye kaçıışı; orada annesiyle birlikte Selim'i bekleyişi; Selim'in babasının genç ve çalışkan Süleyman'ı İstanbul emane-tine göndermesi emri karşısındaki kahkahalarını; Selim'in Tatar atlılarla, taberler çala çala tekrar başkente, padişah babasına karşı yürüdüğünü hatırladı. O savaşta Yeniçeriler, aldıkları emir üzerine, önce Selim'i ve Tatarlar'ı püskürtmek üzere ileri atılmışlar, fakat şahlanan atı üzerinde Selim'i görür görmez asi şehzadenin ismini çağıra çağıra koşup Selim'in üzengilerini öpmüşler, başlarında Selim'den başka kimseyi kabul etmeyeceklerine ahit ve yemin etmişlerdi. Yeniçeriler bu hareketleriyle Sultanlarını terk etmiş, kendilerine yeni başkomutan seçmiş oluyorlardı. Böylece Bayezid, önce Âli Osman'ın kılıcından, daha sonra da hayatından feragat etmek zorunda kalmıştı. Yaşlı Padişah, Selim'in emriyle zehirlenmemiş olsa bile, artık yaşamak arzusunu kaybetmişti. O yılların acı hatırası Selim'le uzun yıllar boyunca ordudan ve babasının refakatinden mahrum bırakılmış olan Süleyman'ın arasında bir duvar gibi diki-liyordu.

Selim'in kendisine son sözlerini Süleyman yıllarca evvel duymuştu. Babası yarı küçük görme, yarı nasihat yollu: "Bir er Türk, atını eserini terk edip sedir üzerinde oturmayı alışkanlık edinirse bir hiç olur, bir hiç!" demişti.

Tek başına yemeğini yedikten sonra, diğer bir içoğlanının getirdiği gümüş ibrikle elini yıkarken Süleyman, Enderunluların kendi yerinde bir başkası da olsa, gene aynı tarzda hizmet edeceklerini düşünmekten kendini alamadı. Pirî Paşa gelinceye ve vezirlerle ağalar kendisine biat yemini edinceye kadar Süleyman bir hiçti. Kendisini rihtimde karşılaması gereken Pirî Paşa ise hâlâ daha ortalarda görünmemişti.

Süleyman yemeğini tamamladıktan sonra, Enderun ağaları Şehzadenin uyuyacağını tahmin ettiler. Yatak odasına şilte yaydılar. Fakat Süleyman bir türlü uzanıp uyumayı başaramadı. Odayı dolaşa dolaşa, raflarda, dolaplarda özenle muhafaza edilmiş kendi hatıralarını, lalası Kasım'ın okunaklı hattı ile kaleme alınmış yazmaları, yıldızların hareketiyle kanuni hu-

kümler hakkında bizzat kendisinin yazmış olduğu sınav kâğıtlarını teker teker gözden geçirdi. Bir köşede, bir de zanaat öğrenmesine özen gösterildiği zamanlarda yapmış olduğu altından küçük saat mahfazasını gördü. Süleyman altının temasından hoşlandığı ve Avrupa saatlerinin hassaslığını takdir ettiği için bu mahfazayı yapmaktan büyük bir zevk duymuştu.

Eski okul derslerinin ve saatin şimdi hiçbir anlamı kalmamıştı. Bunlar bambaşka bir dünyadaki bir çocuğa aitti.

Yalnızlığının keskin bir bıçak gibi göğsüne saplandığını hissetti, Gülbahar'ı okşamayı, kendi öz oğlunun yüzünü görmeyi, sahilde karides topladıktan sonra mehtap altında yelken açtıkları zaman kemanını çalan güler yüzlü İbrahim'i dinlemeyi özledi. Bir adamın bu çeşit zevkleri tek başına tadabilmesi imkânsızdı.

“Sultan Süleyman Han!”

Birdenbire duyduğu bu sesin Süleyman'ı şaşırtmasına rağmen, Şehzade sanki düşünce anında rahatsız edilmiş olmaktan kaynaklanan hafif bir hayret edasıyla ağır ağır, perde ile örtülü giriş kapısına doğru döndü. Perdenin aralığında garip bir ulak kıyafetiyle Pîrî Paşa göründü. Veziriazam yorgundu; sanki biraz daha ihtiyarlamıştı. Derhal Süleyman'ın elini aldı, evvelâ kalbine götürdükten sonra, öptü. Aslında, zayıf mecaliyle bütün kuvvetini nasıl sarf edip son süratle İstanbul'a yetiştiğini, genç efendisini sıhhatte görmenin kendisini nasıl yeniden zindeleştirdiğini anlatırken, Pîrî Paşa'nın sesi yaşlılara has bir heyecanla titriyordu. Sözlerinde Enderun dilinin yapay uyumu vardı, fakat Paşa samimi idi. Bir temasla altının gerçekliğini anlayabilen Süleyman, insanların da içyüzünü fark edebilmek kabiliyetine sahipti.

Buna ek olarak eski yaşlı Veziriazam, derhal Süleyman'ın adına emirler vermeye başlamış, işler vaziyette yeni bir saatin getirilmesini, Padişaha siyah matem kaftanı hazırlanmasını, ikindiden sonra Selim'in ruhuna camilerde Kur'an okunmasını emretmişti. Bu emirlerin hemen ardından, biraz önce yolcu

bekleyen hoş kervansaraylara benzeyen Sarayı bir hareket uğultusu kaplayıverdi.

Enderun ağalarını göreve yollayıp yeniden yalnız kalabildikleri bir sırada Pîrî Paşa Süleyman'a yeni, siyah matem koftanı altında altın sırmalı bir elbise giymesini tavsiye ve bu tavsiyesine şu açıklamayı ilâve etti:

“Hiçbir zaman haşmet ve tantanadan beri kalmayasuz, Devletlû Padişahım. Kullarınız sizi kendu için sevebilir. Fakat size baktıkları zaman, hal ve tavırlarınızda Devletlû Padişahımı Şehinşah olarak görmelidirler.”

Bu sözlerden sonra Süleyman'ın kavuğundaki sırmalı şeritle yetinmeyen Pîrî Paşa, iki adet kırmızı balıkçıl kuşu tüyü getirerek bunları gösterişli bir yakut iğne ile tûlbende iliştiirdi.⁴ Müşfik bir eda ile:

“Neden bunları takmıyasuz. Artık korku devri son buldu. Allah'ın izniyle ümit devri başlıyor.”

“Ümit devri mi dedin Paşa?”

Pîrî Paşa, yumruklaşmış parmaklarıyla kırçıl sakalını sıvazlayarak bir an tereddüt etti. Sonra:

“Evet, Devletlû Padişahım, dedi. Manisa vilâyetinizden gelen arzlar kulunuzun da gözüne ilişirdi. Delikanlıların pek çoğu gibi siz de avda, yelken salasında eğlenmişsiz. Bununla beraber, talep eden her kişiye de, ecnebi midir? Köylü müdür? Reaya mıdır? Sual etmeden adalet bahşeylemişsiz. Bu sebepledir ki ümide kapılıyorum, Devletlû Padişahım. Ben divane bir ihtiyarım (hafif bir tebessüm, Paşa'nın sakallarını titretti). fakat biliyorum ki Süleyman daha önce de,⁵ Mevlâ'm rahmet

---

⁴ Gerçekte. Süleyman'ın kavuğunda iki tuğ kavuğun iki yanında, ayrı ayrı bulunmaktadır. Süleyman, babasının “Selimiye” denilen kavuk şeklini değiştirmiş, yeni bir kavuk şekli benimsemiştir.

⁵ Yavuz Sultan Selim'in oğlunun Süleyman Peygamber'in ismini taşıması, en-Neml Sûresi'nde Hz. Süleyman'ın Belkıs'a gönderdiği mektuptan bahisle temas edilen ayetlerden ötürü, hayra alâmet sayıldı. Ayrıca on sayısının önem ve faziletine inanan Doğu'da, Kanuni'nin Hicret'in okun-

eyleve, hikmet ve adaletini hükümleriyle ispat eylemiştir. Buna karşılık onun yeryüzünde tek istediği şey hulûsu kalbden ibaretti. Bu faniliği sebebiyledir ki ömrü boyunca yakuta da zümrüde de gark olması müyesser olmuştu.”

Gök renkli gözler memnunlukla parladı:

“Hayır, hayır, Pîri Paşa, Asıl şimdi sen bana ümit verdin!”

Yeniden hürmetkâr köle görüntüsüne dönen yaşlı Vezir başını önüne eğdi. Enderundan Divan odasına geçerlerken, Pîri Paşa herkesin bu siyahlar giymiş ince endamlı yeni Padişahı, hükümdarlık alâmeti tuğ ile süslü kavuğun altındaki sert çehreyi göz ucuyla fakat dikkatle süzüşünü fark etti. Sağda solda, bir “Süleyman-ı Sâni” cülûsu ve onunla birlikte bir ümit devrinin gelişmesi yolundaki görüşlerini belirtmeyi ihmal etmedi.

Saray kapısı yanında Yeniçeriler hareketsiz, koruyucu duruyorlar, müstakbel Padişahın tabiatı hakkında ipuçları elde etmeye çalışan Venedik casusları, Enderun hademelerinin dedikodularına kulak kabartıyorlardı. Duydukları: “Bir ümit devri başlıyor”dan ibaretti.

Casuslar Sultan Selim’in cenaze törenini bir hayli uzaktan seyrededebildiler. Süleyman ve Pîri Paşa cenaze alayını karşılamak üzere şehir dışına çıkmışlar, atlarından inip, paşaların yanında cenazeye “yaya refakat etmişlerdi”. Son görev olarak bir avuç insan kötü ruhları defetmek için ateşler yakılan, ötesine berisine harabe saçılmış bir tepeye tırmandılar. Kefenlenmiş naşı tabuttan alarak toprakta açılan bir çukura indirdiler. Bütün bu tören, eski âdetin gerektirdiği şekilde gerçekleştirilmişti.⁶

---

cu asrının başında doğmuş olası, onuncu Osmanlı padişahı olması, da anlamlı sayılmıştır. Hatta bazı Osmanlı tarihçileri Süleyman Peygamber’e nispeten. Kanuniden “Süleyman-ı saniye” diye bahsetmiştir, bu tâbir bazı tarihçilerin bir kısmı, I. Mehmed’in hiçbir zaman meşru hükümdar sayılmamış olan kardeşi Süleyman’ı I. Süleyman zannetmeleri hatasına yol açmıştır.

⁶ Bu anlatılanların Osmanlı âdetleriyle hiçbir alâkası olmadığı açıktır.

Sonra Süleyman, gene ananenin gerektirdiği emri verdi:

“Babamın türbesi, yanında da camii inşa edilsün. Fakir kullarım için bir hastahane, yolcular için de bir misafirhane camiyle iltisak edilsün.”

Ve hemen akabinde, kendi fikrini de ilâve etti:

“Bir de okul bina edilsün,”⁷

Sessizce Süleyman'ın sözlerini kaydetmekte olan kâtip, hayretle sordu:

“Nerede Devletlûm?”

Süleyman tepede etrafına bakındı. Yakınında, eski bir Bizans sarayının harabesi vardı. Ancak bir dış duvardan ibaret olan bu harabeye göçebe birkaç aile yerleşivermişti. Sarayın granit taşları ve mermer sütunlarından Selim'in türbesi ve camii için mükemmel şekilde yararlanılabiliyor, orada barınanlara da kolaylıkla başka bir yer gösterilebilirdi, Süleyman:

“İşte şuracıkta,” dedi.

Sonra, gene geleneğe uyularak atlarla alay halinde surlar dışına çıkıldı, askerlerin azizi Eyüp Sultan'ın servilerle çevrili türbesine gidildi. Burada, nurani beyaz sakallı, fakir kılıklı bir ihtiyar elinde gümüş kakmalı, üzeri kıymetli taşlarla parlayan ince, kıvrak bir kılıç olduğu halde alayı bekliyordu. Bu ihtiyar, Osmanlılara daha ilk mücadelelerinden beri yardım etmiş olan Mevlevî dervişlerinin şeyhi idi. Kılıç ise Âli Osman'ın timsali silahıydı; bir kere kuşanmayı kabul eden, bir daha kılıcı terk edemezdi.

Şeyh, Süleyman'ı elinden tutarak Cenabı Allah'ın takdiriyle Süleyman'ın padişahlığa ve Âli Osman'ın başkanlığına cülus ettiğini söylediği zaman, bütün halkın Sultanı görebilmesini temin etmek için onu yüksek bir tahta oturttu.

Kılıcı Süleyman'ın beline kuşatırken Mevlevî şeyhi müstakbel hükümdara hatırlatmalarda bulunmayı ihmal etmedi:

---

⁷ Osmanlılar'da okul medrese inşasının erken dönemlerden beri öncül addedildiği, Kanuni ile başlamadığı açıktır.

“Biz ki kadimden beri erenlere inanmışız, sana görünmez âlemlerin anahtarını veriyoruz. Hak yolundan asla ayrılmayasın. Aksi halde tuttuğun hiçbir yolda başarılı olamazsın.”

Cemaatin çoğu Mevlevî şeyhinin ne demek istediğini anlamamıştı. Onlar sadece Süleyman'ın kendisini millet ve devletten sorumlu kılan kılıcı kabul edişini görmüşlerdi.

Bir hükümdarın Hak yolundan ayrılmasına ihtimal olabilir miydi? Bu hususta kendi akliselimi, dirayeti kâfi değil miydi? Kılıcı ile bu kadar vâsi memleketler fethetmiş olan Yavuz Sultana ayrıca bir de yol gösteren olmuş muydu? Herhâlde halkın anladığı yegâne şey, o andan itibaren Süleyman'ın millet ve devlet hizmetiyle mükellef olduğundan ibaretti.

Şehre dönerken, yeni Padişah'ın atının ardında ilerleyen Pîrî Paşa, Yavuz Sultan'a karşı borcunu tamamıyla yerine getirmiş olmanın hazzını duyuyordu. Selim'in ardılını ordu kabul etmiş, halk tabiiyetle selâmlamıştı. Kendisi de hemen Boğaziçi'ndeki bahçesinde dinlenmeye çekilemese bile, artık kalbi huzur içindeydi.

Yeni Sultan'ın nasihatleri dikkatle dinlemek âdetini fark etmiş olan Veziriazam, ima yoluyla bir tavsiyede daha bulunmaktan çekinmedi. İlk icraat, tıpkı ilk duyulacak ilk müzik notası gibi, son derece önemli ve etkiliydi. Pîrî Paşa, Süleyman'ın ilk icraatının “adl-ü ihsana müstenid ef'al”⁸ olarak görülmesinin gereğini ima etti. Sırf Selim'i hiddetlendirmiş olmaktan başka hiçbir suçu bulunmayan birtakım Mısırlı tüccar hapse tıkmıştı. Süleyman bunların fidyeye gerek olmaksızın serbest bırakılmalarını emretti. İradesini bildirmek Padişah'a sıcak bir haz verdi. Sonra, saray kapılarında nöbet tutan kapıcıları gördüğü zaman, Yeniçerilere, “vakti geldiğinde” vermeyi vaat ettiği cülus bahşişini hatırladı ve derhal bahşişin dağıtılmasına karar verdi. Daha şimdiden, etrafındakiler yeni Padişah'ın önemli konularda sessizce, uzun müddet düşünmek alışkanlığında olduğunu fark etmişlerdi; fakat Süleyman, bir

---

⁸ Adalet dağıtmaya yönelik işler.

kere karara vardıktan sonra, sanki aklını meşgul eden meseleden kurtulmak istermiş gibi, süratle harekete geçmekteydi. Yeniçerilere babası Selim'in ihsan etmiş olduğu miktarda bahşiş dağıttırdı; fakat diğerlerine de Yeniçerilerin bahşişi oranında fazlaca verdiği için, bu defa dağıtılan meblâğ eskiye kıyasla daha fazla oldu.

Süleyman Enderun kapıcılarının yüzlerinden bunların memnun mu, yoksa kızgın mı olduklarını okuyamamıştı. Saray muhafızları mavi elbiseler içinde, yağız, çevik vücutlarıyla dimdik duruyorlar; kül renkli derviş külahları altında sadece gözleri oynuyor, dikkatle etrafı kolluyorlardı. Bunlar Süleyman'ın şahsi muhafızları idi. Padişahları nereye giderse gitsin, kendi hayatlarını hiçe sayarak onu korumakla yükümlüydüler. Buna rağmen Süleyman, askerinin Bayezid'e nasıl sırt çevirdiğini hatırlamaktan kendini alamadı.

Güneş battıktan sonra, kandillerin yakılma saatinde, Süleyman namaza katıldı. Secdeye varmış binlerce başın üstündeki yarım balkonda göz hapsindeki seccadesinde Padişah gene yapayalnızdı. Titrek ışıklı küçük kandiller, dedesinin yaptırmış olduğu bu muazzam camiin boşluğunu gideremiyordu. Karşıda minber üzerinde, bir elinde Kur'an diğer elinde kılıçla bir hoca duruyordu. Hoca sesini yükselttiği zaman, kubbelerden gelen hafif bir yankı, bu sesi cevaplandırdı. Sesle, yankı bütün camii doldurdu:

“Bismillâhirrahmanirrahim. Sultan-ü's selâtin, bürhanülhavakin, taç bahşi hüsrevanı ruyü zemiin, Zillûllahi filarzeyn, Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin (ve ilâ âhir) Sultanı ve Padişahı, Sultan Bayezid Han oğlu, Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman.”

Böylece Süleyman adına hutbe okunmuş oldu. Artık Süleyman'ın Padişahlığı kesinlik kazanmıştı.

Son yankı da sönerken, manevî bir korku Süleyman'ın hareketsiz vücudunu ürpertti. Tek başına idi; bütün diğerlerinin başları üzerinde yapayalnızdı. Şeklen ve unvan olarak Yeniçerilerin başında idi. Fakat bunların arasında tek bir dostu yok-

tu. Atalarının, kendi şevk ve sonsuz cesaretleriyle yarattıkları Türk milletinin başına geçmişti. Hâlbuki bu millet yeryüzünün büyük bir kısmını kaplayan ülkelere yayılmış, bir süre için kendi emir ve fermanına itaat edecek olan her çeşit ve her renkte, yüz binlerce insandan oluşmuş farklı cinslerden oluşmuş bir topluluktan ibaret değil miydi?

Üstelik görünmeyen Allah'ın gölgesi olarak bir ümmetin başına geçmiş bulunuyordu. Hâlbuki bu ümmetin dini hakkındaki anlayışı, karşıda minber üzerindeki heybetli adamdan herhâlde daha azdı.

Son yankı hâlâ kulakları dolduruyordu. Gerçekten Süleyman'ın Selim Han'ın oğlu olmaktan başka bir iddiası yoktu.

Birkaç gün sonra, Haliç'in karşı sahilinde, Balyoz'un sarayındaki Venedikliler casuslarından gelen raporları incelediler ve bu raporlara göre yeni Sultanın vasıflarını tarif ederek saltanatının, kendi kanaatlerince, Avrupa üzerinde ne gibi bir etkide bulunacağını tahlil etmeye çalıştılar. Balyoz Bartelomeo Contarini bu bilgileri şöyle özetledi:

“Padişah yirmi beşten daha yaşlı değil. Uzun boylu, fakat sağlam yapılıdır. Boynu uzun, yüzü zayıf, benzi sarıdır. Gölge gibi gayet hafif bir bıyığı var. Hal ve tavırları göze çarpacak derecede zariftir. Söylentiye bakılırsa, zamanının büyük bir kısmını araştırma ve incelemelerle geçiren, hâkim bir hükümdardır ve her sınıftan tebaası onun hükmü altında büyük ilerlemelere ulaşılacağını ümit etmektedir.

İşte bu tür raporlar, Haliç'ten ayrılan ilk seri kalyonlarla merak ve endişe içinde haber bekleyen Venedik Docuna ulaştırıldı.

1520 yılının sonbaharında da aynı konudaki raporlar habercilerin çantalarında Roma'ya aktarıldı. Orada genç Papa X. Leo (ya da asıl adıyla Giovanni de' Medici) yıldırım hızıyla Asya'dan kopan Osmanlı Türkleri Padişahı'nın Avrupa'dan sadece bir kuyruklu yıldız gibi gelip geçivermiş olduğuna karar kılarak, Türk derdi tamamıyla sona ermesine bile artık durulmuş

olduğu için, Tanrısına şükür duaları ediyordu. Paolo Gioria asıl mesleği olan hekimliğe ek olarak, yabancı ülkelerden gelen haberleri tahlil etmeyi kendine zevk edinmiş ve Papa'nın en gözde haber yorumcusu oluvermişti. Bu zat, Süleyman hakkındaki raporların Roma'ya ulaşması üzerine günlüğüne şu kaydı düştü: "Papa Leo, Selim'in ölmüş olduğu haberi kesinlik kazanınca, bütün Roma kiliselerinde dualar edilmesini ve halkın kiliselere yalınayak gitmelerini emretti."

Paris'te Valois hanedanının genç kralı I. François ise hemen her konuda olduğu gibi bu önemli haberi de, büyük bir umursamazlıkla dinlemişti. Paris, İstanbul'dan bir hayli uzakta idi. Onun bütün merakı Avrupa'nın en yüksek asilzadesi unvanına erişebilmekten ibaretti ve bu yolda oldukça yol kat etmişti.

Garip bir tesadüf eseri olarak yeni fikirlere sarılıp okyanuslar ötesinde yeni dünyaların keşfine çıkan, yeniden doğuş mayasıyla kaynaşan insanların kıtası Avrupa'da, bu hükümdar ve prenslerin hepsi de genç kimselerdi. Habsburg'lar sülalesinden Charles, François'nin teşebbüslerini sonuçsuz bırakarak Aix de V. Charles unvanıyla Mukaddes Roma İmparatorluğu tacını giymeyi başarmıştı. Bu yarışmayı kazanabilmek için Charles, Tyrol'lu Jakob Fugger'e Yeni Dünya'da Guadalca-na'daki gümüş madenlerin imtiyazını karşılık göstererek, Musevi'den oy satın almaya yeterli miktarda florine elde etmişti. Ayrıca ilk karısı olarak kız kardeşi Catherine d'Aragon'u almış olan İngiltere Kralı VIII. Henry'nin de desteğini değilse bile onayını kazanmıştı.

Bu karışık aylarda "Bir Hıristiyan'ın Vicdan Hürriyeti Hakkında" adıyla bir hayli düşündürücü bir eser yazmış olan Martin Luther isimli inatçı bir rahip de V. Charles'a oldukça zorluk yaşatmıştı. Hemen bir süre önce icat edilmiş olan baskı makineleriyle bu eser çok sayıda çoğaltılmış ve Leo'nun eski kilisenin, Charles'ın ise Roma İmparatorluğu kalıtısının başında hüküm sürmek haklarını reddetmesine rağmen bütün Almanya'da yayınlanmıştı. Hayır, hayır! Bu sıralarda Charles'ın yeni

bir Türk Sultanının ortaya çıkması üzerinde fazla duracak vakti yoktu.

Roma'nın haber yorumcusu Paolo Giovio, İstanbul'dan gelen çeşitli raporları kıyasladıktan sonra, bunları kendine has bir kehanetle özetledi: "Herkes yırtıcı aslanın yerini mülayim bir kuzunun aldığı konusunda hemfikir. Zira Süleyman gençtir, tecrübesizdir, kendini rahata vermiştir."

Gelen haberler, bu kehanetin fazlasıyla hatalı olduğunu gösterdi.

SESSİZ BİR AİLE HAYATI

Avrupalılardan bazıları da yazdıkları mektuplarda Süleyman'ın ailesine bağlı bir erkek olduğunu bildiriyorlardı. Bu kişiler bahsettikleri aileyi göz ucuyla olsun görmemişlerdi. Fakat buna rağmen, yazdıkları gerçeği yansıtıyordu.

Süleyman'ın İstanbul'a varışından hemen birkaç gün sonra, Padişah'ın adamları, etraftakilerin meraklı bakışlarına karşı itinayla "perdelenmiş" olan Gülbahar'la küçük oğlunu da başkente ulaştırdılar. Türkler hafif yolculuklara alışık oldukları için bu seyahat kolay başarılmıştı. Gerçekten Gülbahar'la oğlu İstanbul'a denk içine yerleştirilmiş bir miktar giyeceklerle birkaç mücevher kutusundan başka bir şey getirmemişlerdi. Sarayda ise kendilerine tahsis edilen daire, yolcuların geceleri konaklamasına yarayan kervansarayların küçücük hücrelerinden pek farklı değildi.

Bununla birlikte, sarayda bir koridor, harem dairesini Sultanın dış odalarından tamamıyla ayırıyordu. Süleyman sarayının harem dairesine geçmek istediği zaman, eski âdete uyararak, oradaki yatak odasına girmek üzere bu koridoru aşmadan önce Kızlar Ağasına geleceğini haber verirdi.

Sarayın bu tamamıyla ayrılmış kısmına başka hiçbir erkek giremezdi. Harem kapısının arkasında Padişah'ın ailesinden başka, sadece haremağaları ve cariyeler yaşırdı. Süleyman, düşündükçe, bu durumun acı anlamını hissetmekten kendisini alamazdı: Evet, haremim diye bildiği yer, esirler, cariyeler kuyusundan başka bir şey değildi. Aile yuvasının düzenini, işte bunlar temin edeceklerdi.

Külâhlı ocakta, güzel kokular yayan odunlar alev alev yanıyor, alev ışıkları çinili duvarlarda tatlı tatlı dalgalanıyordu. Çinilere nakşedilmiş olan ağaç ve çiçekten sular, odaya bir kameriye havası veriyordu. Odaya girdiği zaman Süleyman kavuğunu çıkardı ve duvar dibindeki divana kendini koyuverdi. Ordu geleneğine uygun olarak, uzun bir saç perçemi dışında, Süleyman'ın kafası ve çenesi tıraşlıydı.

Karşı taraftaki perdenin ardından Gülbahar gelip gözükünceye kadar Süleyman kıpırdamadan ocaktaki alevleri seyretti. Genç kadın, adet olan hürmet ritüelini gerçekleştirmeye çalışırken, alını hafifçe kırışıyor, ağdalı kelimeleri güçlkle telâffuz ediyordu. Süleyman onun bu sıkıntısının daha fazla sürmesine izin vermedi. Zaten, Gülbahar'a söylemeyi bir türlü beceremediği bu cümlelerin ezberletilmiş olduğunu bilmiyor muydu?

“Hayatının ve kalbinin efendisi olabilirim,” dedi. “Fakat diğer sıfatlar hakkında bir iddiam yok.”

Süleyman, Gülbahar'la (bu isim ona Çerkez dağlarından getirildiği zaman verilmişti) yalnızlığını unutuyordu. Genç kadının narin vücudu sanki kendini rüzgâra bırakmışçasına bir kıvraklıkla hareket ederdi. Oğullarının saçı Gülbahar'ınki gibi altın sarısı idi

Gülbahar'ın güzelliği Süleyman'ın gururunu doyururdu. Bununla beraber onu buraya getirip, şu veya bu şekilde Osmanlı sarayı hizmetine girmiş olan ve her birinin kendilerine has görev ve ayrıcalıkları bulunan diğer bir sürü kadınla biraraya kapamayı hiç arzulamamıştı.

Kendisine ezberletilen sözleri tekrarlama zorunluluğundan kurtulan genç kadın, efendisinin dizi dibinde, secdeye kıvrılı-verdi ve sonra kendi eliyle işlediği hediyeyi, süslü keseyi Süleyman'a uzattı. Süleyman bu son derece güzel işi takdir ederken, kabına sığamayan Gülbahar:

“Açınız! Açınız!” diye haykırdı.

Süleyman keseyi açtı ve içinde bir zamanlar yazmış olduğu şiirlerin bir tomar halinde biraraya getirilmiş olduğunu hayretle gördü. Bunlar, âdeta mecburiyetle, istemeye istemeye Farisî olarak yazmaya çalıştığı mısralardı. Bunların çok iyi olmadığını kendisi de biliyordu. Fakat işte Gülbahar, bunlara büyük bir önem vermiş, kendine has bir itinayla bunları toplamış ve üstelik bunlar için bir de kese yapmıştı. Oysa genç kadın bunları okuyamazdı bile! Süleyman birdenbire sordu:

“Bunların ne olduğunu biliyor musun? Gerçekten ne olduğunu?”

“Gerçekten?”

Genç kadın hareket ettikçe tertemiz vücudundan, saçlarından yasemin kokusu duyulurdu. Süleyman: “Gül değil, yasemin” diye düşündü.

“Elceğinizden çıkan yazılar, mükemmel, nefis yazılar, tıpkı. . .”

Gülbahar, Mevlevî yahut Gazeli gibi isimleri duymamıştı ki. Kendi kafasınca mükemmelin ifadesi olarak, ümit dolu bir kıyaslama yaptı:

“Tıpkı Koca Kasım'ın yazıları gibi.”⁹

Süleyman kadınının saçlarını okşayarak imzayı gösterdi:

“Oysa bak, burada bunların dostluk arayan birisi tarafından yazıldığı belli. Sadece dost arayan birisi...”¹⁰

---

⁹ Kasım, Sultan Süleyman'ın lâlâsıdır. Sultan Süleyman'ın cülüsünden sonra Kasım'ı vezirliğe terfî ettirmesiyle, o zamana kadar uç olan Osmanlı vezirlerinin sayısı dörde çıkmıştır.

Genç kadının simsiyah karartılmış kaşları üzerinde alnı gene kırıştı:

“Ben dostunuz değil miyim?”

“Benim için sen bir dosttan çok daha fazlasın...”

Bu sözleri Süleyman gülümseyerek söylemişti. Genç kadına, aynı zamanda hem daha çok hem daha az değeri olduğunu bildirmek istememişti.

Oğlunu görmeye, Gülbahar’la yatmağa gittiği zamanlar, bizzat kendisinin de haremde sessiz usul ve kaidelerine uyması gereği Süleyman’a hayli garip gelirdi. Padişah hareme girdiği zaman dilsiz, zenci haremağaları yatak odasının kapısında nöbet tutarlardı, diğer kadınlar ses duyulmayacak kadar uzağa gönderilirdi. Çerkez kadının yanından ayrıldığı zaman ise, Süleyman’ın âdeta gizlice, şafakla beraber kendi dış yatak odasına geçmiş olması gerekirdi. Yolda rastladığı içoğlanları, hemen arkalarını dönerler, sanki kandil ışığı gözlerine girmiş de uykuları kaçmış gibi tavır takınmaya çalışırlardı.

Daha sonra Süleyman, esvabcıbaşı tarafından soyulur, hazırlanmış olan peştamal ile büyük hamam havlusuna sarınarak itaatle özel hamamına gider; orada tıraş edilir, keselenir, terletilir, yıkanır, ovulur, temizlenir ve nihayet halvet odasında kendi keyfiyle kurulanmaya ve serinlemeye terk edilirdi.

Süleyman’ın başka hiçbir şekilde, başka hiçbir yerde katiyen Gülbahar’ı gördüğü yoktu. Hatta kapalı arabada, daha yaşlı saray kadınlarının refakatinde camiye gittiği zamanlar

---

Süleyman, Divanını “Muhibbi” mahlasıyla yazmıştır. Muhibbî, şair padişahların en çok eser sunanı olarak kabul edilir. Kahramanlıktan, aşka, heyecana pek çok konuda eser veren Muhibbi’nin şiirlerinde mütevazı bir tavır mevcuttur. Aynı zamanda İslâm’ın halifesi olan Sultan Süleyman’ın dini duyguları, Muhibbi’nin Yüce Allah’a şükran ve Hazreti Peygamber’e övgü ile kaleme aldığı şiirlerinde görülebilir. Bir şiirinde Muhibbi şöyle der:

“Ey Muhibbi şükr kıl bir padişahın kulısın · Hem semî ü hem basir ü hem âlim ü hem kerim ”

dahi, Gülbahar peçe arkasında ve camide de, kadınlar kısmının mermer kafesleri arkasında görünmezdi. Sıradan bir karı koca gibi Süleyman'la Gülbahar'ın birbirlerinin fikirlerini paylaşmalarına olanak yoktu. Kadıların Süleyman'a söylediklerine göre bu çeşit kadıların ruhları olamazdı; tıpkı hayvanlar gibi, son nefesleri vücutlarını terk ettiği zaman, bunların varlığı da sona ererdi.

İnce duygulu, bilgili bir adam olan Kasım, bu düşüncede değildi. Süleyman'ın lalası, istisnai hayvanların, insanlara yaptıkları hizmetler karşılığı olarak cennette hayat sürmeye hak kazandıklarını söylerdi. Meselâ Balaam'ı azarlayan eşek, Yunus Peygamberi "sahili selâmete" ulaştıran yunus, bu tür hayvanlardan idi. Bazı kadınların da bu hayvanlar gibi meziyet göstermelerine ve bunun sonucu olarak ruh âleminde de yaşamaya hak kazanmalarına imkân yok muydu?

Buna karşılık, uyanık bir yabancı doğuda kadınların tıpkı atlar gibi, hizmet görmeye tahsis edildiklerini gözlemlemekten kendini alamamıştı. Bu yabancının yazdığına göre: "Türk kadınları genellikle güzel, düzgün yapılı ve ölçülü vücutludur. Dışarıda çok az dolaştıkları ve bu nadir hallerde de daima peçelendikleri için tenleri bembeyazdır. Tabii güzelliklerine ayrıca yapay eklemeler yaparlar. Meselâ kaşlarını ve kirpiklerini kara ile boyarlar, tırnaklarına da kına denilen kahverengimsi kırmızı bir boya sürerler. Çok temiz ve düzenlidirler, haftada iki defa hamama giderler. Vücutlarında kıl bulunmaz. Umumiyetle gururludurlar. Erkek gibi giyinirler veya çiçekli, süslü kumaşlara bürünürler. Sokakta yürürken elbiselerinin yanlarını ellerinin üzerine düşürürler; zira ellerini yabancıya göstermeler kendilerine adı çıkmış kadın gözüyle bakılacağına inanırlar."

Süleyman sıkı sıkıya korunan bu koridoru nadiren aşardı. Sultan olarak onun gerçek yuvası ordugâhtaki otağı idi. O devrin Osmanlı padişahları için enkaz taşlarından yapılmış olan Saray geçici bir durak yerinden başka bir şey değildi. Gelenek bunu gerektiriyordu. Saray içinde kızlar, kadınlar ve Âli Os-

man'ın yaşlıları dışarıdan korunarak yaşarlardı ve beşik odasından mutfağa kadar en küçük ayrıntısında dahi, her şey Valide Sultan'ın hüküm ve gözetimi altına girerdi.

Türk kadınlarının boyun erkekleri ve hayvanları ile birlikte yüzlerini peçelemeden göçtükleri devirlerde bu reislik ailenin en yaşlı kadınına aitti. Son devirlerde, uzak sınır boylarından getirilerek kana karıştırılan Slav, Gürcü, Çerkez, Tatar kızları Türk kadınlarının sağlam öz ve ananesini zayıflatamamıştı. Valide Sultan eski bir hatun, bir kabile prensesi iradesiyle hareme hükmeder; kâhya kadınlarını, ustabaşlarını, hazinedar ustalarını kendi seçer, cariyelere, talebelere kısacası haremdeki bütün kız ve kadınlara verilecek para ve görevi kendi belirlerdi. Haremde herkes muhakkak bir iş görürdü; zira Valide Sultan'ın kanaatince, işsiz bir kadının elleri maharetini kaybederdi.

Annesinin daha önce Hıristiyan olduğunu Süleyman da bilirdi. Gülbahar gibi Valide Sultan da doğunun dağlarından getirilmiş, efendisinin dikkatini çekip gönlünü zapt edinceye kadar Padişah sarayında yetiştirilmişti. Gülbahar'ın pembe beyazlığına, kumrallığına karşılık, Valide Sultan Gürcü kadınlarının parlak siyah saçlarına ve gök rengi gözlerine sahipti. Süleyman, annesinin, hiddetli Selim'in aniden değişen mizacına nasıl tahammül ettiğini merak ederdi. Hâlbuki çocukluğundan beri annesiyle babasını birarada görmek imkânını bulamamıştı. Annesinin ise kendisine Selim hakkında pek fazla bir şey söyleyebileceğini tahmin etmek güçtü. Valide Sultan, çocukluğunda yoksulluk içinde yaşamıştı. Şimdi ise, bu hayırsız fakat merhametli kadın, doğal olarak, renkli saten cepken gibi, saçına bezediği sedef ve lal camdan çiçek ziynetleri gibi süsten fazlasıyla hoşlanırdı. Bazen Süleyman, annesinin bu "ihtişamını" takdir eder göründükçe Valide Sultan acı acı başını salları, "ihtiyar ve buruşuk yüzümle artık bende ihtişam kalmadı" demek isterdi.

Bununla beraber, saraya yeni dâhil olan henüz çocuk sayılacak yaştaki kızların daima validesinin şefkatine sığınmaları

Süleyman'ın gözünden kaçmamıştı. Haremdekiler arasında kıskançlık kavgaları, mücadeleler, manevi ıstıraplar hakkında Padişah, pek fazla bir şey gözlemleyememişti; zira haremindeki kadınlar, aralarında ne kadar didişirlerse didişsinler, kendi üzerlerine düşen görevleri yerine getirirken, "evin efendisine" daima güler yüzlü hizmet ederlerdi. Gülbahar'a gelince, onun kaplumbağa kabuğu tarak gibi, Venedik sateni yahut Bağdat ipeklisi gibi ufak tefek dışında bir isteği olmazdı. Sadece Padişahın "gözdesi" olmakla kalmadığını bilen, efendisinin kendisini sevdiğini fark eden, Süleyman'ın oğlunu kendi yerine geçireceğini ve Allah ömür verirse günün birinde kendisinin de Valide Sultan olacağını hayal eden saf kadıncağız, kendini tam bir güven içinde hissetmekte idi.

Yeni hükümdar haremi bakımından da talihliye benziyordu.

Bununla beraber, ya eski saraydan pek hoşlanmadığı için ya da töre gereğidir diye Süleyman pek çok zamanını Sarayburnu'nda geçirir, genellikle orada yatardı. Burada şehrin kıyısında, meşe ağaçları ve bahçelerle çevrelenmiş dairelerde sultanlar hükümet etmişlerdi. Fatih, şehir sokaklarından kurtulmayı ümit etmiş, hatta dinlenmek için bahçede bir köşk de yaptırmıştı.

Süleyman önce bir dostunun daima kendisiyle beraber olmasını temin etti. İçinden musiki taştan ve zorlu bir sorunun dahi hakkından gelecek zekâyâ sahip olan İbrahim'i odacı başı yaparak Enderûn'a aldı. Hatta bununla da yetinmeyerek, İbrahim'i, günün sıkıntıları bittikten sonra akşam yemeklerini kendisiyle paylaşmaya davet etti.

Bir akşam, sofranın karşı tarafında diz çöktüğü zaman İbrahim büyük bir ciddiyetle izin isteyerek sordu:

"Hizmetkârınızla suyunuzu ve ekmeğinizi paylaşınca, bu hâl o adamı sizin dostunuz kılmaz mı?"

Süleyman refikine baktı ve başıyla tasdik etti:

"Evet, kılar."

Yalnızlık dehşeti içinde Süleyman bir dost bulmaktan başka bir şey isteyebilir miydi ki? Yemeklerden sonra, merasimle tedirgin olmadan, rahatça dostuyla konuşabilir, Süleyman okur ve sesi hafifletilmiş kemanının tellerinde parmaklarını gezdirirken dahi cevap yetiştirmenin yolunu bulan İbrahim'e sualler sorabilirdi. Nadiren kitaba başvurmak gereğini duyan İbrahim, ana dili Rumca ile mükemmel şekilde benimsediği Türkçe'ye ilâveten Farsî ve İtalyanca'yı da kendi dili gibi bilirdi. Bu dillerden ikisini ise Süleyman şöyle böyle anlardı. Bu sayede eski Yunan, klâsik Farsî şiirlerinden yahut Dante'den kolaylıkla parçalar söyler; fikir alanında Süleyman'ın kafasından geçenlerden çok daha ileri gidebilirdi.

İbrahim, gene okuduklarından bir hükme varmıştı;

"Saraylar, şehirler inşa etmenin ne lüzumu var? Er ya da geç bunlar harap olacak olduktan sonra..."

Süleyman derhal sordu:

"Şu halde ömürlü olan, ebedi olan ne var?"

"Akıl ve şuracıkta yarattığım müzik!

"Ve Engürü keçileri. . ."

"Evet, evet. Katkısız gerçektir".

Süleyman'ın keyfi kaçır gibi oldu. Kızmıştı. Zaman zaman İbrahim'in düpedüz alay edip etmediğini kestiremiyordu. Gerçekten, efendisinin kılı kırk yaran zekâsını tahrik etmek için bazen İbrahim'in âdeta tahrik ettiği olmuştu. Buna karşılık olayları inceden inceye alaya aldığı zamanlarda dahi İbrahim, şahane dostuna yeni yeni düşüncelerin kapısını açmayı, Hıristiyanların ayin müziklerinin bizatihi İstanbul'dan da daha ömürlü olabileceği gibi yeni yeni fikirler, görüşler aşılamaı başarırdı.

Süleyman bir kitap üzerinde epey zorlanırdı. Bu yüzden "İskendername"yi her zaman beraberinde taşır, özellikle Büyük İskender'in doğunun ve batının halkını nasıl birleştirebilmeı başardığını anlamaya çalışırdı. İbrahim ise, söylediğine göre Roma ordularını mağlûp etmenin kolayını bulmuş olan

bir kumandan, Hannibal üzerinde durmayı tercih ederdi. Fakat Süleyman savaş hikâyesi okumaktan, hele Livius'un günlüklerini okumaktan hoşlanmazdı. Odabaşı ise mütemadiyen ısrar ederdi:

“Önemlidir, okumak gereklidir, saadetlû Padişahım.”

“Neden bu kadar önemli ola?”

“Neden mi? Çünkü İbrahim'in kanaatine göre, Hannibal denilen bu kumandan, İmparatorluğa karşı tek adam, tek gaye kavramının temsilcisi idi. Delili mi? Ordusuna bakmak yeterliydi. Bu ordu, tıpkı Yeniçeriler gibi, karışık unsurlardan oluşuyordu. Hannibal'ın ordusunda Afrikalılar, sapancılar, filler hep birarada idi. Bununla birlikte Hannibal tek başına sarsılmaz, bükülmez bir iradeyle, tek bir ideale bağlı oluşu yüzünden Roman'ın kuvvetini alt etmeyi başarabilmiş, “istekler mücadelesinde, Hannibal galip gelmişti.”

“Ona sözüümüz yok! Fakat ne kazandı?”

İşte böylece, pratik sonuçlar arayan efendi ile bir hedefe ulaştırılan vasıtalar, anlamaya çalışan zeki kulu, tek bir nokta üzerinde uzun uzun münakaşa ederdi. İbrahim, otuz üç yıllık ömrünün büyük bir kısmını Türk hocaların “rahle-i tedrisinde”¹¹ geçirmiş, kendi zekâsına, akl-ı selimine güvenerek, kendininki kadar parlak fikir ve mantık sahipleriyle boy ölçmüş, diğerlerinin mantığında zayıf noktaları arayarak bunlardan kendisine paylar, dersler çıkartmaya çalışmıştı. O zamana kadar şahsi nüfuz ve iktidara sahip olamamıştı. Nüfuz ve iktidarın tamamıyla Süleyman'ın teveccüh ve iltifatına bağlı olduğunu pekâlâ takdir ediyordu. Bir defasında alçak gönüllülükle:

“Sultanım,” demişti. “Bir mücadelede insan ya karşı tarafı tamamıyla alt eder yahut kendi alt olur. İddialı bir kimsenin ömrü, daima başkalarıyla mücadele içinde geçer. Bundan kurtulmaya imkân yoktur.”

---

¹¹ Rahle-i tedris: Bir âlimden alınan ders.

Bu sözler üzerine Süleyman yeniden susmuştu. Bununla beraber Sultan, memnun olduğu veya hiddetlendiği zamanlar, son sözleri kelime kelime hatırlardı.

İbrahim'in yeni rütbesini çekemeyenler Süleyman'ın geceleri İbrahim'i yanında alıkoyduğunu fısıldaşırlardı. Padişahın ertesi sabah namazdan sonra konuşmalarına rahat rahat ve serbestçe devam edebilmek amacıyla, sıklıkla İbrahim'e geceyi yanında geçirmesini emrettiği olurdu.

Bazı geceler, odabaşının geç vakit saraydan çıktığı görülürdü. Bu gezinti gecelerinde, koyu renkli bir cübbe giyip üzerinde herhangi bir rütbe alâmeti taşımadığı için İbrahim'in kolay kolay takip edilmesine olanak yoktu. Bununla beraber belirli herhangi bir eve gitmeyip, Boğaz boyunca demirlemiş gemilere ulaştıran dar sokaklarda dolaştığı ve birisini araştırdığı öğrenilmişti. Bazen eski yurttaşlarının işlettiği meyhanelere girer, buralarda şarapla kör kütük sarhoş olmuş birini bulur ve sonra ikisi birlikte meyhaneden çıkarlardı.

Süleyman, birçok rivayetleri duyduğu gibi bu hikâyeyi de öğrendiği zaman, bu gece gezinti ve araştırmalarının iç yüzünü öğrenmek üzere saraydan bir ulağın, bir muhafızla birlikte İbrahim'i takip etmesini emretti.

Ulak gerçeği ancak kesin olarak öğrendiğine emin olduktan sonra, raporunu arz etti: "Odacı başı aradığı bu adamı bazen kaldırım kenarında sızmış vaziyette, bazen ise hâlâ meyhanede içerken bulur. Adamı ayağa kaldırarak bir hana veya uyusun diye bir cami avlusuna götürür. Bir defasında odacı başı bu kimesneye¹² temiz elbiseler götürüp bundan böyle pislik içinde yaşamamasını söyler. Odacı başı her ne zaman para verdikte, öteki hep şaraba sarf eder. Bu kimse de odacı başının pederidir; eski bir denizcidir."

Süleyman, İbrahim'in bir daha takip edilmemesini emretti.

---

¹² Bu kişiye

Sabahları, esvabcıbaşı Sultanın kuşağındaki keseye gün boyunca dağıtması için otuz iki altın koyardı. Zira önde Sipahiler, arkada Silahtar, Çavuşbaşı ve diğerleri olduğu halde alayda iken dahi daima, halk içinden ileri atılıp üzengisine uzanan ve sadaka yahut bir iş isteyen veyahut bir dilek uzatan birisi çıkardı. Gelenek, Sultanın karşısına çıkan her kim olursa olsun bu kişinin Sultan tarafından dinlenmesini veya mükâfatlandırılmasını emrediyordu.

Bazen atı üstünde iken dahi, beklenmedik sorulara cevap ve hüküm vermek zorunda kalırdı. Bu gibi hallerde Padişah'ın kendinden evvel, Süleyman isimli bir Peygamberin hâkim ve âdil bir kimse olarak nam salmış bulunmasına neredeyse üzülesi gelirdi. Günün birinde, kahve denilen yeni, koyu renkli bir içkiyi kullanmış olan Sivashlı bir hamamcıyı Kolağaları tartaklamışlardı. Hamamcı Padişahı görür görmez, sokağın ortasında bağıra bağıra kendisinden yardım istemişti. Hamamcının iddiasına göre kahve içmek kanuna aykırı değildi. Bazı kimselerin kahveye uykunun kara düşmanı dedikleri biliniyordu, fakat ortada kahveyi yasaklayan bir kanun yoktu. Resulûllâh Hazretleri'nin vaaz eyledikleri şeriatta, kahve içmeği men eden bir kanun var mıydı ki?

Halk arasında kendisine başvurulduğu zamanlarda hep olduğu gibi bu defa da büyük bir kalabalık Sultan'ın etrafını sarıvermiş, sessizlik içinde, âdil Padişah'ın ne hüküm vereceğini merakla bekliyordu. Zira Süleyman'ın bir tek kelimesiyle zanlıların hapse tıkilabilecekleri veya serbest bırakılacakları, bir tek kelimesinin aniden ölüm getirebileceği gibi bir insanı ihya da ediverceği herkesçe biliniyordu.

O anda Süleyman, on asır önce Hazreti Muhammed'in zamanında kahvenin henüz kimse tarafından bilinmediğini hatırladı. Bununla beraber hamamcının şikâyetini bir hükümle karşılayabilecek hazır bir cevabı yoktu.

“Sivashlı,” dedi. “Hazreti Resulûllâh'ın sokak köşesinde oturup kahve içeceğini sanır mısın?”

Hamamcı bir müddet düşündükten sonra cevabını verdi:

“Hayır!”

Süleyman Kolcuya:

“Azat edin!” dedi ve yoluna devam etti.

Süleyman, halkın davalarında her zaman hüküm vermek durumuyla karşılaşmakla kalmaz; ayrıca yolunda gördüğü takdire veya azarlama gerektiren olaylarda gereğini yapması da ondan beklenirdi, töre bunu emrediyordu. Lalası Kasım, Yeniçerileri yenilmez bir savaş haline getirmiş olan atası, asker ruhlu Sultan Murad Han'ın günün birinde kullarından birinin sırtına nasıl semer vurup yük yüklettiğini anlatmaya doyamazdı. Kasım'ın rivayetine göre bir köylü, atı sırtında ağır yüklerle ezilip beklerken, durmuş rahat rahat ekmekle sarımsak yiyormuş. Murad bu manzarayı görünce aniden durmuş ve köylüye atın önüne arpa koymasını ve hayvanın sırtından semeriyle birlikte yükünü alıp at yemini bitirinceye kadar, kendi sırtında taşımamasını emretmiş. Böylelikle Sultan hem köylüye, hem de bütün diğer şahitlere bir kimsenin atının rahatını temin etmeden kendi rahatını arayamayacağını anlatmış.

Sultan Murad'ın, bu hususu bu derece açıklıkla tespit edip belirtmiş olduğuna göre Süleyman'ın da etrafını kollaması ve herhangi bir kulunun atına kötü muamelede bulunup bulunmadığını fark etmesi gerekirdi. Zira memlekette geçerli gelenek ve hükümlere göre bir kere uygulanmış olan hükmün, daima aynen tatbik edilmesi gerekliydi. Eski âdetin şeriata uygun olması halinde, değiştirilmemesi lâzımdı.

HAZİNEDEKİ EŞYALAR

Gelenek, nerede olursa olsun, nereye giderce gitsin, Süleyman'ı her yerde takip ederdi. Padişah kullarının gözüne daima at üzerinde görünmeliydi. Bu yüzden Süleyman, Eski Saray kapısından, divana katılmak üzere Bâb-ı Hümayuna kadar dahi, canının istediği gibi, yürüye yürüye yahut tahtirevanla veya araba ile gidemezdi.

Buna karşılık, yolda ağır bir yük altında iki büklüm olmuş bir hamal yahut şifahaneye taşınmakta olan bir hasta gördüğü zaman padişahın dahi kenara çekilerek yol vermesi beklenirdi. Bununla birlikte Süleyman atıyla Ayasofya'nın önünden geçip, meşe ağaçları altından Bâb-ı Hümayun'a girmekten büyük bir zevk duyardı. Buraya kulları, çit kapısı önündeki kuzular gibi, kalabalık halinde üşüşürler, diğerlerinden daha evvel içeri girmek veya dışarı çıkmak için itişip kakıştırlardı. (Yabancılar, ileride, bu kapıya "*Süblime Porte*": "*Bâb-ı Âli*" ismini vereceklerdir.)

Bu beyaz kapının iç tarafında, şifahane arazisi sağ tarafta kalırdı; fakat Süleyman daima, manevî bir kuvvetin çekimiyle, muazzam bir çınar ağacının ardına sıralanmış Yeniçeri ocaklarının bulunduğu sol tarafa doğru bakardı. Bu hassa orlusunun cengâverlerinden bazıları daima kapıdaki piriñç tabii yanında

dururlardı. Fakat genç hükümdarın o tarafa doğru bakmasının sebebi, koca koca karavana kazanlarının ters çevrilmiş olup olmadığını görmek içindi. Zira yas alâmeti olarak çadırlarının ipini kesen Yeniçeriler, bir şikâyetlerini Sultanın gözleri önüne koyabilmek için de kazanlarını ters çevirmek geleneğinde idiler. Çok şükür daha henüz Yeniçeri kazanları ters çevrilmiş değildi.

Nöbet kulesiyle, mutfaklara doğru cephe veren küçük Divanhanenin bulunduğu tertemiz çimlerle bezenmiş avluya giren orta kapıdan at üstünde yalnız Sultan'ın geçmesi caizdi. Üçüncü iç kapıdan ise (Bâb-ı saadet) Saray iç işleriyle vazifeli Ağayan-ı Enderûn'dan başka kimse giremezdi. Selimin Mekke'den getirmiş olduğu Hırka-i Şerif gibi, Fatih Sultan Mehmed'in emriyle oluşturulmaya başlanan ilmi ve fenni eserler kütüphanesi gibi, Âli Osman'ın kıymetli hazinelerini bu Enderun Ağaları muhafaza ederlerdi. Karşı tarafta ise şimşirlik ve Kafesler görünürdü. Buradan geçtikçe, Süleyman genellikle ney ve kemence çalındığını duyar, günün birinde İmparatorluk idaresini ellerine almak üzere yetiştirilmekte olan çocukların, Sultan'ın kendilerini duyabileceğini sanmadıkları bir anda, biraz da keyif çattıklarını zevkle gözlemlerdi.

Doğal olarak Süleyman gönlünün dilediği yere gidebilirdi. Tuna'dan Nil kaynaklarına kadar hiçbir yerde onun için kapalı kapı yoktu. Uzun boyu ve irice yapısıyla, görünüşte soğuk, fakat kendinden emin adasıyla Süleyman, kendini görenler üzerinde sadece takdir eden bakışlara ve fısıltı halinde hayır dualarına vesile olurdu: "Sultan Selimin bahtlı oğluna Allah uzun ömürler versin."

Genellikle kurşuni ve beyaz yahut siyah ve altuni renkte olan kıyafeti, mükemmel dış görünüşü, itinalı hal ve tavrı altında Süleyman, çekingenliğini ve içindeki dehşet hissini gizlemeyi başarırdı. İç dünyasında ise genç Padişah, bundan böyle kendisine tâbi olan yüz binlerce kula geçim imkânı sağlamak, kanun yapmak gibi kendisini beklemekte olan ağır görevlerden ürkmekte idi.

Padişahlığının ilk aylarında Süleyman, o günlerin kargaşası içinde hiç kimsenin kendi zaaflarını fark etmeye vakit bulmadığına şükrederek, kendisinden beklenen gündelik işleri mükemmel şekilde başardı. O günlerde, İbrahim'in sözleri, düşünmeğe daldıkça, hemen her an kulaklarında çınlıyordu: "Tek adam ve tek gaye." Aile fertleri arasında veya imkân bulup da küçük bir maiyetle avlanmaya çıkabildiği zamanlar Süleyman kendini huzur içinde hissederdi Zihninin meşgul olduğu zamanlar ise, Odabaşısının sözlerini kendi fikriyle karşılamaya çalışır, kendi kendine: "Ailem ve tebaam" düşüncesini tekrar eder ve bazen, günün birinde, bu iki kavramın birleşmesi ihtimali üzerinde gururla dururdu. Fakat bu hususta kendisinin büyük bir ümidi yoktu.

Hazinedar Ağa kendisine Hazine-i Hassayı gezdirdiği zaman omuzlarına yüklenen vazifenin ağırlığını, dehşetini bir kere daha duydu: İtinayla sarılıp sarmalanmış, üzeri işaretlenmiş hazine eşyası arasında Süleyman'a, Fatih Sultan Mehmet'in hemen hemen dümdüz, ağır kılıcını gösterdiler. Süleyman bu kılıcı eline almak istemedi. Sultan Murad Han'ın kavuğundaki tavus tüylerini, kendi babasının ziyafetlerde giydiği altın işlemeli kaftanı da gösterdiler, fakat Süleyman, Avrupalıların hediyesi sedef mahfazalı saatlere ve ruh okşayıcı yeşil ve koyu mavi Çin porseleninden tabak takımlarına gözlerini çevirdi:

"Burada istifleyecek yerde bunları kullanmak isterdik." dedi.

Hazinedar Ağanın çırakları derhal tabakları raftan indirdiler.

Gerçekten hazine daha çok bir yük odasına benziyordu. İncilerle süslenmiş eğerler, gümüş kakmalı üzengiler, hatta mücevherle bezenmiş bir sinek yelpazesini hep bir arada idi. Bunların çoğu Sultanlara hediye olarak verilmişti. Sultanlar da bayram veya Hazreti Peygamberin doğduğu gün gibi kandil günlerinde verecekleri hediyeleri hazinelerindeki bu nadide eşya arasından seçerlerdi. Servet biriktirmek günah sayılırdı. Mese-

la, Venediklilerin vergi olarak gönderdikleri bir sandık dolusu duka altını da bu sebeple, gemi inşaatı için Darüssın'aya aktarılmak üzere işaretlenmişti. Nispeten karanlık bir köşede kalın keçeden ve siyah kuzu postundan yapılmış sade elbise duruyordu. Süleyman'a söylendiğine göre bunları Âli Osman'ın cediti Osman ile Ertuğrul giymişlerdi.

Bu vesileyle Hazinedar Ağa Ertuğrul menkıbesini tekrarlamak fırsatını bularak reisleri Ertuğrul'un kumandasında dört yüz kırk dört aileden ibaret aşiretin kendilerinden çok daha kuvvetli devletlerin dahi muzaffer Moğol akınları önünde batıya doğru göç ettikleri bir sırada, Anadolu'ya gelip iki asır önce buralara nasıl yerleştiklerini hikâye etti. O sıralarda Anadolu'da kıtlık vardı. Fakat Ertuğrul Bey koyun sürülerini muhafaza etmeyi bilmiş ve aşiretini aşağıdaki ovada bir savaş gördükleri güne kadar idame ettirmişti. Ertuğrul Bey ve aşiretinin üyeleri, neden, niçin olduğunu bilmedikleri bu savaşı bir süre tepeden seyretmişlerdi. Sonra Ertuğrul Bey adamlarıyla birlikte tepeden aşağı akın ederek, iki savaşçı taraftan daha zor bir durumda görünen atlıların yardımına koşmuştu. Türklerin bu beklenmedik müdahalesi, Selçuk Türklerinin başındaki büyük Sultan Keyhüsrev'e Moğol ordusunu mağlûp etmek ve geri çekilmek zorunda bırakmak imkânını sağlamıştı. Hikâyeye göre, Sultan Keyhüsrev, yardımının mükâfatı olarak Ertuğrul Beye toprak bağışlamıştı.

Sakarya Nehri civarındaki bu küçük toprak bağı, Süleyman'ın çocukluğundan beri duyageldiğine göre, Osmanlıların mukadderatının dönüm noktası ve talihlerinin başlangıcı olmuştu. Yiğit Türk boyu bazen yavaş yavaş sönmekte olan Selçukilere hizmet, bazen da Romanın son sınırlarına dört elle sarılmaya çalışan Bizans kuvvetlerine yardım etmişlerdi. Bu savaşçı adamlar, etraftan diğerlerini de "devşirip" kendileri gibi yetiştirerek; girintili çıkıntılı hudutlar boyunca talan ederek; koskoca şehirleri kuşatmaya cesaret ederek; bazen senelerce süren inatçı bir kara ablukasından sonra şehirler zapt ederdi (bütün yolları kesilince kale içinde mahsur bir şehir

hayatını idame ettirebilir mi?). Sonra bu şehirlerden toplar ve teknisyenler ele geçirip, ele geçirdiklerinden de daha büyük toplar döktürerek, sonra zengin ve büyük komşularına dahi koruma bahşederek bu korumaya karşılık vergi almışlar ve işte böylece, ilk Osmanlılar, devamlı surette fırtına içinde kabaran insan dalgaları ortasında, ellerinde kılıçlarıyla, batmaz bir sal gibi, daima “su üstünde” kalmayı başarmışlardı. Daha sonra, bir taraftan Keyhüsrev ve Keykubad ile birlikte Selçukîler’in eriyip gitmesi; diğer tarafta, üç sur arkasındaki Konstantaniye’de Bizanslıların iç sorunlarla yıpranmasıyla o civarda disiplin altındaki yegâne kuvvetli topluluk nüvesi olarak Osmanlılar kalmışlar ve hiçbir şey karşında yılmak bilmeyen bir önderlikle, bir depremin uzak sahildeki kaleleri felce uğrattığı bir sırada Çanakkale’nin tehlikeli sularını aşmışlar; gerektiği zaman gemilerini kara üzerinden Haliç’e indirmişler ve nihayet Konstantaniye’nin üç aşılmaz surunu delip geçmeyi bilmişlerdi. İşte Osmanlıların akıllara durgunluk veren yükselişi böyle olmuştu.

Bunlar, göçebe halinde Avrupa’ya geldikten, sonra, burada yerleşip hüküm sürmeyi başaran ilk Orta Asya aşiretiydi. Süleyman bu inanılmaz başarının bir mucize sayesinde yahut sadece Tanrı’nın lütfüyle değil fakat bizzat Osmanlıların kendi kabiliyetleriyle, dokuz harikulade insanın tükenmez gayretleriyle elde edilmiş olduğuna inanırdı. Osman (Gazi) işte şu kaba saba hayvan postunu giymişti. Selim’e ise şu altınla süslü tören kaftanını giymek nasip olmuştu. Birinciden dokuzuncuya kadar geçmiş olan iki buçuk asırlık yükseliş devresinde, bu adamlardan bir teki dahi zayıf bir hükümdar olmuş olsa idi, sülâle zinciri kopar ve Osmanlı Türkleri, tıpkı Akkoyunlu Türkmenleri gibi, savaşçı ve geçici bir göçebe nüvesinden gayri bir şey olamazdı. Doğaldır ki bu dokuz hükümdardan bazıları zayıflık alâmeti göstermişlerdi. Örneğin Murad pervasız ve tedbirsizdi; Selim’in gazabı yüreğini nasırlaştırmıştı. Belki de tarih, hatıralarına hürmeten, bunların sadece büyük meziyetlerini kaydetmiş, kusurlarını unutmuştu. Ashında, kusuruna

karşılık Murad yenilmez bir ordu kurmuş, geniş hayallî, ileri görüşlü olan Selim'i de ceddinin kurduğu bu orduyu, efsanevi Büyük İskender gibi, Asya üzerinden, Nil nehri kıyılarından Anadolu'nun karlı dağlarına kadar zaferden zafere sevk etmişti. Hayır! Hayır! Bu zincirde zayıf bir halka olamazdı. Zira halkalardan biri koptuğu takdirde, bütün zincir kopmuş olurdu.

İşte Süleyman, atalarının hazine odasında sülâlenin onuncusu olarak duruyordu. Daha şimdiden Avrupalılar ve İbrahim kendisinden "İmparator" diye bahsetmeye başlamışlardı. Acaba Süleyman hangi yöne çevrilecekti? Tebaasına nasıl bir kader elde edebilecekti? Bu büyük görev, her yeni nesille bir kat daha zorlaşmamış mıydı? Yoksa, Osmanlılar, inanılmaz derecede büyük zorlukları yenerek, kullarını kendi kaderlerinin hatır ve hayalden geçmeyen en yüksek mertebesine ulaştırmışlar mıydı?

Süleyman'ın kafasını kurcalayan bu sorunun cevabını Pîri Paşa dahi veremezdi. Belki ileride, İbrahim bu düğümü çözmek imkânını bulabilecekti. Fakat o anda, parlak bir zekâ sahibi olan adil Süleyman, kendi kusurlarının farkına vardı. Hassaslığı onu müşfikliğe, yumuşaklığa, sığınma arzusuna sevk etti; titizliği yüzünden etrafında, nefis Çin porseleni gibi, sadece güzel ve ince şeyler görmek istedi. Daha henüz kendisi açık bir maksat ve gayeye sahip olmadığı için, başkalarının fikirlerine tâbi olmanın, kendisinden daha akıllı kimselerin kendisine rehberlik etmelerinin lüzumuna inandı. Bir ordu başına geçip orduyu sefere sevk etmek yolunda hiçbir arzu beslemediği için, babası kendisini askerî kumanda mevkilerinden uzak görevlerde bulundurmuyordu. Süleyman, Osmanlı ordusunu ya dilediği yolda yürütmekte serbest bırakmak yahut da, Osmanlı devlet ve hükümet şeklini, muazzam nüfuz ve kudret sahibi olan bu orduyu bertaraf edecek tarzda değiştirmek gerektiğini anlamıştı. Bu iki şıktan ise, ne birinin ne de diğerinin yürürlüğe konulabileceği asla mümkün görülüyordu.

Muhakkak ki töre ve gelenek Süleyman'a orduyu hafife almamasını emrediyordu, daha çocukluk devrinde Süleyman, hayati ehemmiyete sahip olan dört şey hakkında şu eski şiiri öğrenmişti:

Bir memleketi elde tutabilmek için ordu lâzımdır;
Orduyu elde tutabilmek için mülkü paylaşmak lazımdır;
Paylaşacak mülke sahip olabilmek için zengin halk lâzımdır;

Halkı zenginleştirmek ise ancak kanunlarla mümkündür;
Eğer bunlardan bir teki eksik olursa, dördü birden eksik olur;

Dördünün birden eksik olduğu yerde, memleket elden gider.¹³

Bu durum karşısında, hiç kimseye içini açmadan, Süleyman eski âdet ve ananeye karşı koymaya karar verdi. Bunu yapmak suretiyle orduyu da değiştirmiş olacaktı. Böylece, yeni kanunlarla memlekete hükmedebilecek, bu sayede memleket de elden gitmeyecekti.

Hazinenin bir köşesinde Osmanlılar'ın ilk bayrağı duruyordu. Bu, küçük bir direk üzerinde, eğrilmiş, bozulmuş pirinçten bir hilâl altına asılmış iki kuru, beyaz atkuyruğundan ibaretti. Eski direk tahtası itina ile yağlanmış, uzun kuyruk kılımları mükemmel şekilde taranmıştı. Hazinedar Ağa gülümseyerek, Sultan Osman Gazi'den çok önce, boy reislerinden

---

¹³ Daire-i adliye olarak adlandırılan bu formül, Kelile ve Dimne'nin Arapça'ya çevrilmesinden sonra İslâmî dönem siyasetnâmelerinde görülmektedir. Kınalızâde, bu formülü şöyle dile getirmiştir: "Adldir mûcib-i salah-ı cihan; cihan bir bağıdır dıvarı devlet; devletin nâzımı şeriattır; şeriata hâris olamaz illâ melik; melik zapteylemez illâ leşker; leşkeri cem' edemez illâ mal; malı cem' eyleyen reâyâdır; reâyâyı kul eder padişah-ı âleme adl." Yani; "Dünyanın kurtuluşunu sağlayan adalettir. Dünya, duvarı devlet olan bir bağıdır. Devleti düzenleyen şeriattır. Hükümdar olmadan şeriat korunamaz. Mal olmadan hükümdar asker toplayamaz. Malı toplayacak olan halktır (reâyâdır). Halkı padişaha kul eden ise adalettir."

birinin. savaşta sancığını kaybetmesi üzerine, hemen oracıkta atlardan birinin kuyruğunu keserek bu "bayrağı" yaratıvermiş olduğunu söyledi.

Etrafını hürmetle çevreleyen bu adamların gözünde Süleyman kendisinin hükmetmek görevini omuzlarına alması gereken bir gençten başka bir şey olmadığını biliyordu. Bu adamlar ona tahta bir direkle bir atkuyruğunun büyük önemini anlatmağa çalışmışlardı.

(Etrafindakilerin hafızalarında bu hususta en ufak bir iz olmadığı için, Süleyman, nasıl olup da hâlâ kalabalık bir kütlenin tek bir reise bağlı ve tâbi kalabildiğini kestiremezdi. Geçmişte bu kütle, keyfine göre, ya reisi takip ya da terk etmişti. İki taraf arasındaki ilişki gönüllü bir bağlantıdan ibaret kalmıştı. Toplu bir birlik halinde, her fert yapılacak işi paylaşmaktan, meradan meraya göçmek mecburiyetinde kalmış olan göçebe kabilenin düzen ve intizamını hâlâ muhafaza ediyorlardı. Eski kıyafetleri ve yük sandıklarını, yaylaklar üzerindeki zorlu geçitler esnasında nadiren karşılaşmış olduklarını, bu çeşit şeylerin yapılması bir hayli güç olduğu için halen özenle saklıyorlar, muhafaza ediyorlardı. En nihayet hâlâ reislerinin ilerleme yönünü işaret etmesini bekliyorlardı. Bu yolu takibe ya rıza gösterirler ya göstermezlerdi).

(Osmanlı Türkleri'nin bir özelliği de birçok değişiklikler arasında göç etmiş olmalarına rağmen kendilerinin pek az değişmiş olmalarıdır. Türkler için bu eski atkuyrukları, tıpkı ocaklarındaki ateş gibi kendi geçmişlerini, devam edegelen varlıklarını temsil etmekte idi.)

Süleyman tebaasının ilk ihtiyacını büyük bir isabetle anladı. Yeteri kadar bol gıda maddesi ve ister atlar olsun, ister Ankara keçileri, bütün hayvan sürülerinin gelişmesini sağlayacak bol ot elde etmek için bereketli topraklar lâzımdı. Osman'ın günlerinden ve Türkler'in ilk defa Anadolu'da toprağa sahip olduğu devirden itibaren hemen her şey köylünün bu toprağı işlemesi esası üzerine dayanmıştı, öküzü ve sapanı ile bu köylü esası değiştirilemez, ona zarar verilemezdi. Ordu, ola ki çok

uzak sınır boylarından tıpkı göçebe atalarının talanı geriye getirmeleri gibi topladıkları ganimetleri getirip mevcut hazineye ilâve edebilirdi; fakat ordunun asıl görevi sulak vadiler ve zengin nehir yatakları boyunca yeni topraklar kazanarak git-tikçe artan midelerin doymasını sağlamaktı.

Bunun doğal sonucu olarak, yeni bir hükümdarın da ilk görevi, kendisine tâbi olan yüz binlerce kişiyi doyurmaktı. Kafasında bu fikirlerle Hazine odasından çıktığı zaman Süleyman, hasadı bekleyen muazzam, geniş, ekilmiş toprağa kıyasla içerde görmüş olduğu servetin ne kadar küçük bir şey olduğunu düşünmekten kendisini alı koyamadı. Gerçeği söylemek gerekirse, kendisi dahi bu toprağın hürmetkârı idi.

İKİ ÂLEM ARASINDA GÜL BAHÇESİ

Süleyman'ın ilk kanunları tarım topraklarının, yaylaklar ve kışlakların bakımı ve arıcıların ödeyeceği öşür ile alâkalıydı. Bu gibi konularda Padişah iradesi, itaat edilmesi gereken kanun niteliğindedeydi.

Veziriazam Pîrî Paşa sadece gelenek ve nezaket gereği olarak Mühr-ü Hümayunun sahibi ve dolayısıyla hükümetin sorumlusu idi. Gerçekte ise, sorumluluk yükü doğrudan doğruya Sultan'ın omuzlarında idi ve şu sırada, yirmi altı yaşına girmiş olan Süleyman bu sorumluluğu, yani kullarını doyurmayı ve sevk etmeyi bütünüyle kabul etmişti. Süleyman'ın derhal tebasını Avrupa'ya doğru sevk etmeye karar vermiş olduğu açıktı.

Süleyman bu önemli karara belki de Sarayburnu'nun dördüncü iç avlusunda varmıştı. Arıkovanı gibi işleyen üç dış avlunun sonundaki bu mahal aslında, sarayın hemen "burnunda", sarayı çevreleyen beş kilometrelik surların denize yaklaştığı kısımda, küçük çapta bir çam ve servi ormanı idi. Birbirlerini takip eden Sultanlar burasını kendi Hâs bahçeleri yapmışlar ve Bostancılar burada sunî bir göl, gül tarhları ve Padişahın kaynak başında dua edebilmesi için bir de namazgâh vücuda getirmişlerdi. Burası sadece Hırka-i Şerîfin muhafaza edildiği hazine odasının arka tarafından görülebilmekte idi.

Fakat buradan dışarısını, şehrin hayatını görebilmek mümkündü. Arka tarafta, bir bayırın ötesinde genç çırakların at koşturdukları, tahta bir topla ve kuvvetle fırlatılan mızraklarla oyun oynadıkları talimhane vardı. Atlar, Bizans bakiyesi boş manastırlarla ahırlardı.

Süleyman, günün birinde saraydan “çıkarılarak” hükümet idaresinde kendisine yardım etmek üzere yetiştirilen genç Bostancıların tabiriyle, merkep bağirtan yokuşunu tırmandığı zaman dört bir taraftan gelen rüzgârlara maruz kalırdı. O, burada iki âletin, doğuyla batının bilfiil ortasında durmakta idi. Karşısında, Asya’da, Çamlıca’nın servileri göklere yükselirdi. Sağında, daha batıda Akdeniz’e ulaşan Marmara Denizi’nin karartı gibi adaları görülürdü. Solunda, rüzgârlar, Boğaziçi’nin Karadeniz’e ve doğunun kervan yollarına ulaştıran suyolunu kırıstırır, beyaz köpüklere bürürdü.

Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir hükümdar, sarayının bahçesine çıkıp da nüfuz ve kudretinin, kuvvetinin, iki kıtanın kıyılarına ve iki denizin sularına uzandığını bizzat görebilmek imkânına sahip değildi. Padişahın arkasında grup ışıkları, kıyıda demirlemiş balıkçı kayıklarının ve kalyonların yelken direkleriyle bezenmiş kıvrıntılı limanın, bir koçboynuzuna benzediği için Altın boynuz ismiyle anılan Haliç’in parlak suları ve kaynaşan kalabalığı üzerinde yayılarak aksederdi. Bu serenler ormanın ötesinde ise Sultanın Dar-üs sinâsının binaları. Padişahın izniyle ticaretlerine devam eden Venediklilerin, Cenevizlilerin, Yunanlılarla Raguzalıların rengi kararmış ambarlarıyla sarayları yükselirdi.

Bahçedeki bu tür gezintileri esnasında, yatsı namazından sonra uykuya dalıncaya kadar sürekli düşünmekten bir türlü kendini alamayan Süleyman’a, genellikle Piri Paşa eşlik ederdi. Veziriazam, Padişahına bir kadı gibi düşünmeyi ve icraata geçmekte acele etmemegi tavsiye eder: “Acele işe şeytan karışır” derdi.

Piri Paşa, büyük bir sabırla, genç efendisinin gözlerini Asya’ya çevirmeye çalışırdı. Asya’da öteden beri bilinen bir âle-

min güveni vardı. Dehebiyeler; Nil'den aşağı ağır ağır süzül-
vermiş yahut coşkunluk halinde iken Nil kumlu sahillerine
bereketli kara topraklar taşırmış, ne çıkardı? Semerkand yolu-
nu arayan Yahudilerin merkep katarları yavaş yavaş Halep
önünden geçerlermiş, ne çıkardı? Bunlar, zamanı gelince be-
yaz kâğıt, mavi göktaş, baharat ve Çin porseleni gibi mamul-
lerle dönmezler miydi? Hac yolunda Müslümanlar Kudüs'ü
Şerifteki Sehretullah-ı Müşerrefe'ye, neden sanki başka yollar-
dan ulaşırlar. Mekke-i Mükerrreme'de Kâbe-i Şerîfe neden
sanki çöller aşarak varsınlar? Bu mübarek adamlar tertemiz
olmanın, huzuru ruhun tadını almış olarak memlekete dön-
müyorlar mıydı? Bunların karşısında, Afrika'nın gizli maden-
lerinden alınarak, yıkık kubbeli İskenderiye'den kıvrıla kıvrıla
ta batıda hareket içinde kaynaşan Cezayir limanına kadar uza-
yıp giden kadim Romalılardan kalma yollar üzerinde Berberi
develerinin taşıdıkları çuval çuval altın cevherlerinin ne önemi
olabilirdi? Hayır! Hayır! Bırakın ticaret batıya doğru aksın ve
Frenkler gümüşlerini tartıp, kümelenmiş sikkelerini sayadur-
sunlar. Ölüm gelince, bunların kârı, istifledikleri altınları bir
şeye yaramayacak olduktan sonra! Yeryüzünde yavaş yavaş
ilerleyen müminler, hacılar, Cenabı Hakkın rahmeti yolunda
fersah fersah öne geçmeyecekler miydi?

Pirî Paşa, iddiasını desteklemek için eski bir sözü nakletti:
“Kesemde bir şey olmadıkça, on bin silahlı da gelse, beni so-
yamaz!”

Servete, zenginliğe gelince, Selim Han'ın oğlu Süleyman'ın
Asya'da saymakla bitmez defineleri hesaplanmaya çalışması
yeterliydi. Uzak dağlarda, Nuh Peygamber'in gemisinin otur-
duğu Ağrı Dağı'nın karlarından sonu gelmez ırmaklar doğardı;
mavi Van Gölü'nün suları vardı; zümrütlerden de daha yeşil
Fırat sularının beslediği Suriye ovaları vardı; altından da daha
sarı, Dicle kollarının tepelerden akıp geldiği ovalardaki olgun
buğday başaklarının dalgaları vardı. Dağların içinden, topra-
ğın altından bile faydalanır, saf tuz çıkarılırdı. Anadolu ovala-
rının çıplak sinesinde at sürüleri yağızlanır ve ürerdi. Böyle

servetler bir gece içinde yok olamazdı. Bunlar Allah vergisiydi...

Bazı zamanlar, Pîrî Paşa, suların öte tarafını, karşı tepeleri ima eder:

“Vallahi” derdi, “canlı insanın hatırlayabildiğinden çok daha eski günlerde Avrupalılar oralara varmışlar, Altın Şehirlerini kurmuşlardı. Rivayettir ki bunlar Rum idi. Sorarım: Şimdi ne kaldı o beldeden baki kalan, sadece Çamlıca'nın yeşil koruları değil mi?”

Süleyman:

“Ve şimdi yalnız ölümler orada yatıyor, diriler hep bu tarafa göçüyorlar,” diye yaşlı vezirine hatırlatırdı.

“Ölüm nedir? Kadim devirlerde Yunanlıların Pisagoras'ı bütün maddenin ebediyete dek devam ettiğini söylerdi. Her nesne bir başka nesneye dönüşür, gözle görünen âlemimize dışarıdan yeni hiçbir nesne girmez. Pisagoras Yunanlı olmakla beraber, doğru kelâmı etmiş.”

Pîrî Paşanın, Avrupalıların, özellikle de Odabaşı İbrahim'in tarz ve tavrından hiç de hoşlanmadığı konusunda yanılmasına imkân yoktur. “Avrupa'da gereği gibi at yetiştirmezler; binalarını çadır yerine kullanmak üzere değil, sokaklar etrafında kule gibi yükselsinler de güneşi kapasınlar diye inşa ederler; kışlarda ateşe yapışıp vücutlarını içeriden şarapla yıkarlar; beldelelerinde bir lokma mal elde edebilmek için pazaryerinde kavgalaşırlar, sarhoşlar gibi bağışıp çağırırlar” diye ısrar ederdi. Yaptıkları işleri, ilimlerini kitaplara yazarlar da, ağızlarından çıkan sözü tutmayı bilmezlerdi. Dine gelince, kendisi dervişlik benzeri tarikatlarından birine mensup Savoranola denilen birini ateşe verip yakmış olan gene kendileri değil miydi?¹⁴ Kili-

---

¹⁴ Meşhur Dominiken rahibi Savanaroda (1452-1498) Floransa hükümeti lehinde ve ruhban sınıfın aleyhinde vaazlar verdiği için afroz edilmiş, savunmasında “Tanrı kelâmını” tefsir yoluyla davasını ispat hakkı tanımayarak yakılmıştır. İlerleyen zamanlarda değeri anlaşılmış, din kabramanı kabul edilmiştir.

selerinden para vermek yoluyla günahlarından istifaya çalışmazlar mıydı? Sözün özü ve doğrusu, Avrupalıların geçici kazançlar elde edebilmek için canice mücadele edip buna karşılık, yolları üzerine dikilen ebedi değerleri göremeden geçtiklerinden ibaretti.

Buna rağmen, gençliğinin iç ateşiyle Süleyman, sırtını Karadeniz'e çevirip Akdeniz'e ulaşmaya, Türk tebaasını Avrupalılar arasına sevk ederek onlara Avrupalıların yaşayış tarzını öğretmeye karar verdi. O da, Avrupalılar gibi, beyaz ırktan değil miydi? Onun da gözleri, Avrupalılarınki gibi açık renk; teni, onlarınki gibi beyaz değil miydi? Ne zaman istese, onlardan biriyle kıyafet değiştirdi mi, bir Avrupalıdan farksız olmayacak mıydı?

1521 yılının ilkbaharında, karlar erimeye başladığında, ordu seferber edildi. Sellar durulup da meralar atlara yem sağlayacak boya vardığında, ordunun dağınık fırkaları Selim'in tasavvur edip de ölümüyle ertelenmiş olan görevi yerine getirmek üzere, kuzeye doğru harekete geçtiler. Bu görev, Doğu Avrupa kapılarını delip içeri akmaktı.

Süleyman'ın bu seferle hemen hiçbir ilgisi olmadı. Pîrî Paşa ile diğer tecrübeli ümerâ, Padişah'ın omuzlarına herhangibir mesuliyet yüklenmemesi konusunda bilhassa özen gösterdiler; zira Süleyman'ın savaşta henüz tecrübesiz olduğunu hepsi biliyordu. Hatta Türkler'i sefere sevk etmek için gerekli bahaneyi de kolayca buluvermişlerdi. Söylendiğine göre, geçen sonbaharda Macaristan Krallığına Padişahın cülusunu haber vermek üzere gönderilen elçi¹⁵ kötü muameleye maruz kalmış, kulakları ve burnu kesilmişti. İşte bu sebeple, ordu intikam almak için "Engürüs" üzerine yürüyecekti.

Elçi hâdisesi doğru olsa dahi, bir bahaneden ibaretti. Gerçekte ordu Yavuz Sultan'ın Avrupa istilâsını başarmak yolundaki arzusunu yürürlüğe koymakta idi Daha doğrusu Pîrî Paşa'nın Süleyman'a durumun harita üzerinde nasıl görüldüğünü

---

¹⁵ Behranı Çavuş

belirttiği üzere ordu o senenin yaz aylarında, gerek Selim'in gerekse Fatih Sultan Mehmet'in yapamadıklarını başarmaya, Avrupa'nın Tuna nehri boyunca uzanan savunma hattını yırtmaya çalışacaktı. Beyaz Şehir; Belgrat alınacaktı. Heybetli Tuna'nın kendi taraflarında, güneyindeki sırtlar üzerinde tahkim edilmiş bulunan bu Beyaz Şehir, Avrupalılar'a bir köprübaşı olarak hizmet ediyor; Tuna'nın bir dağlar kütesinden çıkıp diğerine girdiği gedikte meydan okurcasına gururla yükseliyordu. Burasını almak suretiyle Süleyman'ın ordusu Buda'ya, Prag ve Viyana'ya dağlar arasından bir yol açmış olacaktı.

Süleyman, önüne yayılan haritada gizli anlam ve önemi kavramıştı. Onun için orduyu istilâ yolunu açmaya sevk etmeye razı olmaktan başka bir şık söz konusu olamazdı. Zira Padişah öne geçmedikçe, Yeniçeriler yürümeyi kabul etmeyeceklerdi.

“Pekâlâ,” dedi. “Beyaz Şehir üzere sefer açacağız.”

Bunun üzerine fetih talebi olan büyük pirinç tablele vurulmasını emretmesi gerektiğini söylediler. Süleyman bir kelime ile irade etti ve hemen akabinde Bâb-ı Hümayun'daki tabelin madeni gümbürtüsünü duydu. Garip bir sestir bu. Tabelin, şehrin yılankavi sokaklarına yayılan titreyişi, sanki kalabalığı çağıran ateşli bir ses gibi: “Önünde açılan yola çık, uzak diyarlara yürü!” diyordu,

Pîrî Paşa: “Bu Yeniçerilerin sesidir” demişti.

Pîrî Paşa'nın ve diğer ümerânın söylediklerine göre, çok önceleri, Asya steplerinde de, Osmanlılar'ın birkaç bin kişiyi aşmayan cetleri (Kayıhanlılar), esir ettikleri oğlanları kendileriyle birlikte savaşa gitmek üzere talim ve terbiye etmişlerdi. Hayvan sürülerinden faydalanmayı bilmiş olan ilk step halkı gibi, Osmanlılar da yabancı halktan faydalanmayı bilmişler, devşirdikleri yabancı çocukları teşkilâtlandırarak fetih gücü kazanmışlar, böylece yeni topraklar almışlar ve dolayısıyla yeni kavimlerin hizmet ve yardımını sağlamışlardı.

Burada, Avrupa'da da Türk delikanlılarının arasına Hıristiyan esirleri katmaya devam etmişlerdi. Fakat ayrıca, "yurt içi milletlerden" de, her üç dört senede bir Hıristiyan ailelerden erkek çocuk devşirmişlerdi. Her aileden, aile ve yuva bağlarını idrak edemeyecek kadar küçük yaşta, yedi sekiz yaşında bir erkek çocuğu alırlardı. Bu çocuklar, Osmanlıların eski payitahtı Edirne'den, ilk Sultanların türbelerinin bulunduğu Bursa'ya kadar, her taraftaki devşirme merkezlerinde muayene edilirdi. Bundan sonra çocuklara yeni (Müslüman) adları verilir ve bunlar, gürbüzleşmek, Türkçe konuşmayı öğrenmek üzere tarlalara sevk olunurlardı.

Bu seçme çocuklar, beslenir, giydirilir ve dikkatle gözetlenir; içlerinde en parlak zekâyâ sahip olanlar ayrılarak mekteplere gönderilirdi. Bunların büyük bir kısmı acemi oğlanlar, yabancı oğlanlar adı altında çalışmak ve yetiştirilmek üzere bostanlara, Gelibolu'da gemi inşaatına veya Yeniçerilerin karavana hizmetine gönderilirdi. Yeniçeriler ise savaş silahlarıyla, özellikle hafif kılıçlar, ince çelikten mızraklar yahut kuvvetli, kısa Türk yaylarıyla sürekli talim görürlerdi. Genellikle yeni, ateşli silahlardan hoşlanmazlardı. İçlerinden bazıları da atla talim görmeyi tercih ederler, böylece sipahi süvari sınıfına ayrılırlardı.

Yirmi yaşına geldikleri zaman acemi oğlanlar, silahlar üzerinde uzmanlaşmış, disiplinli, ocaklarının kuvvetli bağlarıyla birbirlerine bağlı mükemmel birer delikanlı olarak ortaya çıkarlardı. Bunların evleri ocaklarıydı. Artık Yeniçeriler safına geçmeye ve arkadan omuza doğru bükülmüş derviş külahını giymeye hak kazanmış olurlar yahut açık oldukça, sipahiler arasına katılırlardı.

Yeniçerilerin aslen imtiyazlı veya yoksulluk içinde yüzen ailelerden devşirilmiş olmaları hiçbir farka yol açmazdı. Birçok Hıristiyan ailesi, çocuklarının yüksek mevkilere yükselmeleri ihtimalini düşünerek, Sultanın acemi oğlanları arasına seçilmelerini arzu ve ümit ederlerdi; birçok devşirme, hemen hemen yok denecek kadar az bir ücret alırlardı. Yeniçerilerin, bu

şiddetli talim ve terbiye esasları içinde kendi kabiliyetlerinden başka dayanakları yoktu ve bütün sadakatleri sadece Padişaha yönelikti.

Delikanlılığın kabına sığmaz ruhunu taşıyan Yeniçeriler, şehirde uzun müddet kapalı kalmaktan hayli tedirgin olurlardı; onlar yürümek, savaşmak ve fethedilen ülkelerin disiplin altına alınmasını temin etmek gayesiyle yetiştirilmişlerdi. Bu sebeple onlar, koşar adım gibi süratli yürüyüşleriyle yeni ülkelere ve yeni talihlere doğru ilerleyebilmek için, sefere çıkmayı özlerlerdi.

Pîri Paşa: “Onların şehirde kalmaları doğru değildir. Talim ve terbiye içinde bunalıp sonra giderler de hanelerin mutfağında karın doyururlar. Askeri, şehirde tutmamak şarttır ama onları sefere Devletlû Padişahım götürmek gerek.” derdi.

Yeniçerilerin tabelleri ocakları dışında vurulmaya başlandığında, Süleyman hiç beklenmedik bir zamanda yaya olduğu halde asker arasında görünerek bir geleneği çiğnemiş oldu. O sırada Yeniçeriler, seferden önce ücretlerini almak üzere dizilmiş bulunuyorlardı. Nesiller boyunca Padişah Yeniçerilerin fahri kumandanı olarak bilinmiş ve asker bu itibarı büyük bir gurur ve kıskançlıkla muhafaza etmişti. İşte şimdi de genç ve yakışıklı sultanları, bir kumandan sıfatıyla kendi ücretini bizzat almak üzere aralarına katılmakta idi.

Heyecanlı ve meraklı bir sükûnet içinde, şalvarlı ve yumuşak deriden çizmeli, disiplinli delikanlılar Süleyman'a yol açtılar. Yağız Yeniçeri Ağası, Süleyman ulûfeciden bir avuç gümüş akçe alırken keyifle bıyıklarını çekiştiriyordu, Artık Ağa'nın, sipahilere edecek bir iki çift lâfi olacaktı, ömürlerini asker ocağına bağlamış olan Yeniçeriler için, Sultan'ın bizzat aralarına gelip de kendileri gibi ücret alması kadar heyecan verici bir manzara tasavvur edilemezdi. Sonradan Yeniçeriler, ocaklarında böbürlenmeye başladılar: Genç Sultan artık bir muhallebi çocuğu değildi. Hayır! Hayır! O hakiki bir piyade, can-ı gönülden hakiki bir Yeniçeri idi. Sipahiler, hadlerini bilip asıl yerlerine, Yeniçerilerin arkasına geçmelidirler. Yavuz Sultan Se-

lim'in oğlunun sipahilerden ulûfe aldığı görülmemişti, görülmeyecekti. Bu hareket Süleyman'ın bir gösterişi, fakat tam yerinde bir gösterişi olmuştu. Böylece en çekindiği teşekkülün, Yeniçeri Ocağının direği oluvermişti.

İlk adım bu suretle atıldıktan sonra kuzeye doğru yürüyüş esnasında Süleyman, artık şehirde olduğu gibi kendi köşesine çekilmekten de vazgeçti. Sık sık askerın arasına katıldı, yaşlıların fikrini sordu ve ancak en tecrübeli alay beylerinin, sancak beylerinin tavsiyelerine uyacak şekilde kararlar verdi. Orduyu sefere sevk ediyor görünmesine karşılık, aslında Süleyman, savaş cephesini bir tâbi olarak takip etmekte idi. Böylece, en çok korktuğu şey; sefer, Avrupa kalelerinin daha önceki akınların birer hatırası halinde yükseldiği kuzey vadilerinde zevkli bir gezintiye dönüşmüştü. Her gün, geçmişteki zaferlerin hikâyelerini dinliyordu: Niğbolu'da son Hıristiyan Haçlı orduları mahvedilmişti, Kosova'da, Kargalar Ovası'nda mağrur Sırplar, Fatih Sultan Mehmet'in, günlerden beri yenilmek nedir bilmeyen muazzam kudreti karşısında boyun eğmişlerdi.

BEYAZ ŞEHİR

Her gün bir miktar yol kat etmesi ve seçme okçuların muhafazasındaki muhteşem bir otağda uyuması dışında, Padişah'ın günlük hayatı saraydakinden hemen hemen farksız geçiyordu. Pîrî Paşa'dan en basit hazine kayıt memurlarına kadar bütün hükümet erkânı Padişahla birlikte seferde idi. Yeniçerilerle sipahiler, her zamanki gibi, mümkün mertebe Sultan'ın yakınında idiler. Müzisyenler akşamları Süleyman'ı eğlendiriyorlar, arı gibi çalışkan istihkâmcılar muazzam muhasara toplarınının geçmesi için yol açıyorlardı.

Padişah nereye giderse gitsin, hemen etrafında insanlardan oluşmuş bir sur vücuda geliyordu: yüz elli kadar seçme Yeniçeriden oluşan solakların¹⁶ tek görevi Sultan'ın hayatını korumaktı. Bunların, yayları daima kurulu olur ve geceleri Otağ-ı Hümayunun etrafını çevreleyen ipler dışında nöbet tutarlardı. Yürüyüş esnasında, efendilerinin atı yanında koşan sadık köpekler gibi, diğer bir bölük Padişah'ın yanı sıra koşardı. Bunlar, Padişah'ın emirlerini ulaştıran, istediği şeyleri gerilerden alıp getiren özel surette yetiştirilmiş koşucular, peyklerdi.

---

¹⁶ Sol ulufeciler

Sultan, ilerilere sevk olunmuş hafif atlı akıncıların savaş alanından topladıkları ganimeti görmez; Rumeli askerleriyle diğer Anadolu askerinin hareketlerini ancak harita üzerinden takip edebilirdi. Bu muazzam atlılar, tımar sahibi Türkler, vazifelerini derebeylerine benzer bir yükümlülükle sağlardı. Her savaş mevsiminde seferber edilen bu asker, maaş almaz, kendi adına yağma eder ve otlar yeşerdikçe güneyin sıcak ikliminden soğuk kuzeye göçerlerdi. Anadolu askerini uzun deve kervanları takip ederdi.

Savaşçı kuvvetlerin bu iki kolu bağımsız olarak hareket edebilir yahut gerektiğinde, Padişahın kapıkullarını, hiçbir zaman düşmana toprak vermemiş olan Yeniçerilerle ağır topçuları desteklemek üzere geri gelebilirlerdi.

Süleyman kuzeye doğru ilerledikçe, uzaktaki bu ordu kolları da hazır durumda, Tuna boyunca küçük kaleler fethetmekte idiler. Belgrat'ı bizzat Pîrî Paşa kuşatmıştı. Diğer taraftan, Tuna'nın suyolu boyunca, savaş gemileri ve ikmal malzemesi taşıyan sallar, mavnalar, akıntıya karşı ilerlemeye çalışıyordu. Bu durumda Süleyman için gözlemekten ve gerektiğe divana katılmaktan fazla yapacak bir iş yoktu.

Süleyman gündelik bir ruzname tutmuş, bu kayıtlar asırları aşarak zamanımıza ulaşmıştır.

Padişah sanki her gün için bir kelimeyi yeterli görmüş, ruznamesini çok kısa yazmıştır. Filanca mevkide konaklanmış, Süleyman bunu kaydedivermiştir yahut kısaca "konak" deyivermiştir. Bununla beraber, olayları aynen aksettiren soğuk bir sadeliğe rağmen, ruzname, Sultanın karşısına çıkan türlü kişilere karşı meraklı bir ilgi ifadesi taşımaktadır. Mesela, bir tarlada büyümekte olan ekini çiğnediği için atlılardan birinin falakaya çekildiği, bir bostandan şalgam çaldığı için bir Yeniçerinin başının vurulduğu ruznamede kayıtlıdır. Ordu bu sıralarda Türklerin sorumluluğu altındaki "barış sahası"nda idi ve sıkı emirler, askerinin etrafa zarar vermelerini yasaklamakta idi. Düşmanın "savaş sahası"na girildikten sonra durum tabii ki değişmekte idi.

7 Temmuz:

“Şabaç Kalesi'nin alındığı haberi Kale müdafilerinden diğerleriyle kaçmayan yüz kimsenin başları konağa getirildi.”

8 Temmuz:

“Bu başlar yol boyuna dizildi”.

Sava nehrinde, suları aşmak için bir köprü kurulmak gerekiyor.

9 Temmuz:

“Duruldu. Süleyman (Padişah kendinden bu şekilde bahsediyor) mevcudiyetiyle köprü inşaatını süratlendirmek üzere bir kulübede konakladı. Sultan her daim köprü civarında görünüyor.”

18 Temmuz:

“Köprü ikmal edildi. Nehir Sava köprü zeminine yükseliyor.”

19 Temmuz:

“Sular köprü üzerinden aşıldı, müruru¹⁷ imkânsız kıldı. Nehrin sallarla aşılması emredildi.”

Ağırlıklar başka bir yola sevk ediliyor. Taşma halindeki Sava Nehri'nin aşılması işini, Süleyman büyük bir önemle ele almıştır; zira Sultan orada bizzat hazır bulunmuş olmak sebebiyle, kendisini tam anlamıyla sorumlu durumda hissetmiştir.

Abluka altındaki Belgrat'a ulaşıldıktan sonra da ruzname aynı şekilde kısa ve öz bilgiler vermektedir. Bu kısa bilgileri birleştirdiğimiz zaman o zamana kadar fethedilmemiş olan Serhat Kalesi'nin düşüşü, canlı bir manzara halinde gözlerimiz önünde belirmektedir. Civar şehirler hep elden gitmiş, Türk gemileri şehrin arka tarafında nehri kapatmışlar, Yeniçeri müfrezeleri adaları tutmuşlardır. Ağır kuşatma topları, nehrin

---

¹⁷ Cieçiş

her iki kıyısından da Belgrat'ın dış surlarını döve döve yıkmaktadırlar.

3 Ağustos:

"Yeniçeri Ağası Balî Ağa yaralandı."

8 Ağustos:

"Düşman müdafaadan vazgeçti, şehri ateşe verip iç kaleye sığındı."

9 Ağustos:

"İç kale kulelerin lâğımlanması emredildi."

10 Ağustos:

"Toplar yeni bataryalara takviye edildi."

Bir hafta sonra etrafıyla bütün irtibatı kesilen, herhangi bir yardım ümidi kalmayan iç kale teslim olmak teklifinde bulunmuştur. Mahsur kuvvetler kumandanı gelip Süleyman'ın elini öperek kaftan giydirilmiştir.

"Müminler namaza çağrıldı ve Ordu-yu Hümayun mızı-kacıları Belgrat içinde üç defa marş çaldılar. Süleyman köprüyü geçerek Belgrat'a girdi ve şehir eteklerinde cami haline dönüştürülen bir kilisede cuma namazını kıldı."

Ertesi günü Balî Ağaya üç bin akça "ihsanı şahane" bahşedildi. Macar esirlerin nehri aşarak yurtlarına dönmelerine izin verildi. Sırplar güneye, İstanbul'a sevk olundu ve Belgrat ismini verdikleri bir bucakta yerleştirildi. Bundan sonra Süleyman, teftiş amacıyla at üzerinde şehri gezdi, daha sonra avlanmaya çıktı. Belgrat Sancak Beyliğine de Balî Ağayı atadı.

Süleyman'ın ruznamesindeki müteakip kayıtlarda bir gurur edası sezilir. Gerçekten Padişah, üzerine düşen görevi mükemmel şekilde başarmıştır. Ordu, Şabaç'ı, Semlin'i Semenderyes'i ve Belgrat ile Orta Tuna hattını ele geçirmiş; düşmandan alınan bataryaları karşı sahile çevirmiş, sahili perdeleyen ormanı biçmiştir. Bu cephenin ötesinde, Avrupa'nın ortalarına doğru bir geçit açılmaktadır. Bu durumda doğal olarak Süleyman rahat rahat avlanmaya çıkma imkânına sahiptir.

Bu sefer de Süleyman'ın en çok korktuğu olay vuku bulmamış; inanılmaz olmakla beraber, nehir boyunda herhangi bir Avrupalı yardım kuvveti görülmemiştir. Anlaşılan Avrupalı önderler tam bir baskına uğramışlar ya da başka taraflarda yeni İmparator Charles derdine düşerek ecel çekişen Tuna'nın yardımına koşmak imkânını bulamamışlardır. Herhâlde Süleyman ilk defa olarak, düşmanlarının aralarındaki ayrılık yüzünden ne derece zayıf olduklarını anlamış; muhakkak ki İbrahim'in "Tek adam, tek gaye" düsturunun kuvvet ve içeriği üzerinde bir kere daha durmuştur.

Eylül ayının gelişiyle birlikte, sanki bir işaret almış gibi, Türk ordusu, sefer masraflarını fazlasıyla karşılayan ganimetleriyle birlikte yurda doğru göçtü. Güz hasadına vaktinde yetişebilmek üzere ordular yolda dağıldı. Atların otlar bitmeden kışlaklarına dönmeleri lâzımdı; develer kuzeyin son bahar soğuşuna dayanamazlardı. Bu durumda bir sefer sonunda, eratin ve hayvanların bakımı askeri gösterişlerden önce gelmekte idi.

Süleyman'ın talihi rast gitmişti. Padişah dostane ilişkiler sürdürmekte olan iki Avrupa devletine; Venedik'le Ragusa'ya fetih haberlerini yolladığı zaman duyduğu gurur ve iftihar ortaya koymaktan kendini alamadı. Şaşkına dönen Venedikliler Türk elçisini beş yüz duka altınıyla taltif ettiler. Daha sonra da "Türkler düğüne gider gibi harbe gidiyorlar" diyerek hallerinden şikâyet ettiler.

Roma'da yorulmak bilmeyen Paolo Giovio, Süleyman'ın bir aslan değil de bir kuzu gibi yumuşak huylu olacağı yolundaki kehanetini söylenmemiş sayarak, Türklerin zaferi hakkında şu satırları yazdı: "Türklerin silahaltında gösterdikleri disiplin, eski Romalılarınkini de aşan adalet ve ciddiyetlerinden doğmaktadır. Bizim askerlerimize üç sebeple, üstün geliyorlar: kumandanlarına itirazsız itaat ediyorlar; savaşta hayatlarını hiçe sayıyorlar; uzun süre ekmeksizliğe, şarapsızlığa dayanıyor, arpa ve su ile yetiniyorlar."

İngiltere'de ise VIII Henry olayı kendine göre yorumladı: "Haberler üzüntü verici olup bütün Hıristiyanlık bakımından önemlidir."

Süleyman, başkentine döndüğü zaman halk daha Eyüp sırtlarının servili sırtlarından karşıya çıkararak muzaffer Padişahı neşe ile selamladı. Süleyman namaz kılmak üzere camiye giderken bütün caddeler boyunca dizildi. Padişah kendisiyle birlikte zahmetli, zorlu sefere katılmış olanlara ihsanlarda bulundu, şehir halkı için de muazzam bir ziyafet ve eğlence düzenlendi. Belgrat'ın fethini kutlayan bu ziyafete katılan Venedikliler'in, karşılarına bir kere daha büyük bir Türk hükümdarı çıktığı konusunda artık hiçbir şüpheleri kalmamıştı.

2. BÖLÜM

MUHTEŞEM MAHALLENİN PİÇİ

Süleyman ikinci saltanat yılı sonuna yaklaştığı sırada Venedik Cumhuriyetinin İstanbul elçisi Marco Memmo, adaşı Aya Marco gününü memnuniyet ve korku ile karışık bir merak içinde geçirdi. Memnuniyeti kendi ince zekâ ve dirayetinin eseri olarak, kendi memleketi Venedik adına genç Sultandan ilk iki taraflı anlaşmayı kazanmayı başarmasından ve rakipleri Ceneviz Podestası, Ragusa elçisi ve Leh Kralının elçisinin kıskançlıklarını tahrik eden bu anlaşmayı imzalamış bulunmasından ileri gelmekte idi. Bu üç sefir, Avrupa devletlerinin, Müslüman Türkler arasında yerleşmiş bulunan tek temsilcileri idi ve Marco Memmo Efendi haklı olarak kendisini bu grubun en önemli kişisi sayıyordu.

Korkulu merakına gelince, Galata'daki Balyoz Sarayının terasından, ileride Türklerin Dâr-üs sınılarında (sanayi yerlerinde) gittikçe artan bir gayretle faaliyete geçmiş bulunmalarını görmüş olmasından kaynaklanmakta idi. Dâr-üs sınaadaki tersanelerden Venediklilerin ilk savaş gemilerine hayret verici bir benzerlik taşıyan gemiler denize indiriliyordu. Memmo, bu gemilerin Venedik'te yapılmış planlara göre inşa edildiklerinden şüpheleniyor; fakat planları Türklere kimin satmış olabileceğini bir türlü kestiremiyordu. Ne yapacakları kolay

kolay önceden tahmin edilemeyen Osmanlıların, bu yeni gemileri ne amaçla kullanacaklarını öğrenebilmek ise mümkün olmamıştı.

Bu durumda, bizzat kendisinin görünüşte bu derece kudret ve nüfuz sahibi olup da gerçekten bu derece uzak bulunuşu Marco Efendi'yi bir hayli tedirgin etti. Venedik elçisinin, şehir içinde şehir sayılan Muhteşem Mahallesinde (Magnifica Comunita) Baltacılar davul çalarak, sancakla geçit yaparak surlar etrafında nöbet tutarlardı.

Heybetli Galata kulesi tepesinden bakıldığı zaman Haliç'in ağzı ötesinde Sultan'ın bahçeler içinde ikamet ettiği ağaçlıklı burun görünürdü. Bu görünenlerde, ağaç zirveleri üzerine yükselen nöbet kuleleri dışında, hiç de askerî, savaşçı bir görünüm yoktu. Bununla beraber Süleyman'ın bir kelimesi, bütün yabancı sakinlerinin Muhteşem Mahalle'yi tahliye etmeleri için yeterliydi. Bunlar, İstanbul'u fethetmiş olan Sultan Mehmet'in izni sayesinde orada kalmakta idiler. Bu izin sayesinde Türklerle zahire, esir, at, ipekli ve baharat ticareti yapabilmek imtiyazlarını koruyorlardı. Fatih sadece teslimiyetin bir ifadesi olarak Galata Kapıları anahtarlarının kendisine gönderilmesini ve namaz saatlerinde Müslümanlar'ı tedirgin eden kilise çanlarının indirilmesini talep etmekle yetinmişti. İşte böylece Marco efendiler, Osmanlıların misafiri olarak kalabilmişler; fakat hiçbir zaman yarının ne getireceğini kestirememişlerdi. Venedik Sefiri, zeki bir asilzade olduğu için Şanlı Cumhuriyetin deniz kudretinin sönmekte; buna karşılık Türkler'in derme çatma denilebilecek filolarla her gün biraz daha uzaktaki deniz yollarına ulaşmakta olduğunu görüyor, anlıyor, fakat içten içe bunu kabul ve itiraf etmek istemiyordu. Buna karşılık Luigi Gritti:

"Bizler için ihtiyardır, servetleri ve ihanetleriyle meşhurdur, diyorlar;" derdi.

Marco'nun Balyoz Sarayının yaldızlı salonundaki ziyafetinde, Chian şarabına batırılmış karaca eti, doldurulmuş sü-lün, Marmara'nın emsalsiz kılıç balığı, Boğaz'ın ıstakozu,

Oportü şarabına meze edilecek zarif mantarlarla süslenmiş olan masada, aynı Luigi Gritti; alaycı ifadesi, “kemiksiz” dili ile boğazına düşkünlerin sofrasında bir iskelet gibi oturuyordu. Herkesin saygısını kazanmış olan eski Venedik elçilerinden Andrea Gritti'nin bu adalı bir Rum kadınından doğma piçi, bir piçle meşru evlât arasında bir fark gözetmeyen Türklerle sıkı fıkı dostluk kurmak suretiyle kendi gururunu tatmine çalıştığından, İstanbul'daki yabancıların gözünde yarı dönme kabul edilir; Venedikliler'in tabiriyle, Türkler'in kaba saba dilini konuşurdu. Marco Efendi, Gritti'den Türklerin sırlarını elde edebileceği ümidiyle İstanbul'u, Venedik Cumhuriyetine tercih eden bu gayri meşru çocuğu, ziyafetine özellikle davet etmişti.

Şarapla ve başarılarının gururuyla kızıştığı bir sırada Memmo coşarak yeni anlaşma sayesinde Venedik için senede on binlerce duka altını tutarında ticaret hakkı elde ettiğini söyleyince, Gritti'nin gayri meşru oğlu bu kadar büyük kazanca karşılık ne kaybetmiş olduğunu sormaktan kendini alamadı.

Memmo:

“Hiç yahut hiç derecesinde” cevabını verdi. Ayrıntı kabilinden bir madde kabul edivermişti. Ahitnamenin yeni hükmü gereği, bundan böyle, Venedik gemileri Gelibolu Fenerinde duracaklar ve Türk limanlarına girmeden önce resmi izin isteyeceklerdi.

Çelimsiz Gritti'nin de sesi yükselmişti. “Evet,” diyordu, “basit bir teferruat. Fakat bu basit izin alınamadıkça, tek bir Venedik gemisi, İstanbul limanına girip yükünü boşaltamayacaktı. Acaba muhterem elçi hazretleri, bu önemli başarıya karşılık olsun diye mi vergi ödemeyi kabul etmişti?”

Can damarından vurulan Memmo, çok önemli bir ayrıcalık elde edebilmeye karşılık bir miktar para ödemeyi kabul ettiğini açıklamaya çalıştı: Kıbrıs adası için on bin, küçük Zanta için beş yüz duka altını, senelik “kira” vermeyi kabul etmişti. Devam ederek ekledi:

“Biz hiçbir zaman vergi ödemiş değiliz.”

Bunun üzerine Gritti de taşı gediğine koydu:

“Evet. Bugüne kadar demek istiyorsunuz...”

Gerçeğin yüzüne vurulması Memmo'yu bir hayli üzmüştü. Kıbrıs ve Zanta hâlihazırda Venedik'e ait olduklarına göre, bu adaları kiralamak adı altında ödenen para da vergiden başka bir şey değildi.

Gritti iğnelemeye devam etti:

“Dikkat ediyor musunuz,” dedi. “Bu işin gururumuzu rencide etmemek konusunda ne derece itina ile yapıldığını fark ediyor musunuz? Bunda Pîri Paşa'nın değil, muhakkak Sultan Süleyman'ın parmağı vardır!”

Ya Memmo'nun inceliği, zekâsı? Kendisinin hiçe sayılmasına büsbütün kızan elçi, zeki adama âdeta saldırdı. Bu Süleyman, *Gentil homme par excellene*¹⁸, bu anlaşmanın imzasından sonra kendisine bir hediye vermişti. Bu hediye gerçekten zarif ve ince idi! Evet, ipekli bir mendile sarılmış, kesik bir insan başıydı bu. Söylendiğine göre bir asinin koparılmış, çürümüş başıydı bu. Gazi bilmem kim adında birinin başı...”

“Gazali'nin başı. Üçüncü vezir Ferhad Paşa, Suriye'den getirdi.”¹⁹

“İşte sizin nezaketli Süleyman'ınızın bana verdiği hediye!”

Elçi yüzünü ekşiterek ellerini elbisesinin geniş eteklerine sildi:

---

¹⁸ Olağanüstü zarif, ince adam

¹⁹ Canberdi Gazali. Memluk Sultanı Kayıtbay'ın azaldı kölelerinden ve Sultan Gavri ile Sultan Tomanbay'ın nüfuzlu beylerindendi. Mısır'ın ilhakından sonra Şam Beylerbeyliğine tayin edilmişti. Yavuz'un vefatından sonra isyan eden Gazali, Mısır beylerbeyi Hayır Bey'i de yanına çekmek için ona mektuplar göndermişti. Hayır Bey, bir taraftan Gazali'yi ovalarken diğer yandan söz konusu mektupları İstanbul'a gönderdi. Gazali'yi tenkil için Üçüncü Vezir Ferhad Paşa görevlendirildi ve Dulkadiroğlu Şehsuvarzâde Ali Bey de, Ferhad Paşa'ya yardıma memur edildi. 27 Ocak 1521'de Gazali'nin kuvvetleri yenilerek kendisi yakalandı ve “ibret alem olmak için” başı kesilerek İstanbul'a gönderildi.

“Elbette teşekkürle kabul etmek zorunda kaldım. Pîrî Paşa'yla başım belaya girmeden reddetmemle imkân yoktu. Fakat üç Azrail adına yemin ederim ki bu kelleyi neden bana hediye etmeyi uygun gördüklerini anlayamadım. Siz ne fikirdesiniz Luigi?”

Bir süre düşündükten sonra Gritti dört parmağıyla işaret ederek:

“Dört anlam çıkarıyorum sefir hazretleri”, dedi. “Madde bir: Türkler'in bir sözü vardır: Vaatte bulunurlarken “başım üzere” derler. Madde iki: Ayrıca bizim Cumhuriyetin hile, aldatma ve ihanetle dolu olduğu yolunda da bir sözleri vardır. Madde üç: Yüksek zatınız dürüst bir adam olmakla birlikte, elçi sıfatıyla bir ahitname imzalamış bulunuyorsunuz. Madde dört: Ahdine sadık kalmamış olan bir diğer mahlûkun kellesi, ayrılış hediyesi olarak kucağınıza atıvermiştir. Bu dört maddeyi birbirine ekleyiniz, ne netice elde edersiniz?”

Memmo gayri ihtiyari kalın ensesini ovuşturdu. “Bu Türklerin de imzalanan ahitnameden bizzat sefiri sorumlu tutmak gibi barbarca bir anlayışları var.” diye düşündü. “Bunlar sefirlerin diplomatik koruma altında olması gerektiğini anlayamıyorlar yahut anlamak istemiyorlardı.” Hafifçe mırıldandı:

“Selim'den böyle bir şey beklerdim amma, Süleyman'dan ummamıştım!”

Giritti düşünceye daldı. Balıkçıl kuşu tüylerinin ve tatlı bir tebessümün görünüşüne kapılmışlardı. Ya bu zarafet ve yumuşak yüzlülük aslında müthiş bir kuvveti maskeliyor ise?

“Süleyman'ı genç, kaygısız, neşeli, Selim'in tam anlamıyla zıddı olarak tarif ve rapor ettiğimiz zaman hakikati görmemişiz,” dedi. “Selim korkunçtu, malûm. Fakat zevk ve keyif içinde avlanmaya çıkan oğlu, babasından da müthiş olabilir!”

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra, Luigi Gritti karşı sahildeki sarayda yaşayanlarla dostluk kurmaya başladı. Şu sırada Süleyman'ın nezdine ulaşabilmek imkânı olmadığına göre, Sultanın “mahzar-ı iltifatı” olan birisini bulmayı düşündü ve

aradığından da fazlasını İbrahim'in şahsında buldu. Venedik piçisiyle Odabaşının bazı müşterek vasıfları vardı: Her ikisi de Rum bir anneden doğmuş idiler, her ikisi de hayatın acı gerçeklerini kusursuz olarak idrak etmiş kimselerdi.

DEVŞİRME OĞLANLAR MEKTEBİ

Türk hükümetinin teşkilâtında mevki sahibi olan kişilerin hemen hepsi gibi, İbrahim de Enderun'dan yetişmişti. Buna ek olarak Gritti'nin çok geçmeden öğrendiği üzere, Padişah'ın Makbul Yunanlısı, Enderun Mektebini en yüksek dereceyle bitirmişti.

Enderun Mektebinin kendisine gelince; yabancı gözlemciler bu konuda birbirlerinininkinden tamamıyla farklı kanaatlere varmışlardı. Bazılarına göre burası Avrupa manastırlarından da daha sıkı ve kapalı idi. İçlerinden birisi: "Eğer Enderun'a bir manastır demek gerekirse, herhâlde kâinatın bütün şeytanları orada toplanmış olmalıdır" demişti.

Oysa mektebi bir esrar perdesiyle örtmek uğrunda herhangi bir çaba sarf edilmiş değildi. İç mektep, daha kısa ve meşhur ismiyle Enderun; saray arazisinde, üçüncü avluda, geniş ve yüksek bir duvarın ardında idi. Enderûn'a "kapalı" gözüyle bakmak yerinde olurdu, gerçekten çok az yabancıya Enderun'u görebilmek nasip olmuştu.

Süleyman bezen gecenin geç saatlerinde Enderun'u ziyaret ederdi. Gelenek, Sultan'ın sanki bir gece bekçisi imiş gibi bu görevi yerine getirmesini gerektirmekte idi. Padişah, üzerinde

kül rengi keçeden bir kaput, arkasında elleri şamdanlı gece bekçileri olduğu halde sessizce yatakhaneleri dolaşırdı. Bu yatakhanelerde, sekizden on sekizine kadar altı yüz çocuk okuyordu.

Süleyman, Enderun'dan geçtikte dedesinin babası Fatih'in işlek zekâsının, tükenmez gayretinin eserlerini her yerde görürdü: Yer kürenin o zamanlar bilinen haritası Fatih'in emriyle yaptırılmış, bu muazzam harita yemekhane duvarına asılmıştı. Dışarıdaki bahçeyi Fatih yaptırmış, ilk kazmaları bizzat kendisi vurmuştu. Gene Fatih coğrafya, fen kitaplarını tercüme ettirmek üzere devamlı surette Bizanslı filozoflar bulmaya çalışmış; hatta aydın Ragusa beldesinden vergi olarak para yerine yazma kitap talep etmişti.

Fatih, Bizanslıların akıl ve bilgilerinden yararlanma arzusunda o derece ileri gitmişti ki, söylediğine göre Enderun, onun devrinde Eflâatun'un Cumhuriyetine benzemiş, sağlamlaştırılan vücutlarda ince zekâlar yaratmıştı (Fatih devrinden önce Enderun, Yeniçeri Ocakları ve diğer askerî birlikleri için esas itibariyle vücutça sağlam delikanlılar yetiştirmek gayesini güderdi). Şimdi artık, Gritti gibi yabancıların kanaatine göre Türkler'in hayret verici yükseliş ve başarılarının sırlarını Enderûn'da aramak lazımdı.

Enderûn'un acemi oğlanları Türk asıllı değillerdi. Bunlar, Arnavutlar, Sırlar, Slavlar gibi kuzeyden; Gürcüler, Çerkezler gibi doğu dağlarından; Yunanlılar gibi sahil boylarından, hatta Hırvatistan ve Almanya'dan gelme çocuklardı. Çoğu, İbrahim gibi Hıristiyan ailelere mensuptu.

Bu çocuklar genellikle her üç senede bir, üç bir olmak üzere Hıristiyan ailelerden "devşirilir" yahut Lemnos veya Kefe gibi pazaryerlerinden satın alınır veya nadiren, bizzat aileleri tarafından getirilip mektebe alınmaları rica edilirdi. Süleyman'ın Enderûn Mektebinde yalnız ve yalnız bu acemî oğlanlarının en seçmeleri bulunur; bunlar, yurdun her tarafındaki devşirme merkezlerinde itina ile ayrılırlardı. Bunlar, ileride,

Sultan'ın gözetimi altında devleti idare eden teşkilâtın idare mevkilerine geçecek olan seçme, müstesna çocuklardı.

Yabancı Hıristiyan aileler, günün birinde diğerlerine üstünlüğü görünür de, oğulları sipahi alayı beyliğine yahut kazaskerliğe yahut hazinedarlığa, hatta ve hatta ihtiyar Pîri Paşa gibi vezirliğe, veziriazamlığa yükselir ümidiyle, çocuklarının Sultan'ın acemi oğlanları arasına katılmalarını arzularlar, bu uğurda çırpınırlardı. Ordu için gençliği bu şekilde devşirmek suretiyle de tarımla meşgul olan Osmanlı köylülerinin topraktan sökülüp uzaklaştırılmaları önlenmişti.

Enderûn'a kabul edilen bir acemi oğlanı, artık eski bağlarını tamamıyla arkada bırakmış olurdu. Çocuk ailesinden tamamen ayrılır, yeni bir isim alırdı. Bir kere Bâb-ı Hümayundan içeri girdikten sonra da Acem oğlanın bir daha dışarı çıkmasına izin verilmez; ancak ve ancak kendi ocağı fertleriyle birlikte mezarlık sırtlarındaki Okmeydanı'nda talime veya nadiren, özel görevlerle Sultan refakatine gidebilirdi.

Görünüşte en zarif olan ve sınavları en iyi derece ile vermiş bulunan otuz çocuk, Sultan'ın özel hizmetinde iç oğlanı olarak dört Enderûn Odasından birine alınır. Oğlan bütün sadakatiyle Sultan'a bağlanır; Sultan'ın nezdine gönderildikçe elleri göğsü üzerinde kavuşmuş, gözleri yere eğilmiş, sessiz ve hareketsiz durarak, seneler boyunca itaat etmeyi öğrenir ve bu uzun yılların sonunda Enderûn'dan "çıkarılarak" Bâb-ı Hümayundan uzaklarda görevlere gönderilirdi. Saraydan çıkarılan genç, bizzat Sultan'ın yetiştirilişinin de kendi geçirmiş olduğu çıraklık devresinden daha az zorlu, daha az sıkı olmadığının bilincindeydi.

Bir kere saraydan çıkarılan gencin, müftülüğe ulaşmadıkça tekrar Enderun'a ayak basmasına izin verilemezdi. Machiavelli vezirlere "Sultan'ın nazırları" adını vermişti. Onun kanaatine "Sultan'ın nazırları, hep esir ve bağlı köleler oldukları için bunların (rüşvetle) fitneye sevk edilmesi fazlasıyla zordur ve bu yoldan büyük bir çıkar beklemek boşunadır. Bu bakımdan Türkler'e hücum edenler karşılarında birleşmiş bir camia bu

lacaklarını akıllarından çıkarmamalıdır. Fakat bir kere Türkler, ordularını toparlayamayacak şekilde savaş meydanında mağlûp edildikten sonra, artık saltanat ailesinden başka korkacak kimse kalmayacaktır.”

Aslında bu Acem oğlanları esir değildi. Bizzat Süleyman, bir esirenin oğlu idi. Fakat annesi artık Valide Sultanlığa yükselmışti. Enderûn'daki gençler, savaşçı devlet adamı olmak üzere yetiştirilirdi. Sultan ise bu gençleri sevk ve idare etmek üzere yetiştirilmişti. Acemi oğlanları ile Sultan arasındaki bağ, bir sadakat bağı idi: İki taraflı bir sadakat bağı.

Çocuklar, gece bekçisi bütün kandilleri yakmak üzere koğuşlarına geldiği zaman uyanırlardı. Bundan sonra mermer kurnalarda, bakır musluklardan akan sularla yıkanmak, (Enderûn'da tertibat, saraydakinin aynı idi) külahlarını, sıkı mintanlarını, şalvarlarını giyip yumuşak çedikleri ellerinde hazır bulunmak için yarım saatlik bir süreleri vardı. Bu yarım saatin sonunda yatakları toplanıp katlanıp duvara asılmış olmalıydı. Kişisel eşyaları da büyük tahta sandıklara yerleştirilir; her sandığın arkasında bir oğlan oturur, kitapları, defterleri, bu sandığın üzerinde, iki şamdan arasında derse hazır bulundurulurdu.

Yarım saat geçtiğinde, şafağın ilk ışıklarından evvel mızık duyulurdu. Bu sırada ikinci avluda Yeniçerilerin mızık takımı Sultan'ın uyanması için mızık çalardı.

Bu arada, çocuklar beklerlerken, içlerinden güzel sesli birisi yüksek sesle Kur'an okurdu:

“De ki: Sığınırım bütün insanların Rabbine, bütün insanların Hükümdarına, bütün insanların İlâhına. O sinsî vesvesenin şerrinden ki, vesveseler verir insanların içine; gerek cinden, gerek insden.”

Son yıldızlar da gökten silindiği zaman bir kumanda duyulur ve oğlanlar sessizce çediklerini ayaklarına geçirip ellerini göğüsleri üzerine kavuşturarak, namaz kılmak üzere dizi halinde Enderun camiine giderlerdi.

Sabah namazından sonra gündelik çalışmalar başlardı. Gün doğduktan üç saat sonra çocuklar çorba, kuzu kebabı ve bir dilim ekmekten oluşan ilk öğün yemeklerini yerlerdi. Yemek hemen hep aynı tarzda olup çocukların sıhhat ve kuvvetlerini devam ettirecek yeterlilikte idi.

Oğlanlar koğuşlarda, aralarında, kendilerine eğlence, alay mevzuu çıkarırlardı: Bir zamanlar Mısırlıların işgal ettiği bir koğuşa "Pireler Meşheri"²⁰ adını vermişlerdi. Günün boş saatlerini nasıl geçirdikleri soruldukça, büyük bir ciddiyetle: "Güreşmekle, talim meydanlarında ata binmeyi öğrenmekle, ders çalışmaktan yorulan kafamızı dinlendiririz; Enderûn'da zurna, kemence, gayda çalmayı öğrenmekle büyük talimlerden vücudumuzu dinlendiririz; yemek yediğimizde dualarla ruhumuzu dinlendiririz ve uyuduğumuzda gece bekçisinin gelişiyle uyanırız." derlerdi.

Güneş çekilip de karanlık bastığında koğuşlarda gece çalışmaları başlardı. İstenilen din, felsefe, matematik, spor, askeri talimler ve mızıkâ derslerini iyi başarmak şartıyla bir Enderûnlu, ayrıca kendi seçtiği bir konu üzerinde de çalışabilirdi. Ayrıca, gene o saatlerde, koğuşta yaşayan muallim o gün içinde talebenin kazanmış olduğu ödül ve hak ettiği ceza toplamını okurdu. Ceza, herkesin içinde azarlamadan falakaya kadar, çeşitliydi. Bununla beraber cezanın infazı konusunda fazlasıyla özen göstermek gerekirdi. Muallim oğlana çok kötü davrandığı takdirde, talebeye yaptığı gibi, kendisi de falakaya yatırılır, hatta uç noktalara varan durumlarda sağ eli kesilirdi.

Süleyman bir gün, çalışmasına mükâfat olarak ihsan edilen şeref kaftanını reddetmiş olan Enderunluyu bizzat görmek istedi. Bu on sekiz yaşlarında, Mehmet Sokullu adlı delikanlı, kaftan yerine kendisine ailesini ziyaret etmek izni verilmesini rica etmişti. Böyle bir izin usulden değildi. Buna ek olarak Sokullu'nun sicilinde, Enderun'daki ilk günlerinde bir hayli falakâ cezası kayıtlıydı.

---

²⁰ Meşher: Teşhir yeri, sergi.

Bu olay Süleyman'ın ilgisini çekmişti; zira Enderûn'daki talebeliği esnasında babasını ziyaret etmek için Bâb-ı Hümayundan çıkma izni verilmiş olan tek kimse İbrahim'di.

Sorguya çekildiği zaman, sicilinde on bir yaşında iken Hırvatlardan esir edildiği kayıtlı olan Sokullu, ailesinin kendisini görebilmek ümidiyle İstanbul'a göç ettiklerini ve senelerden beri izin beklediklerini söyledi. Süleyman:

“Burada, kendi seçtiğin konu kayıtlı değil. Neyi araştırmakla meşgulsün. Söyle!” dedi.

Delikanlı tereddütsüz:

“Hocalarımı!” Cevabını verdi.

Bunun herhangi bir küstahlık eseri olması ihtimali yoktu. Çocuk doğrudan doğruya Sultan'ın kendisiyle konuşuyordu. Gerçeği söylediği kesindi. Süleyman merakla sordu:

“Neden?”

Çocuğun kurşuni gözleri doğruldu

“Çünkü” dedi. “Çünkü onları bir türlü anlayamıyorum.” Bu cevap Sokullu'nun derhal Enderûn'dan atılıp bostancı yamaklığına ya da hünkâr kayıklarında kürekçiliğe verilmesi için yeterli bir sebepti. Fakat Süleyman, kuzey dağlarının bu tok sözlü çocuğunun, onlara tam anlamıyla hizmet edebilmek için muallimlerinin gerçek gaye ve maksatlarını öğrenmeyi gerekli görebileceğini düşündü. Sokullu'ya izin verdi ve Pîrî Paşa'ya bu çocuğa bundan böyle başka mükâfat verilmemesini, buna karşılık çocuğun, ailesini ziyaret de dâhil olmak üzere istediğini yapmakta serbest bırakılmasını emretti.

Daha sonra, Sokullu Enderûn'dan “çıkarıldığı” zaman kendisine ne gibi bir memuriyet verildiğini sordu. Hırvat, Rumeli Kazaskeri yardımcılığına tayin edilmişti. Memuriyet yüksek, maaşı dolgundu.

Seneler sonra, Süleyman'ın şahsî nüfuz ve tesiri devlet teşkilâtında birçok değişiklikler doğurdu. Bu vesileyle zeki ve kuvvetli görüşlü, Avrupalı bir tanık olan Ogier Busbecq şu sa-

tırları kaydetmişti: “Türkler sıra dışı kabiliyetlere sahip bir kimse buldukları zaman fazlasıyla hoşnut oluyorlar. Sanki çok kıymetli bir meta ele getirmişler gibi seviniyorlar ve özellikle bu müstesna kişinin savaşa elverişli olduğunu sezdikleri zaman onun yetiştirilmesi konusunda hiçbir çabadan çekinmiyorlar. Oysa bizim tarzımız bambaşka; zira biz iyi bir köpek yahut şahin yahut at ele geçirdiğimiz zaman fazlasıyla memnun oluruz ve bunları benzerleri arasından en iyisi yapabilmek için hiçbir gayreti esirgemeyiz. Fakat bir insanın sıra dışı bir kabiliyete sahip olduğunu fark ettiğimiz zaman bu kimse üzerinde herhangi bir gayret sarf etmeyiz. Bu kimsenin tahsil ve terbiyesinin bizim işimiz olduğunu düşünmeyiz. Biz iyi terbiye edilmiş bir attan, bir köpekten, bir şahinden hizmet bekleriz, zevk duyarız; Türkler ise iyi tahsil görmüş bir insanın hizmetleriyle gurur duyuyorlar, bundan çok büyük bir zevk alıyorlar.”

Doğal olarak, Muhteşem Mahallenin diğer sakinleri de çözemedikleri Enderun muamması karşısında şaşıyorlardı. Kuvvet ve kudret sahibi Türkler’in nasıl olup da devletin idaresini acemi oğlanlarının ellerine bıraktıklarını bir türlü anlayamıyorlardı. Kafalarını kurcalayan bu soruyu Türk dostlarına yönelttikleri zaman, kısaca: “Çünkü Sultanın acemi kulları bu işleri görmek konusunda bizlerden daha donanımlıdırlar da ondan” cevabını alıyorlardı. Çoğunluğu esir veya devşirme Hıristiyan çocuğu olan Enderûnlulara güvenmenin mümkün olup olmadığını sordukları zaman ise: “İçlerinden bir tanesinin olsun ihanet ettiğini gördünüz mü?” sorusu kendilerine yöneltiliyordu.

Halicin karşı sahilinde, buralara efsanevi doğu ticaretinde imtiyazlar koparabilmek ümidiyle gelmiş olan yabancılar arasında ancak birkaç kişi gerçeği görebilmişti: Enderun mezunları Osmanlı tebaası içinde en aydın sınıfı temsil ediyordu. Bunlar o devirdeki Paris veya Bolonya üniversiteleri mezunlarından da daha iyi bir öğrenim görmekte idiler. Süleyman’ın şahsında ise Enderun mezunları, kafa ve zekâlarını, su verilen

çelik kılıçlardan daha etkili bir şekilde kullanabilecek bir önder bulmuşlardı.

1522 yılında karlar eriyip de yasemin çiçekleri bahçelerini beyaza bürüdüğü ilkbaharın başlangıcında, Suigi Gritti Marco Memmo'nun dikkatini Halicin karşı sahilinde idman yapmak üzere atla meydanlara çıkan gençler çekti. Orada Hıristiyan âlemine karşı en büyük tehlikenin büyüyüp gelişmekte olduğunu söyledi.

"Kıvrak ve neşe içinde çocuklar," dedi; "fakat namazlarını kılıyorlar, dualarını ediyorlar, Kur'an okuyorlar ve bunlarla birlikte yeni bilgiler veren kitapları incelemeyi de ihmal etmiyorlar. Bu gençlerin ilerlemelerini, iş başına geçmelerini ne gibi bir silahla önleyecek, durdurabileceksiniz?"

Marco Efendi'nin, bu gayri meşru adamın artık tamamıyla bir dönme olduğu konusunda en ufak bir şüphesi kalmamıştı. Çenebaz Gritti'ye karşı duyduğu güvensizlik, büsbütün arttı. Zira bizzat kendisinin de, burada, Galata'da rolünün casusluktan pek fazla ileri gitmediğini düşünüyor; bu arada Gritti'nin "dinsiz" Türkler konusundaki kehanetlerinin her zaman yerinde olduğunu hatırlıyordu.

"Aziz Marco'nun aslanı adına yemin ederim ki şu soytarıların pantomimlerinde korkulacak, tehlikeli hiçbir şey göremiyorum" diye karşılık verdi. "Parcelus²¹ ve benzeri türedilerin zırvalarıyla dolu bir bilgiyi de dikkate alacağım yok. Buna karşılık eğer siz gerçek bir Venedikli bakışına sahip olsaydınız, aşağıda, hemen ayaklarımızın dibinde suya indirilenleri fark ederdiniz."

Gerçekten Dâr-us sının tersanesi boyunca, sıra sıra malzeme gemileri, nakliye kalyonları, yepyeni kadırgaların yanı başında demirlemiş duruyorlardı. Haliç her çeşit deniz aracıyla dolmuş, âdetâ taşıyordu. Bu konularda bilgi ve tecrübe sahibi olan Memmo, güverteleri on karış çapında güller atacak

---

Parcelus (1491-1541) hastalıkların tedavi edilmesi için, hastanın değil de tabiatın incelenmesi gerektiğini ileri sürmüş olan bir tıp doktorudur.

toplari taşıyabilecek kadar kalın tahtalarla kaplı gemileri işaret etti. Acaba bu armada ne tarafa doğru yelken açacaktı? Gerek Venedik gerekse Viyana'dan alınan raporlar, Türk istilâ ordusunun Tuna üzerinde bir sene önce açılan gedikten tekrar kuzeye doğru yöneleceğini ileri sürmekte idi. Fakat Memmo şu aşağıdakiler gibi ağır yelkenli kalyonların Tuna boyunca, sadece nehir aşmak amacıyla hazırlandıklarına inanamıyordu. Hayır, Hayır! Bu filonun denizlere açılacağı muhakkaktı. Bununla birlikte Türkler, kırk yıldan beri açık denizlere çıkmamışlardı.

Bu anlaşılmazlık Memmo'yu hayli tedirgin ediyordu; ne de olsa elçinin kendi memleketi Venedik de o zamana kadar bir Venedik gölü sayılan Adriyatik'in ucunda, büyük bir filonun kolaylıkla ulaşabileceği bir durumda bulunmakta idi. Gritti, tahrik etmek isteyen bir edayla:

“Acaba,” dedi, “sefir hazretleri Süleyman'ın kendisiyle, geçen sonbaharda imzalamış olduğu ahidnâmesini unutuyorlar mı?”

Memmo'nun bir filonun toplarına, teçhizatına kendisini kaptırıp da bu filoyu sevk edecek olan Süleyman'ın maksadı, gayesi üzerinde durmayı unutuvermiş olması Gritti'yi bir hayli eğlendiriyordu.

Memmo hiddetini tükürerek ifade etti. Böyle bir ahidnâmenin genellikle bir istilâyı perdeleyici nitelikte olabileceğini ileri sürdü.

Gritti, sözlerini tartarak:

“Fakat” dedi, “Türkler için değil! Süleyman'ın bu yolda hareket edeceği kanaatinde değilim. Duyduğuma göre Dîvan kâtiplerinden birinin bir Ermeni kuyumcuya borcu var. Kuyumcunun da kapalı çarşıda tanıdığı baharat satan bir kadın var. İşte bu kadının kulağına fısıldadığına göre Süleyman Veziriazamı ve Beylerbeyleriyle atılacak bir sonraki adım konusunda anlaşamıyormuş.”

“Pazar dedikodusu! Göz boyası! Sultan da Dîvanı da pekâlâ anlaşmışlardır.”

Herold Lamb

Şimdi düşünmek, varsayımlarda bulunmak sırası Memmo'ya gelmişti:

"Gözlerim beni yanıltmıyorsa, Türkler bu kez kuvvet ve kudretlerini denizde deneyeceklerdir. Kutsal Roma İmparatoru. İspanya savaş gücüyle başka yönlerde" elçinin sesinde bir üzüntü ifadesi sezildi. "Fransa'nın Yüce Hıristiyan kralı ile mücadele halinde. Şu sırada, Türklerin yolu üzerindeki tek engel cumhuriyetimizin filosundan ibaret."

Gritti birden güldü:

"Evet, tek," dedi, "fakat acaba bir engel teşkil ediyor mu? Türklerle ticaretten faydalanabilmek için barışı korumaya mecbursunuz. Bu yolda gerekli barış anlaşmasını da bizzat sefir hazretleri imzalamış bulunuyorlar. Bu sözünüze sadık kalacak mısınız?"

Memmo, düşünceli bir edayla, onay anlamında başını salladı:

"Bütün melekler adına yemin ederim ki, ahdimizde sadık kalacağız."

Gritti:

"İşte," dedi, "şu halde Türkler Rodos yolunu kendilerine açmış bulunuyorlar."

RODOS

Rodos adası her bakımdan ortalamanın üstünde bir adaydı. Mesela, Türk anavatanından gözle görülebilecek bir mesafede idi. Süleyman'ın iki sene önce yaşadığı sahilin biraz güneyindeki bu büyük ada, etrafını kuşatan daha küçük, tepeli adacıklar arasında sakın denizden bir iç kale gibi yükseliyordu. Garip bir görünüşü vardı: Yarı tropikal sularında kuzeyin sert, kurşuni kayalarından yapılmış bir iç kaleye benziyordu.

Adaya Rodos Şövalyeleri sahipti. Bunlar da tıpkı etrafına kıyasla adanın vaziyeti gibi, devrin hayatıyla tam bir zıtlık halinde idiler. Bunlar, hemen hemen unutulmuş olan Haçlı ordularının hayaletleriydi. Bir zamanlar Kudüs-ü Şerifte, St. Jean Baptist kardeşliğine üye olmak sıfatıyla, üzerlerine düşen görevi yapmışlardı. Şimdi artık kutsal topraklar, Süleyman'ın ülkesinin toprakları arasındaydı.

Önce en yakın adaya, Kıbrıs'a göç etmiş olan tarikat mensupları, daha sonra, daha kuzeye, Rodos'a çekilmişlerdi. Fazlasıyla korunaklı şehirleri içinde halen bir yapılanmaları vardı. Fakat artık kendilerine "Hospitaller" deniliyordu. Kendilerini cesaretlerinden dolayı takdir eden Türkler, onlara toptan "Ta-

rikat" ismini vermişler; iç kalelerine de "Cehennemlikler Kale-si" adını takmışlardı.²²

Avrupa'daki yurtlarından bu kadar uzak bir yerde yaşayan Şövalyeler, ihtiyaçlarını temin etmek için komşu Türk topraklarını kâh yağma ederler, kâh Türklerle alışveriş yaparlardı. Süratli kadırgaları, genellikle Mısır'dan hareket eden hububat yüklü gemilerin yollarını keserdi. Ayrıca artık şube ve mensupları bütün Avrupa'ya dağılmış siyasi bir topluluk haline gelmiş olan Şövalyeler, eski rakipleri "Templar"lar ile Cenevizlilerle savaşlar yapmışlar, anlaşmalar imzalamışlardı. Görünen oydu ki bu çeşitli Hıristiyanlar, birbirlerine karşı iyi niyetle, iyi davranacaklarına, sürekli birbirlerine karşı kin ve nefret beslemişler, birbirleriyle didişmişlerdi.

Rodos'ta da fevkalâde bir manzara vardı. Geniş Şövalyeler Caddesinin iki tarafında, muazzam kapıları üzerinde artık geçmişe karışmış olan Aragonlular'ın, Provençeliler'in ya da Fransa, İngiltere gibi yeni katılmış milletlerin ayrı ayrı armaları bulunan ayrı ve bağımsız kuruluşları vardı. Bu fazlasıyla rahat ve refah içindeki imarethanelerde Şövalyeler ve silahşörler eski zamanların dillerini konuşurlardı. Portekizliler, Şövalyeler arasına katılanların en yenileri olduklarından, bunlar kendilerinininkinden daha eski bir dilin yurdunda tıkmış kalmışlardı.

Şövalyelerin lideri Philippe Villiers de L'isle Adam isimli bir Fransız'dı. Portrelerinde, tepeden tırnağa kadar zırh içinde, demir eldivenler giymiş, bir elinde muazzam şövalyelik bayrağını tutar vaziyette, aksakallı bir ihtiyar olarak gösteriliyordu. Buna bakılırsa zamanından iki yüzyıl geri kalmış sayılabilirdi. "Büyük Üstat" unvanıyla anılan de L'isle Adam ile genç Süleyman arasında gerek zaman, gerekse din farklarının uçurumu vardı. Her ikisi de ayrı bir fikri, ayrı bir hayat görüşünü temsil

---

²² Rodos Adası ve civarındaki adalar, 1309'dan beri Saint Jean d'Hospitaliers ya da Saint Jean de Jerusalem denilen şövalye tarikatının elinde bulunuyordu.

etmekte idi. Fakat senelerin yıpratmadığı ihtiyar Fransız, ayrıca usta bir askerdi; Süleyman için ise henüz bu hüküm vermek için çok erkendi.

Süleyman, şövalyelerin reisine gönderdiği mektupta sıradan bir teslim teklifinden daha da ileri gitmişti. Büyük Üstat, adanın hâkimiyetini Süleyman'a terk ettiği takdirde gerek kendisi, gerekse tebaası, oldukları gibi adada kalabilecekler, dinlerinin gereğini yerine getirmekte tamamiyle serbest bırakılacaklardı yahut isterlerse, adayı terk edebilecekler. bütün silahlarını ve mallarını beraber götürebilecekler ve arzu ederlerse, diledikleri yere Türk gemileriyle nakledileceklerdi. Tabii ki, de L'isle Adam'ın cevabını beklemek, protokolden ibaretti. Büyük Üstat, teslim olmağı kabul etmedi.²³

Osmanlılar Sultanı'nın, bütün güçlükleri göze alarak, denizler ortasındaki bu adayı fethetmeyi kafasına koymuş olması, bir hayli garip görülebilirdi. Türkler'in esas hâkimiyet ve kudreti karalar üzerinde yayılmıştı. Buna karşılık Süleyman ömrünün büyük bir kısmını, Kırım'da ve Manisa'da olmak üzere, sahil boylarında geçirmişti. İstanbul'un kendisi ise iki kıtayı birbirinden ayıran suların ortasında idi. Süleyman denizlere hâkimiyetin stratejik önemi üzerinde durmuş olsa da, olmasa da, denize karşı bir ilgisi olduğu kesindi.²⁴ Ayrıca, şö-

---

²³ Kanuni sefere çıkmadan önce Hammer'ın ifadesiyle. "Kur'an-ı Kerim'in emrini yerine getirmek için Büyük Üstat'a bir mektup gönderdi. Bu mektupta Sultan, Büyük Üstat'ın teslim olmasını istiyor, kendi arzusu ile itaati kabul ettiği takdirde şövalyelerin hürriyetleri ile mallarına dokunulmayacağına dair, yerlerin ve göklerin yaratıcısı olan Allah, O'nun elçisi Hz. Muhammed ve diğer paygamberler adına yemin ediyordu. Ancak Büyük Üstat bu teklifi reddetti."

²⁴ Rodos Adası'nın fethini Osmanlılar için gerekli kılan siyasi ve stratejik sebepler vardı. Osmanlı sınırlarına katılmış bulunan Mısır, Suriye ve Doğu Akdeniz sahillerinin güvenliğinin sağlanabilmesi için, bu adanın hâkimiyeti önemliydi. Adanın hac ve ticaret yolları üzerinde güvenliği tehdit edici bir konumda olmasının yanı sıra, Şövalyeler omegün Candarlı Gazali isyanında Gazali'ye yardımda bulunmak gibi, zaman zaman çeşitli fesatlıklarda da bulunuyorlardı.

valyelerle görülecek eski bir hesabı vardı: Süleyman'ın dedesinin babası, Fatih, ömrünün son yıllarında, adayı fethe teşebbüs etmiş, fakat başarı sağlayamamıştı.

Veziriazam Pîrî Paşa, seferin aleyhinde bulundu. Hem orduyu, hem de Padişahı bir adaya taşımak, her ikisini de geri çekilme yolunun kesilmesi ihtimaliyle karşı karşıya bırakmak çok tehlikeli olacaktı. Ordunun gerçek kuvvet ve üstünlüğü atlılar üzerine kuruluydu, oysa bir adanın surları karşısında atlılar çok zor bir durumda kalacaklardı. Buna karşılık, Tuna'da açılan gedikten çok az bir tehlike ihtimaliyle ileri atılmak mümkündü. İhtiyaç halinde, geri çekilme yolu da güvenli olacaktı. Buna ek olarak Pîrî Paşa, şövalyeler şehrinin zahire ve cephanesinin az olduğu ve henüz Fransa'dan gelmiş yaşlı bir adamın kumandası altında bulunduğu yolunda Rodos'tan dönen bir Yahudi rahibin verdiği bilgiye güvenmiyordu. (Sonradan olaylar, bu güvensizliğinde Veziriazam'ı haklı çıkardı.)

Pîrî Paşa korkusunun asıl sebebini, Süleyman'ın tecrübesizliğinden kaynaklanan büyük endişesini, tabii ki açığa vurmamıştı.

Süleyman'ın, Pîrî Paşa'nın itirazlarını dikkate almayıp gerek karadan, gerekse denizden sefere çıkmak emrini vermek suretiyle, işte bu anda, ordu kumandanlığını bilfiil eline almış olduğundan şüphe edilemez. Padişah kendisi Anadolu askeriyeli birlikte, sahil boyundan Rodos karşısında nakliye gemilerinin beklemekte olduğu limana indi. Yol boyunca bazı gecikmeler olmuştu. Bu hallerde Süleyman, o zamana kadar içinde gizlemesini bildiği hiddet ve şiddetinin belirtilerini gösterdi. Padişah, bizzat tuttuğu günlüğe son dört konağın iki günde aşıldığını kaydetti; ilk alayın sahile ulaştığının hemen ertesi günü gemilere binilmeye başlandı. Bununla beraber, ordunun bizzat Süleyman emrindeki kısmının Rodos'a çıkması yaz ortasını, 28 Temmuz buldu. Diğer kumandanlar, savaş kalyonlarının korunması altında, on bin asker ve ağır toplar çıkarmak suretiyle adadaki mevzilerini bir ay önceden işgal etmişlerdi.

Süleyman'ın surlar karşısındaki yüksek bir tepede kendisi için hazırlanan Otağ-ı Hümayuna ulaştığı aynı yirmi sekiz Temmuz günü, toplar Rodos'u dövmeye başladı. Artık Padişahın bütün kumanda sorumluluğunu tam anlamıyla üzerine aldığı aşikârdı.

Başlangıçta elde edilen sonuçlar cesaret kırıcı oldu. Nitekim Süleyman'ın kısa ruznamesinde iç kaleden topçu ateşi karşılığının ileri hatları nasıl tahrip ettiğini, karşı taarruzların Pîrî Paşa'nın bataryalarını nasıl harap edip bunları birkaç hafta süreyle nasıl saf dışı bıraktığını kaydetmiştir.

Gene ruznamede:

“Şehinşah Otağ-ı Hümayunun mevkiini değiştirir ve şehri o kadar şiddetle dövdürür ki korumanın zayıflık işareti olarak toplarının gürültüsünü keserler.” denilmektedir.

(Kale muhafızları bu sırada yeraltı mahzenlerine sığınmış bulunuyorlar.)

“Askerî harekâta nezaret ve teftiş emrini bizzat yerine getirmek için Hazreti Padişah dallardan ve ağaçlardan otağlar yaptırır.”

(Herhâlde beklenmedik olaylar vuku bulmaktadır. Ruznamede pek çok yüksek rütbeli kumandanların telef oldukları kaydolunuyor.)

“Bu hücumda topçubaşı yaralanarak ertesi gün vefat eder.”

Haftalar geçmiştir ve Rodos surları hâlâ eskisi gibi aşılmaz bir engel olarak ayaktadır. Avrupa Şövalyelerinin dilleri, anlamda şüpheyeye düşülmeyecek bir ifade açıklığı taşımaktadır.

Rodos Kalesi yepyeni bir tarzda inşa edilmiş olup, belki o sırada Avrupa'nın en korunaklı kalesi idi. Barutun savaşta kullanılmaya başlandığı ilk günlerde yaygın olan köşelerde burçlu sıradan surlar yerine, Şövalyeler nispeten alçak fakat derinlemesine giden, çimentolanmış taştan duvarlar inşa etmişlerdi. Buradan burçlar ovaya doğru ilerilere fırlamıştı.

Burçlardan açılan ateş esas tabyaların cephelerini kolaylıkla tarayabiliyordu.

Bu muazzam taş yapısı içinde koridorlar, koruganlar muhafızların bir noktadan diğer bir noktaya kolaylıkla geçebilme-lerine imkân veriyordu. Cehennemlikler Kalesinin yarısı denize bakıyordu. Buradan denize doğru iki kuleli çıkıntı küçük limanda mendirek vazifesi görüyordu. Deniz tarafındaki kısımdan Rodos Kalesine hücum etmek imkânsızdı. Buna karşılık, bu koruma altındaki limandan şehre deniz yoluyla yardım ulaştırmak mümkündü. Mendirek girişi o derece dardı ki, burasını bir zincirle kapamak kolaydı.

Surlar içinde Rodos'u, Şövalyeler, Büyük Üstat'ın sarayından St. Jean kilisesine kadar baştanbaşa muazzam kaya kütleleriyle gerçek bir iç kale halinde inşa etmişlerdi. Aleve verilecek derme çatma ev dizileri, havanların ateşi altında çöküverecek, çürük çarık çatılardan eser yoktu.

Büyük fedakârlıklar ve kayıplar pahasına sur diplerine kadar uzandıkları siperlerde Türkler'in bu tür havanları mevcuttu. Ayrıca kuşatmacıların eski tarz yüksek çevre duvarlarını yere serecek kabiliyette uzun demir namlulu topları vardı; yüksek açılı ateşle şehrin içine düşürülebilecek muazzam gülleler, yeni tarz patlama maddeleriyle doldurulmuş mermiler atan, toprağa çakılı piriç topları vardı. Hücum hızında dahi ileriye taşınıp, yeni, geçici mevkilere yerleştirilebilecek hafif topları vardı.

Bununla beraber bu derece ağır kuşatma hataryaları, şövalyelerin yeni tarz savunma hatlarını yaramamıştı. Ateş kuvvetiyle tahkimat arasında, artık başlamakta olan bu uzun düelloda, Rodos savunmacıları açık bir üstünlüğe sahip görünüyordular. Bunun en bariz delili, tahkimatın, tamir görmüş olmakla beraber eskisinden farksız, adalarını aşılmaz fethedilmez bir kale haline getirebilmek maksadıyla aynen şövalyelerin tasarlamış oldukları şekilde bugün hâlâ dimdik durmasıdır.

Ayrıca aralarında, topları büyük ustalıkla kullanan Gabriel Martinengo isimli bir İtalyan mühendisi, Martinengo vardı.

Martinengo, surlar dışındaki bütün hedeflere göre topları için gerekli menzil ölçümünü mükemmel şekilde hazırlamıştı.

Toprak üstündeki gayretlerinde yenilgiye uğramış olan Türk istihkâmcıları, toprak altını denemeye ve bütün bu surları yıkmak azmiyle, hummalı bir çalışmayla, yeraltından lâğım sürmeye başlamışlardı. Martinengo buna karşı da tedbir düşünmüş ve aşağıdaki kazma işleminin ortaya çıkardığı titreşimin davullarda ses vermesini temin etmek için toprağa davul gömmüş, (o zaman için) yepyeni bir lâğım habercisi icat etmişti. Diğer karşı tedbirler ve araçlar da saldıranları yeraltındaki tünellerde kısırmak ya da bir lâğım patlamasından sonra yeraltından fırlayıp satha hücumda karşılamak imkânlarını sağlamıştı.

Ruznamede şöyle yazılmıştı:

*“Lâğımcılar düşmana tesadüf eder; düşman çok neft kullansa da bir sonuç vermez.”*²⁵

“Asker istihkâmat dâhiline girerse de Hıristiyanlar yeni mancınık kullandıkları için geri çekilirler.”

“(Pîrî Paşa tarafından) birkaç Çerkez istihkâma girip dört beş bayrak ile kuşatmacıların ayakları altına koyarak yaralamak üzere düşmanın hazırlamış olduğu, üzerine çiviler kakılmış bir uzun tahtayı ele geçirirler.”

Savunmada herhangi bir gerçek gedik açmak mümkün olamamış; ufak tefek gediklere doğru sevk olunan insan dalgaları ise kırılıp püskürtülmüştü.

Auvergne, İspanya ve Fransa ve İngiltere dilleri, cephelerine Aya Yorgi burcuna, İspanya kulesine, Hazreti Meryem ve Hazreti Yahya kapılarına bütün toplar, aynı zamanda, top yekûn ateş açmışlar, fakat bu ateşin etkisi ne savunmacı insanlara ulaşabilmiş, ne yaşlı de L'isk Adam'ın azim ve inancını kırabilmiş, ne de Martinengo'nun dehasını yenebilmişti.

---

²⁵ Lagımcılar, düşman kalelerini fethetmek için tünel kazıp, içlerine barut koyarak patlatan ve kale bedenlerinin yıkılmasını sağlayan bir askeri sınıftır.

Ağustos geçmiş, Eylül sona eriyordu. Süleyman son bir ümitsizlikle her yönden hücumla geçme emrini vermeyi kararlaştırmıştı. Hücum gününden bir akşam önce tellallar dolaşarak: "Yarın hücum, olacak; taş toprak padişahındır; kan ile mal galiplerin ganimetidir" diye bağırdılar.

Genel taarruz da sonuçsuz kaldı.

Süleyman, silahlı kuvvetlerinin, sayı olarak onda bir oranında savunmacıların tuttuğu bir taş harabesine nüfuz edememişlerinin anlam ve sebebini bir türlü anlayamıyor, divanlarda hiddetleniyor, gazaplanıyordu:

16 Eylül

"Divan; Padişah hiddetlenerek Ayas Paşayı tevkif ettirir."

(Basit kafalı bir Arnavut olan Ayas Paşa. Anvergne'liler ve Almanlar cephesi önünde bütün gün hücum etmiş ve büyük kayıplar vermişti.)

27 Eylül: *"Divan; Ayas Paşa memuriyetine iade olunur."*

(Ayas Paşaya sadece "memuriyetini iade" etmekle kalmamış ayrıca Pîri Paşa hatlarından da takviye verilmiştir. Ayak ağrısından mustarip olan yıpranmış ihtiyarın artık savaşa devam isteği kalmamıştır.)

Bizzat Süleyman'ın da ıstırap içinde olduğundan şüphe edilemez. Devamlı, uygulanma olanağı olmayan emirler vermektedir. Şimdi artık ne zaman Padişah atı üzerinde, hatlar arasında görünse, askerler "Rodos'tan anayurda çekilmek emrini verecek mi?" diye gözlerinin içine bakmaktadır.

Orduda, içinde hemen en çok zorluk çekenler, en çok zarar görenler, başlarının üzerinde topların cehennemi ateşi olduğu halde, siperler kazmış olan silahsız köylülerdir. Bunların çoğu uzun zaman çok az gıda ile yetinmişler, son bahar yağmurlarının kırbağı altında titreyerek hastalanmışlardı. Siperlerde ölen bir askere karşılık geri hatlarda bir kişi hastalıktan, takatsizlikten ölmekte idi.

Artık yurtlarına göçtürmek, hiç olmazsa son ürünü alabilmelerine inikân vermek zamanı gelmişti. Ordunun surlar önünde hiçbir işe yaramayan atları da yemsizlikten kırılıp gitmekle idi.

Bütün bunların üzerine, ayakta kalanlar için de tehlike son haddine varmıştı. Kuşatmaya başlayalı beri uzun zaman geçmişti. Kolcu gemiler Girit civarında bir Venedik filosunun toplanmakta olduğu haberini getirmişlerdi. Artık her gün Avrupa'nın herhangi bir tarafından desteğin çıkagelmesi olasıydı. Bu takdirde Süleyman'ın Adada irtibatı tamamıyla kesilebilir. askerini doyurabilmesine dahi imkân kalmazdı.

Doğaldır ki, Ayas Paşa gibi, Slav menşeli Ferhat Paşa gibi kumandanlar, sadece hücum üstüne hücum yenilemeyi, dehşet verici bir umursamazlıkla insan kütlelerini yıkılan dökülen taş yığınları, her tarafta patlayan toplar üzerine sürmeyi düşünmekten ileri gidemezlerdi. Fakat Süleyman kendi hatalarını açıkça anlayacak zekâyâ sahipti. Meselâ, Yavuz Sultan Selim'in bir ada ortasında, yağmur altında ağaç dallarından yapılmış bir çardak altında eli kolu bağlı bir vaziyete düşmesine asla olanak yoktu. Selim, savaşın bir türlü doymak bilmeyen açgözlülüğünü mükemmel şekilde idrak etmiş bir askerdi; o, süratle ilerlemek, dehşetle vurmak ve yürüyüp geçmek, hiçbir zaman durmamak, hiçbir zaman yakalanıp amansız savaşla karşı karşıya kalmamak suretiyle, bizzat savaşın kendisine nasıl üstün gelinebileceğini çok iyi öğrenmişti.

Ruznamede Süleyman'ın savaşın durgunluk devrelerinde, sonbahar fırtınalarıyla çıplaklaşmış bahçelerde gezindiği yazıdır. Sultan eski devirlerin deniz hâkimlerinin yuvalarını kurmuş oldukları eski Rodos'u da ziyaret etmiş, askere kışlık ordugâh temin etme amacıyla bu harabelerin tamirini emretmişti. Bahçelerde ve harabelerdeki çalışmaları devam ederken Süleyman, bir an için olsun, topların devamlı gümbürtülerinden, askerlerinin kederli yüzlerini görmekten kurtulmak imkânını bulmuştur.

Daha sonra, Padişah, Mısır'dan ikmal malzemesi getirilmesini, Anadolu'daki Yeniçerilerin de Adaya naklini emretmiştir. Nihayet, askerlerine sonuna kadar adada kalmak kararında olduğunu belirtmek için derme çatma otağından taş bir binaya geçmiştir.

Bunun üzerine, ordu çadırlarında, kulaktan kulağa: "Sultan geri çekilmeyecek" sözü dolaşmıştı. Gerçekten Süleyman'ın önündeki açık yollardan en kötüsü olarak geri çekilme yolu görülmekte idi. Geri çekilme, binlerce tebaasının boğazlanmasının faydasızlığını, gereksizliğini ispat edecek, savaşta ordusunu sevk ve idare etmeyi bilmeyen bir Padişahın delice bir hataya düşmüş olduğunu açığa vuracaktı.

Böylece, Ekim ayı da geçti. Süleyman yeni bir genel saldırıya izin vermedi. Hatta Yeniçerilerin dahi küme küme toplanıp şikâyetlere başladığı zaman da, destekleyici donanmanın ada limanından çekilip Anadolu sahiline sığınmasını emrederek, herhangi bir geri çekilme ihtimalini kökünden ortadan kaldırdı.

TESLİM

Kasım ayı da sonuçsuz geçti. Süleyman, zamanın yıpratıcı etkisine güvenerek kendi kuvvetlerini mümkün olan en iyi şekilde korumak suretiyle; nöbetleşe top ateşi ve lâğım patlamalarına güvenerek, bu taş çıkmazları içinde birkaç adımlık yer kazanmak için geceleri ileri atılmak suretiyle düşmandan daha uzun süre direnme yolunu seçti. Aralık ayının ilk günü, Padişah yepyeni bir silah kullandı, uç kaleye ulaşabilmiş olan silahsız bir Türk, Sultan'ın daha önce yapılan teklifteki şartlarla kuşatmaya son vereceğini Hıristiyanlara bildirdi: Tarikat mensupları ile ada halkı, diledikleri gibi kalmakta veya adayı terk etmekte serbest bırakılacaklar, hürriyetlerine, silahlarına ve servetlerine dokunulmayacaktı. Bu resmi bir teklif değildi; sadece ağızdan ulaştırılan bir ihbardan ibaretti; fakat haber aniden bütün Rodos'a yayılıverdi.

Haber artık gücü tükenmiş olan savunmacıların ruh halleri üzerinde beklenmedik bir şiddetle etki etti.

Kraliçe Elizabeth devrinin sonlarında yaşamış olan tarihçi Richard Knolles bu vesileyle şu satırları yazmıştır: "Bu hareket tarzı düşmanın (yani Türkler'in) amacına daha önce kullanmış oldukları bütün diğer usul ve araçlardan daha çok hizmet etmiştir. Düşman yavaş yavaş içerilere sızarak savunmacıları o

derece uçlara sürmüştü ki Rodoslular, yeni istihkâmlar yapabilmek, yeni siperlerle şehirlerini küçültebilmek için memnuniyetle kendi evlerinin birçoğunu kendileri yıkmıştı. Böylece, kısa bir zaman sonra nerenin daha önce kuvvetlendirilmesi gerektiğini kendileri de kestiremez oldular. Bu sırada düşman tamamiyle içerilere sızmıştı. Şimdi artık düşmanın şehir içinde kazanmış olduğu toprak 200 adım genişliğinde ve 150 adım uzunluğunda idi.

Süleyman, merhamet göstermenin en iyi yol olduğuna kanaat getirerek ihtiyar Paşası Pirî ile Rodosluların anlaşma yoluyla şehirlerini makul şartlarla teslim razı edilip edilemeyeceğini araştırma emrini verdi. Kuşatma ve hücumlar sırasında herhangi bir tehlike korkusu hissetmemiş olan savunmacıların pek çoğu sonradan ümitsizliğe kapılmışlar, hayatlarını hiç saymışlardı. Düşmanın anlaşma imkânı verdiğini öğrenince bunlar yeniden bir hayat ümidi hissetmeye başladılar. Büyük Üstat'a başvurarak, savaşçı kuvvetleri zayıflamış, şehirleri başları üstüne yıkılmış olan tebaasının kurtuluş ve güvenini düşünmesini istediler.”

Durumun kötülüğü sadece bunlardan ibaret değildi: Uzun süren ıstırap ve zorluk günleri; köşe başlarını, barikat tepelerini tutabilmek için boğuşma derecesine varan yakın çarpışmalar, kışın ayazında titreyen savunmacıların maneviyatını bir hayli bozmuştu. De L'isle Adam ile maiyetindekilerden geri kalanların 1500 silahşor ile şehrin Yunanlı halkını sevk ve idare için ayakta kalan Şövalyelerin miktarı 180 den ibaretti. Kanadı kolu koparılmış, Türk kuvvetleri son engeli de aştıktan sonra amansız bir katliama maruz bırakılacaklarına kesin gözüyle bakabiliyorlardı. Şövalyeler Avrupa'dan yardım ümit etmişlerdi haha kuşatmanın ilk gününde, her tarafa haberciler salmışlar ve destek kuvveti ve barutla, Rodos Kalesinin tutunabileceğini bildirmişlerdi.

Richard Knolles bu konuda da; “Büyük Üstat şövalyelerinden birini İspanya'ya, İmparator Charles'a, bir diğerini de Roma'ya Kardinallerle İtalyan Şövalyelerine, buradan da Fran-

sa'ya, Fransa Kralı'na göndererek yazdığı mektuplarda, denizde de, karada da kuşatılmış olan şehrin kuvvetlendirilmesi için Hıristiyan prenslerinden yalvarırcasına yardım istemişti. Fakat bütün bunların hepsi boştu; zira birbirlerine karşı sonu gelmez bir kin güden yahut sadece ve sadece kendi devletlerinin çıkarlarını düşünen bu prensler, elçileri güzel ve tatlı sözlerle, fakat yardımsız, eli boş döndürdüler." De L'isle Adam güç ve acı bir karar vermek zorunda idi. Şövalyelerin tarz ve kuralları arasında teslim olmak diye bir şey yoktu. Ayrıca, Büyük Üstat'ın etrafındakiler arasında hiç kimse Sultan'm vaat ettiği şartlara sadık kalacağına güvenemiyordu. Buna karşılık direnmeye devam etmek, aslında büyük sıkıntılar içinde kırılmakta olan binlerce şehir halkını, Hıristiyan Yunanlıyı tamamıyla feda etmek demektir.

Şu durum karşısında, Büyük Üstat üç günlük ateşkes teklif etti ve bu teklifi kabul edildi. İşte bu sırada bir savaşın en buhranlı, en gergin saatlerinde vuku bulup hemen tonlarca barut kadar etki yapan talihsizliklerden biri gelip çattı. O gece limana ışıkları söndürülmüş bir yelkenli girdi. Bu, Girit'ten gelen ilk gemi idi ve Venedik Cumhuriyetinin emirlerine rağmen çok çok yüz kadar gönüllüyü de alarak yelken açmış bir şarap gemisinden başka bir şey değildi. Türk gözcüleri doğal olarak, bu yardım gemisinin içerdiğinden çok daha büyük bir takviye taşıdığı düşüncesine kapılarak bunun gelişini anlaşılmayı bozucu nitelikte kabul ettiler.

Gene o sırada, dik kafalı bir Fransız da anlaşma sırasında surları seyretmeye gelmiş olan Yeniçeriler üzerine iki defa top ateşi açtı. Bunun sonucunda Türkler surların bu kesiminde coşkuyla ve şiddetle hücumla kalktılar.

Hücumun sonunda Rodos ayakta kalabilmişti. Büyük Üstat, savunmaya kumanda etmiş olan Gabriel Martinengo'nun fikrini aldı. Martinengo durumu şöyle açıkladı: Elde ancak on iki saatlik barut vardı, limandaki baruthanenin ise uzun süre için sarf edilen miktar kadar barut yetiştirmesine imkân yoktu; savaşçı kuvvetlere gelince, bunlar ancak surların bazı kısımla

rını tutmaya yetecek miktarda idiler; on iki saatlik bir genel hücum savunmanın tamamıyla çökmesi sonucunu verecekti.

De L'isle Adam mühendisin raporunu dinledi; sonra subaylarının ve şehir ihtiyarlarının fikrini aldı. Herkes teslim olmaktan yanaydı. Bu karara kendisi de razı geldi ve Osmanlılara elçi gönderdi, kuşatma nihayet böylece sona erdi.

Bundan sonra hiç beklenmedik bir şey oldu. Süleyman, şehir halkının kiliselerinin camiye çevrilmeyeceğini, halka Müslüman olmaları için baskı yapılmayacağını; çocuklarının alınıp götürülmeyeceğini elçiye itinayla izah ederek, iki teslim teklifi şartlarını teyit etti. Ada'dan çıkıp gitmeyi arzu edenler, diledikleri takdirde, toplarını ve bütün mallarını alıp götürebilecekler, Türk gemileri bunları Girit'e nakledecekti.

Bu duruma Şövalyeler pek inanmadılar Bazı silahsız Yeniçeriler bir kapı içinde ayaklandıkları zaman, bunlar Anadolu'dan gelen takviyelerdi; yağmayı yasaklayan emre kızmışlardı. De L'isle Adam refakatine bir Şövalye alarak, yağmur altında Sultan'ın ordugâhına gitti. İki önder: Batının askeri ile Doğunun yeni Şehinşahi (imparatoru) ilk kez karşı karşıya geldiler. Süleyman, Büyük Üstat'a bir "Hilât-ı şerif" giydirtti ve yanında bulunan İbrahim'e:

"Bu Hıristiyan'ı ihtiyarlığında ev ve mallarını terke mecbur ettiğimden dolayı üzüntü duymuyor değilim" dedi.

Ve ayaklanmayı bastırmak için kapıkullarını gönderdi. Daha da ileri giderek son beş ayın amansız tahribatından sonra hiç olmazsa manevi bir şeyler kurtarabilmek arzusuyla, sanki bir dostu ziyaret ediyormuş gibi düşmanın ziyaretini iade etti.

Doğunun bilfiil saltanat sürmekte olan bir hükümdarının Hıristiyanların silahlı hatları arasına girmesi, bütün geleneği yıkan bir olaydı. Bu hareketiyle Süleyman, kendi güvenliği için sadece Büyük Üstat'ın sözüne itimat etmiş oluyordu. Bununla beraber Süleyman, yanında bir tek paşa ile tercüman olarak İbrahim bulunduğu halde, şehrin yıkılmış kapılarından birini

aştığı zaman irsi düşmanlarıyla daha iyi anlaşma yolunda önemli bir adım atmış olmakta idi.

De L'isle Adam'ın sarayının avlusunda atından inen Süleyman, hayretler içindeki şövalyelere yaya olarak yaklaştı ve değerli reislerinin sıhhatini sormaya geldiğini söyledi. Kapının sert manzaralı kurşuni taş kütleleri karşısında sırmalı beyazlara bürünmüş olan bu genç hükümdar, dost ve neşeli görünüyordu. Endişeleri hâlâ yatışmamış olan Hıristiyanlar ilk defa olarak o anda Süleyman'ın teslim şartları konusunda sözünü tutacağına inandılar.

Daha sonra bir Yeniçeri muhafız bölüğü şehre girdiği zaman, şövalyeler yeni bir hayret sebebiyle karşılaştılar. İçlerinden biri: "Muzaffer Türkler sessizce, tek bir adammışlar gibi ağız açmadan şehre girdiler" dedi.

Bu manzaralar, Büyük Üstat'ın içini buran acıyı yumuşattı ve ihtiyar asker misafirine:

"Övgüye lâyıksınız," dedi; "zira Rodos'u fethetmekle kalmadınız; onu savunanlara karşı da şefkat ve cömertlik gösterdiniz."

Adanın tahliyesi kararlaştırılan şekilde yapıldı. Sağ kalan şövalyeler Girit'e ulaştıkları zaman limanda Venedik donanmasını seferber halde buldular. Donanmaya Türkler Kıbrıs'ı tehdit etmedikçe harekete geçmeme emri verilmişti. Roma'da ise, Rodos'u takviye için iki bin asker toplanmış fakat nakliye gemisi bulunamadığı için onlar da öyle kalmışlardı.

Büyük Hıristiyan İmparatoru'na, Charles'a gelince, o da adanın kaybını yersiz bir nükte ile geçiştirivermiş, kısaca:

"Dünyada hiçbir şeyin kaybı Rodos'un elden çıkması kadar zararsız olamaz," demişti.

Oysa İmparator hataya düşüyordu. O zamana kadar Avrupalıların, ihtiyaç halinde, bir haçlı ordusu oluşturarak birleşecekleri yolunda hiç olmazsa bir gösteriş mevcuttu. Bütün iç mücadelelerine rağmen, Hıristiyan Avrupa'nın bir bütün teşkil ettiği düşüncesi vardı. Rodos kendi haline bırakılarak teslim

olmaya terk edildikten, maddeten ve manen yaralanmış şövalyeler, Sultan'ın gemileriyle özenle iade edildikten sonra bu birlik fikri de, Roma Kayserlerinin ve Charlemagne'in hayaletleri gibi tamamıyla geçmişe karışıp gitti. Rodos'tan sağ kurtulabilen şövalyeler, seneler boyunca yeni bir Hıristiyanlık kalesi tesis taleplerini yarı kulakla dinleyen hükümetleri ziyaret ede ede Akdeniz sahillerinde dolaşıp durdular. Bu kendi dünyalarından çok uzaklardaki bir savaşın kahramanları bir baş belâsından başka bir şey olarak değerlendirilmediler. Bunları mecburen kabul eden ve ağırlayan krallar Rodos'un beş ay boyunca tam on dört taarruza karşı koymuş olduğunun hikâyesini dinlemekten usandılar. Bu yaralı adamlar ise, sanki kaleselerini sırtlarına almışlar, her tarafa beraberlerinde taşıyorlardı.

Nihayet, Rodos'un fethinden yedi sene sonra İmparator Charles, çok daha batıda; kendi Sicilya'sı ile Afrika sahilleri arasındaki daracık deniz geçidindeki kayalık, elverişsiz Malta Adasını şövalyelere verdi.

Bu arada Türkler ise Rodos'u ele geçirmek suretiyle, denizlerde ilk üslerini tesis etmiş bulunuyorlardı.

RODOS'UN FETHİNİN BEDELİ

Şövalyeler adadan sevk olunduktan ve gerekli emirler verildikten sonra Süleyman da hemen Rodos'tan ayrıldı. Padişah hünerli ve zeki Martinengo'yu sorguya çekmedi, muazzam savunma tesislerini dahi incelemedi: Bu uğursuz yeri bir daha görmemek üzere terk etmek için âdeta sabırsızlık gösterdi. Bununla beraber, kendine özgü bir hareketle şehre ve şehirden de ordugâha haberler taşımak suretiyle orduya yardım etmiş olan mükemmel yüzücü birkaç Yunanlı kadına ihsanlarda bulunmak için gereken zamanı ayırmakta zorlanmadı.

Avrupalıların kanaatince çok garip bir kararla, Rodos'un Yunanlı sakinlerinden pek çoğu, Türk hâkimiyeti altında adada kalmayı tercih ettiler. Bunlar derebeyi kafalı şövalyelere hizmeti hiç de kolay bulmamışlardı. Türklerin idaresi altında ise, beş sene boyunca vergiden muaf tutulacaklar, ondan sonra da senede, evleri için sadece beş gümüş sikke vergi ödeyeceklerdi. Üstelik Türkler hiçbir hayvan talebinde bulunmamışlar, ada halkının genç, güzel kızlarına da el sürmemişlerdi.

İstanbul'da Memmo, tebriklerini sunmak için Sultan'ı âdeta sabırsızlıkla beklemişti. Süleyman ise, Türk zaferini överek göklere çıkaran Memmo'ya karşı sadece nefret duydu. Memmo düpedüz yalan söylüyordu; hem de büyük bir söz sanatıyla.

haddini aşan, dalkavukça bir tarzda yalan söylüyordu. İbrahim'in hiçbir hisse kapılmadan aynen tercüme ettiği bu övgüyü dinlerken, yalannın bu derece ustalıkla ifade edilmesini duymak; Süleyman'ı bir taraftan eğlendiriyor, diğer taraftan da bir zamanlar nüfuz ve kudret sahibi olmuş bir Avrupa devleti elçisinin kendi başarısını övmesi, Padişahın gururunu okşuyordu. Bununla beraber Süleyman, vücudunu tıka basa etle dolduran, şarapla şişiren Memmo'nun görüntüsünden daima tiksiniyordu.

Savaş meydanındaki düşmanı Büyük Üstat'a karşı ise Süleyman gerçek bir merhamet ve hürmet hissi duymuştu. Aksakallı adam bir din ve bir geleneğe sadakatle bağlı kalmıştı. Tabii ki, ihtiyarın dini Kur'an-ı Kerim dini değil, İncil'in dini idi. Fakat asıl önemli olan şey, ihtiyarın o dine inanmış olmasıydı.

Uzun yıllar önce lalası Kasım, Süleyman'a, yeryüzünde esaslı inanmışların üç çeşit olup bunların üç kitaba bağlı olduklarını öğretmişti. Bunların en eskileri Tevrat'a bağlanan Yahudiler; ikincisi İncil'e bağlanan Hıristiyanlar, en yenileri de Kur'an-ı Kerim'e bağlanan Müslimîn idi. İç itikat konusunda Süleyman çok samimi idi. Bütün imamların iddialarına rağmen, dinine sadece sözle bağlı bir Müslüman'ın, hüküm terazisinde dinin bütün hükümlerine uymuş bir Hıristiyan kadar ağır çekeceğine bir türlü inanamıyordu.

İşte böylece bu zafer anında Süleyman; sözüne ve ahdine titizcesine sadık, hükümlerinde hassas, sadece gururunu okşayan övgüye değer veren, milletler arasında bir kardeşlik, cihanşümül bir tarikat anlayışına ulaşabilmek için çıkmazlar arasında kendisine yol arayan bir adam olarak görünmekte idi.

Bu tarikat fikri, kendi şahsî görüşü değildi. Selim'in oğlu sıfatıyla Süleyman yalnızlık içinde büyümüşü.

Bununla birlikte fazlasıyla faal iki tarikatla yakın temas halinde bulunmuştu. Gerek Mevlevî, gerekse Bektaşî dervişleri, kimisi ellerinde sadaka çanaklarıyla neşe içinde, kimisi normal hayattan uzaklaşıp dağlarda inzivaya çekilmiş olan bu adamlar, hep Süleyman'ın etrafını çevrelemişlerdi. Dervişlerin işlek zekâları vardı; gülerler, alay ederler, fakat yolları üzerinde

gördükleri kötülükler, marazlar karşısında da hüngür hüngür ağlamaktan kendilerini alamazlardı. “Bizler rakamlarla sayılamayız” derlerdi; “bizler yenilmekle tükenmeyiz.”

Yeniçeri kovuşlarındaki yoldaşlar dahi bir çeşit tarikat mensubuydular. Arkadaşlarıyla de çatışmayı göze almadan bir Yeniçeriye zarar vermeye imkân yoktu. İçlerinden birine yardım ettiğiniz takdirde ise, bütün diğerlerinin de minnetini kazanmış olurdunuz. İşte böylece, Süleyman'ın mükemmel olarak anladığı bir manada, Büyük Üstat da bir tarikata başkanlık yapmıştı.

Süleyman genellikle Roma'daki Papa'yı düşünerek zihnini yorardı. Tıpkı Şeyhülislâm gibi, Hıristiyanlık kardeşliğinin başı olarak Papa'nın sıfat ve mevkiini anlamak mümkündü. Hatta Türkler'in çoğu büyük bir dine hizmet eden bu yalnız adama karşı saygı duyarlardı. Fakat Vatikan'ın sınırları içine çekilmiş, siyasî bir kuvvet ve kudretin başkanı olarak Papalığın anlamını idrak etmek o kadar kolay değildi.

Süleyman, sadakat, iman bağlarını, sıradan insanların ihtiyaçlarını ve daha iyiye doğru ilerlemek yönelimlerini çok iyi biliyor, anlıyordu. Buna karşılık milliyet kavramıyla yahut Rum ülkelerindeki milletlere hükmeden Avrupa saraylarıyla, ya da Venedikli elçiler dışında bu saraylara hükmeden asilzadeler sınıfıyla hiçbir tanışıklığı yoktu.

O sıralarda, hükümdarlar arasında yeni bir anlaşma kurabilmeye ulaştıracak doğru bir yol araştırıyordu. Zira hükümdarlar tebaalarının çıkarlarına gerçekten hizmet etseler, hükümdarlar arasında da bir dostluk kurulabilse; bu takdirde halkın gündelik yaşam sıkıntıları, örneğin Yavuz Sultan'ın devrinde olduğundan daha hafiflemiş olabilirdi.

Sadece yeni bir bağ, basit bir dostluk bağı tesis edebilse idi...

Tereddüt içindeki Süleyman, kafasından geçenleri İbrahim'e açtı. Süleyman, bir fikri ifade etmek için hiçbir zaman süslü kelimeler bulamaz, hiçbir zaman nutuk veremezdi. Fakat

Rodos zaferinden sonra kafasında İbrahim için kati bir tasarı hazırlamıştı. İşte kısmen bu yüzden, kısmen de düşünüşünde doğulu kaldığı için büyük bir öz güvene sahip olan Yunanlıyı bu konuda denemek istediğinden, fikrini bir soru halinde açtı: "Acaba, alelade insanlar arasında olduğu gibi, hükümdarlar arasında da gerçek bir dostluk mevcut olabilir miydi?"

Sualinin cevabını hemen aldı. İbrahim şaşırılmıştı:

"Doğal olarak," dedi, "nice memleketlerin ve nice diyarın Sultan ve Padişahı her ne zaman arzu ettiğinde dostluk elde eder. Mükellef bir ziyafette, bütün davetliler davet sahibinin dostu gözüktürler. Amma velâkin bir fukara başka maddedir."

Süleyman, İbrahim'in her zamanki alaycılığını bertaraf edip, dostunun sözlerinde bir meydan okuma sezerek bu cevap üzerinde itinayla düşündü. Zeki ve kabiliyetli İbrahim hiçbir zaman hayatını kendinden daha az bilgili bir Türk'ün hizmetinde geçirdiğimi unutamıyordu. Fakat içindeki bundan kaynaklanan acı hisleri de büyük bir dikkatle gizlemeyi biliyordu.

İbrahim hemen ilâve etti:

"Hakikatte, devletlû Padişahım bu sayede pek büyük işler başarabilir. Hatta belki de Fatih Sultan Hazretlerinden de bundan kaynaklanan acı hisleri de büyük bir dikkatle gözlerinizi silahtan ayırıp, aynı zamanda da sizin gibi düşünenlerin sadakatini de arttırmak imkânını bulabilirsiniz. Barışı ve dinginliği bir silah olarak kullanmak yeryüzünde muhakkak ki yenilik olacaktır. Ancak ve ancak çok kuvvetli bir hükümdar onda başarılı olabilir. Tasavvur buyurun, dostluğunuzu dostluk makamında Memmo'ya uzattığınızda, Venedikli ne tür bir şaşkına dönecektir."

İbrahim gülümsedi, kendi sözlerinden kendi de memnun olmuştu:

"Herhâlde o anda ben dahi hazır olmak, sefirin yüzünü görmek isterdim. Böyle bir devirde, çok geçmeden elçiler işsizlikten fukara çanağıyla dolaşacaklar; divanlarda da dervişler baş sadırda oturacak."

Süleyman bu manzarayı gözlerinin önüne getirerek gülümsedi:

“Ben de orada hazır olmak, bu manzarayı görmek isterdim,” dedi.

İbrahim, efendisinin hayalperest fikri sayesinde elde edilebilecek faydaları derhal sezdi. Meselâ Venedikliler, Türklerin ilk dostu olmak sıfatıyla daha gözde olacaklardı; Venedik donanması ise sahip olmaya değer bir kuvvetti. Yunanlar daha fazla imtiyazlar kazanacaktı; bizzat kendisi de Yunan aslındandı. Daha da ileri giderek, kuzey doğu Avrupa'da barış için ahdetmiş milletler, Âli Osman etrafında toplanıp bir birlik kurabilirlerdi. Böyle bir durumda, barışsever savaşçılar birliği ile savaşçı başbozuklara hükmeden Habsburg hanedanlığı İmparatorunun memleketi arasında denge oyunları yapmaktan İbrahim öylesine zevk alacaktı ki.

Fakat bundan da ileri gidilebilirdi. İbrahim'in ileri ve açık görüşlü kafası en uzak ihtimaller üzerinde duruyordu. Süleyman'ın bu yeni fikri baskı altında kalmış bazı reyanın, alelade halk kütlelerinin, köylülerin de hoşuna gidebilirdi. Bu takdirde, bir iki nesil boyunca silaha el sürmemeğe ikna edilirlerse, Türkler ciddi bir surette zayıflamış olacaklardı. Malûm ya: “Bir milletin silahlarını elinden al, bütün kuvvetini de almış olursun” derlerdi.

Bu düşünceler İbrahim'i yeniden acı gerçeklere döndürdü. Ne acı bir manzaraydı ki, bu zorlu günlerde, insancıl fikirlerin tek temsilcisi olarak ortaya dünyanın en kuvvetli ve yenilmez ordusuna hükmeden bir Süleyman çıkabiliyordu. Bununla beraber, fikrini tatbik için yollar araştırmasında Süleyman tamamıyla samimiydi: Rodos muhasarası onun hafızasında aşınmaz izler bırakmıştı.

İstanbul'a döndüğünde, şehrin coşkun tezahüratı Süleyman'a hayret verdi. Cuma namazına gitmek üzere, ilk defa Bâb-ı Hümayundan çıktığı zaman, daha önceden süpürülmüş

temizlenmiş olan yol boyunca halk kütle halinde dizilmişti. Kenarları kürklü kaftanlarıyla dört Vezir Paşa, Padişahın önünde gidiyorlardı. İbrahim ile Silahtar ağaları, beyaz ve sırmalar içinde dimdik, Sultan'ı takip ediyorlardı. Peykler, sadık bekçi köpekleri gibi, Padişahın yanı sıra koşuyorlardı.

Sokaktaki halk, süratle önlerinden geçen Padişahlarını, bir an olsun görebilmek için çırpınıyordu. Yoluna nadide çiçekler atıyorlar, beyaz küheylânın nallarının bastığı yerlerden toprak alabilmek için yerlere diz çöküyorlardı ve daima Sultanın ismini anıyorlar, "Talihli" sıfatını ilâveyi de unutuyorlardı.

Gerçekten, sağ avucunun içinde, görünmeyen bir koruyucu melek gibi, bahtı Süleyman'ı her yerde takip etmişti; Rodos'un düşüşü, Gülbahar'ın bir erkek evlât dünyaya getirmesi, Rodos'un düşmesinden sonra diğer adaların ve uzak ülkelerdeki kalelerin de teslim oluşu. Sadece Venedik'ten değil, fakat Mekke-i Mükerreme Şerifinden, Kırım'ın Tatar Hanından ve ümitlerin üzerinde olarak en şiddetli düşmanı İran Şehinşahi İsmail'den ve hemen hemen bilinmeyen bir beldeden, Moskova'dan tebriknamelerin gelmesi...

Bununla beraber alay nihayete erip de caminin loşluğu içinde, yarım balkonda dize geldiği zaman Süleyman yeniden siperlerin çamur kokusunu, Rodos'un ıslak topraklarında uzanmış yaralıların çürümüşlük kokusunu duydu. Karanlık saatler boyunca, kendi hataları ve Rodos önündeki çaresizliği kefareti olarak kendi kendine eza ve cefa edip, inatla terk etmediği çardağının dallarından sızan su damlalarının tıptırtısını dinleyerek, kürk örtülerin altında havale nöbetleri içinde kıvrılırken sırtından aşağı boşanan terin soğukluğunu tekrar hissetti.

Süleyman bu konuda kimseye bir şey açmamıştı. Bir kere Osmanlı Padişahının hatalarından yahut emellerinden başkalarına bahsetmesine olanak yoktu; aslında Süleyman herhangi bir duyguyu ifade ettiği güçlüğün kendisi de farkındaydı. Veciz ruznamesine alışılmış cümleyi kaydetmişti: "Cenabı Hak zaferi Padişaha nasip eyledi." Fakat Rodos'u takip eden sefer-

lerde ise her zaman yağmurdan, fırtınalardan, çamura saplanan hayvanlardan ve neferlerden, hastalıktan, nehirlerin coşkunluğundan ve yağmurdan, gene yağmurdan, hep yağmurdan bahsetti.

Rodos'tan sonra savaşa gitmeye karşı duyduğu nefret Süleyman'ın bir sonraki icraatında açıkça görünür. Bir sonraki ilkbaharda fetih tabeli vurulmadı; arka arkaya üç sene sefere çıkılmadı. Bu, Selim'in Âli Osman'ın kılıcını kuşandığından beri, on dört sene içinde ilk sefer molasıydı.

Bu kılıcı kullanmak Osmanlı Sultanlarının görevleri idi. Kendi barış diyarlarının ötesinde İslâm'ın kılıcının ulaştırılması gereken kâfirlerin savaş memleketleri vardı. Bu görev, Süleyman'ın büyük babası hayalperest, Sofu Bayezid'in saltanatı esnasındaki kısa devreler dışında; Ertuğrul'un gülerinden beri devamlı surette yerine getirilmeye çalışılmıştı. Fetihlerin dışarı doğru yayılmasını durdurmak suretiyle Süleyman eski bir geleneği çiğnemiş oluyordu. Bunun ne gibi sonuçlar doğurabileceğini şimdiden kestirmek ise imkânsızdı.

Diğer taraftan, Süleyman etrafındakileri değiştirmek konusunda daha da zorlayıcı hareket etti. "Ordudan yetişme" diye vasıflandırılacak ümerayı yanından uzaklaştırdı. Süleyman için bunun anlamı; bir Avrupalı hükümdarın, meselâ VIII. Henry'nin nazırlarını değiştirmesinden çok daha fazla idi. Zira Osmanlılar'da devlet teşkilâtının çeşitli başları, kendi kısımlarında olup bitenlerden ve maiyetlerinden doğrudan doğruya sorumludurlar. Bu bakımdan, yaşlı ve hastalıklı Sadrazam Pîri Paşa, Mühr-ü Hümayunu taşımakla; aslında hükümet sorumluluğunun yükünü de tamamıyla omuzlarına almış bulunuyordu.

Süleyman, Pîri Paşaya görevinden affedildiğini, artık istirahata çekilebileceğini söylediği zaman, ihtiyar adamın buruşuk yüzü sarkıverdi.

Sadarettin affının kendisinin herhangi bir hatası sebebiyle olmadığını anlamışa benzemiyordu. Kısaca, sanki artık istira-

hata hak kazandığını onaylamak ister gibi, kan kırmızı yeni bir lâle çeşidi yetiştirmekte olduğu yollu bir şeyler mırıldandı.

Süleyman koşum takımlarına fazlasıyla alışmış olan atların varlığını bilirdi. Bu çeşit hayvanlar, nerede, ne zaman bir arabaya gıcirtısı duysalar, hemen otlamayı bırakırlar, mera çitlerine, yoldan geçen arabaya doğru koşarlardı.

Padişah:

“O halde, yeni yeni lâle çeşitleri yetiştirirsin, Pîrî Paşa,” dedi. “Bundan böyle günlerin, saatlerin hep senindir.”

Süleyman, Veziriazamına iki yüz bin akçe gibi muazzam bir aylık tahsis ettiğini söylediği zaman Pîrî Paşa sadece Padişahın lütuf ve atıfetine teşekkür etmekle yetindi. Bundan sonra onun için paranın ne değeri olabilirdi ki?

Hemen hepsi bunun olacağını beklemekle beraber, Süleyman, İbrahim'i devletinin Sadrazamlığına tayin ettiği zaman, bütün erkân gene de hayretten şaşkınlıktan kendini alamadılar. İbrahim, kendisinden çok daha kıdemli olan tecrübeli devlet adamları dikkate almayarak, en yüksek mevkie ulaştırılmış oluyordu. Bunun da ötesinde, İbrahim'e Rumeli beylerbeyliği de tevcih edilmişti. Bu durum İbrahim'e mevki, nüfuz ve yetkisi derecesinde yüksek bir sorumluluk yüklemekteydi.²⁶ (Diğer iki Vezir, seferler arasındaki zamanları daha çok uyku ile geçirmeyi tercih eden iki yaşlı Arnavut'tu.)

Bu atamadan önce Süleyman'la İbrahim meseleyi karşılıklı konuşmuşlar, danışıp görüşmüşlerdi. Önce, İbrahim bu yüksek mansıbı kabul etmek istememişti, işlek zekâsı karşılaşacağı sayısız tehlikeleri, anlaşmazlıkları, kendisini çekemeyenlerin sessiz faaliyetlerini fark etmişti. Selim'i hatırlayarak, Süley-

---

²⁶ İbrahim, Parga'lı bir gemicinin oğluyken, köle olarak satıldıktan sonra bir tesadüf eseri Süleyman'ın maiyetine girmiştir. Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı ile önce “doğancı başı” ardından “Has odabaşı Ağası” tayin edilen İbrahim, Sultan Süleyman tarafından geleneğe aykırı olarak vezir-i âzamlığa getirilmiştir. “Makbul” lâkabıyla anılan İbrahim, Sultan'ın korumasında çok geniş yetkilere sahip olarak bir çok faaliyet icra edecektir.

man'ın içinde gizlemeğe çalıştığı hiddet ve şiddetinden korkmuştu. Fakat Süleyman kararını vermeden önce uzun uzadıya düşünmüş olduğu için inatçıydı. İbrahim'in bir hizmetkâr olarak kalmasını değil, fakat kabiliyet ve zekâsına uygun bir konumda bulunmasını, onun hükümetin karmaşık meselelerini parlak bir şekilde çözmelerini arzuluyor, kısacası, sadarete sıradan bir kafa değil, deha arıyordu. Gerek Sultan'ın, gerekse Veziriazamın hemen hemen aynı yaşta, ikisinin birden genç oluşu, o zamana kadar görülmemiş bir şey değildi. Fakat bunu herhangi bir şekilde kötüye yormaya olanak var mıydı?

Bütün bunlara rağmen elan bir türlü itimat edemeyen İbrahim, efendisinden bir vaat istedi ve Süleyman bu vaadi vermekte tereddüt etmedi:

“Senin itibarını hiçbir zaman kırmayacak, seni Sadareten azletmeyeceğim!”

Mühterem Hümayunun yeni taşıyıcısı bu vaade güvenebilirdi. Süleyman sözünden dönmezdi.

Padişah'a gelince, onun da sözlerinde tamamıyla samimi olduğu açıktı. Dostundan farklı olarak, şahsen inzivayı tercih eden Süleyman tarafından, zamanında fikir verilmek, zamanında kasılmak, zamanında ise ileri sevk olunmak suretiyle, hükümeti yönetebilirdi. Enderûn'un bu Hıristiyan ahlâdan gelme, tanınmamış mezununu bütün diğerleri arasından seçip memleketin en ileri zekâ ve kabiliyet sahibi adamı olarak ortaya çıkarmak, cesaret isteyen bir girişim idi. Bununla beraber Süleyman, insan karakter ve değerini takdirde büyük bir ustalık sahibi idi.

Bir kere İbrahim'i Veziriazamlığa tayin ettikten sonra Süleyman, kendi seçtiği adamı tanıtmak, şöhretini sağlamak hususunda da elinden geleni esirgemedi. İbrahim'in kayığında on iki kürekçi olacak, önünde beş tuğ taşınacak ve bütün bunlara ilâveten, İbrahim, Sultan'ın kız kardeşiyle evlenecekti.

Belki, ileride, diğer Osmanlılar'ın da, kendilerinden sonra, yüksek mevkilere şahsen kayırdıkları kişileri geçirmeleri iht-

malini her ikisi de düşünmemişlerdi. Herhâlde, bu yolda ilk adımı atan, Süleyman olmuştu.

Kısa bir zaman içinde, kendi maiyetini seçen İbrahim, faydalı, kullanışlı Luigi Gritti'yi Tercüman-ı Hümayunluğa, yani dış işleri irtibat memurluğuna tayin etti Doğal olarak Gritti halen Venedikliliğini ve Hıristiyanlığını korumaktaydı. İbrahim de, tıpkı Süleyman'ın kendisine güvendiği gibi, dış münasebetlerde Gritti'ye güvenmek yolundaydı.

Böylece, bu değişikliğin yapıldığı 152 - 1525 yıllarında, Süleyman yaşlı Türk kafalarından ayrılarak, batı düşüncesine yöneldi. Padişah'ın Rum ülkeleri ileri gelenleriyle, meselâ o sırada defterdar İskender Çelebi'nin yardımcılığına tayin edilen Sokullu ile olduğu gibi, Sırplarla, Hırvatlarla kendi dillerinde görüştüğü göze çarptı.

Müftü öldüğü zaman (şeyhülislâmı azletmeğe Süleyman'ın dahi yetkisi yoktu) yerine büyük bir filozof ve şeriat adamı olan Kemal atandı. Gene o sırada, Padişahın eski lalası Kasım da, paşalık rütbesiyle hükümet görevine tayin olundu. Bu iki adam, yüksek bir bilgiye dayanan aydınlık ve olgunluklarıyla şöhret kazandılar.

“UMUR-U DEVLET” İN TEMEL DİREKLERİ

Osmanlılarda “Umur-u Devlet”²⁷ işbaşındaki kişilerin kabiliyet ve olgunluğuna dayanıyordu. Devlet teşkilâtı, muhtemelen özel bir sınıfın, devşirmelerin yönetim kademelerini mevkilerini işgal etmesi yüzünden, toplumun diğer sınıflarından katî bir surette ayrı ve dolayısıyla, diğer hükümet şekillerinden farklı kalmıştır.

Bu durumu işlerin düzenlenmesi sorumluluğunu doğrudan doğruya üç vezirin yahut Avrupalı benzerlerine kıyasla üç nazırın omuzlarına yüklenmişti. Bunlar da Divana başkanlık etmişler, Divanhanede oturup hükümetle işi olan kişilerin dileklerine kulak vermişlerdir. Eski devirlerde, Han'ın çadırı önünde, at üzerinde icra edildiği zamanlar olduğu gibi, divan işleri süratle ve mümkün olduğu kadar az sözle görüle gelmiştir.

Mali sorumluluk Defterdarlıkta toplanmış, fakat bütün hesap işleri kalemden yahut merkezî bir bürodan geçmiştir. “As-hab-ı kalem” bütün defterleri titiz bir doğrulukla tutmuşlardır.

---

²⁷ Umur-u Devlet: Devlet işleri

Bu arada Osmanlılar'ın diğeri bir özelliği daha göze çarpmaktadır: Türkler, memleketlerinin savaş için teşkilâtlanması gerektiği yolundaki eski kanaatlerine bağlı kalmışlardır. Bunun sonucu olarak, seferlerde geride kalıp defter tutmaya devam eden "Eshab-ı Kalem" in bir kısmı dışında, hükümet teşkilâtının bütün erkânı, orduda da görev almışlardır. Diğer taraftan, Sipahi Ağası gibi ordunun faal erkânı da, maiyetlerinde kendi defterdarlık ve kalem teşkilatlarını devam ettirmişlerdir.

İstanbul'daki merkezî teşkilâtın dışında, eyaletlerin başındaki sekiz Beylerbeyi de, Defterdarıyla, Eshab-ı kalemle, merkezi aynen örnek almış olan, nispeten daha küçük çapta teşkilâtlara başkanlık etmişlerdir. Daha küçük bölge birliklerinin Sancak beyleri, İstanbul örneği üzerine, kendi çaplarında küçük teşkilâtlar yönetmişlerdir. Tabii ki, genel seferberlik halinde, bütün bu birlikler memleketin savaş kuvvetinin birer parçası olmuşlar, Anadolu Beylerbeyi, Anadolu askerine kumanda etmiştir.

Böylece, sorumlulukların katiyetle tespit edilmiş olmasına rağmen, işlerin görülmesi gene de iş başındaki şahsın dirayetine, dürüstlüğüne ve kabiliyetine bağlı kalmıştır. Senelik gelirleri belirli bir miktar olarak tespit edilen Anadolu beylerbeyi, buna karşılık, talep halinde belirli miktarda tam teçhizatlı asker çıkarmakla yükümlü tutulmuştur. Bu çeşit ümera, vergiden muaf bırakılmış, gereğinde Hazine-i Hümayundan mali yardım görmüş, buna karşılık da kendilerinden, şahısları adına para kazanmak yollarına sapmamaları beklenmiştir.

Bu Enderûn'da yetişmiş olan dinamik kuvvetten tamamıyla ayrı olarak, medrese mezunu Kadılar, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine uygun olarak, şeriata dayalı kanun vazetme ve yönetme kuvveti temsil ve icra etmişlerdir. Marcantonio Barbo isimli bir Venedik balyozu, bu durumu veciz bir şekilde ifade etmiştir: "Silahlar ve iktidar tamamıyla Hıristiyan aslından gelenlerin ellerinde olduğuna göre, kanunların uygulanması işi de tamamıyla doğuştan Türk olanların ellerine bırakılmıştır."

Devlet bütününün dokusu içinde, kanun hükümlerine tâbi olmak şartıyla, iç milletler Yunanlılar, Çerkezler ve diğerleri kendi örf ve âdetlerini, kanunlarını korumuşlardır. Gayrimüslimler haraç ödemişler, buna karşılık kiliselerinde, dini ayinlerinde serbest bırakılmışlardır.

Umur-u devleti idare eden erkân dirayetli, dürüst ve kabiliyetli oldukça, bu iç içe birbirine bağlı sorumluluklar zinciri mükemmel olarak işlemiştir. Bu sistem içinde değiştirilmesi pek de kolay olmayan sağlam yapılı Türkler ise, daimi surette, bir şeyi kendi bildikleri gibi yapmak hakkını başkalarına terk etmekten zaten hiç hoşlanmazlardı. Bu bakımdan, mevcut bünyeyi değiştirmeye teşebbüs ettiği zaman Süleyman'ın yapabileceği iki şey vardı: Ya esas kanunları değiştirmek ki bu uzun zaman isteyen yavaş bir yoldu; ya da idare mevkilerine daha ince zekâyâ sahip kimseleri getirmek ki, doğal olarak bu daha süratli bir tarzdı.

O zamana kadar Divan reisliğinden bir parça daha üstün bir mevkie sahip bulunan Veziriazamın nüfuz ve yetkilerini arttırmak suretiyle Süleyman, en zorlu değişikliği hemen ilk adımda yapıverdi. Bundan böyle hükümetin dizginleri, bir bakıma “denenmekte olan başvekil” durumundaki İbrahim'in ellerine teslim edilmiş oldu. Süleyman, İbrahim'in de birtakım yenilikler getireceğini, haklı olarak, düşünmüştü. Bununla beraber, bu yeniliklerin niteliğini tahmin etmek imkânına sahip değildi.

Diğer taraftan, Musul kalesindeki bir seyisini aylığını tayinden, savaş ya da barış konularında karar vermeye kadar, her türlü nihai karar sorumluluğu tek başına Sultan'ın omuzlarında idi. Padişahın gündelik haller ve işlere müdahale etmesi beklenmekle beraber, herhangi bir çekişmeyi fark etmek, bir sıkıntı anında harekete geçmek mecburiyetleri vardır.

Avrupalı gözlemcilerin çoğu Padişaha muazzam bir “Şark Despotu”, bir Osmanlı İmparatoru gözüyle bakmakta idiler. Bu bakımdan, içlerinden pek azı, Padişahın aynı zamanda, devrinin en demokratik hükümetinin başı olduğunu ve Padişahın

dahı kudret ve yetkilerinin dini hükümlerle, şeriatla sınırlanmış bulunduğunu kavrayabilmişti.

Süleyman, milletin bütün iktisadi işlerini Veziriazama devretmiş olduğu gibi, şeriat bahsinde de Müftüyü, itiraz edilmez bir yetki makamı olarak tanımak suretiyle, bu sınırlamayı bizzat kendisi kabul etmiş ve onaylamıştır.

Osmanlı Sultanları söz konusu olduğu takdirde, sadece kendi ülkeleri dışındaki devletlerle savaş veya barış halinde bulunmak esası etrafında merkezleşen dış siyaset ise, ancak nazari olarak, divanda kararlaştırılırdı. Gerçekte, Süleyman'ın devrinde, bu meseleler kendisi, İbrahim ve Müftü arasında bir karara bağlanırdı.

Saltanatının bu ilk yıllarında Süleyman kendi için de olağan üstü bir mevki ayırmıştı. Padişah, ahlâk kanunları bahsinde kendini tek hâkim kılmak arzusunda idi. İster bahçesinin önünden geçen bir arı sürüsü üzerinde bir köylünün hak iddia edip edemeyeceği meselesi olsun, ister bir imamın yol kenarındaki bir mâbette namaz kılıp kıldıramayacağı konusu olsun, neyin doğru, neyin yanlış olduğunu tek başına Süleyman kendisi takdir etmek istiyordu.

Böylece (koltuksuz nazır gibi) "tahtsız" bir hükümdarı, Diyojenvari fenerli bir "despot"u Avrupalılar bir türlü tahlil edemiyorlar, anlayamıyorlardı. Bununla beraber bu hükümdar, devam eden kırk sene boyunca, Avrupa işleri üzerinde büyük etkilerde bulunacak, bu durumun sonucu olarak en nihayet Süleyman, kendi ailesi içinde de hâkim rolü oynayacaktı.

Süleyman, Ferhat Paşa hakkında hükmünü verdiği zaman Halicin karşı tarafındaki yabancıları adamakıllı şaşırtmıştı. Dalmaçya sahillerinden gelme bir Slav olan Ferhat Paşa, ordunun en şaşaalı kumandanı idi. Üçüncü vezir sıfatıyla, Süleyman'ın saltanatının başlangıç devresinde Suriye'deki isyanı bastırmış, isyanın elebaşı Gazeli'nin başını Sultana göndermişti. Belgrat'ta büyük yararlıklar göstermiş, Rodos'ta kahramanca savaşmıştı. Süleyman, bu değerli kumandana kız kardeşini vermişti. Bununla beraber Ferhad'da yiğitlik, vahşet derecesini

bulmakta idi. Uzak eyaletlerde tam yetkiyle göreve gönderildiği zamanlar Ferhad, kanuna aykırı olarak, kendi şahsi düşmanlarını Osmanlı devletinin düşmanı göstererek idam etmişti. Süleyman, kendi menfaatlerine göre hareket etmek için tehdide başvuran bir adamı iş başında tutacak hükümdarlardan değildi. Böylece Ferhad, Paşalıktan azledilerek geri çağrıldı.

Ferhad Paşa'nın kendisini hayranlıkla takdir eden dostları ile kendisine âşık bir karısı vardı. Süleyman, Valide Sultan'la kız kardeşinin Ferhad Paşa konusunu hareme intikal ettirmeleri durumuyla karşılaştı. Ancak ve ancak kadınların anlayabileceği usul ve yollarla, görevden alınan Paşa lehinde harem etkisi Padişah üzerinde icra olundu. Süleyman, Ferhad'ı, bir tür sınamaya tâbi tutmak üzere, Tuna boyunda bir sınır bölgesi (Semendire) Beylerbeyliğine göndermiş, fakat çok geçmeden kumandanının eskisi gibi suiistimale devam ettiğini duymuştu. Ferhad Paşa tekrar azledilerek Süleyman'ın karşısına çıktı ve mahkûm edilerek, kısa bir zaman içinde iple boğulmak suretiyle idam olundu.

Kız kardeşi, kocasının öldürülmesinden dolayı Süleyman'ı bir türlü affedemedi. Siyah matem elbisesi giymiş olduğu halde, hareminde Padişahı gördüğü zaman, büyük bir cesaretle:

“İnşallah yakında tekrar matem elbisesi giyer, bu defa kardeşimin yasını tutarım,” dedi.

Bir kimse, hayatta kaldığı takdirde diğer birçok kişilerin hayatını tehlikeye koymakta ise bu kimsenin katlinin caiz olduğu, Fatih Sultan Mehmed tarafından vazedilen “Kanun-u Osmanî” hükümlerindendi. Bu kanun Sultanlığa yükselen bir şehzadenin erkek kardeşleri hakkında da geçerli idi. “Osmanlı memleketinde” herhangi bir iç savaş ihtimalini önlemek amacıyla, böyle durumlarda, şehzadeler özellikle aranıp, bulunup öldürülürdü. Mehmed Sultan, Padişahın ailesinden dahi olsa, iki, üç, beş kişinin idam edilmesinin bir iç savaş patlamasına tercih edildiğini ferman buyurmuştu. Süleyman, erkek kardeşi olmaması bakımından, talihliydi.

“GÜLERYÜZ”ÜN SAHNEYE ÇIKIŞI

Bu sıralarda Süleyman, haremünün genç kızları arasından “Güleryüz” ü kendine “gözde” seçmişti.

Kız kuzeyliydi, bir Tatar esirciden satın alınmıştı Kumral saçlı, ince, zayıf bir güzeldi. Kendisine “güler yüz” manasına gelen Hürrem ismi verilmişti.²⁸ Gayet neşeli bir şarkı söyleyiş tarzı olduğu için Çuhadar Usta ona bu ismi vermişti. Hürrem, kanununu eline aldımı, telleri çimdikleye çimdikleye şarkı söyler, yüksek topuklarıyla da halıya vurarak tempo tutardı.

Hürrem büyük bir maharet ve kolaylıkla iş işleyip, mendilleri, örtüleri garip garip taçlar, kasırlarla süslediğinden Çuhadar Usta genç cariyeyi koruması altına almış, ona harçlık bağlamıştı. Bu kızın her işte kendine has bir tarzı vardı, lambanın ışığı önünde, ellerini oynatarak perde üzerinde gölgelere şeytani danslar yaptırırdı. Bacaklarını ağır ipekten pantolonları altında gererek top oynayan diğer öğrencileri şöyle bir seyrettikten sonra Hürrem, diğerleri gibi incili kurdelesini olmadığı için, saçlarını alelade satenden bir kurdele ile bağlayıp, kızların arasına katılıvermişti. Hürrem, diğerleri gibi sırmalı keçesi

---

Hürrem (Hurrem): sevinçli, güler yüzlü ve aynı zamanda ferahlık veren anlamlarına gelmektedir.

olmadığı için, başına kadifeden külah giyerdi. Bir gün Valide Sultan'ın cepkenine düğme dikerken bu düğmelerin elmastan ve tabii ki çok kıymetli olduklarını öğrendiği zaman kahkaha- larla gülmüştü. Ona göre bu çeşit kıymetli taşlardan doğru dürüst düğme yapmanın imkânı yoktu.

Münasebetli, münasebetsiz zamanlarda kahkaha attığı için Hürrem'i, sırtına vurarak cezalandırırlardı. Fakat o, diğer kız- lar gibi ağlamazdı. Gözüne hücum eden yaşları siler ve önce- kinden de daha gevrek bir kahkaha atardı. Bununla beraber, kendisini cezalandıranı hiçbir zaman unutmaz, hiçbir zaman affetmezdi.

Hürrem hakkında bilgi istediği zaman Valide Hafise Sul- tan'a Çuhadar Usta Slav güzelinin zeki, eline çabuk ve alay et- tiği elmaslar kadar sert bir kız olduğunu söylemişti. Hafise Sultan esir edilen, sonra satılan, sonra cariyelik yapan bir ya- bancı kızının sert ve inatçı bir mizaca sahip olacağını bilin- cindeydi.

Süleyman'a Hürrem'in işlemiş olduğu mendillerden tak- dim edilmiş olmakla beraber, Padişah haremde yaşlı ustaları- nın genç kızı susturamayacakları bir yerde Hürrem'in şarkısını duyuncaya kadar, Slav kızının yüzünü görmemişti. O gün, ku- zey dillerinden bazılarını öğrenmiş olan Süleyman durup şar- kının güftesini dinlemiş, sonra da genç kızın adını sormuştu.

Sonraları, Hürrem'i gördükçe, bazı bazı durur, onunla ko- nuşurdu. Genç kız Efendisinin ağzından yanlış kelimeler duy- dukça pervasız, gevrek gevrek gülerdi; fakat Padişah bu hare- keti hiç de hiddetle karşılamazdı. Bundan böyle artık Çuhadar Ustanın dahi Hürrem'i cezalandırmasına imkân yoktu: Slav güzeli gözde idi.

Harem kaidelerine göre Sultanın gözdesine ayrı bir yatak odası, ipekten, atlastan elbiseler, çamaşırlar ve özel cariye- ler tahsis edilir, inciler, altın ziynetler alması için bol harcık veri- lirdi. Gözde kız istediği zaman oğucuları, perukarları ayağına getirtirdi.

Güleryüz imtiyazlarından fazlasıyla yararlandığı gibi, günün birinde, artık kendisini cezalandırmak hakkına sahip olmayan Çuhadar Usta'nın nasırına sivri terlik topuğuyla basıvermeyi de ihmal etmemiştir. Valide Hafise Sultan Hürrem'i çağırarak azarlamış, Güleryüz de elleri göğsü üzerinde kavuşturulmuş olduğu halde, Padişahın anasını hürmet ve itaatle dinlemiştir.

Son zamanlarda Süleyman haremindedir Haseki Sultan Gülbahar'dan başka birisinin yüzüne bakmamıştır. Fakat anlaşılır, Hürrem işveleri ve yabancı diliyle Padişahın bir hayli hoşuna gidiyordu. Nihayet bir akşam namazdan sonra geçerken Süleyman mendilini Hürrem'in omuzları üzerine bırakıverdi. Bırakılan mendilin kendi işlediği mendillerden biri olduğunu görünce Hürrem gülümsedi. Fakat asıl önemi, bu hareketin manası Sultanın genç kızı yanına almak istediği idi.

Gene harem kaidesine göre, Efendisinin yanında geçireceği ilk akşam için Slav kızını Gülbahar'ın hazırlaması gerekmektedir. Fakat Gülbahar, Slav güzelini sevmezdi; bu Hıristiyan asıllı kızla ilgilenmek istemedi.

Bu durumda hazırlığı, alelacele, diğerlerinin yapması gerekti. Hamamdar Usta Hürrem'i aldı, kurnaya akan suya kokular katarak yıkadı, sonra cariyeleri çağırarak ovdurdu, tırnaklarını düzelttirdi, vücudunu misk ve ambere büründürdü. Bu cariyeler, aralarında konuşurlarken, kızın teninin Gülbahar'ınki kadar yumuşak, saçlarının aynı derecede parlak ve güzel olmadığına karar verdiler, muhakkak ki Hürrem ipekleri aynı zarafetle kendine yaraştıramamıştır. Buna karşılık, ufak, tefek ziynet eşyasıyla kendisini süslemek zekâsını göstermiştir.

Hazırlık tamamlanınca zenci bir harem kadını Hürrem'e, Efendisine nasıl yaklaşacağını adap ve erkânını anlattı: Sultanın Has Odasındaki muhafızların önünden nasıl geçeceğini, odada yatağa doğru yarı secdeye vardıldıktan sonra, gidip yorganın ayakucunu öperek alınına koyması lâzım geldiğini öğretti. Daha sonra, sabah şafakta zenci kadın elinde bir lâmba ile

gelip Hürrem'i alarak kendi hüccesine götürecektir ve cariyesinin artık Sultanın kadını olduğunu teyit edecekti.

Hürrem'in Süleyman tarafından çağırılışı bir defa ile kalmadı Hürrem neşe ve kahkahalarıyla mı Sultanın hoşuna gitmişti? Yoksa Gülbahar'dan zıddı denecek derecede farklı oluşu mu Padişahın gönlünü çelmişti? Haremdekiler bir türlü kestiremediler.

Herhâlde, göze çarpan gerçek Süleyman'ın sık sık Hürrem'i aradığı, genellikle beraber yemeğe çağırıldığı ve kadınıyla Tuna'nın ötesindeki diyarların dillerinde konuştuğu idi. Süleyman'ın Hürrem'e sadece zevkine hizmet eden bir cariye gözünü bakmayıp, onun arkadaşlığına değer verdiği açıktı.

Haremde kadın mertebesine yükselince Slav güzelinin harçlığı da arttırıldı. Artık Hürrem istediği zaman hizmetkârlarını istediği elbiseyi yahut istediği mücevher kutusunu almaya gönderebiliyordu. Gülü yüz bileziğe, mücevherli bilekliğe ve benzeri cevahire fazla düşkün değildi; bununla birlikte, keyfi istedikçe, sıklıkla yeni yeni şeyler aldırır, sonra da, bunları hemen aldırıldığı gibi maiyetindekilere hediye ederdi.

Bu sıralarda Valide Sultan, Hürrem'le bir kere daha görüştü ve bu görüşme sonunda Slav güzelinin çaldığı garip musikiyle Sultanın kalbini kazandığına hükmetti. O zamana kadar hiç kimse, acem oğlanlarının Enderun avlusunda duyulan musikileri dışında, Padişahın sazdan, çalgıdan hoşlanacağını aklına getirmemişti.

Hâlbuki Süleyman, Yeniçerilerin mızıkasını duyduğu zaman zurna davul, zilleri dinlemek için genellikle atını durdurur, beklerdi.

Gözde bir kadın sıfatıyla Hürrem şimdi nüfuz sahibiydi. Valideye hâmile olduğunu söylediği zaman bu nüfuz bir kat daha arttı. Dertli cariyeler onun korumasına sığındılar, bu korumaya karşılık Sultan'ın kadınına büyük bir sadakate hizmet ettiler. Haremde yalnız Valide Sultanla Padişah'a bir şey

zade yetiştirmiş olan Gülbahar, Hürrem'den önce geliyor, Hürrem ikinci kadın olarak anılıyordu.

Bununla beraber haremden kuş uçurmayan gözler Sultan'ın bu eski esir ve cariye ile daha sık sık görüşüğünü tabii ki görüyorlardı. Haseki Sultan Gülbahar, ismen de, hakkıyla da birinci kadındı. Fakat acaba gerçekten birinci miydi?

Harem odalarından dedikodu zenci haremağalarına, bunlardan beyaz Birûn Ağalarına, şeker ve baharat müteahhitlerine ta Kapalıçarşı'ya kadar uzandı.

İlk defa olarak yabancı elçiler Sultan'ın bir kadını hakkında dedikodular duymaya başladılar. Gülbahar'ın ismi bile bunların kulaklarına ya ulaşmıştı, ya ulaşmamıştı; fakat bu şimdiki dedikoduların konusu yabancı bir kadın, yeni bir gözde idi. Diplomatlar bu yabancının Rus aslından olduğunu öğrendikleri vakit ona kendi aralarında Ruslani yahut Rokselana adını verdiler.

ATMEYDANINDAKİ İLK DÜĞÜN

Süleyman'ın sefere çıkmamak yolundaki yeni siyaseti şehirde kalmayı zorunlu kılıyordu. Bir işi yarım bırakma alışkanlığında olmayan Sultan, sanki Rodos'un hatırasından kaçarken İstanbul'da sığınacak bir yer aramış gibi, şehri kendisine yuva, ocak yapmaya çalıştı.

Süleyman, şehirden kaçınmayı arzulayan Pîrî Paşa'dan da yahut şehri dış eyaletleri kalkındırmak için merkez olarak kullanmayı tasarlayan İbrahim'den de çok daha iyi anladığı İstanbul'a karşı daima bir çekim hissetmişti.

Bununla birlikte koca şehirde hayaletlerle birlikte yaşıyordu. Bunlar, Bizans hatıraları ile kendini daimi surette tedirgin eden hakiki hayaletlerdi. Hamamın mermer kurnasına akan berrak su Bizans sarnıçlarından geliyordu, sarayının taşı toprağı Bizans saraylarının taşı toprağı idi. Muazzam Ayasofya'da namaz kıldığı zaman, Avgustos Kayser tarafından Jüstinianüs tarafından inşa ettirilmiş olan bu kurşuni, yeşil ve eflâ-tun renkli mermer mabedin azametini hissetmekten kendini alamıyordu. Aslında Hıristiyanların mihrabı çıkarılarak, bunun yerine nispeten basit bir mihrap koyularak kible yönü belli edilmiş; İmparator ve İmparatoriçelerin duvarlardaki parlak tezyinat ve tasvirlerinin üzeri badana ile örtülmüştü

Bununla birlikte bu muhteşem mabede, burasının hâlâ Jüstin-yanüs'ün kilisesi olduğunu hissetmeden girmeye imkân yoktu.

Bunun da ötesinde Fatih, Bayezid, Selim camilerini inşa ettikleri zaman, Türk mimarları Ayasofya'yı taklit etmişlerdi.

Türkler, İstanbul'u üç kuşak önce fethetmişler, buna karşılık kendileri de Kraliçe Şehrin etkilerine köle olmuşlardı. Bu durum, fevkalâde güzel bir kızı esir almaya benziyordu.

Kendi Has Bahçesinin inzivasında, ağaçlar altında dolaşırken dahi Süleyman, Bizans İmparatorlarının zaferlerini kutlayan, asmalara bürünmüş mermer sütunlara rastlardı. Kendilerinden geçerek ona ab-ı hayattan bahseden yağız dervişleri, bu manzara içinde, kolaylıkla, Bizans hükümdarlarının iç çarpıntılarını sakinleştirmeye çalışan sarı benizli keşişlere benzetmek mümkündü.

Hünkâr kayığı Boğaziçi'nin serin sularında süzülürken gölgelik altında sedirine yaslanan Süleyman'ı gördükçe "erguvan içinde doğmuş olan" büyük Bizans ailelerinin Komnenoslar'ın, Dukaslar'ın Porfirigenitaslar'ın yaldızlı kayıklarda, günlük buhranları arasında yaşlanan asil kadınlarını hayal etmek mümkündü. Zaten Süleyman'ın damarlarında da o kadınların kanından birkaç damla mevcuttu, zira Bizanslılar Süleyman'ın atalarına kız vermişlerdi.

Süleyman'ın ecdadı da, kendi ailelerini hareme kapatmak suretiyle Bizans'ın asil kadınlarının inzivasını taklit etmişler; tıpkı Bizanslılar gibi, harem üyelerinin hizmetini gördürmek, korumalarını sağlamak için hadım zenci esirler kullanmışlardı. Fatih dahi, birçok konularda, Bizanslıların yaptığı tarzda hareket etmekte büyük fayda görmüş. Fatih Sultan Mehmed'in kurduğu okul, kendinden evvelki Konstantiniyye'nin saray mektebini örnek almış, Sultanın Veziriazamına sönüp giden İmparatorlugun büyük hizmetkârlarının nüfuz ve iktidarı verilmişti.

Bununla birlikte, İstanbul'da Türklerin ihtiyaçları Bizans hükümdarlarının ihtiyaçlarından tamamen farklı idi. Onlar,

burada, genellikle kilisesi Yeniçerilerin ocakları civarında göze çarpan İrene gibi, Theodora gibi hüyük kadınların hâkimiyeti altında, içeri taşan, aydın bir topluma son bir sığınak yaratarak, muazzam surların ardında güven bulmayı ümit etmişlerdi. Bu hükümdarların idaresi altında şehir haşmet ve debdebesi ortasında fakirleşerek nüfusunun yarısından çoğunu kaybetmiş, hayatını idame için Anadolu eyaletlerinin desteğine muhtaç kalmış, barbar askerlerin korumasını satın alabilmek için kiliselerinden para almıştı. Bizans şehri sırf ölmek için gayret ettiğinden yaşayabilmişti.

Türkler'in ise burada korunmaya, muhafazaya ihtiyaçları yoktu. Bu sebeple şehirlerini ülkelerinin idari merkezi haline; damarlar üzerinden sınırlara kadar kan pompalayan bir kalp haline getirdiler.

Bunun sonucu olarak kozmopolit bir şehir yaratıldı. Bâb-ı Hümayunun hemen yanı başında (ve İstabl-ı Hümayunun²⁹ yakınında) Ortodoks kilisesinin Patriği Hıristiyan Rumlara önderlik ediyordu. Süleyman'ın sarayının karşı tarafında ise, Muhteşem Mahalle tabii olmayı kabul ederek dış ticaretini sürdürüyordu.

Süleyman, tahta ve kilden de olsa, yeniden yapılmış sokaklardan yeni Kapalıçarşı'ya gittikçe, diğer bir yabancılar mahallesinden, İspanyadan göç etmiş olan Yahudiler arasından geçirdi. Bunlar burada, mahallelerine hemen her taraftan gelmiş olan Ermeniler ve kendileri gibi İspanya'dan çıkarılmış olan Mağribîlerle birlikte, durmak dinlenmek bilmeden zanaatkârlıkla, tezgâhtarlıkla çalışırlardı. Çarşının ötesinde, Belgrat'tan getirilmiş olan Sırlar, Belgrat adlı yeni bir mahalle kurmuşlardı. Aşağıda, metsiz cezirsiz limanda Afrikalı Berberiler, ta Kızıl denizden gelen Araplar baharat, fildişi, diba, lâmba camı ve hatta Türkler'in yeni ziynetlerinden olan doğunun incileri gibi, ithalât eşyalarıyla dolu depoları kendilerine merkez edinmişlerdi.

²⁹ İstabl-ı Hümayun: Sultan'ın atlarının bulunduğu ahır

Böylece şehir, Kapalıçarşı'nın ticareti, sarayın ihtişamı peşinde koşan yabancılarla dolmakta idi. Bu yeni gelenler, doğunun eski kavimleriyle Avrupa'nın milletleri arasında yükselmekte olan bu yeni devletin, Türk kudret ve himayesine sığınmak ümidinde idiler.

Bütün bu yabancı mahalleler kendi kendilerini idare ederler, kendi mabetlerinde toplanırlardı. Bunlar Türk Defterdarına senelik öşür vergisi öderlerdi, fakat bu vergi, hemen her zaman, ister doğulu olsunlar, ister batılı, kendi memleketlerinde ödedikleri vergiden azdı. Bunlar, olaya bir Türk karışmadıkça, kendi suçlularını kendileri mahkeme ederlerdi; Türk kadıları karşısına çıktıkları zaman da, yabancılar âdil ve süratli bir karar beklerlerdi, fazla olarak, Venedikliler gibi, içlerinden pek çoğunun ayrıcalıkları vardı. Yahudilerle Ermeniler Araplar ve Berberiler gibi çocuklarının devşirilmemesini, askere alınmamasını temin etmişlerdi. Buna karşılık, iç milletlerden hiçbirisi silah taşımak, gemilerine top koymak hakkına sahip değildi.

Bu durumun sonucu olarak Süleyman, on iki ayrı ırka ve hemen bir o kadar da ayrı din ve mezhebe bağlı, dillerini ve geleneklerini muhafaza ede gelmiş farklı unsurlardan oluşan bir halk üzerinde nihai hâkimiyeti temsil etmekte idi. Osmanlılar bu halkı bu ayrı "milletleri" tek bir dil ve tek bir din altında Türk milletinin fertleri olmaya zorlamamışlardı. Bu çeşitliğin neticeleri göze görünmekte bir hayli zaman almakla beraber, bu neticeler kati idi.

Böylece, Süleyman şehrin içinde Bizans hükümdarlarının hayaletleri eşliğinde dolaşırdı. Sultanın önünde giden tuğlar, Osmanlılara Çin içlerinden geçmiş buna karşılık artık o sıralarda tuğların üzerinde göze çarpan hilâl, Bizans'ın hilâlinde alınmıştı. Süleyman bu konularda akıl yürütmekten kendini alamazdı. Türk tebaasının daha henüz Çinliler veya Bizanslılar gibi yerleşmiş kurumları yoktu; Türkler sadece bir devlet teşkilâtının iskeletine ve Sultanlarının tahrik edici, sürükleyici iradelerine sahiptiler.

Süleyman, Osmanlı kılıcını aydın bir Sultan olarak kuşanan ilk hükümdardı. Rodos'tan sonra, artık Türkler'in sefer yollarını terk ederek yeni yönlerle atılmaları Süleyman tarafından açıkça görülüyordu. Bu yeni istikametlerde ilerlenmesi kader ise, rehberlik görevi de bizzat Sultan'ın kendisine düşmekte idi.

1522 ile 1525 arasındaki karar senelerinde, Süleyman'ın bu yolda yürümek konusundaki ilk çabaları acıklı denebilecek nitelikte oldu. Müftü kendisine hazineden para çekerek fakir halk için yollar, su hazneleri, imarethaneler yaptırmasını tavsiye etmişti. Esasen bu yolda sarf edilmeyen servetlerin hiçbir fayda temin etmeyeceği Kur'an'da kayıtlı değil miydi?

Genç mimarlarını huzura çağırta Süleyman, onlara, şehirde, tertemiz suyu ile bir dinlenme bahçesi inşa etmelerini ısmarladı. Mimarlar, bir süre sonra, Padişaha saray bahçelerini hemen aynen kopya eden planlar getirdiler. Fakat Süleyman başka bir saray daha istememişti. Bu sefer mimarlarına, şehre taze su getirmek amacıyla, yeni bir su kemeri inşa etmelerini emretti. Bizanslılardan kalma eski kemeri örnek almak suretiyle olsun, bu emrinin yerine getirilmesi mümkündü.

Kendisi için ise, Süleyman, Anadolu kıyısında, Göksu'da yazlık bir kasır yaptırdı.

Bu arada İbrahim, rıhtımdaki işçileri, cuma günleri ziyaret bahanesiyle dedikodu yapmak üzere mezarlıklarda toplanan peçeli kadınların konuşmalarını duyabilmesi için Padişahın kılık değiştirerek dolaşmasını tavsiye etti.

Süleyman bu tavsiyeyi kabul etmedi, fakat bir süre düşündükten sonra Padişah tebaasını bir şenliğe çağırıp onlara "ev sahipliği" yapmaya karar verdi.

1524 yılının baharında, Süleyman, Bizanslıların bir zamanlar savaş arabaları yarıştırdıkları, yarı harap at meydanında dokuz gün peşi peşine şenlik yapıldı. Mısırdan gelmiş olan Dikilitaş halen karşıda duruyordu. İlk günü, Ayas Paşa ile Yemçeri ağası gelip de eğlencelere başlamak üzere kendisinden bir

açılış nutku beklendiğini söyledikleri zaman, Padişah, yeni vezir-i âzamı metheden birkaç cümle söyleyebildi. Sonra etrafa ihsan dağıtarak bu dertten kurtuldu.

Süleyman, eğlencelerin her günü, rüzgârların dalgalandığı gölgelik altında muhteşem bir tahtta oturdu. Beylerbeylerinden, Sancak beylerine, Peyklere ve Eshab-ı kaleme kadar herkes, ayrı ayrı gruplar halinde ağırlandı. Aşağıda, At meydanındaki eğlenceler de, aynı şekilde ok gösterilerinden güreşe, hokkabazlığa, cambazlığa, koşuya ve nihayet “şairlerin kasidelerinin kabulüne” kadar her gün değişti. Ev sahibi sıfatıyla Süleyman bütün seyircilere sarayının iç oğlanlarının şerbet dağıtmalarını emretti. İstabl-ı hümayundan küheylânlar, gümüş kakmalı eğerler ihsan eyledi. Tebaasının binlercesi At meydanının çevresine dizilerek yahut etraftaki ağaçlara tırmanmak suretiyle Padişahlarını görebilmeye çalışıyorlardı. Bunlara rağmen, ev sahipliği rolüne alışamayan Süleyman, At meydanındaki eğlencelerin yeteri kadar zevkli geçmediği kanaatinde idi.

Son günü, artık çeşit çeşit eğlencelerin sonu alındı. Bunu takiben Süleyman, bütün gelenekleri bozarak, kendi kız kardeşiyle evlenmekte olan İbrahim’in düğününe basit bir davetli sıfatıyla katıldı. Burada, Veziriazamın sarayında, girişin bir tarafının altın, diğer tarafının gümüş ipekle kaplanmış olduğunu gördüğü zaman hayret duydu. Sofrada da altın tabaklar parlıyordu.

Bütün davetlilerini, kişiliğinin mıknatısıyla kendisine çeken İbrahim, seçkin misafirine “yekpare bir kâse-i piraze” ile şerbet ikram etti. Veziriazamın gözleri neşe ile parlıyordu, Süleyman’ı baş sedire oturtarak güldü ve:

“Sizin ziyafetiniz benim düğünümle kıyas edilemez,” dedi.

Bu beklenmedik sözlerle birdenbire şaşırان Süleyman, gözlerini makbulüne dikti, İbrahim derhal açıkladı:

“Zira bütün insanlar arasında bir tek ben iki Cihanın Hükümdarını misafir etmek şerefine nail olabildim.”

Bu ustalıkli övgüye Süleyman, geleneksel olarak kendi sevk etmesi gereken bir seferin başına İbrahim'i vermek suretiyle, kısa bir zaman içinde karşılık verdi. Öteden beri Yavuz Sultan Selim'in fethinden sonra memleket idaresini devam ettirmek üzere yerlerinde bıraktığı Memlûklar'ın idaresinde, Mısır'da her zaman kargaşalık çıkardı. Bu defa da, Süleyman'ın Rodos'ta rütbesini düşürerek vezirlikten azil ve Mısır'a vali tayin etmiş olduğu Ahmed Paşa, ayrıca İbrahim'in hızlı yükselişini kıskanmakta idi. Baskı altında yaşamaya alışık olmalarına rağmen Fellâhlar bir taraftan Ahmed'in, diğer taraftan Memlûklar'ın kendilerini fazlasıyla istismar etmelerinden şikâyetçi oldular. Fellâhlar artık Türk tebaası olduklarından bunların şikâyetlerinin dikkate alınarak dertlerinin çaresini bulmak gerekmekte idi. Ahmed'in Memlûklar'la birleşmesi ihtimali de düşünülerek, durumun büyük bir özenle uygun şekilde halledilmesi lâzım gelmekte idi. İşte bu amaçla İbrahim, Mısır'a gönderildi. İbrahim'e, beş yüz Yeniçeriden oluşan özel bir muhafız takımı ayrılmak suretiyle Süleyman yeni Veziriazamının Sultanı'nın bütün mutlak kudretinin temsilcisi olduğunu gösterdi.

Padişah, birbiri ardına üçüncü yaz sefere çıkmayarak şehirde kaldı. Bu mesut bir yazdı; zira İbrahim'in düğünü sırasında, Süleyman'ın kendi ailesinde de, Hürrem bir şehzade dünyaya getirmişti. Rus kızı, bizzat talihi açığa benziyordu: İlk çocuğu erkek olmuştu. Süleyman şehzadesine, babasının hatırasına hürmeten, Selim adını verdi.

Anne olmak suretiyle Rokselana haremde itibar kazandı. Sultan'ın Selim'den büyük bir tek şehzadesi vardı: Gülbahar'ın oğlu Mustafa. Her an için Mustafa'nın ölmesi beklenebilirdi. Bu ihtimale dayanarak Rokselana'nın da Hafise Sultan öldüğü zaman, Valide Sultan oluvermesi mümkündü. Şu sırada, Selim'in annesi henüz ikinci kadındı, hareme hâlâ Hafise Sultan hâkimdi ve Gülbahar birinci şehzadenin anası olarak Birinci Haseki Sultan konumunu koruyordu. Rokselana da artık Sultan'ın aile üyeleri arasına katılmıştı.

Diğer taraftan, İbrahim'in uzakta bulunduğu şu sırada, Süleyman, kadınının arkadaşlığını arıyordu. Haremdeki cariyeler Padişah'ın gözdesine nadiren hediye getirdiğini fark etmişlerdi. Genellikle Süleyman Rus kızıyla karşılıklı oturur, sanki muhatabı bir erkekmiş gibi, onunla ciddi meseleler görüşürdü. Rus kızı kuzeydeki yabancı milletlerin sefaletlerini, besledikleri ümitleri çok iyi biliyordu.

Cariyeler arasındaki dedikodu, Rus kızının efendisini büyülemiş olduğu yolunda idi. Kendi aile yuvasının haremde Süleyman, kendisini kumral saçlı bir Hıristiyan kadınına kaptırmıştı. Bu bağlılığı bozabilmenin yolu yok gibi görünüyordu. Kader böyle istiyorsa, böyle olacaktı.

Şehrin sakinliği kışı çıkarmadı. Kuzeyden esen rüzgâr gibi, Yeniçeriler isyan ettiler.

YENİÇERİLER KAZAN KALDIRIYORLAR

Benedetto Ramberti, Yeniçeriler hakkında şunları yazmıştı: “Yeniçeriler 12 bin kişi kadardırlar, her birine günde üç ilâ sekiz akçe verilir. Senede bir defa Padişah askere mavi renkte, kötü kumaştan elbise dağıttırır. Yeniçeriler, Konstantiniye içinde, iki garnizonda yaşarlar. Sefere çıktıkları zaman askerin her bir yüzü uzun bir çadır taşır, her üç askerden biri eşyalarını yüklenmiş bir atı güder. Yeniçeriler çok yaşlandıkları zaman yahut Padişahın canını sıktıkları zaman isimleri kayıtlardan silinir. Böyleler saraylara, kasırlara muhafızlığa gönderilir. Böylelikle, içlerinden hiçbirinin büyük zorluklara maruz kalmasına imkân verilmez, savaşta yararlıkları görülenler valiliklere tayin olunurlar.”

“Yeniçeriler çocukluklarından itibaren asker ocağına girerler. Seçilmiş olanlar sağlıklı, kuvvetli, özellikle çevik ve merhametlilikten ziyade talihliye meyilli olanlardır. Bunlara kendilerinden daha yaşlılar, daha tecrübeliler askerlik öğretirler. Türk ordusunun kuvveti, sağlamlığı bunlar üzerine dayanmaktadır. Yeniçeriler hep beraber talim gördükleri, hep beraber yaşadık-

ları için bunlar sonuçta tek vücut hale gelirler; gerçekten Yeniçeriler müthiştirler."

İtalyan'ın bu tarifinde isyan tohumları açıkça göze çarpmaktadır. Bizzat kendilerinin yıkamak, temizlemek mecburiyetinde oldukları tek elbise; karavana ve ekmeklerine sarf etmek mecburiyetinde oldukları birkaç akçelik yevmiye; şehirde kapalı kaldıkları zaman, talim esnasındaki sıkıcı sert disiplin... Bunları savaşlarda ele geçirecekleri ganimetle yahut mükâfatla denkleştirilebilmektedirler.

Son üç sene boyunca ise Sultan, Yeniçerileri sefere sevk etmemişti. Fazla olarak, içlerindeki gedikliler Rodos'ta Cehen-nelikler kalesini talan etmekten men olunduklarını da hatırlamakta idiler. Diğer taraftan, Enderun yetiştirmesi İbrahim'in diğer tecrübeli paşalara tercih edilerek Veziriazamlığa tayinini hemen hiçbiri hazmedememişti. Ocaklarında oturup dert yanmak için bol bol vakit buldukça, İbrahim'in yirmi dört bin Venedik altını tutan maaşıyla neler elde edebileceklerini, kaç çeşit ziyafetle iştahlarını tatmin edebileceklerini düşünme düşünme asker için için kinlenmekte idi. Ayasofya avlusunun ötesinde, kendi haliyle bomboş bırakılmış At meydanının biraz ilerisinde İbrahim'in içi debdebe ve tantana ile dolu yeni sarayı görülüyor, bu manzara Yeniçerilerin hiddetini tahrik ediyordu.

Süleyman şehirde kaldıkça, asker dertlerini içinde tutmasını bildi. Fakat kışın Padişah, sırf avlanmak için, Divanı ve yüksek ümerayı da beraberine alıp, geleneği bir kez daha bozarak, askeri kendi haline bırakıp da Edirne'ye gittiği zaman Yeniçeriler iç yaralarını bütün acılığıyla hissettiler. O sıralarda İbrahim de uzaklarda Mısırdaki idi.

Soguktan, hareketsizlikten bıkan Yeniçeriler, saray kapısı önünde kazanlarını devirip sokağa fırladılar. Ellerinde tüfek yahut çelik mızrakları ya da kuvvetli kement veya palaları olduğu halde, sırf ısınmak için önlerine gelen evleri yaktılar. Kapalıçarşı civarındaki Yahudi mahallesini yağma, İbrahim Paşa'nın yeni sarayını yerle bir ettiler.

Süleyman derhal güneye döndü. Fakat isyan halindeki asker arasından geçip de saraya gelmek için Boğaziçi'nde, Tatlisu civarındaki yazlık kasrına indi. Sonra, yanına küçük bir refakat kuvveti alarak deniz yolu ile Yeniçeri Ocağının yakınındaki Divanhaneye geçti. Yeniçeri ortalarının ağalarını huzura çağırttı. İlk gelen ağalarla birlikte asker kalabalığı da içeri saldırdı. Her kafadan çıkan ses ve gürültü içinde bazı palaların parladığı görülüyordu. Bir an için büyük bir tehlike, Yeniçerilerin Sultan'ın muhafız kuvveti üzerine atılmaları ihtimali belirdi. Süleyman derhal kılıcını çekti. En yakındaki Yeniçeriye öldürdü; bir diğerini yaraladı. Kısa bir an kılıçların çatıştığı duyuldu. Sonra ortalık sessizleşti. Ayaklarının altındaki halıda kan gören Yeniçeriler, silahlarını indirdiler.

Asilerin cezası yerinde olduğu kadar şiddetli oldu. Yeniçeri Ağası ve isyanın tahrikçileri idam edildiler; asker de ocaklarına ve görevlerinin başına döndü. Kış karının kalkması ve ilk çimenlerin görülmesiyle Süleyman, sefer tabeline vurulmasını emretti. Padişahın orduyu tekrar savaşa sevk etmekten başka bir çaresi yoktu.

Halicin karşı tarafındaki sarayından Marco Memmo savaş hazırlıklarının bildik belirtilerini gözetledi durdu. İbrahim'in Mısır'dan, alelacele, deniz yolu ile dönüşü üzerine elçi, seferin "tam takımla" ve çok yakın olacağı sonucunda vardı. Casusları da bu kanaati onayladılar ve ikmal katarlarının kuzey dağlarına doğru hareket etmiş olduklarını da eklediler: Bu durumda Türklerin Tuna'da açılan gedikten taarruza geçmeleri gerekmekteydi. Bu durumda kendi kendine düşünmeye dalan Marco Efendi, Divanın kısa bir süre önce Lehistan'la bir ahitname imzalamış olduğunu hatırladı. Venedik cumhuriyeti ile de aynı çeşit bir ahitname mevcut bulunmakta idi. Şu halde, ne Lehlerin, ne de Venediklilerin Türkler'in harekâtına müdahale etmemeleri gerekmekte idi. Bu sonuca varduktan sonra, Venedik Balyozu, Luigi Gritti'ye has düşünce tarzını bu duruma uygulayarak kendi kendine şu soruyu sordu: "Venedik ile

Lehistan'a en yakın savaş memleketleri hangileridir?" Tabii ki Avusturya, Bohemya ve Macaristan.

Bununla birlikte elçi, bu göze görünür güvenliğin aşıladığı şüpheleri tamamıyla kafasından silemedi. Bu şüpheleri bertaraf etmeye gücü yeten tek bir adamı var olduğuna göre, Gritti'nin Boğaz içinde şu sıralarda edinmiş bulunduğu denize nazır, zevkli teraslı yalısına gitmek üzere arabasını emretti. Gritti, Tercüman-ı Divan-ı Hümayun olabilir, Osmanlılardan vezir maaşı alabilirdi. Fakat Memmo, Venedik'in güveni söz konusu olduğu zaman kendisinin geri çevrilemeyeceği kanaatinde idi Bununla birlikte, Türkler'in ne tarafa yöneleceklerini öğrenmek için bu maceracının ayağına gitmek zorunda olmak, sefirin canını sıktı.

Gritti, dostunu yalısının terasında karşıladığı zaman, bu ziyareti bekliyormuş gibi, bir hayret eseri göstermedi:

"Anlaşılan, Doc'un sarayına bir rapor gönderilecek?" Memmo muhatabının bileğinde, ortasında büyük bir zümrüt bulunan bir bileziğin parıldadığını fark etmişti. Kızmamaya karar verdiği için, dostça bir tavırla, başını eğdi:

"Bizim maçon yanına demirlemiş olan büyük yelkenliyi gördünüz mü?" Dedi.

"Hayır, elçi hazretleri. Fakat zat-ı âlileri bendenizin fakirhanesini şerefleştirdiğinize göre, buyurduğunuz yerde tarif ettiğiniz şekilde bir kalyonun varlığından eminim. Ya raporunuz? Sultanın ve Türk askerlerinin Tuna'ya doğru yürüyecekleri temelinde mi olacak?"

Balyoz bu imayı onaylamak istemedi Gritti'ye kolayca güvenmeyi uygun bulmuyordu:

"Sinyor," dedi, "sadece tamamlanmamış bilgi kırıntıları elde edebilmiş bulunuyorum: Üç senelik barış hali Belgrat ötesinde Macarlara cesaret vermiş. Böylece Macarların muhterem Başpiskoposu Paul Tomori ve maceracı Kont Fragipani, emri altındaki Macarlarla Türklere tecavüz ede durmuşlar. Tabii ki pek önemli bir durum değil."

Sefir önemini belirtmek için bir an sustu sonra:

“Fakat” dedi, “Venedik Tuna’dan çok uzakta değil!” Gritti’nin sesi de aniden değişivermişti:

“Hayır! Bu defa Venedik söz konusu değil!”.

Bu sözleri iyi duyabilmek için kulak kesilmiş olan Memmo başıyla onayladı. Türkler’in hedefi, Venedik olmadığına göre, Macaristan olması gerekiyordu. Fakat acaba şu piçe tam manasıyla güvenmek doğru muydu? Sefir, aniden muhatabının kafasını kurcalayıverdi:

“Şahane Doc’umuz Andre Gritti’nin oğlu olarak mı, yoksa İbrahim’in tercümanı sıfatıyla mı konuşuyorsunuz?”³⁰

Şimdi, muhatabının kara gözlerinde yeniden bir alaycı ifade parlamıştı:

“Her ikisi de değil miyim?”

“Aziz Marco’nun Aslanı adına soruyorum: Kuzum, siz kime hizmet ediyorsunuz? Türklere mi?”

Gritti elinin hareketiyle terasın ötesindeki manzarayı işaret etti. Bu esnada bileziği pırıl pırıl göz alıyordu:

“Yeni yalım bana büyük bir zevk ve keyif veriyor. Sonra, galiba Süleyman’a olan ilgimin sebebini, niteliğini unutmuşa benziyorsunuz.”

“Bunu bir türlü anlayamadım ki, unutayım!”

“Sefir hazretlerinin bunu anlayabilmesini zaten ümit etmemiştim...”

Gritti gözlerini bileziğe dikti ve ilâve etti:

“Kim bilir? Belki yeryüzüne barışı getirmeye yalnız Süleyman’ın gücü yeter diye düşünüyorum.”

---

³⁰ Bu sırada Andrea Gritti, Venedik Doc’u makamına getirilmişti.

MOHAÇTA UYARI

Sanki Avrupa'da daha önce bir barış dönemi olmuştur denebilir miydi? Avrupa'da korku, hem de içen doğru sızmakta ve girdikleri yerlere yerleşmekte olan Türkler'in gelmesi ihtimalinden daha büyük bir korku hüküm sürmekte idi. Bu daha büyük korku geceleri köşe başlarında, erkeklerin yürüdükleri açık yollarda aksediyordu. Bu korkuyu yeni ve gizli bir kelime ifade ediyordu: Bundschuh!

Diet'te, yani Cermen Prensi ve ruhban önderlerin Avrupa'nın merkezinde, Hıristiyan dünyasının ortasında gelişmekte idi. Bu daha büyük korku geceleri köşe başlarındaki İmparatorunun oturduğu kadar azametli bir manzara, kuvvet ve kudretin bu derece açık bir timsali düşünülebilir miydi? Bununla beraber, beş yıl önce, ilkbaharın başlangıç aylarında, İmparator V. Charles aynı yerde oturmuş, yarım yamalak anladığı Lâtince nutuklar dinlemişti. O sırada üç ayrı korku İmparator'un aklını kurcalıyor, düşüncesini ciddi Lâtince kelimelerden başka taraflara sürüklüyordu.

Bir: İmparator'un İspanya Kraliyetinde dinsiz "Morisko"lar biraraya gelerek kendilerini Kardinal Ximenes'in siyaseti gereğince ya asimileye mecbur, ya da ülke dışı etmek yolundaki gayretlere direniyorlardı. Aragon'da, Granada'da, Mağribiler

halen, zorla ellerinden alınmış olan kalelerin, sarayların etrafında dolaşıp duruyorlardı.

İki: Yılmak bilmeyen François, İmparator Charles'ın ülkelerine tecavüz için silahlı kuvvetlerini geliştiriyordu.

Üç: İşte şuracıkta, Diet'de, Charles'ın gözleri önünde inatçı, kekeme bir rahip, bir Martin Luther, yazmış olduklarını bir hata eseri olarak kabul etmemekte ısrar ediyor, yazdıklarının Tanrı kelâmından çıkarıldığını ve kendisinin başka türlü hareket etmesine imkân olmadığını söylüyordu. Garip bir hatip, Hieronymus Belibus isimli birisi de, kendi iç korkusunun tahrikiyle Diet üyelerinin hislerine hitap etmeye çalışıyordu. Bu Doğulu, İmparatorluğun uzak sınırlarından gelen bu Engürüslü Macar bağıra bağıra:

“Türklerin çılgıncasına ileri saldırmasına kim engel oldu? Engürüslüler. Türklerin ezici gazabını kim önledi? Engürüslüler. Diğer dindaşlarının memleketlerine geçit vermektense bu barbarların bütün şiddet ve kuvvetini ve katliamını kim üzerine çekti? Engürüslüler!” diyordu.

Bu Balbus denilen adam, “eğer Engürüslüler dinsiz istilâcılar karşısına bir set çekmemiş olsalardı Hıristiyan âlemi istilâ edilecek, Cermen ve İtalyan Krallarının can damarları delinecekti” diye iddia diyordu.

“Fakat şimdi Engürüs Krallığı kuvvetini öylesine israf etmiş, ahali öylesine ezilmiştir ki, batıdan yardıma gelinmezse artık Engürüslüler Türklere direnemezler.”

Balbus, Worms'da konuşmuş, onun arkasından Luther de birkaç kelime söylemişti. Tek başına bir rahibin kalkıp da Tanrı kelâmından ilham aldığı iddia etmesi saçmalık gibi görünüyordu. Worms'da bu rahibin aleyhine bir ferman alınmıştı. Luther başının çaresine bakmak için süratle meclisten çıkarken, bir yığın insan, Alman şövalyeleri ve şehirlileri hemen etrafını sarıvermişlerdi. Hepsi de 'Landsknecht'lere (Şövalyelere, derebeylerine) has selâm makamında sıkılmış yumruklarını kaldırmışlardı. Luther'i alıp hızla uzaklaştırıp saklamışlardı.

Daha sonra, Worms'tan çıkan yollarda gelecek bir isyanın parolası duyulmaya başlamıştı. "Bundschuh, Bundschuh, Bundschuh." Bu parola Protestan şövalyelerden şehir yaşlılarına ve tarlalarda bekleyen köylülere ulaşmıştı.

Böyle bir zamanda Engürüs'e silahlı bir yardım sağlayabilmek için ne yapılabilirdi ki? Kutsal Roma İmparatoru, kafasının bambaşka şeylerle meşgul olduğu bir sırada, Balbus denilen adama yazı ile bir cevap vererek Engürüslülere kendilerini bildikleri şekilde korumak, hatta Türklerle barış dahi yapmak iznini bağışlamıştı. Tabii ki, yapılacak her şeyde "Katolik itikadının veya Hıristiyanlık âleminin zarara uğratılmaması ve şerefının lekelenmemesi" şarttı.

Bu ilk yıllarda Engürüs'e herhangi bir yardım sağlanmamış ve Belgrat Türklerin eline geçmişti.

Beş sene sonra, 28 Ağustos 1526'da, Tuna boyunca yağmurlar dinmişti. Fakat nehrin baş şehri Viyana'yı dolandığı, Engürüslüler'in daha küçük başkentleri Buda'yı aştığı üst kısımlarda sular henüz taşma halinde idi. Buda'dan itibaren nehir, Engürüs'ün geniş ovalarını aşarak Drava ile birleşinceye kadar güneye doğru akıyordu. Burada nehir yeniden yön değiştiriyor, Belgrat'ın ötesindeki tepeler arasından doğuya doğru akıyordu. İşte Türklerin beş yıl önce ele geçirmiş oldukları yerler, nehrin bu doğuda akan kısmıydı. Şiddetli yağmurlar nehir sahilleri boyunca çukur yerleri bataklık ve sel oluklarında akan anaforlu sular, etrafı çamur deryası haline getirmişti.

Nehir yatağı karşısında, kırmızı kiremitli çatılarıyla Mohaç kasabasının yükseldiği yerde Engürüslü bazı gönüllüler ordugâh kurmuşlardı. Bu ordugâhın önünde, su basmış bir ova, ağaçlarla örtülü bir tepelerin hattına kadar, on kilometre boyunca güneye doğru uzanıyordu. Bu ovaya Mohaç Ovası deniliyordu. İşte 28 Ağustos günü ordu, bu geniş ovanın üst ucu boyunca mevzi almıştı.

Engürüs idaresi buradan Avrupa'yı savunmak amacıyla toplanmış bulunuyordu. Fakat bu ordunun arkasında bütün bir kıtayı kasıp kavuran gerginlikler, zıtlıklar, düşmanlıklar

hüküm sürüyordu. Atlas Okyanusu'nun kıyısından VIII. Henry, savunmaya yardım amacıyla bir miktar para vaat etmişti. Fransa Kralı, Pavia'da İmparator Charles tarafından esir edilip Madrid'de hapse atılmış bulunuyor ve tabii ki, İmparatorluğa yardım konusunda en ufak bir arzu beslemiyordu. Bizzat Charles'a gelince, o da Romanîlerle silahlı Luther taraftarları arasında artık başlamış olan açık mücadele ile ve Cermen topraklarında ayaklanan, Luther'in ortaya attığı şekliyle İncil'in kendilerini özgürlükleri uğrunda mücadeleye davet ettiği yolunda hatalı bir kanaate saplanmış olan köylüler ile meşguldü.

Luther, Türkler hakkında: "Türlere karşı savaşmak, günahlarımızı bu çeşit değneklerde cezalandırmak yolunda olan Tanrıya karşı koymak demektir" diye yazmıştı İlk defa olarak İncili manası anlaşılır bir şekilde ellerine almış olan sıradan halk, Türklerin ortaya çıkışına âdeta Vahiy Kitabında müjdelenen bir olay gözüyle bakmaya başlamıştı. Papa VII. Clement, Luther'e şiddetle hücum etmişti; bununla beraber Clement, Charles'ın önderliğindeki Habsburgların güçlerinin artmasını değil, aksine son bulmasını tercih ediyordu. Charles'ın genç kardeşi Fernand ise Viyana'da meşguldü ve dert kaynağı Engürüslüler'le birleşmek arzusunda değildi. Bununla beraber, Habsburglular, nihayet, Diyet'i toplantıya çağırmaya karar vermişler, 28 Ağustos günü Diet ileri gelenleri Türk saldırısına karşı genel tedbirler alınmasını onayladıkları yolundaki kararlarını zabta geçirmişlerdi. O gün Mohaç savaşının arifesiydi.

Savaş meydanına daha yakında, hemen Mohaç civarında da aynı çeşit kıskançlıklar, düşmanlıklar, daha küçük çapta tekrarlanıyordu. Bunun sebebi ilgili asilzadelerin ve kilise ileri gelenlerinin gereğinden fazla vicdansız, insafsız ve yeni tabirle "Makyavelist" olmaları değildi. Bunun başlıca basit sebebi büyük bir tehlike karşısında, bu adamların kendi çıkarlarını güven altına almaya, zararın da siyasi düşmanları üzerine yönelmesini sağlamağa çalışmalarıydı.

Engürüs savunması sorumluluğunun en büyük hissesi kralın, Turnuvalara, ava fazlasıyla meraklı, Louis isminde sevinli

bir gencin omuzlarına yüklenmekte idi. Leh aslından olduğu ve aynı zamanda Bohemya'ya da hükmederek Prag eğlencelerini Buda'ya tercih ettiği için Louis'nin Macar tebaası üzerinde bir nüfuzu yoktu. Bundan da fazlası, Louis Habsburglar'ın Charles ile Ferdinand'ın kız kardeşleri Mary ile evlendirilmişti. Halk, özellikle de Bohemyahlar, Habsburg Hanedanının "Cermen"lerinden nefret ediyordu. Saray eğlence ve ziyafetlerine bağlı olan Mary'ye gelince, seferberlik yüzünden düzenlemeyi düşündüğü eğlenceleri ertelemek zorunda kaldığı için bir hayli sıkındı.

Sonra Katolik Macar asilzadeleriyle Bohemyalı orta sınıf arasında ayrıca bir de dini inanış farkının uçurumu vardı. John Huss'un³¹ radikal telkinleri, pek çok şehirlilerin Luther mezhebine meylettikleri, Prag ve ona bağlı ülkelerde etkisini göstermekteydi.

Bununla birlikte, dini itikat farkından daha derin bir uçurum da Engürüs'te köylüler ile asiller sınıfı arasındaki şiddetli ve acı anlaşmazlık da göze çarpmakta idi. Yarı aç köylülerin yüksek sınıflar üzerine saldırılarından henüz birkaç sene geçmişti ve bunun neticesindeki boğazlaşma ise hemen hepsinin hatıralarındaydı.

Sonuç olarak, Kral Louis'nin Mohaç'ta biraraya getirebildiği ordu hemen tamamıyla asiller ve bunların maiyetindeki atlılardan oluşmuştu. Kraliyet Partisi, buna karşılık Macar halkı, Milliyetçi Parti ismi verilebilecek bir topluluk halinde John Zapolya adlı bir Transilvanyalı'nın bayrağı altına girmişti.

John Zapolya'nın ordusu doğu tarafından geliyordu. Fakat yürüyüşünde bir hayli ağır, hemen son derece isteksizdi. Bohemyalıların ana ordusu da daha batıda ilerliyordu; fakat bu ordu da esas itibariyle piyadelerden oluştuğu ve atlı asillerle

---

Luther'in başlıca takipçisi olan Huss (1373 - 1415). Protestanların dahi bazı konularda aşırı sayacakları derecede açık fikirlidir. Aynı zamanda Bohemya'da milliyetçilik akımlarını da körüklemiştir.

birleşmek konusunda büyük bir istek beslemediği için, gecikmeye uğramıştı.

Bu arada, taşma halindeki nehirleri aşmak için köprüler kurmak, yol üzerindeki müstahkem kaleleri ele geçirmek zorunda olmasına rağmen, tek bir adamın, Süleyman'ın kumandası altındaki Türk ordusu zamanında savaş alanına. O sabah, Mohaç ovasının aşağı ucunda yamaçlı sırtların hattında bu ordu göze görünmüştü.

Macar ordugâhında neredeyse liderlerin sayısı kadar birbirinden ayrı harekât planı öne sürülüyordu. Genç Louis büyük bir samimiyetle kendisinin savaş konusunda hiçbir şey bilmediğini kabul ediyor, fakat üzerine düşen görevi cesaretle başarmaya çalışacağını söylüyordu. İçlerinde, yalnız birisi durumdan korku duyduğu için Buda kalesinin himayesine sığınarak John Zopolya ile Bohemyaların gelmesini beklemek üzere geri çekilmeyi teklif etmişti. Bu tek adam Varajdin piskoposu idi ve savaşın ne olduğundan habersizdi. Diğerleri ise geri çekilmeyi, ya da bereketli Macar ovalarını Türkler'in talanına terk etmeyi kabul etmiyorlardı.

Paralı Alman askerleri için VIII. Henry ile VII. Clement'nin para yardımı 4.000 milis toplamaya sarf edilmişti. Profesyonel bir asker: Hannibal isimdi biri şarampol arkasında top ateşiyle bir savunma savaşı yapmayı teklif etti (Bölüğü ok ve mızraklılardan oluştuğu için bu tarz bir savaşa alışkındı). Diğer bir tecrübeli kumandan, Cynimski isimli bir Leh gönüllüsü de yük arabalarıyla bir savunma hattı oluşturma fikrini ileri sürdü. (Onun da 1500 kişilik bir piyade kuvveti, daha önceki bir savaşta arabalardan bu şekilde faydalanmıştı)

Engürüs asilzadeleri bu fikirlere yanaşmadılar. Onların şövalyeleri ve hafif zırhlı alayları düşmana hücum etmeye alışık tılar. Köylüler gibi oldukları yerde durup düşmanın hücumuna geçmesini beklemek asilzadelerin görüşüne hem korkaklıktı, hem de göre yanlıştı.

Muhterem Başpiskopos Tomori, aşağı Tuna'da senelerden beri Türklere karşı çete savaşlarını tecrübelerine dayanarak

ederek, eğer savaşa girişilecekse hücumla geçmek şikkini tercih edeceğini belirtti. Piskoposun açıklamasına göre, Türkler'in çokluğunu hafif silahlı atlılar oluşturuyordu. Bunları ağır silahlı ve ağır zırhlı Hıristiyan askerleriyle hele Aziz Yahya günü olan ertesi sabah hücumla geçildiği takdirde daha başlangıçta kırmak mümkündü.

Uzun tartışmaların sonunda, o akşam Mohaç'ta liderler ertesi sabah girişilecek taarruz için Başpiskopos Tomori'yi hücum kollarından birinin kumandanlığına seçtiler. Cesur piskopos, kendisinin ordu sevk ve idaresinde hiçbir tecrübe sahibi olmadığını boş yere ileri sürdü durdu. Diğer hücum kolu kumandanlığına da Palatine adlı biri seçildi.

Orduya gelince, yeni kumandanlar ücretli Alman askerlerinin ve topun, Gnomski'nin tavsiye ettiği gibi ordugâhta siper alınmasına karar verdiler. Louis ile yakın maiyeti de, bir ihtiyat kuvvet halinde, orada bekleyecek, bu arada, ilk savaş hattı hücumla geçecekti. Böylece, Lehler dışında herkese arzu ettiği şekilde hareket etme olanağı verilmiş oldu.

Bu kararları duyunca Varajdin Piskoposu, Louis'nin kulağına:

"Roma'da Kutsal Papa Hazretleri yirmi Macar fedaisinin ölümüne saygı hazırlıklarına şimdiden başlayabilirler," diye fısıldadı.

Ertesi günü faciada kayıplar, Varajdin Piskoposunun da aralarında bulunduğu, hemen hemen yirmi bine ulaştı. Neredeyse bütün ordu yok olmuştu.³² Bu ordunun daha başlangıç-

---

³² Mohaç'taki Hıristiyan ordusunun tam kuvveti tespit edilememiş olmakla birlikte, muhtemelen 25.000 kişiden oluşmaktaydı. Avrupalı vakanüvisler Türk ordusunu ise (abartılı olmakla beraber) 100.000 ile 300.000 arasında olarak kaydetmiştir. Baş Piskopos Tomori ise bu kuvvetin 70.000 kadar olduğunu tahmin etmiştir. Muhtemelen Türk ordusu 7.000 Yeniçeri, 7.000 Sipahi ve 30.000 kadar Anadolu ve Rumeli askeriyle, ortalama 46.000 kişiden oluşmaktaydı. Belki de hemen bu miktar kadar akıncılar, istihkâmcılar ve diğer bağlı birlikler de mevcuttu. Ebu'l Faruk Macar kuvvetlerini 60 bine kadar çıkarmaktadır Peçevi tarihinde yer

tan itibaren yok olmaya mahkûm olmasının sebebi ise, askerinin tecrübesizliğinden çok Avrupa saraylarındaki anlaşmazlıktı.

Aslında Macar süvarileri cesur ve dehşet verici savaşçılardı. Asya bozkırlarının Macarlarının evlatları, Avrupa'nın en iyi süvarileri idi.

Aziz Yahya gününde bu süvarilerin ilk bölüğü ilerlemekte olan Türkler'i karşıladı ve Rumeli ordusuna yanaştı. Bundan sonra merkez safta Anadolu ordusuna saldırmış ve sırf zor kuvvetiyle kendisine bir gedik açabilmişti.

Bu anda Palatine, atını ağaçlıklı tepeye, yedek kuvvetlerin beklediği ordugâha sürdü. Kral Louis'nin sancağına ulaştığı zaman uzaktan bağırarak savaşın hemen hemen kazanılmış olduğunu bildirdi. Genç kral derhal ilerleme emri verdi ve yedek kuvvetleri Alman mızraklılarından ve toptan ayırarak ileri sürdü. Atlılar, dörtnala, bayır aşağı, daha önceki savaş alanına doğru saldırdılar.

O sırada, Başpiskopos Tomori dışında, hiç kimse, nehirden ötedeki kısımda ta uzaklardan gelmekte ve askerleri arkadan kuşatmakta olan Türk Kuvvetlerini fark etmişe benzemiyordu. Disiplinli düşmanlarının kendilerini içeri çekmek üzere ilk iki savaş hattını açmış olduklarını Macarlar fark edemediler.³³

Türk ordusunun üçüncü kısmı atlıların önünde ikiye bölünmedi. Bu ordu birbirine zincirle bağlanmış ağır toplardan,

---

alan: "Padişah gözleri yaşlı olduğu halde ellerini göğe kaldırarak: "İlahi! Kudret ve kuvvet senden! imdat ve himaye senden! Ümmet-i Muhammed'e yardım et!" dedi, ifadesine bakılırsa Macarların Türklerden daha az değil, daha çok olduğu da düşünülebilir.

³³ Savaşlarda Türk ordusunun dizilimi, merkezde Yeniçeriler, sağ ve sol kanatlarda Anadolu ve Rumeli askerleri şeklinde olurdu. Mohaç Savaşı'nda ise, muhtemelen Macar atlılarının kuvveti önceden hesaplanarak, farklı bir düzene gidilmiş. Türk ordusunun üç unsuru yan yana değil, art arda dizilmişti (önce Semendre Sancak beyi Bali Bey komutasındaki öncü kuvveti, ardından Rumeli askerleri ve 150 topla Vezir-i âzam, onu takiben Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ve son olarak Bosna Beyi Husrev'in komutasında Yeniçeriler).

kütle halinde Yeniçerilerden, Süleyman ve korumalarıyla sipahi desteğinden oluşmuştu. İlk Macar akınları bu düzen karşısında kümelenmişler, atlarının genzini tıkayan ve hayvanları idare edilmez bir hale getiren barut dumanı içinde sıkışıp kaldılar. Genç kral Louis de, yardımcı kuvvetleriyle birlikte bu kargaşalık içine atıldı.

Düzeni bozulan Macarlar bir nizam kurabilmek için geri çekilmek istediler, fakat her iki kanattan da süvari akınına maruz kaldılar. Tekrar biraraya sıkıştılar, ağır zırhlı akıncılar, bu arada bataklığa saplanıp battılar. At üstünde kalabilenler bu duman bulutu arasında kendilerine çıkabilecek bir kurtuluş yolu aradılar ve en sonunda, ümitsizlik içinde, yorgun, soluyan atlarını kaçış yönüne mahmuzladılar.

Ovadan sadece hafif hassa alayı süvarileri kurtulabildi. İki piskopos, Macaristan tacı erkânı ve beş yüz asilzade, sıradan adamlardan oluşan ana kütle ile birlikte oracıkta can verdiler. Bir ay sonra, Kral Louis'nin cesedi de çamur dolu bir çukurda bulundu.

O gün öğleden sonra saat üçte Süleyman'ın, ümerasını davet için boru çalınmasını emrettiği gün batışı arasında Macarların önderleri ve asilzadeleri (Mohaç ovasında) tamamıyla imha edilmiş oldu.

Süleyman'ın ruznamesinde şu satırlar göze çarpar:

29 Ağustos:

"Ordu Mohaç sahrasına konar."

30 Ağustos:

"Hüdavendigâr at ile çıkar; bütün esirlerin Divan Çadırı önüne getirilmesi ilân olunur."

1 Eylül:

"Rumeli Defterdarı gayrimüslim cesetlerinin defnine memur oldu."

2 Eylül:

"Mohaç'ta istirahat ve Macar ordusundan yirmi bin piyade ve dört bin zırhlı (süvari) defnedildi."

KORİDORUN AÇILIŞI

Ordu, Süleyman'ın talihi sayesinde önlerinde yeni bir ülkenin kapılarının açıldığı kanaatinde idi. Gerçekten bundan önce hiçbir yerde, hiçbir zaman kader müminlere iki saat içinde böyle bir zafer ve böyle bir mükâfat kazandırmamıştı. Nitekim Süleyman'ın uzak ülkelere, Kahire'ye, Tatar Hanı'na, Mekke-i Mükerreme Şerîfine gönderdiği zafer mektuplarında bu kaniyi teyit etmişti; zira Padişah: "Allah'ın inayeti ile mükemmel ordularına bînazir bir zafer müyesser oldu."³⁴ demişti.

Belki de Mohaç'ta karşılaştığı iklim sorunlarıyla şaşırmış olan Padişah, gözle görülür şekilde heyecanlıydı. İbrahim'in Vezir olarak bu ilk denemesinin inanılmaz derecede bir başarı ile sonuçlanmış olması Padişahın özellikle hoşuna gitti. İnce buluşlu İbrahim, parlak bir teşkilâtçı olduğunu ispat etmişti. İbrahim'in altın şeritli beyaz kavuğu, Macar atlılarını kesci bıçakla kendilerine Sultan'ın birkaç adım yakınına kadar yol açtıkları zaman dahi, cesaretli, yiğitliği körükleyen bir sancak gibi, her tarafta göze çarpmıştı. Buna rağmen Mohaç'ta zaferin

---

³⁴ Allah'ın yardımıyla mükemmel ordularına benzersiz bir zafer müyesser oldu

kaderin yardımıyla kazanıldığına Süleyman hiçbir zaman kalben inanmadı. Padişah, başarının Hristiyanların büyük hatalarından kaynaklanmış olduğunu, fazlasıyla heyecana kapılmış olan İbrahim'den çok daha iyi anladı.

Süleyman, ateşli bir askerin ayaklan dibine attığı bu Hristiyanlardan birinin, Başpiskopos Tomori'nin geniş, adaleli, kesik başına düşünceli bir edayla baktı.

Bir İtalyan tanık, o anda padişahı şöyle tarif ediyor: "Ölü yüzü gibi sarı bir yüz. Görünüşte, hiç de büyük bir kuvveti yokmuş gibi... Fakat elini öptüğüm zaman, bu elin çok kuvvetli olduğunu hissettim. Söylediklerine göre Padişah bir keman kurmakta diğerlerinden çok daha üstün bir kuvvete sahipmiş. Yaradılışı sıkıntılı, kadınlara bir hayli bağlı, serbest düşünceli, gururlu, aceleci ve bazı zamanlar fazlasıyla yumuşak huylu bir adam."

O yağmurlu günlerde, Mohaç'ta düşman ölülerinin defnedildiği sırada, Süleyman da bundan böyle Macaristan'ı ne yapmak gerektiği sorunu ile karşı karşıya idi. Hemen bir hal çaresi bulmak lâzımdı; zira sonbahar çiğleri geceleri donduruyor, at sürülerine gıdasını veren otlar artık bitmiyordu.

Bir ara Süleyman, önünden geçen bir Anadolu askerini durdurdu ve eski bir dost gibi sordu:

"Söyle bakalım pir! Şimdi ne yapmalı?"

Bu soru askeri şaşırtmıştı. Aslında, kendinin de bir derdi olduğu zaman, belki o da Divan Çadırına, derdini Âli Osman'ın kılıcını kuşanmış olan bu genç adama anlatmaya gidecekti. Düşünceli bir eda ile cevap verdi:

"Dikkat et, domuz kendi yavrularını cezalandırmaya."³⁵

"Padişah'ın bu soruyu sorduğu kişi, sıradan bir asker değil, Koca Alay Bey idi. Teftiş sırasında Koca Alay Bey'i gören Padişah, İbrahim Paşa'ya, Alay Beyini çağırıp şimdi ne yapılacağını danışmasını istemişti. Peçevi'de nakledildiğine göre Padişah'a verilen cevap, "Domuzun yatağında çocuğu olmasın" şeklindeydi.

Bunu söylemekle ihtiyar sadece ordugâh ateşleri etrafında konuşulanları tekrarlamış oldu. Süleyman, ordunun bütün bölüklerine savaştan sonra da mevzilerinde kalmalarını emrettiği zaman, olağanın üzerinde bir şiddet göstermişti. Oysa Süleyman'ın şahsi muhafızları dışında, ordunun tek bir arzusu vardı: Kâfirlerin savaş kuvvetlerini temizledikten sonra, Engürüs ovalarına salınivermek!

Bu arzunun dayanağı sadece talan hırsından ibaret değildi. Türk tımarlı sipahilerin, fırsat çıkınca savaş memleketinden işe yarar bir miktar ganimet toparlaması, geleneğin de izin verdiği iktisadi bir ihtiyaçtı. Süleyman bu geleneksel ganimet toplamasını yasakladığı takdirde, kendi yavrularını kendi cezalandırmış olacaktı. Daha doğrusu tımarlı sipahilerin kanaati bu yolda idi.

Bu tımarlı da belki bir çiftçiydi. Belki bu çiftçinin toprağı Halep civarındaki kırmızı ovalarda idi; birkaç kütük asması, küçük bir mısır tarlası, ot arayan birkaç atı vardı. O sene bahar başlangıcında gerek kendisini, gerekse kendine bağlı diğer atlıları donatmıştı. Sonra, ağaya tekmil verip bin kilometre kat ederek Rumeli'ye geçmiş, oradan da gene bir o kadar yol alarak Mohaç'a ulaşmıştı. Bu yol boyunca tımarlı kendisine bağlı atlılara da, onların atlarına da bakmak zorunda idi. (Sultanın Yeniçeri ordusu ve Anadolu ve Rumeli askerlerinin yüksek ümerası maaş ve tahsisat alırlardı; fakat genellikle küçük rütbeliler geçtikleri yerlerden yiyeceklerini tedarik etmek ve aldıklarının karşılığını ödemek durumunda idiler.)

Bu ihtiyar askerin, Allanın izniyle çiftliğinde atından inmesine kadar kış başlangıcı gelecek ve belki de üzümler ve mısırlar, kadınlarıyla uşaklar tarafından toplanmış bulunacaktı. Eğer dönüşünde, asker bir avuç gümüşle kadınlar için satenden birkaç elbise, birkaç pamuklu getirmemişse, kış epey katık içinde geçecekti. Buna karşılık, eğer asker atından indiği vakit etrafa altınlar, gümüş şamdanlar saçabilir; hatta Halep pazarında satılabilecek yahut malla değiştirilebilecek mücevherde getirebilirse, ailesi konu komşu arasında koltuk kabartabile-

cekti. Hayır, hayır, durum bu olunca, Sultan, kâfirler uğruna kendi reyasını cezalandırmamalıydı.

Bu timarların ihtiyaçları böylece toplanabilirse, talana bağlanan akıncıların ihtiyaçları daha da şiddetli sayılmalıydı. Yerinde bir benzetmeyle, Hıristiyan vakanüvisleri bunlara Türk ordusunun yırtıcı kurt sürüleri derlerdi.

Makul ve belirli ihtiyaçlar dışında, bu adamları şiddetli bir taassup tahrik etmekte idi. Atlar üzerinde askerle birlikte savaşa giden dervişler, geceleri dua ederler, zaferden sonra da neşe içinde türkü çağırır, dans ederlerdi. Dervişler, Resulullah'ın vaatlerini tekrar eder dururlardı:

"De ki: Hak Tanrınız tarafındandır. Biz iyi işler işleyen kimsenin mükâfatını zayi etmeyiz. Onlar için Âden cennetleri vardır ki altından ırmaklar akar; onlar arş'da tahtlar üzerinde kurulacak altın bileziklerle süslenecekler ince dibâdan, kalın dibadan yeşil elbiseler giyeceklerdir. O ne güzel mükâfattır."

Dervişler ölümden sonraki mükâfatları güzel güzel anlatmakla beraber, genellikle çöllerden, çorak bölgelerden gelme olan Türk askerleri vaat edilen bu mükâfatlardan küffar Macarların ovalarında akan mucizevî ırmaklar, şehir halkının sandıklarındaki atlaslar kastedildiğini sanırlardı.

Bunların hepsinin üzerinde timarlı sipahiler de bu toprakların kendilerine timar olarak verileceği kanaatini beslerlerdi. Bunlar güzel, bereketli topraklardı. Eski gelenek, savaş memleketindeki bu çeşit toprakların bölüşülmesini emrederdi. Sultan kendi hissesini, kadılar paylarını alırlar ve yeni fethedilen topraklar, bundan böyle bu yeni sınırı muhafaza edecek olan askerler arasında paylaştırılırdı. Oysa Sultan Süleyman bu yerleşmiş geleneğin gereğini yerine getirmek arzusunda değilmiş gibi görünüyordu.

Nitekim Padişah, geleneğe uyacak yerde, kasabaların yakılmasını, şehirlerin tahribini emretti. Fakat bu emirlere itaat edilmediğini gördüğü zaman, bunların uygulanmasını sağla-

maya çalışmadı. O yağma günlerinde ordunun itaat ettiği tek emir, kadınların ve çocukların hayatlarını korumaktan ibaretti. Bunların en gençleri, esir olarak beraber alınıp götürülür, ya muhafaza edilir ya da satılırdı.

İşte böylece, Karpatlar'dan Bosna tepelerine kadar Macaristan'ı bir dehşet kasırgası sildi, süpürdü.

Devam eden hafta içinde, Süleyman Tuna boyundan Buda'ya çıktı ve Sultan ilerledikçe ordu, garip bir şekilde yavaş yavaş azaldı, ufaldı. Ağalar, bu kâfirler diyarında, hemen her kasabasının arkasında yükselir görünen küçük, kurşuni şatoları talan etmek için izin aldılar. Şatolar ele geçirildikten sonra, kasabaları çırılçıplak ettiler. Sipahi alayları yeni topraklara akın etmek zorunda kaldılar; bunlar, döndükleri zaman beraberlerinde arabalarla ganimet ve yüklerle arpa ve saman getirdiler. Yeniçeriler, el atılmamış surlu bir şehrin varlığını duyunca hızla o tarafa doğru yürüdüler; fakat şehre vardıklarında, akıncıların kendilerinden evvel gelerek taşınabilecek ne varsa alıp götürdüklerini gördüler. Akıncı kabileleri Avusturya'ya girdiler; Viyana'ya, şehri gözle görebilecek mesafeye kadar yaklaştılar.

Topçu katarından toplar kayboldu. Bunlar, birbirine zincirlenmiş arabalardan yapılan istihkâm arkasında bir köylü kütlesini mihlamış olan alaylar tarafından alınmıştı. Topları arabalara yöneltmek suretiyle Türkler savunmacıları imha ettiler, halk, kendilerini savunmak için taştan kiliselere sığındı. bu kiliseler de onların başı üzerinde yakılıp yıkıldı.

Mohaç'tan sonra, yarımsız, çaresiz memleketin savunmasını üzerine alacak, halka yol gösterecek kimse kalmadı. Louis'nin dulu Mary, kaçarak Viyana'ya sığındı; Bohemya ordusu yürüyüşle kendi sınırları içine çekildi; John Zapolya sıradan halktan oluşan kendi milliyetçi ordusunu doğu tepelerine çekerek olayların gelişimini bekledi.

Süleyman, nehir kıyısındaki küçük başkente, Budin'e (Buda) ulaştığı zaman şehirde kalanlar, basit, sıradan halktan ibaretti. Bunlar ileri çıkarak Padişah'a şehrin anahtarlarını

takdim ettiler; Süleyman da şehrin tahrip ve yağma edilmemesini emretti. Buna rağmen, ordu şehre girince, sokaklarda esrarengiz bir yangın başladı.

14 Eylül günü için Süleyman'ın ruznamesinde şu satırlar yazılıdır:

“Taraf-ı Padişahîden ittihaz olunan tedbire rağmen Budin’de bir yangın çıkar. Veziriazam ateşi söndürmeye koşar; mesaisi faydasız kalır.”

Böylece, Süleyman'ın karargâh kurduğu şatolar ve parklar dışında, bütün Buda yandı. Şehirde Süleyman mevkileri gözden geçirdi ve eski sahiplerinin şahinleriyle avlandı. Müslümanlar Kurban Bayramını kutlarken, Macaristan'ın geleceği meselesi üzerinde kafa yordu. Şehri terk ederken, Macarların uzun süre önce (Belgrat kuşatmasından sonra), Fatih'ten elde etmiş oldukları iki top da denizden İstanbul'a sevk edilmek üzere mavnalara yüklendi. Kendi adına Süleyman, Macaristan krallarının en büyüğü sayılan Matthia Corvinus'un olağanüstü zengin kütüphanesini sandıklatarak Tuna üzerinden sevk ettirdi. İbrahim ise üç eski Yunan heykelini etraflarında insan tasviri görmek istemeyen dini bütün Müslümanlara rağmen Herkül'ün, Apollo ile Diana'nın heykellerini İstanbul'a naklettirdi.

Budinde evsiz barksız kalmış olan Yahudiler gemilerim İstanbul'a gönderildi. Macar krallarının sarayını terk ederken Süleyman bunların tahrip edilmemelerini emretti.

Padişahın Engürüs'ün geleceği hakkında tasarladığı plan daha şimdiden orduya yayılarak genel bir hoşnutsuzluğa sebep oldu. Bu memleketin büyük bir bölümünü fethetmiş olan Sultan, buraları, Rodos'a benzer bir şekilde dahi ilhak etmiyor; yani memleketi Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası, halkını da iç milletlerin bir kısmı haline getirmiyordu. Bunu yapacağı yerde Padişah, Engürüs'ü terk etmeye hazırlanıyordu. Ordu, bu hareket tarzının sebebini anlayamadı. Sultanın memleketten hoşlanmış olduğu kesindir. Ruznamede: “Göller ve gayet güzel çayırlar” ifadesi yer almaktadır. Bu geniş, bereketli

Engürüs ovasını etrafını çevreleyen, zirveleri bulutlar yüksekliğindeki dağlardan akan nehirler sulamaktadır. Buraları, Attila'nın Hunlarından Altın Ordu'nun Moğollarına kadar, doğudan gelen kavimlerin kavşağı olmuş, nihayet Macarlar buraları kendilerine yurt edinmişlerdir. Fakat Süleyman, buraları terk edip gitmektedir.

Seferin tarihçisi Kemal Paşazade, eserinde; resmî, ağırlıklı cümlelerle üstü kapalı olarak bir sebepten söz etmektedir: "İşbu eyaleti memalik-i İslâmiye arasına ilhak zamanı vücut etmemiş, cihad-ı mukaddes kahramanlarının işbu vasi ovayı üzerinde ikamet suretiyle şerefyap eylemeleri vakti henüz gelmemişti. Böylelikle eski bir hikmete riayet olundu: Bir yere girdiğinde, evvelâ, oradan tekrar nasıl çıkabileceğinin yolunu düşün!"³⁶

Kutsal cihadın kahramanları Avrupa'ya ne derece etki etmiş olduklarının çok iyi farkında idiler. (Kuş uçuşuyla İstanbul'dan bin kilometre uzakta olan Buda, Viyana'ya ancak 1225 kilometre mesafededir.) Asker bu meralar cennetini, kendilerine saklamak şartıyla, bir savaş meydanına çevirmeye memnuniyetle hazırды. Fakat anlaşılan, Süleyman bu niyette değildi.

Ordunun hoşnutsuzluğuna, homurtularına rağmen, İstanbul halkı Sultanlarını büyük bir neşe ile karşıladı.

Mohaç'tan sonra İstanbul halkı Süleyman'a "savaş memleketlerinin fatihi" gözüyle baktı; hatta içlerinden bazıları onu "Sultan-ı Cihan" adıyla andı. Gayyur Kemal (Paşazade), devrinin şükran belirtmeye yönelik bütün vasıtalarını bu sefere tahsis etti: "Nizam ve devletinin dostları ebedi saadet içinde pâyedar imparatorluğunun düşmanları zeval içinde kahrolsunlar. Sancağı hümayunları kıyamete kadar muzafferane te-

---

³⁶ Söz konusu eyaleti İslâm ülkeleri arasında katma zamanı gelmemiş, kutsal cihadın kahramanlarının bu vasi ova üzerinde yerleşerek şereflerini vermeleri zamanı henüz gelmemişti. Böylelikle eski bir hikmete uyuldu. Bir yere girdiğinde, önce, oradan tekrar nasıl çıkabileceğinin yolunu düşün.

mevûç eylesin ve orduları hükmü ilâhının ilânına değin zaferden zafere koşsun. Cenabı Hak saadetli Padişahımızın azametinin asarını ebediyen muhafaza buyursun!"³⁷

İbrahim'in kabulü ise aynı derecede içten tezahüratla olmadı. Eski Yunan heykellerinden zevk alan genç Veziriazam, Herkül, Diana ve Apollo'yu, At meydanı karşısındaki sarayının önüne, kaideler üzerine yerleştirtti. Bu heykeller sokaklardaki kalabalığı hayretler içinde bıraktı. Çok geçmeden halk bir hicviyecinin mısralarına gülmeye başladı:

"Birinci İbrahim, putlara taptılar deyip ümmetini cezalandırmıştı.

Bu İkinci İbrahim putları yeniden (meydanlara) dikti."³⁸

Bununla birlikte Süleyman'ın Engürüs konusundaki tasalarının cevabı, burada, İstanbul'da idi. Bu cevap, endişeli bir annenin oğlu için yazmış olduğu bir mektubun içerdiği kelimelerde gizliydi. Bu birkaç kelime Sultan Selim'in oğlunun gelecekteki siyasetine yön verecekti.

---

³⁷ Düzen ve devletinin dostları sonsuz mutluluk içinde itibar sahibi, imparatorluğun düşmanları zeval içinde kahrolsunlar. Mübarek sancakları kıyamete kadar zaferle dalgalansın ve orduları ilahî hükmün ilânına kadar zaferden zafere koşsun. Yüce Allah, saadetli Padişahımızın azametinin eserlerini sonsuza dek korusun.

³⁸ Fıganı Çelebi.

"Dü İbrahim âmed bedir cihan; / Yeki büt şiten, yeki büt nişan"

İbrahim bu hicviyeye çok kızmış, eşeğe ters bindirerek şehirde dolaştırmak suretiyle teşhir edilen şair, ardından idam edilmiştir.

FRANSA ANA KRALIÇESİNİN RİCASI

Mektup hiç beklenmedik bir zamanda, Süleyman'ın Mohaç seferine çıkmasından aylarca önce gelmişti. Mektubun ilk taşıyıcıları, daha yolda iken yakalanarak Habsburglar'ın casusları tarafından öldürülmüştü. Frangipani ailesinden olan ikinci elçi, Fransa Ana Kraliçesi'nin ve ayrıca yakut mühürlü bir yüzük gönderen I. François'nin mektuplarını taşıdığı halde İstanbul'a ulaşabilmişti.

O sıralarda Fransa'nın uçarı hükümdarı, kuzey İtalya'ya sahip olmak amacıyla giriştiği mücadelede, İmparator Charles'a mağlûp olmuş ve esir düşmüştü. Mektubunu Madrid'den, ümitsiz bir mahpus sıfatıyla yazmıştı. Annesi ise "Türklerin İmparatoru" hitabıyla, oğlunun özgürlüğünün iadesini temin etmesi için, Süleyman'a bir rica mektubu göndermişti: "Büyük İmparator, senden cömertlik göstererek oğlumu bana iade eylemeyi niyaz ediyoruz."

Frangipani daha da açık konuşarak Süleyman'ın, Habsburg İmparatorluğu'na saldırmak suretiyle François'nin serbest bırakılmasını zorla sağlamasını istemişti. Elçi, aksi halde, Fransız Kralı'nın Habsburglar'a bazı topraklar ve haltlar yazdırmak zorunda kalacağını; bu takdirde ise, Habsburglar'ın Avrupa'nın tartışmasız hâkimleri durumuna geleceklerini ima

etmişti.³⁰ O sıralarda Budin üzerine yürümeye hazırlanmakta olan Padişahın arzularına bundan daha uygun bir hal de düşünülemezdi, olunmazdı.

Gerçekten bu durum neredeyse ilâhi bir ihsan niteliğinde olmuştu. Yüzyıllardan beri Türkler, Fransız Kralına Avrupa'nın en ileri gelen hükümdarı gözüyle bakmaya alışmışlardı. (Bağdat'taki Harun Reşid'e hediyeler göndermiş olan) Charlemagne, Frenklerin kralı değil miydi? Rodos'u savunmam De L'isle Adam da Fransa'dan gelme değil miydi?

Bunların da ötesinde Süleyman, Avrupa'nın "Birinci Çelebisi" diye anılan genç Françesko'nun, birçok bakımlardan kendisine benzediğini duymuştu. Bu durum, sefiri de Frangipani'nin kendisini tarifinde övgüyle göklere çıkarılmış olan şövalye ruhlu François'nin geçmişin düşmanlığını gömerek bir Türk'e, dostluk elini uzatması anlamına gelmekteydi. Cömertliğinden yardım istemek, Süleyman'ın en nazik tarafına başvurmak demektir.

Süleyman daima inanmayı sever, güzel ümitler beslerdi. Fransa Kralı'nın mektubu onun önüne yepyeni bir görüş dün-

---

³⁰ Elçi Frangipani'ye atfedilen bu talep de aslında bizzat Kral François'nin mektubunda ifade edilmiştir. Söz konusu mektuplardan Kraliçe tarafından yazılmış olan ilkinde, aslından tercüme edildiği şekliyle "İspanya Kralı Şarlken, oğlum Fransuva'yı Pavi muharebesinde tutup hapseyledi. Şimdiye kadar oğlumun kurtuluşunu Şarl'ın insaniyetine bırakmış idim. Halbuki malumunuz olan insaniyeti icra etmediğinden başka, oğlumun hakkında birtakım hakaret dahi etmektedir. İmdi, alemin musaddaki olan azamet ve şanınız ile oğlumu düşmanın pençesi kahrından halas ibraz ebhet buyurmanızı zatı şahanenizden niyaz ederim" denilmektedir. De Frangipani'nin taşıdığı ikinci mektupta ise, "Dünyanın cihati mamuresinden birçok ülke ve bilâdın hâkim ve Padişahı ve bilcümle mazlumların dadhahı olan Sultanı Muazzam ve Hakanı Mufahham Hazretlerine arzı mafilbai budur ki Macaristan Kralı Birinci Ferdinand'ın üzerine hücum ettiğinizde biz dahi himmet ve inayetinizle hapisten halas olup İspanya Kralı Şarlken'in üzerine hücum edip öcümüzü alırız. Siz ki Şehinsahı celilüşşansınız, onun hakkından gelmeye gayret buyurulduğu halde bundan böyle bende-i nimetşinasınız olduğuna istibah buyrulmaya" yazmaktadır.

yasının penceresini açmıştı. Bu, Süleyman için batıdaki savaş ülkelerinde gördüğü ilk çatlaktı.

Frangipani herhangi bir hediye getirmemiş olmakla beraber, sarayda en yüksek misafirperverlikle ağırlanmış ve François'nin yüzüğü İbrahim'in parmağında görülmüştü.

Elçi, Süleyman'ın bu yeni dostluğu memnuniyetle kabul eden mektubunu beraberinde götürmüştü: "*Ben, Sultan Selim Hanın oğlu Sultan Süleyman Han'ım, sen ki Françe Vilâyetinin Kralı Françesko'sun*⁴⁰: *Dergâ-hı selâtin penahıma yarar adamın Frankpan*⁴¹ *ile mektup gönderip ve bazı ağız haberleri dahi ismarlayıp memleketinize düşman müstevli olup elan hapiste idüğünüzü ilân idup halâsınız hususunda bu cânibden inayet ve meded istida eylemişiz; her ne ki demiş iseniz benüm paye-i serir âlem-i masiri arzolunup alâ sebilittafsil ilmi şerifim muhit olup tamamen malûm oldu.*

"İmdi, Padişahlar sunmak ve hapsolunmak aceb değildir. Gönlünüzü hoş tutup âzerde hatır olmyasınız. Öyle olsaydı bizim âbayı kiram ve ecdadı uzmanız. Nevellahı Merakadihüm, daima defî düşman ve fethi memalik için seferden hâli olmayıp biz dâhil anların tarikına silik olup her zamanda memleketler ve sab ve hasin kaleler fetheyleyüp gece gündüz

---

⁴⁰ Kanunî, Mektubun başındaki hitapta, on iki satır devam eden cümlelerle kendi sıfatlarını saymakta, on iki satır sonra kısaca "Sen ki, Françe vilâyetini kralı Françesko'sun" diyerek metne geçmektedir.

(Ben ki Sultan-i salâtin-i zaman burhân-i havakın-i avân tâc-bahs-i husrevân-i cihan zillullâhi'l-meliki'l-mennân Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Şam ve Halep ve Karaman ve Rûm'un ve vilâyeti-i Dulkadriye'nin ve Diyârbekr'in ve Azerbaycan ve Van'ın ve Budun ve Tamisvar vilâyetlerinin ve Mısır'ın ve Mekke'nin ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve Halilü'r-Rahmânin külliye diyâr-i Arab'ın ve Yemen'in ve Bağdad ve Basra ve Cezayir vilâyetlerinin ve dahi nice memleketlerin ki âbâ-i kiram ve ecdâd-i izamim -enârallâhî berâhinehüm- kuvvet-i kahire ile fetheyledikleri ve cenabı-e celalet-meâbim dahi tig-i âtes-bâr simsir-i zafernigârım ile fetheyledığım nice diyarın sultanı ve pâdişahı hazret-i Sultan Bâyezid oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Şah Hân'ım.)

⁴¹ De Frangipani

atımız eğerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır. Hak Sübhane ve tealâ hayırlar müyesser eyleyüp meşiyet ve iradatı neye müteallik olmuş ise vücude gele. Baki ahval ve ahbar ne ise mezkûr adamınızdan istintak olunup malûmunuz olla. Şöyle bilesiniz.”

“Tahriren fi Bemakamı Dârüssaltanatül Aliyyetül Kostantaniyetül Mahmiyetül Mahrusa.”⁴²

Bu süslü cümlelerin örtüsü altındaki Süleyman yapmayı kabul ettiği şeyi tam olarak yazı ile belirtmemek konusunda özel olarak dikkat etmişti.

Bu mektup François'nin dostluğunu kazanmak ve onunla Cermenlere karşı işbirliği yapmak yolunda bir arzu gösteriyordu. François'ye denk muamelesi yapmış, kendisinden İmparator olarak bahsedilmişti.⁴³ (Türkler'in düşüncesine göre Avrupa'da tek bir İmparator vardı, o da Süleyman'dı.) Satırlar arasında gizlenen anlamı okursak, Süleyman'ın iki konuda inancının tam olduğunu görürüz: Süleyman François adına Avrupa'nın daha içerilerine girmek suretiyle Osmanlıların atalarının takip etmiş oldukları yolda devam edebilecek; diğer yandan İstanbul'un baskı altındaki mazlumların sığınağı olabilmesi ümidini besleyecektir.

İnce zekâlı bir diplomat olan De Frangipani'nin dahi Süleyman'ın yazmış olduğunu gerçekleştirmek konusundaki azminin derecesini anlamamış olması mümkündür. Süleyman bunu kısaca, fakat katiyetle ifade etmiştir: “Şöyle bilesiz.”

Böylelikle Türkler, ilk defa olarak Avrupa'nın siyasî işlerine, “Balkan dağlarında çadırlarını kurmuş olan barbarlar” olmaktan başka ve üstün bir sıfatla katılmışlardır. Devam eden

---

⁴² Sultan Süleyman, mektubunda Fransa Kralı'na, yardım dileğinin tarafında arz olunduğunu belirtmekte ve sultanlar için hapsedilmenin garip olmadığını belirterek onun huzurlu olmasını dilemektedir.

⁴³ Bir önceki dipnotta yer alan açıklama bunun doğru olmadığını göstermektedir. Kanunî, on iki satır boyunca kendi sıfatlarını sıraladıktan sonra, François'den bir vilâyet kralı olarak söz etmiştir.

seneler boyunca da Avrupa sarayları, buhranlı anlarda gözle-
rini ümitle doğuya çevireceklerdi.

Ana Kraliçe'nin mektubunun ilk sonucu Charles'in has-
talanmış bulunan François'yi 1526 senesi Ocak ayında serbest
bırakması olmuştur. Fransa Kralı, özgürlüğünü kazanabilmek
uğrunda meşhur Madrid anlaşmasını imzalamış; bu sayede
Habsburg Hanedanı, Valois Hanedanından pek çok şeyler elde
etmişti. Fakat kendi memleketinin sınırlarından içeri girer
girmez François anlaşmayı tanımamış; bunu baskı altında
imzalanmış olduğunu ileri sürmüştür. Fransa Kralı, hemen
aynı umursamazlıkla, Süleyman'ı da tanımamazlıktan gelmiş-
tir.

Altı sene önce, Charles'in yağmacı prenslerden kazandığı
seçim mücadelesinde bir aday olduğu sırada, Türkler'e karşı
bir Haçlı seferi açacağını vaat etmiş bulunan "Yüksek Hıristi-
yan Kralı" sıfatıyla François, Sultanla bir anlaşmaya girişmiş
bulduğunu kabullenmek istememiştir.

Bununla birlikte Charles, muhbirlerinden De Frangipa-
ni'nin elçiliği hakkında gerekli bilgileri elde etmiştir. Bunun
sonucu olarak Charles biri batıda: Fransa'nın Yüksek Hıristi-
yan Kralı; diğeri doğuda: Müminlerin Önderi olmak üzere iki
düşmanın mevcudiyetini ilân etmekte gecikmemiş, nazırları
da: "Zambak⁴⁴ ile hilâlin kahra lâyük birliğinden" alaylı bir
şekilde bahsetmişlerdir.

Oysa Süleyman, Fransa'nın dostluğunu elde etmeye ça-
lışmakta büyük bir samimiyetle hareket etmiştir.

Rodos'un fethinden sonra kendi Osmanlı ocağını bir düze-
ne sokabilmek için yeni bir seferi iki sene geciktirmiş olduğu
gibi, Mohaç'tan sonra da Süleyman, Avrupa'nın istilâsını iki
sene erteledi. 1527 - 1529 arasındaki bu iki sene içinde Padişah
Avrupa'nın doğu yüzünü büyük bir itina ile inceledi. Bunu
başarabilmek için de şu veya bu şekilde bahaneler ortaya ata-
rak sarayda kalmanın yolunu buldu.

---

⁴⁴ Fransa krallarının arması.

Genellikle biraz da dikkatsizlik eseri olarak bu senelerin Süleyman'ın askeri büyüklüğünün doruğunda olduğu bir döneme denk geldiği söylenir. Aslında, bu seneler Süleyman'ın bir savaşçıdan bir diplomata dönüştüğü yıllardır. Bu sırada, sanki Süleyman'ın önünde, Hıristiyan diplomasi dünyasına bir kapı açılmış gibidir. Süleyman bu kapıdan içeri girmeye ve kendisinin iki dengi olan I. François ile V. Charles'ın yanında yer almaya karar vermiştir.

Bu arada şu da unutulmamalıdır ki; ne François ile ittifakı, ne de İmparatorlukla düşmanlığı aramış olan Süleyman değildir. Bu bakımdan, Padişah, hâs bahçesindeki Roma sütunu yanından geçerken Charles Habsburg'un hâlâ kendi kendine Roma imparatoru unvanını takındığını eğlenerek düşünmüş etmiş olmalıdır. Bin seneden daha fazla bir zamandan beri doğu Roma imparatorlarının makam olan bu şehir bugün Süleyman'ındır!

Gene aynı şekilde, Hırka-i Şerîfin saklı bulunduğu Hazine Odası önünden geçtiği zamanlar Süleyman kendisinin İslâm'ın Halifesi olduğunu da düşünmüş olmalıdır. Bu sıfatıyla Padişah, Hıristiyanlık âleminin ruhani lideri olan Papa'nın düşmanı olmak durumundadır. Nitekim Divan'ı ziyaret ettiği zamanlar kendi vezirleri yeni sınırları Budin ile Peşte'ye cazip derecede yakın bulunan Avrupa'ya karşı bir kutsal cihad açmanın gerekliliğini defalarca ifade etmişlerdi. Onların kafasında Süleyman'ın artık yenilmesine olanak yoktur. Bundan sonraki sefer, aslında zayıflamış olan Avrupa'nın merkezine nüfuz edecekti.

Artık taşları kimlerin taşıdığıının ne önemi olabilirdi? Nitekim vezirlerin en yaşlısı Mustafa Paşa:

“Bir memlekete hükmedecek olan, Taçların madeni altın değil, kılıcın çeliğidir!” Dememiş miydi?

AVRUPA BUKALEMUNU RENK DEĞİŞTİRİYOR

İçinde yerleşmeye karar verdiği kıtayı incelediği zaman Süleyman, Engürüs'ün dağ sıralarının ötesindeki dünyayı ancak hayallerinde yaşatmak durumundaydı. Aristo'yu, kendisine hizmet eden Enderûnlular gibi Maimunides'in felsefesini incelemişti; fakat henüz devrindeki Avrupa hayatını görmüş değildi. Oralarda tek bir sefiri vardı: Yarı yoldaki Venedik elçisi.

Tüccar olmadıkları için Türkler'in oralarda ticaret merkezleri yoktu. Türk gemileri hâlâ Asya sahillerine bağlı kalıyorlar; Karadeniz'e çıkıyorlar, bazen Mısır'a geçiyorlardı. Adeta sürü halinde Haliç'e üşüşen batının gemicilerine gelince, onlar; ipek gibi, yahut fildişi, baharat gibi metaların ticaretinden kâr toplamak peşinde idiler. Bunların rıhtım boyundaki dedikoduları, parça parça, zaman zaman Süleyman'a kadar ulaşırdı. Fakat bunların hangisine inanılabilirdi? Bazen, fırsat çıktıkça, meselâ De Frangipani gibi özel görevli bir sefirle konuşma imkânı olurdu. Fakat bu gibi durumlarda da sefir kendisinden bir şeyler koparabilmek amacıyla idi. Memmo gibi bir sefire gelince, onun hileye, kendisini aldatmaya çalışacağı kesindi.

Bu durum karşısında Süleyman, İbrahim'i yabancılardan bilgi toplamaya sevk etti.

İbrahim ise, bu konuda Luigi Gritti'ye güvenmekte olduğu için. Sultanın kendisiyle birlikte Gritti'ye gitmesi fikrini ortaya attı. Bu hareketiyle Süleyman, Osmanlıların bir geleneğini daha ihlâl etti. Gritti'nin sarayının taraçasında, hiç kimse kendilerini duymadan rahatça konuşabildiler.

Konuşulanlar duyulmamış olmakla beraber, tabii ki, Padişahın ziyaretleri gözden kaçmadı ve tutucu Müslümanlar İki Cihan Padişahının, sıradan bir insan gibi, rüşvet alan ve şarap içen bir Hıristiyan'ın evine gitmesinden üzüntü duydular. Boğaziçi'ndeki yalının taraçasında karşılıklı oturan üç kişiden ikisi servetler toplamakla meşguldü. İbrahim, Gritti'den ne kadar yararlandığını Süleyman'dan gizlemişti. Bu konuşmalarda, her ikisi de ısrarla Sultan'ı Venedik'le yakın bir anlaşmanın önemine ikna etmeye çalıştılar. (Gritti şahsî sebeplerle bu konuda ısrar etmekte idi. Dış ticareti istismar etmekte olan İbrahim'e gelince, o Asya ticaretini İstanbul yoluyla batılı tacirlere nakletmeyi tasarlıyordu. Bunu başarabilmek için de Venedikli tacirlere ve bunların ticaret filolarına ihtiyacı vardı.) Her ikisi de genel olarak, Venedik'in Habsburglar'ın doğal düşmanı olduğunu ve o sırada, Habsburglar'ın yükselmekte olan nüfuz ve kuvvetinden çekindiğini ileri sürdüler. İddialarına göre Süleyman'ın iyi niyetlerinin bir örneği olarak, Fransa'ya da Mısırdaki ticari ayrıcalıklar verilmeliydi.

Süleyman, düşmanı Charles'ın etrafındaki anlaşmazlıkların, çekişmelerin niteliğini anlayamıyordu. Örneğin, İspanya Kralı sıfatıyla Charles'a, filolar dolusu gümüş aldığı Yeni Dünya'da Portekizliler karşı koymakta idi. Neden?

Gritti, Portekizliler'in aynı zamanda doğuya doğru da yelken açtıklarını ve uzak Asya limanlarından defineler toplayabilmek için, Türkler'in etrafında dolaştıklarını belirtti.

"Peki, ama Charles gibi büyük bir hükümdarın Fugger'ler gibi bir bankacı ailesine borçlu olmasının sebebi nedir?"

Çünkü Charles'ın elinde kalabalık ordularına verecek hazır para yoktu.

“Mademki Charles büyük Papa'nın dostudur; şu halde, acaba neden hemen şu sıralarda Charles'ın orduları Roma şehrini viraneye çevirmişler, bizzat Papa'yı St. Angelo'daki sarayında hapsedmişlerdir?”

Charles'ın orduları, para elde edebilmek için Roma'yı talan etmişlerdir. Bu askerin çoğunluğunu, ücretli İsviçre mızrakçılarıyla Cermen Landsknechtleri teşkil etmekte idi. Süleyman Budin'den döndükten sonra, bunlar İtalya'yı talan edebilmek için serbest kalmışlardı. Cermenlerin ücretini de Charles'ın kardeşi Ferdinand ödemekte idi.

“Şu halde, eğer Papa gerçekten Hıristiyanların en büyük reisi ise, Charles'ın bu başıboş silahlı güruhunun bu şekilde saldırmasını neden yasaklamamıştır?”

Çünkü Papanın kendi ordusu yoktu.

Bu ihtirasları ve tecavüzleri, bukalemununun sürekli renk değiştirmelerini uzun uzun düşündükten sonra Süleyman, Venedik tacirlerini teşvik ve Mısırlıların ticaretin bir kısmını Fransızlara nakil ettirmelerine izin vermeye karar kıldı. Böylece, denizler üzerinde iki dost kazanmış olacaktı. Karaya gelince, Süleyman'ın gözleri önündeki manzara, aynı derecede berberak değildi. Kendisi boşalttıktan sonra, Engürüs'te ne olup ne biteceğini bekleyerek görmek daha doğru olacaktı. Zira Süleyman, hiç kimseye bir şey söylememiş olmakla birlikte Charles'ın fazlasıyla kuvvetli bir hükümdar olduğu kanaatine varmıştı.

Padişah Avrupa sahnesine kendisini o derece vermişti ki, o yaz dervişlerin Türkmen boylarını ayaklanmaya tahrik etmeleriyle Anadolu'da bir isyan çıktığı zaman, Süleyman; yeniden kanun ve düzeni sağlamak üzere kendisi gitmek yerine, orava İbrahim'i gönderdi.

Süleyman sabrının mükâfatını görmekte gecikmedi. Bir Hıristiyan ordusunun nasıl olup da Roma'yı vagna ettigini

anlayabilmekte bir hayli zorluk çekmiş olan Süleyman, başsız kalmış olan geniş Macar ovalarında ne gibi olaylar yaşandığını gözlemekte hiç de zorluk çekmedi.

Habsburg Biraderler bu korunmasız koridora giriverdiler. Gerçekten Süleyman, Tuna'yı arkasında bırakır bırakmaz (Mohaç'tan) sağ kurtulabilmiş olan piskoposlardan birisi, Charles'ın da rızasıyla İmparatorun küçük kardeşi Ferdinand'ı viran olmuş memlekete Kral ilan etti. (Karısı Anna'nın, Maktul Kral Louis'nin kız kardeşi olması sebebiyle inatçı ve dar kafalı Ferdinand, taht üzerinde bir iddiaya sahipti.)

Böylece, imparator tarafından hükmedilecek bir Orta Avrupa manzarası, batıda Cermen topraklarından oluşan tabileri ve doğuda Bohemya ve Macaristan ovalarından oluşan tabileriyle, Viyana etrafında kurulan bir "Avrupa kalesi" manzarası görünümünü almaya başlamıştı.

Fakat Macaristan'ın bir kısmında Habsburglar hiçbir surette arzulanmıyordu. Güney doğu dağlarında, Transilvanya Voyvodası John Zapolya halen halk ordusunu elinde tutmaktaydı. (Buna ek olarak Süleyman'ın ordusu da Transilvanya'yı tahrip etmemişti.) John Zapolya da Macar Krallarının demir tacını kendi başına geçirmişti

Süleyman, kendine özgü bir yoldan ağır ağır Habsburglar'ın Avrupa kalesine doğru ilerlemeye başladı. Onun bu ilerleyişi o kadar sessizce, belirsizce oldu ki, ilk başta hemen hiç kimse bu hareketin farkına varamadı. Bunun ipucunu, diğer bir İtalya'nın vesaikinde bulmak mümkündür: "Şehirde Türklerden başka sayısız Yahudi veya İspanya'dan çıkarılmış Marrani var. Bunlar Türklere faydalı her çeşit zanaatı öğretmişler, öğretmeye de devam ediyorlar. Dükkânlarının çoğunu bu Marraniler işletiyorlar. Bunlar bedestende, ipek gibi, keten, gümüş işletmiş altın keman gibi, esir, at gibi her çeşit Türk malı alıp satıyorlar. Kısacası Konstantiniyye'de ne varsa, her şey buraya bu pazara getiriliyor."

Böylece, Rodos'ta adanın yerlileri kendi işlerine sürdürmeye teşvik edilmişler; Yunanistan'ın güney kısmında, Mora'da

çiftçiler, Venedik cumhuriyeti tabiiyetine kıyasla Türk idaresi altında çok daha büyük bir refah seviyesine ulaşmışlardı. İç unsurlardan bir diğeri olan Ermeniler de, ayak ticaretinin büyük bir kısmını üzerlerine almışlardı.

Denizden de, gene yabancılar, Türk piyasalarında imtiyazlar peşinde koşuyorlar. Yunan gemicileri sahil boyu ticaretinden büyük kârlar ediniyorlardı. O sıralarda tekrar İstanbul'a dönmüş olan De Frangipani de Fransız tüccarları için yeni yeni imtiyazlar talep etmişti.

Gözle görünür şekilde, Süleyman bu tarzda hareketiyle başka ülkelerdeki savaşların mağdurlarına bir sığınak sağlamakta idi. Nitekim yavaş yavaş, hükümrânlığının istikrarlılığı Avrupa'da da takdir edilmeye başladı. Son bir yıl içinde, Avrupa vakanüvisleri "Türk felâketi" yerine "*pax Turcica*" (Türk barışı) tabirini sık sık kullanmaya başladılar. Bu Türk barışı, orta Avrupa'nın yer yer, mahalli anlaşmazlıklarına bir tezat olarak, refah ve mutluluk vaat ediyordu. Kendi kâğıtlarının da pek çoğunun imha edildiği Roma talanı hakkında Paolo Giovio, "hâdiseler nakledilemeyecek derecede üzüntü vericidir." diye yazmıştı. İşte böylece, dikkatli adımlarla, "barbar" Türk, Avrupa'nın diplomasi âlemine girmekte idi.

Fakat daha henüz hiç kimse, Süleyman'ın bu yolda kararlı olduğunu idrak etmiş değildi.

Süleyman, o sırada Âli Osman ile Habsburg Hanedanı arasında sahipsiz bir savaş alanı haline gelmiş olan Macaristan'da, üç yıl daha görünmedi. Bunun yerine, Belgrat gediğinin her iki kanadında, Tuna boyunca, dağlık ülkelere öncülerini sevk etti.

Doğuya, John Zapolya'nın elindeki Transilvanya Alplerine gezgin dervişler yollandılar; batıya, Bosnalıların ve Hırvatların kararlı gelecekteki reislerinin tuttukları dağ silsilelerine sancak beylerinin komutaları altında silahlı Türk sınır kuvvetleri gönderildiler ve bunlar dağ kasabalarını taciz etmeden vadi yollarını tuttular. Süleyman, Fransız sarayının aslen Hırvat

olan De Frangipansi'nin yardımıyla bunları alıştırmak yolunda özel gayretler sarf etti.

Bu hareketiyle Süleyman, fethedilmekten çok, ihtida yolu ile kazanılmış bulunan Tunah milletler arasına Ulahları, Bulgarları ve Sırpları da katmaktaydı. Bu durumu iyice anlamış olan Luigi Gritti de, hayret verici ifadesinde fazlasıyla haklıya benziyordu.

Devam eden senelerde de Süleyman'ın, kendi idaresi altında, eyaletlerinin yönetiminde vekil tayin ettiği Enderûnluların daha çok zekâ seviyesi yüksek Hırvatlar arasından seçtiğini göreceğiz.

Diğer yandan, Macaristan'daki olayların gelişmesini beklediği sıralarda, Süleyman, Türkleri ani bir hareketle eski alışkanlıklarından söküp ayırmak mümkün olmadığından sınırları içinde bazı değişiklikler yapmakla meşgul oldu.

KANUNLAR VE BEŞERÎ İHTİYAÇLAR

Süleyman'ın birdenbire Divan toplantılarından çekilmesi, şaşkınlığa yol açan bir sebep oldu.

Divan, günün doğuşundan biraz sonra, sarayın ikinci avlusunda muhafız kulesinin altındaki küçük odada toplanırdı. Kapının karşısındaki yastıklı sedirin ortasında oturan Veziriazam Divana reislik eder; bu kapıdan, başçavuşun refakatinde giren halk dilekçelerini sunar, davalarını gördürür, avukatlar müracaatlarını yapar ya da yabancı sefirler kendi işlerini görüşmeye gelirlerdi. Veziriazamın yanında iki Kazasker, diğer vezirler ve Defterdar otururlardı.

Parmaklıklı kapının dışında dertlerini dinletmeyi bekleyen kalabalık halk kaynaşır, dışarıdan gelen aşiretler hemen oracıkta kurdukları çadırlarda beklerlerdi. Bu küçücük Divan odasında duyabilmek imkânını bulabilenlerin önünde, Osmanlıların işleri açık olarak görülür, sorunları halledilirdi. Divan, haftada dört gün toplanırdı.

Öğleye doğru, kısa bir dinlenme molası için oda boşaltılır, bu esnada Divan üyeleri önlerine getirilen sinilerde yemeklerini yerlerdi.

Fatih devrinden beri sultanlar bir kafes arkasında otururlar ve buradan kendileri görünmeden Divanı takip ve gereğinde müdahale ederlerdi. Rivayete göre Fatih, içeri şikâyetçi bir köylünün girip etrafını süzdükten sonra: "İçinizden hanginiz sultandır?" dediği güne kadar diğer divan üyeleriyle beraber oturmuş.

Akşamüzeri, halkın müracaatlarının sonu geldiği zaman, Sultan kendi arz odasına çekilir; burada Divan üyeleri gelerek kendi raporlarını takdim ederler, Yeniçeri Ağası, Sipahi Ağası gibi diğerleri de Padişaha arz edilecek meseleleri kendisine bildirirlerdi. Genellikle bunların sonuncusunun huzurdan çıktığında, gün batımı gelmiş olurdu.

İbrahim Veziriazam tayin edildikten sonra Süleyman bu usulü değiştirdi. Divan üyelerinin oturdukları taraftaki duvarda küçük bir pencere açtırdı, bu pencere kalın parmaklıklarla örtülü idi. Padişah burada, dışardan gizlenmiş bir durumda oturabilecek, aşağıda görüşülen işleri dinleyebilecekti. Divan üyelerinin ise Padişahın yukarıda olup olmadığını, kendilerini dinleyip dinlemediğini fark etmelerine olanak yoktu. Padişahın bu şekilde Divandan çekilmiş olması aslında çok basit bir değişiklik olarak görüldü ve başlangıçta, İbrahim'in daha gözle görünür bir şekilde baş konumda olduğunu belirtmekten başka bir etkisi olmadı.

Süleyman'ın Divandan çekilmesi için, kalabalık bir odadan ve münakaşadan hoşlanmamasından başka bir sebep daha vardı. Belki Fatih Sultan Mehmet de hiçbir insanın – bu insan Fatih gibi yorulmak bilmez, sürükleyici bir şahsiyete sahip olsa dahi – günde altı saat, hatta daha uzun bir süre boyunca Divanın dinlemekle görevli olduğu ince, teferruatlı meseleleri dinleyip gene de memleketin işlerini bir bütün halinde kavrayabilecek zihin açıklığını koruyamayacağını düşünerek, Divandan ayrı oturmaya karar vermişti.

Bayezid ve Selim gece gündüz çalışmak alışkanlığında idiler. Selim'in Asya'daki fetihleri Osmanlıların hükmü altındaki toprakların genişliğini hemen hemen iki misline çıkartmıştı.

Fazla olarak Selim Hırka-i Şerîfi de Mekke'den beraberinde getirmişti. Bunun sonucu olarak Osmanlı sultanları ilk halifelerin halefleri durumunu kazanmışlar; dolayısıyla kutsal yerlerin korunması görevini üzenlerine almışlar, bu da senelik Hac yolculuklarının sorumluluğunu yüklemelerini gerektirmişti. Süleyman da çeşitli Hıristiyan mezheplerinin kiliselerinin Yahudi mabetleriyle yan yana bulunduğu Yerusalemler El Kudsl; Mukaddes Şehir'deki kutsal yerlerin sahipliği konusunda sürekli ortaya atılan iddiaları dinlemek, sonuçlandırmak zorunda idi. Bu diğer ehl-i kitap dinlere inananların da Yerusaleml'e yollanan hacıları vardı. Bunlar, özellikle Zeytin Dağı ve Sina Dağı üzerinde, eskiden beri imtiyazlara sahiptiler ve bu imtiyazlara büyük bir inat ve hassasiyetle sarılırlar; bu yüzden sık sık, hatta kendi aralarında çekişirlerdi. Süleyman, Davud'un oturduğu veya Hıristiyan havarilerinin toplandıkları yerlerdeki taşların yahut zeytinliklerin kime ait olduğu gibi garip anlaşmazlıkları halletmek durumunda idi.

Bazen Yerusaleml içindeki kutsal yerlerinde bir arşınlık toprak parçasının mülkiyetini yahut bir kapıyı açık tutmak hakkını elde etmek, Hıristiyanlar için en önemli bir konu haline gelirdi. Süleyman, böyle durumları çok iyi anlardı. Dini itikat daima sıradan kanunlardan önce gelirdi.

Diğer taraftan, yazılı kanunlara gelince, bunların insanlara hizmet etmeleri istenirdi. Yazılı bir hüküm uğruna bir insan feda edilemezdi. Kanun konusunda Süleyman kendine has görüşlere, fikirlere sahipti. Yerusaleml'e gelince, Süleyman, çok geçmeden hükmünü verdi: *"Hıristiyanların zir-i cenab-ı himaye-i şahanemde huzur-u tamme malik olarak ayin ve usulü mezhebiyelerini ifa etmelerine müsaade olunmuştur. Elan mezhepleri binalarında ve mahallelerinde tam emniyet içinde buldukları halde her kim olursa olsun bir ferdin kendilerini rencide etmesi ve küçük bir hususta duüçar-ı tauddi olmaları katiyen nâkabil imkândır."*

Bu sıralarda, Asya'nın hatıra gelmeyecek derecede uzak köşelerinden elçilik heyetleri gelip Padişahın huzurunda divan

dururlar, hediyeler sunarlardı. Kırımın Tatar hanlarının hükmettiği bozkırların ötesinden de yarı meçhul Moskova şehrinde Ivan Morosov isminde garip bir elçi gelmiş; Büyük Moskova Prensi unvanını verdiği efendisi adına, samur kürklerden oluşan hediyesini takdim ederek Süleyman ile efendisi arasında bir ortak savunma anlaşması imzalanmasını teklif etmişti. Kendisine biat etmiş olan Kırım Hanı'nın, Hanlığa her sene vergi ödeyen Moskova (Prensligi) topraklarını akınla yağma etmek alışkanlığında olduğunu çok iyi bilen Süleyman, ortak savunma anlaşmasını reddetmişti. Osmanlı Sultanı, Tatar Hanı'na her sene bir kâr kaynağı temin eden Moskovalıya bağlanmak istememişti. Bununla beraber Padişah, Moskovalıların Osmanlılarla kürk ticaretine devam etmelerini teşvik etmişti.

Bireylere karşı gösterilen bu ilgi, Fatih'in devrinden beri bir hayli karmaşıklaşmıştı. Osmanlı devlet teşkilâtının özelliği, köylü olsun, bakkalı olsun, aşiret mensubu, gemici veya aydın bir avukat ya da tabip olsun; fertler konusunda yükletilen sorumluluğa bağlıydı. Devlet erkânından birisi öldüğü zaman bu kimsenin malları hazineye intikal ederdi. Herhangi bir aile serveti oluşturma olanağı yoktu; Süleyman'a hizmet edenler kendi kendilerinin varisleriydi; bunların arkasından gelecek mirasçıları yoktu. Bunun sonucu olarak Osmanlı toplumunda bir zenginler sınıfı, hâkim bir asilzadeler grubu mevcut değildi.

Örneğin bir Pîrî paşa emekli edildiği zaman, sadece kendi köşesinde yaşayan bir ihtiyar kalacak; öldüğünde, emvali Defterdar tarafından toplanıp Hazineye kaydolunacaktı.

Bununla birlikte, ihtiyaçtan kaynaklı şikâyetler, talepler her zaman Süleyman'ın önüne gelmekte idi. Sıkı Osmanlı kanunlarına rağmen, Padişahın hadimlerinin şahsiyetlerini tamamiyle ortadan silmeye imkân yoktu. Dulların yaşayabilmek için bir miktar gelire ihtiyaçları vardı; çocukların, babalarının şahsi malları üzerinde manevi bir hakları mevcuttu. Süleyman, bu tür çocuklara şahsi servetin büyük bir kısmının intikali esasını tanıdı.

Devlet teşkilâtı üyesi olarak yaşayanlar, mevkilerini kendi şahsi kabiliyetleri sayesinde kazanırlardı. Avrupalıların sistemin aksine olarak, aile ilişkileri ve nüfuzu bunların ilerlemelerine sebep olamazdı. İdare mevkilerine geçeceklerin en kabiliyetli, kalburüstü kimselerden seçilmesini hedef edinen ve daima geçerli olan bu şart, hatta Yeniçerileri dahi kapsıyordu. Kanunen, bir Yeniçeri oğlunun ocağa katılmasına imkân yoktu. Aslında Yeniçerilerin aile sahibi olmamaları gerekmekte idi; fakat ne de olsa şu veya bu şekilde bir kolayını bulup içlerinden pek çoğu bu şartı çiğnemişlerdi. Süleyman da bir sınıf evli askere izin vermek suretiyle Yeniçeriler kanununun şiddetini bir dereceye hafifletmeye çalışmıştı. Fakat bundan sonra, Yeniçeri çocuklarının ocak dışında bırakılabilmesi güçleşmişti,

Aileler kendi servetlerinin, mallarının bir kısmını olsun elde tutmaya çalışınca, tabii olarak, aile fertleri da birbirine yardıma yönelmişlerdi. Kanunen, meselâ kabiliyetli Defterdar Mehmet Çelebi gibi bir devlet adamı maiyetine kendi akrabasından birini tayin etmek hakkına sahip değildi. Çelebi, meselâ Enderun Çıkarması Hırvat Sokullu'yu kendine yardımcı alabilir, fakat kendi öz oğluna kendi maiyetinde bir görev veremezdi. Bizzat Sultan dahi akrabasından birine mansıp veremezdi. Kadın tarafından, Sultanın kız kardeşleri, kızları, hanedana mensup olan zevcelerinden başka bir kadın alamayacak olan seçkin şahsiyetlerle evlendirilirdi Bu tür evliliklerden dünyaya gelen erkek evlât, devlet teşkilâtında veya ordunun sıradan kumanda mevkilerinde görev alabilirlerdi, fakat örf ve âdet bunların hanedan üyeleri seviyesinde herhangi bir talepte bulunmamalarını gerektirmekte, böylelikle, birinin yerine geçme konusunda herhangi bir kavga çıkması önlenmekte idi. Töreyle dayalı olan bu yazılmamış kanuna daima uyulmaktaydı. Nitekim taht yakınında, meselâ bir İbrahimzade görülmemiştir. (Sultanın ailesine mensup kadınların, çocuk dünyaya getirmelerini önlemek için, hadımlarla evlendirildikleri yolunda sık sık tekrar edilen hikâyenin gerçekte hiçbir ilgisi yoktur; bu tür

hikâyeler sultanların haremeleri hakkında yabancılara yaptıkları iğrenç dedikodulardan başka bir şey değildir)

Bir sultan öldüğü zaman, arkasında tek bir şehzadeden başka bir halef kalmamakta; padişahın diğer oğulları Fatih'in kanunnamesinde yer alan sebeple katledilmekte idi.

Süleyman içten içe bu kanuna karşı idi. O, Gülbahar ve Hürrem'in şehzadelerini ve bunların şehzadelerini, ölüme mahkûm etmek istemiyordu. Bununla beraber ölümünden önce bu konuda bir şey yapmaya gücü yetmezse kendi gidecek, fakat bu amansız kanun baki kalacaktı.

Bu arada ise Rokselana'nın hanedan içinde konumu gündün güne yükselmekte idi.

Her geçen yıl haremde yalnız Rus kadını Süleyman'ın hislerini daha kuvvetle kendine bağlıyordu. Hürrem iki şehzade dünyaya getirmiş; Süleyman bunlara, babasına dedesine izafeten Selim ve Bayezid isimlerini vermişti. Artık Süleyman zeki Rus kadının refakatine, hatta onun vücudunun sağladığı rahatlama da çok, ihtiyaç hissettiği için sık sık hareme geçiyordu.

Avrupalıların kendine verdikleri isimle Rokselana, Padişahın her ziyaretinde, ona bir önceki seferden değişik görünebilmenin bir kolayını nasılsa bulurdu. Bazen başına sırmalı ipekten bir külah giyer yahut bir başka sefer omuzlarına salıverdiği sarı saçlarını inci dizileriyle örür, bazen askeri dolaman giymiş narin yapılı bir oğlanı andırır yahut kalçalarının, göğsünün hareketlerini belirten ince bürümcüğü içinde güzel bir rakkaseye benzerdi. Hürrem'in tam tersine, Padişahın ilk aşkı Gülbahar; her ne kadar güzel, derin gözlerine sürme çekse yahut saç örgülerini lâl taşından çiçeklerle süslese de hemen hiç değişmez, hep aynı kalırdı.

Aynı şekilde zekâsı sayesinde Rus kadını (şimdi artık hizmetlerini görecektir kendi özel cariyeleri, emrinde dışarıdan doğrudan doğruya kendine haber getirecek siyah haremağaları olmasına rağmen), harem girdabı içinde kendini yapayalnız

kalmış bir masum gibi göstermenin yolunu buldu. Harem dairesine hiçbir zaman müdahale etmediği için de Valide Sultan'dan daima müsamaha görürdü. Fazla olarak Slav güzeli genellikle zevk ve neşe içinde idi.

Süleyman, annesine karşı geleneksel olarak Türk evlada hâs derin bir saygı gösterirdi Roxselana dünyadan el etek çekmiş ana ile gösterişli ve şatafatlı oğul arasındaki bu çok nazik his dengesini bozmaya teşebbüs etmedi. Haremde bir bakıma, kendisini Valide Sultanın hâkimiyetinden ayırarak, hatta harçlığı için dahi, Süleyman'ın cömertliğine sığındı. Cariyeler ona Haseki Hürrem: Gözde Güteryüz ismini verdiler.⁴⁵

Böylece, Türk hareminin sıkı derece sırasına göre, Padişahın annesi Valide Sultan olmak sıfatıyla en yüksek konumda bulunmakta, Padişahın ilk şehzadesi ve varisi Mustafa'nın annesi Birinci Kadın olmak sıfatıyla Gülbahar ikinci; İkinci Kadın Roxselana da üçüncü sırada gelmekte idiler.

Çerkez kadınıyla Rus'un haremde, sessiz de olsa, amansız bir mücadeleye girişmelerinden kaçınmanın yolu yoktu. En azından bir kez bu sessiz mücadele saç saça, baş başa açık bir kavga halini aldı. Rakibine kıyasla daha zayıf yapılı olan Roxselana bu saç yolma ve yüz tirmalama yarışını yenik bitirdi. Akabinde, günlerce Padişahın kendisini görmesine olanak vermedi, yüzünün görülmeyecek derecede bozulmuş olduğunu ileri sürerek mazeret sundu. Bununla birlikte, hiçbir şikâyette bulunmadı ve bu sayede Padişah'tan, daha büyük itibar kazandı.⁴⁶

---

⁴⁵ "Haseki" tabiri "gözde" anlamında olmayıp, "Padişaha has" manasına gelir. Padişahın muhafız alayına da "Hasekiler" denmesi aynı anlamdan kaynaklıdır. Padişah'ın çocuklarının annelerine ise bu çocuk kız ise, "Haseki Kadın", erkek ise "Haseki Sultan" denilirdi.

⁴⁶ Bizim tarihlerimiz böyle bir kavga hadisesi kaydetmiş değildir. Olay, 1936 yılında Ali Kemali Bey tarafından Türkçe'ye de tercüme edilmiş bulunan, Fairfax Downey'in "Muhteşem Süleyman" adlı eserinde hikâye edilmiştir.

Fazla olarak Rokselana, Valide Sultanın bahçesinde havuz kenarında oynayıp duran iki zavallı, masum yavrucuğu için de korku izhar etmekte idi. Gülbahar'ın oğlu çoktan reşit olmuş, onun artık haremden çıkarılarak dışarıda yetiştirilmeye gönderilmesi vakti gelmişti.

Mustafa, ordu ileri gelenlerinin nezareti altında yetiştirilmek üzere bir vilâyete gönderildiği zaman, Gülbahar da, oğluyla birlikte saraydan ayrılmayı kabul etti. Haseki Sultan, Süleyman'ın artık kendisini terk etmiş olduğunun bilincindeydi; Padişah'tan sonra hükümdarlığa geçmesi söz konusu olan Şehzade Mustafa, artık Çerkez kadınıyla Süleyman arasındaki tek bağı teşkil ediyordu.

O yıl, Venedik balyozu Bragadino, Gülbahar hakkında şu satırları yazdı: "*Efendisi artık onu hiç düşünmüyor.*"

İLK SEFARETLERİN MEYDAN OKUYUŞU

Süleyman'ın sabrının ilk meyveleri görülmeye başladı. Macarlar, yardım talebinde bulunmak üzere, 1527 Aralığında kendiliklerinden elçiler gönderdiler.

Engürüs'te iki rakip kralın birbirleriyle çatışma haline gelmelerinden kaçınılamamıştı. Daha iyi donanıma sahip bulunan ve yiğit Bohemyalılardan yardım gören Habsburg Ferdinand, Buda'ya girmiş orta Macaristan ovasını istila etmiş ve Zapolya'nın halk ordusunu önüne katarak sürmüştü.

Savaş meydanında yenilgiye uğrayan Zapolya, Süleyman'dan yardım istedi. Bu müracaat Sultanın hoşuna gitmekle birlikte, yapılış tarzı beğenilmedi. İbrahim, elçiyi azarladı:

“Niçin matbuun Macaristan tacını padişahdan daha evvel istememiştir? Söyle bakayım: Senin efendin, Padişah'ın atının ayak bastığı Budin'e girmeye nasıl cüret etmiştir? Bizim kanunumuz ister ki Padişah'ın istirahat ettiği, atının görüldüğü her yer daima hükmümüz altında bulunsun. Sen vergisiz olarak ve Padişah'ın kullarından biri tarafından geliyor-

sun. Bu halde, senin efendin Padişahı metbu tanısin, o zaman yardım ederiz.”

Fakat Habsburglar'ın elçileri göründükleri zaman, bunların kabulü tamamıyla farklı bir şekilde oldu. Gerekli şartlara uymasını bilen İbrahim, bambaşka bir kişiliğe büründü, Nonsları⁴ misafirlerinin her sözüne ilgi gösteren nazik bir ev sahibi gibi kabul etti. (İbrahim, Habsburglar'ın amaçlarını, kuvvet ve nüfuzlarının derecesini merak ediyor, öğrenmek istiyordu.)

İki Alman: Hobordancz ile Weixelberger törenle karşılandılar, şehre girişlerinde Yeniçeriler geçit resmi yaptılar, bütün vezirler süslü kaftanlar giymiş olarak Divanda hazır bulundular. Almanlar da gösterişe önem vermişlerdi: Tam bir tantana içinde dört yüz şövalye kendilerine eşlik etmekte idi. Karşılaşma şahane bir hava içinde gerçekleşti ve bu halden büyük bir zevk duymakta olan İbrahim Macaristan'ı aradan çıkarak, Bohemya ve Almanya Kralı elçilerinin iyi bir yolculuk geçirip geçiremediklerini ve ikametlerine tahsis edilen (elçiler hanında) rahat edip etmediklerini sordu, hükümdarları adına diyeceklerinin ne olduğunu öğrenmek istedi.

Hobordancz, kaderin, efendisini Macaristan Krallığı'na sevk etmek suretiyle büyük Türk İmparatoru ile bu derece yakın bir komşuluğa ulaştırmış olduğundan Ferdinand'ın mutluluk duyduğunu söyledi.

İbrahim:

“Sultan'ın Budin'e girmiş olduğunun farkında değil misiniz?”

Hobordancz (kabaca):

“Sultan, ardında ziyaretini bizlerin de fark etmemizi mümkün kılan işaretler bırakmıştır.”

İbrahim;

“Ya kral sarayı? Orası nasıl bırakılmıştı?”

Hobordancz:

---

⁴ Avusturya elçilerini

“Tam olarak, hasarsız muhafaza edilmişti.”

İbrahim:

“Bunun ne demek olduğunu anlayamadınız mı?”

“Çünkü burası kral sarayı idi; şehrin dışında idi.”

“Hayır. Sebebi Sultanın köşkü kendi kullanmak istediğinden korunmasını emretmiş olmasıdır. Allanın yardımıyla da, Devletlû Padişahım onu muhafaza edecektir.

“Sultanın niyetinin bu olduğunu biliyoruz Fakat Büyük İskender dahi bu tür emellerini gerçekleştirememiştir.”

Büyük İskender’in fikirleri üzerinde kendisiyle sık sık münakaşa yapmış bulunan Sultan’ın bu görüşmeyi dinlemekte olduğunu bilen İbrahim, bu sözleri cevapsız bırakamazdı. Elçiye açıkça meydan okudu:

“Şu halde Budin, Sultanıma ait değildir mi demek istiyorsun?”

“Kralımın Buda’ya sahip bulunduğundan başka bir şey diyemem!”

İbrahim, Ferdinand’ın gerçek nitelikleri, güç ve kuvveti hakkında elçiyi sorguya çekmek fırsatını bulmuştu:

“Neden efendine hâkimlik yaraştırırsın. Hâkimlikten kastettiğin nedir. Efendinde ne gibi bir yiğitlik ve cesaret eseri görüyorsun?. Efendinin kuvvet ve kudreti hakkında diyeceğin nedir?”

Ferdinand’ın portresini ideal bir hükümdar şeklinde çıkarabilmekte Hobordancz büyük bir ustalık göstermedi. Safça bir merak göstermek, inanmaz görünmek suretiyle İbrahim, elçiden yararlı bilgiler elde etti. En nihayet, ancak müzakerelerin sonunda, İbrahim yüzünden saflık maskesini sıyırdı Elçi, Ferdinand’ın kuvvetli komşularının dostluğuyla desteklendiğini söylemişti.

İbrahim:

“Biz bu sözde dost komşuların aslında efendinin düşmanları olduklarını biliyoruz.”

Ve sonra, sanki farkında değilmiş gibi sordu:

“Harb deyu mu, yoksa sulh deyu mu gelmişsiz?”⁴⁸

“Ferdinand, bütün komşularıyla dostluk arzu eder, hiç kimse ile düşmanlık istemez.”

Elçilerden öğrenmeyi istediği şeyleri öğrendikten sonra İbrahim, törenin bütün debdebe ve tantanasıyla heyeti Süleyman’ın huzuruna sevk etti.

Elçilerin maiyetindeki şövalyeler hediyeler sunmuşlardı. Muhafız Yeniçeriler bunları alarak orada hazır bulunanlara sergilediler. Bu arada Süleyman kendilerinden efendilerinin işinin ne olduğunu sorduruncaya kadar, elçiler, tercümanlarıyla birlikte kapıda bekletildiler. Bundan sonra, teker teker, eski boy âdetine uygun bir şekilde, İbrahim ve Kasım tarafından koltukta huzura çıkarıldılar. Hobordancz kesin barış elde edemezse bile anlaşma talebiyle gelmiş olduğunu arz etti. Cevap vermeyen Süleyman, Veziriazamına bir şeyler söyledi ve İbrahim:

“Bütün Hıristiyanlık âlemi hükümdarlarının gölgesine iltica etmekte oldukları Osmanlı Padişahı’nın huzurunda, senin efendin, kendisine *çok güçlü* unvanını vermek kibirine cüret etmiştir?” dedi.

Hobordancz, boş bulunup, bu hükümdarların kimler olabileceğini sordu:

“Fransa Kralı, cevabı verildi, Lehistan Kralı, Transilvanya Voyvodası, Papa ve Venedik Doc’u.”

Bu cevap, işin aslını anlamış olan ümitsiz Avusturyalıyı susturuverdi. İbrahim, alaycı, bu hükümdarlardan biri dışında, diğerlerinin Avrupa’nın en yüksek hükümdarları olduğunu eklemeyi de unutmadı. Bir an düşündükten sonra Hobordancz, tavrını değiştirdi, fakat iş işten geçmişti, fayda vermedi. Sefir cidden fazlasıyla zor, başarıyla yerine getirilmesi imkânsız bir görev üstlenmiş bulunuyordu. İbrahim’le yaptığı devam

---

⁴⁸ Savaş için mi, yoksa barış için mi geldiniz?

eden görüşmelerde Hobordancz, Ferdinand'ın bir barış anlaşmasına karşılık Macaristan'daki korunaklı kaleler üzerinde hâkimiyetinin onaylanmasını talep ettiğini bildirdi.

İbrahim:

“Efendinin İstanbul'u dahi talep etmediğine hayret ederim,” dedi.

Almanlar Süleyman'a tazminat ödeneceğini ima etmek suretiyle durumu bütünüyle karıştırdılar. Artık adamakıllı hidetlenmiş olan İbrahim pencereye giderek eliyle şehrin eski surlarını işaret etti:

“Bu surları görüyor musunuz?” Dedi. “Bu surların sonundaki yedi kule ağzına kadar altınla doludur.”

Sonra, Veziriazam ahitname konusunda, gerek Charles'in gerekse Ferdinand'ın sözlerine sadık kalacak kimseler gibi gözükmediklerini ekledi.

Elçilikten affedilecekleri güne kadar Nonslar tekrar Süleyman'ın huzuruna çıkmadılar. Bu son ziyaret de fazlasıyla tehditkâr bir şekilde sonuçlandı:

“Efendiniz bizimle henüz dostça ilişkilerde ve komşulukta bulunmamıştır; ama yakında bulunacaktır. Kendisine söyleyebilirsiniz ki bütün ordularımla gidip yüzleşeceğim ve istediğini kendim vereceğim.”

Talihsiz Almanlar'ın bu mektubu alarak hareket etmelerine de izin verilmedi. Efendilerine söyleyeceklerini bol bol düşünebilmeleri için elçiler bir sene boyunca burada tutuldular, bu arada Türkler de savaş hazırlıklarını gördüler.⁴⁹

Süleyman, Macaristan'ı Habsburglar'ın yeni yeni büyümekte olan Orta Avrupa ülkelerinden tamamıyla ayırma ka-

---

⁴⁹ Aslında daha başlangıçtan itibaren Osmanlılar tarafından iyi karşılanmış olan Lascky heyeti olmuş ve Sultan Süleyman bu heyete Efendilerinin dostu ve müttefiki olarak bütün askerleriyle bizzat onun düşmanları üzerine yürüyeceğini söylemiştir. Ferdinand'ın nonlasrı ise daha başlangıçta iyi karşılanmamış, 9 ay bekletildikten sonra huzura kabul edilerek yukarıdaki konuşmada belirtilen son tehdit taraflarına bildirilmiştir.

rarına varmıştı. Güzel ovalar ve göller diyarı Macarların yurdu Macaristan olacak ve Süleyman'ın himaye ve hâkimiyeti altında kendi kendisini idare edecekti. Süleyman bu karara varabilmek için uzun zaman sabretti. Halkın güvenini kazanmış olan John Zapolya, artık Macaristan eyaleti için elverişli bir Kral olarak görülmekte idi

Böylece, Zapolya Macaristan Kralı tanındı, gerekli hallerde silahlı desteğine karşı, vergi ödemekten affolundu ve Giritti, İstanbul'daki daimi elçiliğe tayin edildi. Süleyman yeni elçiye: "Efendine söyle" dedi, "artık rahat rahat uyuyabilir."

VİYANA YOLU

Bir sonraki 1529 yılı ilkbaharının yağmura bulanmış Mayıs ayında Süleyman ilk yenilgisine doğru kuzeye yürüdü,

Türklerin büyük "hareketli" ordugâhları, malûm güzergâh üzerinden ilerleyerek Edirne'nin Romalılardan kalma harabelerini aştı, dağ boğazlarına girdi, yolu üzerinde gereğinde köprüler kurdu, bazen ağaç dalları üzerine tahtalar koyarak taşkın suları aştı, çıplak Sırbistan vadileri içinden kıvrıldı ve nihayet Tuna'nın geniş çamurlu dönemecinde eski sınırına vardı. Önceki seferlerde olduğu gibi, bu defa da Anadolu Ordusu; Anadolu, Suriye ve Kafkaslar'dan gelen atlılar yetişip, kabilede yerlerini aldılar.

Bu defa bir değişiklik vardı. Batının dağ silsilelerinden bir Hırvat takımı geldi ve bunlara Bulgar ve Sırp askerlerin yanında yer verildi. Otlarla kaplı Mohaç ovasında Zapolya 6000 kişilik Macar ordusuyla gözüktü ve İbrahim karşılamaya çıktı. Zapolya'nın Kral ve Süleyman'ın müttefiki kabul edilmesi için Otağ-ı Hümayuna koltukladı. Diğer bir asilzade, Peter Pereny Macaristan'ın demir tacını getirdi. Luigi Gritti de çadırını bu Macarların yanında kurdurdu. Sayıları az olmakla birlikte bu adamlar Karadeniz'den Venedik'e kadar Süleyman'ın hükümdarlığını kabul eden milletlerin temsilcileri idiler. Daha sonra,

Başpiskoposun teslim etmeye mecbur olduğu şehir anahtarlarıyla Gran kalesinden gelen Paul Verday da bunların arasına katıldı.

Hiç beklenmedik, hayret verici olaylar birbirini kovalıyordu. Szeger'in ve Stuhlweissenburg gibi Habsburglar'ın Türkler'e karşı koyacaklarından emin buldukları şehirler, kapılarını Süleyman'ın öncülerine açıyorlardı. Böylece, Türk askerleri de, sıkı bir disiplin içinde, yağma etmeden, mahsulü tahrip etmeden ilerliyordu. Gerçekten. Süleyman'ın ruznamesinde veciz bir kayıt göze çarpar:

"Bir sipahi mezru tarlada at otlattığı için salb".⁵⁰

Macaristan artık barış memleketi olarak korunmaktaydı. Büyük ordu, hiçbir direniş görmeden orta Macaristan ovasını aştı. Ferdinand ve maiyetine dair herhangi bir belirti yoktu. Ordu sanki Edirne'ye giriyormuş gibi Budin'e yürüdü. Sonra, Veziriazam. Mohaç galibi, Rumeli Beylerbeyi İbrahim'in Seraskerliği ilân olundu.

Bundan da ileri gidiliyor, yeni Seraskere beş tuğ veriliyor, hâkimiyet ve kumandası hemen hemen Padişah'inkine denk oluyordu: *"Vüzerayi âsafnişan mesned nişin ve Rumeli Beylerbeyisi ve kadiaskerlerim ve âmme i ulemâ ve fudalâ ve cümle sagir ve kebir ve gani ve fakir mumaileyhi veziriazam ve her zamanda Seraskerim bilüp kemali tazim ve terkim ile muazzez ve mükerrem tutup her ne ki dirse ve her ne vecih görürse benim lisanı düreribarımdan sâdır olmuş kelâmı saadeti encam ve emri vahibülühtiramım bilüp emrinden ve sözünden inhirafı zühul eylemiyeler."*

Hiçbir Osmanlı Padişahı bir vezirine bu derece kudret ve nüfuz ihsan etmiş değildi.⁵¹ Acaba Süleyman kendisini biraz

---

⁵⁰ Bir sipahi ekili tarlada at otlattığı için asıldı.

⁵¹ Padişah, İbrahim'e beş değil, altı tuğ bağışlamış ve o zamana kadar alışılmış dört sancak yerine yedi sancak vermişti. İbrahim'e üç teşrifat kürkü ve mükellef eğetlenmiş dokuz at ihsan edilmişti. Kendisine otuz kere yüz bin akçe has tayin olunan İbrahim, yine de bu miktarı az bulmuş ve Vezir-i âzam Mehmet Paşaya kırk kere yüz bin verildiğini söyleyerek bunu ifade etmekten çekinmemişti. Sultan Süleyman ise, İstanbul'un fethi

daha silikleştirmek mi istiyor? Yoksa muhteşem ve başarılı bir seferde kendi şan ve şerefini dostuyla paylaşmak imkânını mı arıyordu? Bunlara kesin bir cevap verilemez. Fakat daha büyük bir ihtimalle, Osmanlı geleneği Sultanın ordu başında bulunmasını gerektirdiğine göre, Süleyman ihtiyaca göre İbrahim'e emir ve kumanda yetkilerini sağlamış olmağı düşünmüştü.

Budin'e varıldığı zaman Süleyman ilk defa olarak direnişle karşılaştı. Burada bir Alman garnizonu bırakılmıştı. Bunlar korunaklı kaleyi savunmaya teşebbüs ettilerse de dört günün sonunda teslim olmak zorunda kaldılar. Ertesi gün, ruzname-de şu kayıt görölüyordu: "*Esir pazarı*"

Budin'de Süleyman'a batıdan haber geldi: Ferdinand, Viyana'nın savunması için kuvvet toplamaya çalışan Alman Diyetine, uzaklara gitmişti. Ne yaptığı, ne yapacağı kolay kolay kestirilemeyen Fransız Kralı, düşmanı bilinen Cermen İmparatoru ile İtalya'da bir barış imzalamıştı. Bu Cambrai Anlaşması ise, Charles, Süleyman'ın kuzey yönünde, Tuna'ya doğru sefere çıktığını öğrendiği zaman ve bir an önce kararlaştırılmıştı. Doğudaki tehlikenin farkında olan Charles, talihsiz François'ye süratle, gayet kolay şartlar içeren bir barış teklif etmiş, buna karşılık François de Türkler'e karşı koymak için kuvvet sağlamayı kabul etmişti. Süleyman'ın kendisine resmî sözleşme bağlı müttefikinin bu ikiyüzlülüğü hakkında ne düşünmüş olduğu kayıtlı değildir. O sırada, Zapolya'nın yeni sarayına yerleştirildiği sırada, Padişah da arka arkaya iki gün avlanmaya çıktı. Sonra, Türk ordusunu Tuna boyundan Viyana'ya doğru sevk etti

Süleyman hızla ilerliyordu. Ağır bataryalarını Budin'e bırakmış olan ordu, Avusturya tepelerinden gelen taciz hücumlarına, Pressburg'da toplanan bombardımanına önem vermeden ilerleyerek, bir hafta içinde iki yüz yetmiş beş kilometre kat etti ve Viyana'nın ormanlık eteklerine ulaştı.

---

için bu miktarın az bile olduğunu, kendi başarılarının İstanbul'un fethi ile karşılaştırılmayacağını vurgulayarak bu konuyu kapatmıştır

KEORTNERTOR

Süleyman'ın 1529 sonbaharındaki Viyana kuşatması, tarihin bir dönüm noktası olmuştur. Genellikle söylenen, Osmanlı Türkleri istilâsının azami sınırının Viyana'ya ulaştığı ve o yıl Viyana kuşatmasıyla bu istilânın durdurulmuş olduğu temelindedir.

Bu "Viyana kuşatması" konusunda en çok dikkate değer olan nokta, aslında böyle bir kuşatmanın vuku bulmamış olmasıdır. O yılın Eylül ayı sonlarında, orada Tuna üzerinde gerçekleşen olay, Türk fetihlerini hiç de durmamış olan garip bir savaştan ibarettir. Bunu anlayabilmek için, günbegün cereyan etmiş olan olayları inceleyelim:

Hatırlamak gerekir ki; Süleyman, Macaristan'da bir savaş memleketi olan Avusturya'ya büyük bir kısmı at üzerindeki bir ordu ile zorlayıcı ilerlemeler yapmakta idi. Atların dondan yanmış olan meralarda otlamalarına olanak kalmadığı için hayvanlara yem bulmak gerekmekte idi. O sıralarda gerek asker gerekse hayvanlar yiyecek bakımından zorluk içinde idiler.

Şimdi ruznameye geçelim;

21 Eylül:

“İstergrad (kalesi) (Pressburg ordu burayı ateş altında geçmektedir); müşkülât-ı yol; Hıristiyanlar daimi ateşle orduyu taciz ederler. (Avusturyalı müfrezeler yol boyunca tepelerden ateş etmektedir.)”

22 Eylül:

“Ordu üç ırmak ve birçok bataklık geçer, Altenburg’dan Macaristan muntehayı hududuna varılır. Ordu Alman hududuna geçip çok yiyecek bulmuş olur.”

Bir kere Avusturya toprağına girilince akıncılar fazlasıyla önemli bir mesele haline gelmiş olan yem tedariki ile vadi kasabalarını talan için salınırlar. Bunların bir kısmı Viyana etrafındaki ormanlara kadar girerek Hıristiyan süvarileriyle çarpışır.

Süleyman Ferdinand’ın Viyana’da olup olmadığını kestirememekle beraber hayli büyük bir ordunun şehirde toplanmış bulunduğunu öğrenir, ilerleyişine devam eder.

1529 da Viyana küçük bir şehirdi; Margrave’lerin malikâneleri, henüz, daha sonraki devirlerin Hofburgunu teşkil edecek şekilde gelişmiş, yayılmış değildi. O sıralarda Viyana, halen iç “Çember” ile çevrelenmiş ve sırtını Tuna genişliğine vermiş olan sahada, fazlasıyla sevilen St. Stefan Kilisesi kulesi etrafında gruplanmış olan bir kilisedir. Birkaç kapı dışında, Manastırlar şehrinden ibaretti. Sur, Rodos’un burçlu, tahkimatlı kalesinden tamamıyla farklı olarak, orta çağın yüksek, dar duvarlarından oluşmuştu.

Nehirden uzak tarafta (bugünkü Prater parkının bulunduğu kısımda) büyük güney kapısı, hemen iç tarafında Santa Clara Manastırı ile Kaertnertor Schönbrunurt kasabasına yol veriyordu ve bu kapı tahkim edilmişti.

Viyana, o sırada tedbirli bir hareketle Spires’e çekilmiş bulunan Arşidüka Ferdinand’ın başkenti idi. Ferdinand’ın kardeşi İmparator Charles da uzakta, İtalya’da kalmağı tercih ederek sadece savaşta tecrübeli 700 İspanyol süvarisini Viyana’ya göndermekle yetinmişti. Spires’te toplanan Diyet’te Palatine isiminde bir yağmacının Viyana’daki kuvvetlere kumandan

seçilmesi kararı verilmiş, fakat savaş sırasında bu adamın adı dahi duyulmamıştır.

Viyana savunmasını bilfiil sevk ve idare etmiş olanlar Avusturya'nın tecrübeli Mareşali William von Rogendorf ile Pavia savaşı kahramanlarından Salm Kontu Nicholas isimli bir yüzbaşydı. Bunlar, çoğu profesyonel askerlerden oluşmak üzere, 16.000 kişilik bir savaş kuvveti seferber etmişlerdi. İspanyollar, gönüllü şövalyelerden oluşan müfrezeler, şehri muhafaza eden, yangınları söndürerek savaş hasarını tamir eden burahılar, bu kuvveti tamamlamakta idi. Dış surun içinde toprak bir tabya kurulmuş, nehir üzerindeki bütün gemiler batırılmış, bütün köprüler imha edilmeye hazır bir hale getirilmişti.

Süleyman, Viyana'da ilk defa olarak Almanlar'ın sevk ve idare ettikleri, disiplinini sağlamış oldukları iyi silahlandırılmış bir Hıristiyan kuvvetiyle karşılaşmaktaydı. Padişah'ın şehre yaklaşması çok süratli oldu. Ayın yirmi üçünde Türk atlıları Hıristiyanların dış mevzilerine girmeye başladılar. Ayın yirmi altısında atlılar, küçük Wiener ırmağının karşı kıyısında, Wiener Wald (Viyana Ormanı) boyuna çekilmiş oldukları halde Türk ordusunun ana kuvveti güney surunun karşısında ordugâh kurdu. Süleyman'ın Otağ-ı Hümayunu da seraskerin ordugâhının hemen arkasında, Kaertnertor'un karşısında idi.

Ayın yirmi yedisinde, ilk Türk filotillası, Pressbury'daki ateş hattını aşmayı başararak, Tuna üzerinde Viyana'ya ulaştı. Bu kuvvet şehirle nehrin kuzey kıyısı arasındaki irtibatı kesmek amacıyla kullanıldı. Daha kuzeyden de Avusturyalıların destek kuvvetleri gelmekte idi, fakat bunlar şehre fazla yaklaşamadılar. Bu arada, akıncılar da büyük bir süratle aşağı Avusturya'ya yayılmakta idiler.

Bu zamana kadar Salm ile Rogendorf da kuvvetlerini şehir surlarına içine çekmeyi başarmışlardı. Fakat askerleri bu durumda tutmak niyetinde değillerdi. Diğer taraftan, bu zamana kadar ya da bundan hemen kısa bir müddet sonra, Süleyman

da bir esirden Ferdinand'ın şehirde, ordusu başında olmadığını öğrenmişti. Fakat bu bilgiye güvenemiyordu.

Türkler Avusturyalılara selâmlarını gönderdiler: "Üç gün sonra sabah kahvaltımızı şehrinizin surları içinde yapacağız."

Şehir dışına gelir gelmez, Türk istihkâmcıları Kaertnertor suruna doğru siper sürmeye ve topları bu siperler içinden surların yakınına sevk etmeye başladılar. Savunmadakiler, şehrin bir bütün olarak kuşatılmayışına hayret ettikleri ve Türk ordugâhının sadece güney tarafında görülmesini şüphe ile karşıladıkları için dışarıya bir yürüyüş yapmaya ve Türk istihkâmcılarını temizleyerek bunların yapmış oldukları işi bozmaya karar verdiler.

Devam eden on iki günde ne tür olaylar yaşandığı gerek Süleyman'ın ruznamesinde, gerekse Viyanalıların kayıtlarında açıkça göze çarpmaktadır:

29 Eylül:

"Hıristiyanlar hücum ederlerse de süvari atlarınca çekilirler."

(Mahsurlar doğuda, Stuben kapısından, Weines Bach üzerinden, 2500 kişilik bir kuvvetle dışarıya yürüyüş yapmışlar, bir kavis çizerek Kaertnerter'e dönmüşler, bu arada, yolları üzerindeki siperleri tahrip etmişler, hatta İbrahim'i esir almalarına ramak kalmış, sonunda Weiner Wald'dan gelen Türk atlılarının karşı saldırısından da kurtulmayı başarmışlardı)

1 Ekim:

"Hafif oldukları sur civarına kadar yaklaştırılmaları gerekmiş olan. Türk toplarının bir kısmı ateşe başladılar."

2 Ekim:

"Semendire Beyi Mahmud Bey mahsurların bit hücumunu defeder. Onlardan otuzunu öldürür, onunu da esir eder."

(Esas hazırlık faaliyetinin başladığı Kaertnerter surunun iki lâğım açmaya girişildiği bu sırada, Türk askerleri, koruma sağlamak amacıyla arkebüz tüfekleriyle şiddetli ateş açmış bulunmaktadır. Ruznamede siperlerde Yenicilerin yaralan-

dıkları ve surlardan atılan güllerin Süleyman'ın yakınındaki çadırlara düştüğü kayıtlıdır. Avusturyalılar lâğımları keşfederler ve bunları çökertirler; fakat akabinde, kapıya doğru yeni lâğımların açılmasına başlanır. Salm Türklere bir haber gönderir: "*Kahvaltınız soğuyor.*")

6 Ekim:

"Mahsurların rücumu; beş yüz kişi telef oldu ki Köstendil Alay Beyi de bunların içindeydi."

(Bu Avusturyalıların büyük bir saldırısıdır. 8000 kişi nehir tarafından şehirden çıkmış ve Türklerin siper istihkâm ve hazırlıklarını tahrip amacıyla Viyana etrafında yarım daireden daha büyük bir kavis çizmiştir.

Fakat bu kez, Avusturyalılar karşı hücumla kısıtılarak Kaertnerter kapısı önünde mihlanır, en gerideki Avusturya alayları, dar geçitten içeri girmeyi başaramadığı için bozulur, biçilir. Mahsurlar bir daha çıkış yapmağı göze alamazlar.⁵²)

7 Ekim:

"Lâğımcıların ameliyatı ve top ateşi devam eder. Krallığın bütün aynı kalede müçtemi bulunduğu haber alındı."

8 Ekim:

"Hayli firarinin Osmanlı ordugâhına vürudu; paşa ve ağalar bağdeten hücum olunur endişesiyle bütün gece ayaküzeri kalırlar."

9 Ekim:

"İki lâğıma ateş verildi; iki gün faydasız hücum hususiyle Semendire Beyi tarafından muannidane hücum."

(Bu, surlarda elverişli gediği açarak orduyu şehir içine sokma amacıyla bir girişimdir. Bu hücumu hazır vaziyette karşılayan Avusturyalılar, gediklere yerleştirmek üzere ka-

---

Osmanlı kuvvetleri düşman askerlerini o kadar yakından takip etmişlerdi ki, bir an, onlarla birlikte şehre girecekleri zannedilmişti. Fakat gedik açılmış olmadığı gibi kapılar da kapanınca, merdiven kurmak isteyenler savunmacılar tarafından püskürtülmüştü.

laslar ve tahta kalkanlar hazırladıklarından, surlardaki gedikleri tutmayı başarırlar.)

10 Ekim:

“Veziriazam, huzur-u Padişahî'ye girer; çıkarken bütün ağalar refakatinde bulunur.”

(Süleyman, ruznamesine kaydetmemiş olmakla beraber, vüzerâ ve ümera ile yapılan bu Divanda Viyana'dan geri çekilmek ve İstanbul'a doğru bin kilometreden de fazla dönüş yoluna çıkmak emrini vermiştir. Artık sonbahar soğuğu adama-kıllı hissedilmeye başlamış, dönüş yolunda bakımı sağlanması şart olan hayati önem ve değerdeki atlar için yem bulabilmek meselesi, fazlasıyla zorlaşmıştır; etrafı talana gönderilmiş olan akıncılar da toplayabildikleri ganimetlerle dönmektedirler Süleyman, Rodos kuşatmasının boğuk, hastalıklı, aç geçen aylarını çok canlı bir şekilde hatırlamaktadır. Burada, Avrupa'nın merkezinde, yeniden aynı çeşit bir felâkete maruz kalmak tehlikesini göze almak niyetinde değildir. Anlaşılan ümeranın çoğu bu görüşe katılmışlar, buna karşılık İbrahim itiraz etmiş ve bazı beyler de yeni Seraskeri desteklemişlerdir. Bu Beyler savaş kumandanlarına özgü kanaati açıklamışlar, yani bir kere başlamış olan bir işin sonu getirilmesi gereğini ileri sürmüşlerdir. Gerçekten elde üstün kuvvet mevcuttur ve Viyana'nın eski tarz surlarının er geç tahribi sadece bir zaman meselesinden ibarettir. Herhâlde bu surların Rodos'un muazzam kale, burç ve tabyaları kadar karşı koymasına imkân yoktur. . . Bu çeşit düşünceler karşısında, çarpışmaya son vermeği tercih eden ümera da kolaylıkla yıkılabilecek olan dış surların içinde Viyanalıların topraktan bir tabya kurmuş olduklarını, şehirden gelen firarilerin Arşidüka'nın Viyana'da olmadığı konusunda yeterli bilgi vermiş bulduklarını, diğer taraftan, çok kısa bir zaman içinde kış bastırarak dönüş yolunda dağ geçitlerinin karla tıkanacağını, nehir üzerindeki “ince donanma”nın da tehlikeye maruz kalabileceğini ileri sürmüşler, aslında şimdi den gereğinden çok oyalanılmış olduğunu belirtmişlerdir.)

Süleyman geri çekilme kararı verir. Fakat bu gibi durumlarda genellikle olduğu gibi, iki zıt fikir arasında bir uzlaştırma denemesini de kabul etti: Geri çekilmeden önce son bir hücum daha denenecektir.

Muhtemelen, Divandaki vezirlere, ağalara Viyana'dan geri çekilme kararı alındığından bahsetmemeleri emri verilmiştir. Bununla beraber, ya haber dışarı sızmış ya da tecrübeli asker artık buraların terk edileceğini sezmiştir.

İki gün boyunca yeni lâğımlar sürülmeye devam edilir Arnavut alayları yeni, dar bir gedikten aşmak teşebbüsüne girişirler, iki yüz kişi kayıp verirler. Süleyman'la İbrahim kendilerini ayırt etmeye yarayan kavukları yerine başlarına yünlü külah geçirerek surları denetlemeye çıkarlar. Yeniçerilere yirmi duka kadar bahşiş ve duvarların altına ilk varan askere büyük bir zeamet ve terfi vaat edilir.⁵³

13 Ekimde bu son hücum denemesi de yapılır, fakat tam bir başarısızlıkla karşılaşır. Nicholas de Salm ve Rogendorf bu saldırıyı hazır durumda ve içi toprak ve taşla doldurulmuş şarap fiçilerinden oluşan bir engel üzerindeki topla karşılarlar. Profesyonel Alman askerleri mevzilerini korurlar. Diğer taraftan, hücum eden kuvvetler isteksizdir; beylerin, ağaların askeri (değnek ve) kılıç darbeleriyle cesaretlendirdiği görülmektedir. O gün öğleden sonra saat üçte son çabalar de nihayet bulur. Ordunun nasılsa geri çekileceğini bilen Türk askeri, kumandanlarıyla ilerlememektedir. Gece yarısı, çadırların ve götürülemeyen ağırlıkların yakıldığı Türk ordugâhından büyük alevler görülür.

Viyana surları içindeki mahsurlar öldürülen yaşlı esirlerin feryatlarını duyarlar. Gençlere esir olarak götürülmek üzere dokunulmamıştır.

---

⁵³ "Ordugâhta ilân olundu ki duvarların altına ilk varan otuz bin akçelik bir zeamet alacak, eğer öyle bir zeamete malik olup da sipahi derecesinde ise Subaşı olacak ve eğer Subaşı ise Sancak Beyliğine çıkarılacaktır."

RİCAT

Sevinç, içindeki Viyana'dan topların ve kilise çanlarının kesintisiz sesi duyuldu. Bu sesleri duyan İbrahim, bir esirden, Bayraktar Zedlitz'den bu gürültülerin anlamını sordu. Avusturyalı bunların "alâmet-i memnuniyet" olduğunu izah etti. (İbrahim, bu izahattan haz duyarak) bayraktara ipekli ve sırmalı bir elbise giydirdi ve Türkler ertesi günü geri çekilmeye başlayacakları için, esirlerin değiş tokuşunu düzenlemek üzere Zedlitz'i iade etti. Ne gariptir ki iade edilmiş olan Hıristiyan askerlerinin bazıları, Türkler kendilerine para vermiş olduklarından, bunlar da derhal bu paraları meyhanelerde harcamaya giriştiklerinden, esasen heyecan içindeki şehirde şüphe uyardırdılar. Bir süre bunlar âsi veya casus gibi, idam edilme tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Bunlara karşılık şehirden sadece üç Türk iade edildi.

Zedlitz'e şehre göndermesi için verilen bozuk İtalyanca ile, yazılmış mektupta İbrahim neden geri çekildiklerinin sebebini anlatmaktaydı: "Ben İbrahim Paşa (*Allah'ın inayetiyle, en büyük, en şanlı, en ziyade mağlûp olmaz İmparator olan Sultan Süleyman'ın Veziriazam ve mahrem ve müşavir: ben onun devletinin müdiri, kullarının sancak beylerinin reisi, ordularının serdari*) size asil ve merd zabitan!.. Malûmunuz

olsun ki biz sizin beldenizi almağa gelmedik: Arşüdükünüzü mağlup etmeye geldik; kendisini bulamadığımız içindir ki burada bu kadar gün kaybettik.”

Türklerin toplarını ve ağır malzemeyi Tuna'daki ince donanmaya yükledikleri ve karşılıklı olarak esirlerin değiştirilmesinden sonra, ordugâhlarını terk ettikleri görülmüş olmakla beraber, şehirde, Osmanlı ordusunun Wiener Wald arkasında bekleyip pusuya yatmış olduğu yolunda bir şüphe hüküm sürmekteydi. Bu şüphenin gerçek olup olmadığını öğrenebilmek amacıyla, Osmanlılar'ın iade etmiş oldukları esirlerin banları işkenceye tâbi tutuldular. Tabii ki, bunlar da, işkenceden kurtulmanın yolunu, bu şüphenin gerçekten yerinde olduğunu “itiraf” etmekte buldular.

Ertesi günü, 17 Ekimde, kar yağmaya başladı. (Keşfe sevk olunan) süvari birlikleri Türklerin hareket etmiş oldukları haberini getirdiler. Bunun üzerine şehri kahramanca savunmuş olan askerler, arkebuzcular, Landsknecht'ler zabitlerinin emirlerini hiçe sayarak kendilerine “üç misli ücret” verilmediği takdirde Viyana'yı talan edecekleri tehdidiyle şehri ellerine aldılar.

İşte böylelikle, şehrin resmî kumandanı Kont Palatine'in isminin bu göreve atandığından beri ilk defa olarak geçtiği görüldü. “Kumandan” Arşidük ile İmparator para toplar toplamaz “iki misli ücret” vermediği vaat etmek suretiyle askeri yatıştırdı.

Türk akıncılarının imparatorluğun her tarafındaki talanları üzüntüye sebep oldu. Ordunun sınır içinde kaldığı yirmi gün boyunca, süvari kâfileri geniş bir sahaya yayılmışlar; Ratisbon civarına ulaşmışlar, Inn Nehri sahillerine varmışlardı. Böylece Khalenberg eteğinde Lichtenstein Kasrına kadar “*bütün memleket büyük bir yangın yerine döndü.*”

Inn Nehri geçitleri John Starheinberg tarafından tutulmuştu. Buna karşılık, süratli akıncılar Brunn, Enzersdorf Baden ve Klosterneburg'u yerle bir etmişlerdi. Şurada, burada Alman askerleri korunaklı mevkilerde veya saraylarda kendilerini

koruyabilmiş, Tuna boyu birdenbire hareketli bir savaş alanı haline gelmiş, İstirya dağları tamamıyla tahrip edilmişti. Böylece, binlerce esir alınmış oldu. Kurbanların sayısına gelince, bunları saymak mümkün olmadı, fakat vakanüvisler bu rakamı on ile yirmi bin arasında tahmin ettiler.

Cologne'de basılan "Kısa Dünya Haberleri" 1529 yılı için "Almanlar bakımından en üzüntü verici, facia ile dolu bir sene. Türkler vahşice nüfuz ettiler." demektedir.

Bu felâketin sonunda, belki, Hobordancz ile onun tabii olduğu Ferdinand, Süleyman'ın bir sene önce vermiş olduğu vaadi, haklı olarak, hatırlamışlardır. Gerçekten Süleyman, vaat etmiş olduğu gibi, Ferdinand'ın barış şartı olarak talep ettiği yirmi yedi korunaklı mevki Macaristan'a iade etmiş, Ferdinand'ın yerine diğer bir hükümdar tahta geçirmiş ve Avusturya'yı bizzat ziyaret etmişti. Padişah Viyana'ya girebilmek, askerini şehre salıvermek için de on dört gün uğraşmıştı.

Süleyman'ın Viyana'dan geri çevrilişi, İbrahim'in de kabul ettiği gibi, sadece iki adamın: Nicholas de Salm ile William von Rogendorf'un ustalık ve cesareti sayesinde olmuştu. Bununla beraber, Süleyman yenilmişti. On yedi seneden beri muzaffer olan Osmanlı orduları durdurulmuştu. Süleyman'ın aslında Viyana savaşına büyük bir önem vermiş olduğu şüphelidir. Bununla beraber, Selim'in oğlu Süleyman sıfatıyla, itibarına vurulan bu darbeyi bütün acılığıyla hissetmiş olduğu kesindir.

Padişah Yeniçerilere vaat ettiği mükâfatı dağıttı "Venedik Doçu'nun oğlu (Gritti)"ye de iki bin altın ihsan etti. Sonra, Macar ileri gelenleriyle birlikte Gritti'yi Johnny'ye yahut Zapolya'ya taktıkları isimle "Yanus" a Macaristan'ın demir tacını giydirmek üzere (Budin'e) yolladı. Bundan sonra da ordu yaklaşmakta olan kışın önünde, hızla anayurda doğru yol aldı.

Viyana'da olaylara büyük bir önem vermez görünen ruznamede, dağ geçitleri taşma halindeki nehirler üzerinden, karın ve dolunun kamçısı altında aşılacak bin kilometrelik yürüyüş boyunca üzüntü ve ıstırap belirtileri göstermektedir: "Buğün dahi ordu hayli eşya (ve hususiyle Veziriazam eşyasını)

kaybeyler. Birçok at bataklıkta bırakılır; birçok da insan telef olur. Hüdavendigâr Çavuş Basıya ve Çaşnigir Başuya gazap ederek zeametlerini (beş bin akçeye) indirir; birçok asker açlıktan ölür. Hızlı gidiş. Gene yük hayvanatı zayi olur. Arpanın okkası yüz yetmiş akçeye kadar satılır. Hızlı gidiş; hayvanatta telefât devam eder. Tuna geçilirken gene birçok eşya zayi olur. Yağmur şiddetle yağar. Kesretli kar.”

Ordu, ayrı ayrı yollar kat etmek üzere birçok kollara bölünmüş olmakla beraber, bir kere Tuna geride bırakıldıktan sonra, Süleyman Yeniçerilerle beraber kaldı. Ruznamedeki satırlar arasında saklı anlamı okumaya çalışırsak. Padişahın kumanda kademelerindeki ümeraya gazap ettiğini, neferlere hububat dağıttırıldığını, bu muazzam kabileyi sürekli olarak cesaretlendirerek nihayet Aralık ayı ortalarında sağ salim İstanbul'a ulaştırmış olduğunu görürüz.

Tıpkı Rodos'tan sonra olduğu gibi, kış ortasındaki bu Balkanlar üzerinden dönüş de Süleyman'da silinmez izler bıraktı. Rodos'tan sonra Süleyman artık savaşın kullanışlı bir silah olmadığı kanaatine varmıştı; Viyana geri çekilmesinden sonra Süleyman savaş tantanasına adeta isyan etti.

Nitekim bundan sonra Süleyman askerlerini bir tek defa daha bir şehrin uzun sürebilecek kuşatmasına bizzat sevketti. Bu tek teşebbüsü ise ölümü sırasına denk geldi...

Viyana'ya saldırı Avrupa saraylarını, başka hiçbir şeyin başaramayacağı derecede tahrik etti, coşturdu. Luther "Türk dehşetinden" kurtulabilmek uğrunda dua etti. Papalık aleyhine giriştiği tartışmadan vazgeçen ıslahatçı, sanki görevi bu imiş gibi De Bello Turcica'yı yazarak Türklerin Tanrının baş düşmanı olduklarını kabul ve beyan etti.

V. Charles yeni yeni gelişen imparatorluğun Alman kısımlarını dokuz seneden beri ilk defa olarak ziyaret ettiği zaman, Süleyman Viyana'dan ayrılalı birkaç ay geçmişti. Şehri savunmuş olan askere Viyana'nın "fidye-i necat"ım⁵⁴ ödedik-

---

⁵⁴ Kurtuluş bedelini

ten sonra imparator ayrıca Avusturya eyaletlerinin, ortalığı kasıp kavuran Türk akıncılarına ödemiş oldukları fiyatın ağırlığını da öğrendi. Charles daha henüz Bologna'da Papa tarafından imparator olarak taçlandırılmıştı. Bu bakımdan, kendisinden Hıristiyanlık âleminin koruyucusu rolünü oynaması beklenmekte, Hıristiyanlık âleminin bu bölgesinde ise Türklerin bir sonraki sene tekrar dönmeleri de neredeyse kesin olarak beklenmekteydi.

Habsburglar'ın bu en büyüğünü arkasında, baş düşmanı I. François, Charles'e karşı Luther'in reformasyon (ıslahat) hareketini destekleyen Alman prensleri grubuna para gönderdi. Hatta François Türkler'in Macaristan'ın doğusundaki dostları Zapolya ile de bir ittifak akdine de çağırды. Bu arada ise Ferdinand Süleyman'a karşı savaşa girişmek ve bu savaşı Macaristan'a nakletmek amacıyla kardeşinden sürekli olarak para ve asker talep etmekteydi. (O esnada Ferdinand'a yeni bir unvan verilmişti: "Romalılar Kralı."). Islahat hareketi ise gittikçe yayılmakta idi. Bavyera'da Wittelsbchlar açık açık Zapolya'nın zaferi uğrunda dua ediyorlardı.

Böylece aslında başı dertte olan Charles, sorunlarının tek çaresini açıkça bir surette görmekteydi: İmparator, ıslahatçıların kuvvetleriyle herhangi bir anlaşmaya varmasına imkân olmadığı için, Türklerle bir anlaşma sağlamak zorundaydı.

Böylece, 1530 Avrupa'sı, Viyana galibiyetinin her çeşit resmi belge ve deliline göre, yenilgisi sabit olan bir adamı barış tekliflerinde bulunmak üzere sefaret heyeti gönderilmesi gibi, garip bir manzaraya şahit oldu. Bununla beraber, Charles akıllıca hareket etmekte idi. Fakat Türkler'in gözünde barış talebinde bulunduğu takdirde, Hıristiyan âleminin koruyucusu olmak sıfatıyla, ne yazık ki, itibarı azalacaktı. Bu düşünce ile elçilik heyeti Ferdinand adına gönderildi. Fakat Habsburg kardeşlerin bu küçüğü, en nazik anda en yanlış hareketi yapmak gibi hayret verici bir özelliğe sahipti Nitekim elçilerine Ferdinand'ın barış şartlarını bildirirken yalnızca ve yalnızca Almanca konuşmak talimatını verdi. Bu şartlar şunlardan iba-

retti: Ferdinand'ın Macaristan Kralı olarak tanınması (halen Zapolya adına bir Türk garnizonunun savunmakta olduğu) Buda'nın ve diğer büyük Macar şehirlerinin iadesi, buna karşılık, Ferdinand'ın memurları İbrahim'e rüşvet teklif edecekler, Süleyman'a da bir tür "tazminat" ödeyeceklerdi.

Habsburg Kardeşlerin büyüğünün bütün gaye ve maksadını tamamıyla mahvetmek, Türkleri de gazaba getirmek, için bundan daha hesapsız hareket etmeye imkân tasavvur edilemezdi. Türkler Romalılar Kralı için o sıralarda yepyeni bir hitap şekli kabul etmişlerdi: kısaca Ferdinand.

Ferdinand'ın sözcüleri ehlileştirilmiş, kükreyen aslanlar ve tam takım halinde dizilmiş Yeniçeri ihtiram kıtası arasından geçirilerek kabul olundular. İbrahim, bu görüşmede konuşma ustalığının bir örneğini gösterdi; gülerek:

"Efendileriniz olan İspanya Kralı ile Ferdinand'ın Papa ile barışa vardıklarını söylüyorsunuz," dedi. "Ordularınız Roma şehirlerini tahrip ve Papayı esir etmiş oldukları için bu anlaşma bizlere iddia ettiğiniz kadar hilesiz görünmüyor. Macaristan Kralı olmak hevesine kapılan Ferdinand'a gelince, onu Budin'de aradıksa da bulamadık. Bir devlete payitaht olmaya değer gördüğümüz güzel Viyana şehri önüne gittik. Orada da şehrin Arşidükünü bulamadık. Efendim, Saadetlû Padişahım ziyaretinden bir hatıra ve nişane bırakmak maksadıyla hisarları biraz tahrip eyledi. Biz Avusturya'ya memleketi fetih için değil, ancak biraz keş-ü güzar için geldik. Asıl İmparatorun göstermek için Almanya toprağına akıncılar salıverdik. Ferdinand kendini acaba nerelerde saklar ki? Macaristan'a dönecektir diyorsuz. Lâkin Bavyeralılar emsali kendi askeri dahi Ferdinand'ı ana takip etmek istemiyorlar Kral olarak Zapolya'yı tercih ediyorlar. Hayır, hayır! Ferdinand yeteri kadar hile ve hudaya vakıftır ama kral olabilmek için gerekli niteliklere sahip değildir. Sözünü tutmak bilmeyen bir adam Kral olabilir mi?"

Charles'la bir anlaşmaya varmağı özel olarak arzulamakla beraber Süleyman, John Zapolya'yı feda veya Budin'i terk et-

meye razı olmadı. Ona göre Macarlar Habsburg hanedanına ait değillerdi. Artık Süleyman'ın bu konuda herhangi bir iddia dinlemesine imkân yoktu.

Bu barış elçilerinin en garip özelliği, Avrupalılar'ın Süleyman'ın ahdini elde etmeye çalışmış olmalarıdır. Zira böyle bir söz alındığı takdirde barışın teminat altına gireceği her yerde biliniyordu. En önemli noktada gerek Süleyman'ın, gerekse Charles'ın her ikisinin birden, kaçınmaya çalıştıkları halde savaşa sürüklenmiş olmalarıdır, Böylece iki hükümdara zoraki kabul ettirilmiş olan düello, Charles'ın Türk akınlarıyla dehşete verilmiş olan bir sahil civarındaki bir İspanyol manastırında ölmesine kadar devam etmiştir.

Habsburglar'ın elçilik heyetinin önemli bir etkisi oldu: Türk Sultanı'nın itibarı yeniden yükseldi. Zira Viyana'dan sonra barış talebinde bulunanlar Habsburglar olmuş ve bu talepleri de reddedilmişti.

Osmanlı Sultanı'nın Avrupa seferlerinden ailesine ve kendi tebaasına dönmekten memnun olduğu açıktı. Süleyman. Moğaç'tan sonra üç sene barış içinde yaşamış olduğu gibi, Viyana'dan sonra da aynı hareket tarzını tekrarlayarak Avrupalıları hayrete düşürdü. Gerçekten, hiç de iyi bir etki bırakmamış olan Hobordancz'a bir zamanlar İbrahim: "*İki Cihan Hükümdarının senden gayri daha pek çok mühim işleri vardır*" dediği zaman, gerçekten çok uzaklaşmamıştı.

1530 yazının başlarında, erguvanların, manolyaların Boğaziçi'ni renk alevlerine boğduğu sırada, Süleyman, yine İstanbul'da ikinci düğün eğlencelerini tertipleledi. Bu defa, Padişah yahut İbrahim Avrupalıların gülünç bulmalarına karşılık Türkler'in zevkini okşayan gösteriler tasarladı. Budin sarayından getirilen heykeller, zafer alâmetleri, savaş ganimetleri At meydanında sergilendi.

Altın bir tören tahtı üzerine oturan Süleyman'a arz edilen hediyeler bir hayli kıymetli idi. Aynı zamanda, bunların çokluğunu, Mısırın eşyaları, Suriye'den Şam'ın ipekleri, Musul tezgâhlarının muslini, ayrıca gümüş tabaklar, billûr kadehler.

lacivert taştan kâseler, mücevherle dolu atlaslar gibi Sultanın memleketinin ürünleri, nadide işleri oluşturmakta idi.

Ayrıca dış ülkelerden gelen benzersiz hediyeler de vardı: Süleyman'ın çok sevdiği Çin porseleni gibi, Moskova'dan, Kırım Tatarları, Türkmenlerden, Habeşistan'dan köleler gibi.

Düğünün her günü seyirci kalabalığına ayrı bir manzara, ayrı bir eğlence gösterildi. Savaş oyunlarında ahşap kulelere hücumlar gerçekleştirildi, Memlûklar, Türk atlıları maharetler gösterdiler; cambazlar Dikilitaş üzerine tırmanarak Dikilitaş ile At meydanındaki sütun arasında uzatılan bir ip üzerinde hünerlerini sergilediler. Hırvatların gaydalarından, Yeniçerilerin davul, zurna, zillerinden müzikler meydanı doldurdu.

Düğün günlerinden birinde Pîrî Paşa'yı da bahçesinden alıp şimdi artık hayatının tam olgunluk çağına ulaşmış olan sultanın yanına oturtular. Süleyman eski Veziriazamına.

“Ne dersin Pîrî Paşa?” diye sordu “On yıl önce izhah ettiğin ümit gerçekleşti mi?”

Yaşlı münzevi bu kalabalık, bu muazzam servet ve ihtişam manzarası karşısında şaşkıncı:

“Rabbim rahmet eyleye, Pederiniz Sultan Selim Han'ın ordugâhlarında, konaklarında bu derece ihtişam mevcut değildi. Fevkalâde. Siz, Devletlû Padişahım, burada bütün cihandan hediye kabul buyuruyor, karşılığında da bütün cihana ihsanlar bağışlıyorsunuz.”

İhtiyar vezirin zayıf gözleri gölgelik üzerinde “direklerde dalgalanan oldukça değerli kumaştan sancakların renklerini, yanı başında oturduğu “Taht-üs Sade”nin altına serili atlasın altunî şaşaasını görebiliyordu. Müslümanların dini renkleri yeşil, Sultan kaftanının beyazı, Yeniçerilerin mavi ve sarısı, sipahi şalvarlarının kırmızısı Hıristiyan olsun, Yahudi olsun bütün yabancılara yasak olduğu için değişmez, iç kapayıcı elbiseleriyle ötede bir köşede oturmuş olan iki yabancıyı görememişti.

Fakat Süleyman, düğünündeki yabancılar topu topu iki kişiden, Luigi Ciritti ile Mocenigo'dan ibaret olduğu için onları derhal fark etti. Hâlbuki Padişah, I. François ile Şanlı Cumhuriğun Doçunu şahsen davet etmişti.⁵⁵ François özür dilemiş ve Kutsal Kudüs'e hacca gideceği zaman Büyük Sultan'ın sarayını da ziyaret edeceğini vaat etmişti. (François bu vadini tutmamıştır.) Doç'a gelince, Luigi'nin gayri meşru babası olan Andrea Gritti, olağanüstü elçisi Mocenigo'yu yollayarak hediyeler sunmuştu. Kendisinden yardım veya ittifak talep etmelerine rağmen, Avrupa'ya hükmeden prenslerden hiçbirinin davetini kabul etmek arzusunu göstermemiş olması Süleyman'ın gururuna dokundu. Demek oluyor ki aslında onu kendi aralarına katmak istemiyorlardı. Padişah bunun sebebini tahmin etmekte idi. Onların gözünde kendisi dinsiz sayılıyor, tek başına kalıyordu. Peygamber'in telkinlerini ve dolayısıyla onların kanaatine Şeytanın bütün hile ve aldatmacalarını Muhteşem Türk, yani kendisi temsil etmekte idi. Bu durum karşısında Süleyman, kendisini birçok Hıristiyanlarla yaptığı gibi François'nin yahut Charles'ın de bir Müslüman'la yüz yüze konuşup konuşmadığını, merak etmekten kendini alamadı. Süleyman, gözlerini kaldırarak Marmara'nın mavi suları üzerinde dalgalanan yelkenleri seyretti. Üç direkli Yunan balıkçı gemileri limana giriyor, çocukların yüzdükleri süratli kayıkların geçtikleri tarafta Venedik kalyonları demir atmış bekliyor, bütün bu yabancı bayraklı gemiler Süleyman'ın denizlerinde, kendi kara sularında imiş gibi güven içinde yüzüyorlardı. Sultan'ın yanı başında cübbeli Müftü, gözlerini kapamış, bir Kuran hafızının ferahlatıcı sesini dinliyordu. Bu ses musikileşerek vecd içinde yükseliyor, bütün meydanı çınlatıyordu. Harcadığı çabanın büyüklüğünden kan ter içinde kalan genç hafız göbeği üzerinde

---

⁵⁵ Padişahın oğullarından dördünün sünneti için yapılan bu şenliklere, Hamner'in ifadesine göre, sadece Venedik Doçu davet edilmiş, üstelik ona da düğüne yetişebilmesi için yeterli süre verilmemiştir. François'nin çağrıldığına dair ise bir bilgi yoktur.

kavuşturmuş olduğu ellerini kaldırdı; sonra göğsünü tuttu, dizleri bükülerek düştü, sesi kesildi.

Macenigo, hayretle, yavaşça:

“Allah aşkına, dedi, ne oldu? Birisi bıçak mı attı?”

Gritti başını salladı:

“Çok fazla gayret sarf ediyordu,” cevabını verdi. “Zavallı genç, bugün yeterli ses titizliğine sahip olabilmek için belki dün gece hiçbir şey yememiştir.”

Anlaşılan Gritti, İbrahim’e hizmetlerine karşılık bol ve zengin mükâfatlar elde etmenin yolunu bulmuştu. İbrahim’e gelince, o da eli altına gelen her muamele ve işten altın çıkarmak özelliğine sahip gibi görünüyordu. Bu serveti İbrahim, özel kıyafetli uşak ve kölelerle, muhteşem ahırlarlar, mücevher ve altınla bezenmiş eğerler, Süleyman’ın kaftanlarını hemen aynen taklit eden süslü elbiselerle gösteriyordu (Gritti misafirine: “Efendimiz ondan hiçbir şey esirgemez, hiçbir isteğini reddetmez!” demişti). Gritti ise malikânesini büyütmüş, en değerli taşlardan en pahalılarından oluşan koleksiyonunu genişletmişti. Bu koleksiyon bir kemer kesesine sığabilecek ve dünyanın herhangi bir mücevher piyasasında kapaşa kapaşa satılabilecek bir servetti.

O sıradaki nüfuzuna rağmen Doç’un gayri meşru oğlu; Venediklilerle Türkler arasında bir aracı olarak hizmet etmek suretiyle, her geçen yıl şansını biraz daha zorlamakta olduğu kanaatinde idi. Kendi kendine mırıldanır gibi:

“Dervişler raks ediyorlar, terennüm ediyorlar,” dedi. “Hiç olmazsa keyifleri istediği zaman coşuyorlar. Yüksek zatlara bunların hareketlerindeki haddini aşmayı fark ettiler mi?”

Daha ziyade sessizlikleri dikkati çekmişti. Camilerde iken bu adamlara bir düşünce illeti gibi sessizlik çöküyor.

Sessizlik düşüncenin hummalı ateşini gizleyebilir. Bir panter dahi, avının üzerine atılmaya kadar gayet sessizce hareket eder. Tıpkı anıran eşek gibi, tamamıyla tehlikesiz olan da gürtlü adamdır. Türkler’in yaptıkları her yenisi eskilerinden

bir kat daha görkemli olan camileri, renkli camlarından sızan ışığın loşluğu içinde kubbelerin altın dairesine yükselen muazzam sütunlarıyla, sanki taştan bir ibadete, bir evvelkinden daha gür sesle okunan bir duaya benzemiyor mu?

Söyleneni nezaketle tasdik eden Mocenigo hayretle düşünmekten kendini alamadı. Türklerin sadece ölümler ve ibadet için muazzam binalar inşa etmeleri ona garip görünüyordu. “Acaba ölüye mi tapıyorlar ki, dünyadan göçenlere bu derece ihtimamla hizmet ediyorlar?” diye düşündü. Fakat o anda onu asıl ilgilendiren konu, bu tasavvufa meraklı Türklerin Venedik ithalâtına yüzde onluk bir vergi bindirmiş olmalarıydı. Zira aynı derecede şöhretli Cornarolar, Gritti’ler gibi Mocenigo’lar da Venedik’te siyaset kadar ticaret işleriyle de fazlasıyla ilgilidiler. Olağanüstü elçiyi en çok tedirgin eden konu ise Paris’ten aldıkları en son teklif meselesinde Gritti’nin hiç de iyimser görünmemesiydi. Oysa François, Şanlı Cumhuriyeti Habsburglar’a karşı bir ittifak anlaşmasını teşvik etmiş ve bu durumda, kendi aracılığıyla Türklerin de iyi niyetlerinin elde edilebileceğini tahmin etmişti Fransa Kralı, bu teminata, bir zamanlar Mocenigolar’ın mülk edinmiş oldukları Cremona şehrini de eklemekte idi. Cremona ve Po vadisi... Bunlar insanı fazlasıyla tahrik eden bedellerdi. Tahrik eden ve aynı zamanda alması güvenli olan ücretler... Bununla birlikte Gritti’nin anlaşılmaz kafası bu ittifakta tehlike görüyordu. Zira ona göre Türkler sözde göklere çıkardıkları François’ye güven duymamakta, alaylarına hedef aldıkları Charles’ı ise takdir etmekte idiler. Tabii ki imparator ile Türkler arasında bir barış anlaşması, Venedik Fransız ittifakını bir faciaya çevirecekti.

Gritti birdenbire:

“Biz Venedikliler’in de ölümlere tapmak alışkanlığımız yok mu?”

Diye sordu.

“Saraylarımız, debdebeli törenlerimiz, tablolarımız. Bunlar hep diriltmek amacıyla olduğumuz ölümlerin hatıraları uğruna değil mi? Fakat acaba tarihe karışmış, kaybolmuş bir kuvveti

geri getirebilir miyiz? İşi tüccarlığa dökmüş olan, gemileriyle oradan oraya mal nakletmekle uğraşan bizlerin, bunu başarmamıza olanak var mı?”

Sonra, ani bir hassaslıkla, âdeta bağırdı;

“Biz bundan böyle sadece Venedikli ve tüccar olarak kalmalıyız. Başka bir şey olabilmemize imkân yok.”

Elçi sesini çıkarmadı. Sığınmacının bir sonraki savaşta Venedik'in tarafsızlığını temin etmeye çalıştığını fark etmişti. Kısaca:

“Başka bir şey olamaz mıyız?” dedi. “Bab-ı âli tercümanının ağzından çıkan bu sözler benim kulağıma garip geliyor.”

Gritti hiddetinden sapsarı kesildi, fakat misafirinin yüzündeki tebessümü fark ederek kendini tuttu. Ağır bir eda ile:

“Şu halde, dedi, yüksek zatınız benim ağzımdan başka bir söz daha işitsinler: Cumhuriyetimiz ne olursa olsun, Türklerle savaşa sürüklenmemelidir.

Mocenigo başıyla onayladı. Cumhuriyet ile Sultan arasındaki herhangi bir mücadelenin buralarda kesesini mükemmel şekilde doldurmakla meşgul olan Luigi Gritti'nin tam anlamıyla düşüşüne yol açacağını pekâlâ biliyordu.

“Bu uyarınızı şanlı pederinize ulaştırmaktan şeref duyacağım,” dedi. “Allah aşkına, Sultanımızın iradesine karşı koyacak kadar deli mi sanıyorsunuz bizi.”

Sonra, içinde suskun, yakışıklı bir adamın, bayılan genç hafızın ayılmasını ve “dinsiz”lerin duasına devam etmesini sabırla beklemekte olduğu garip manzaralı çadırı bir an merakla süzdü.

“Pederinize Süleyman'dan ve onun ihtişamından bahsedeceğim,” dedi.

Gritti, Mocenigo ile birlikte Venedik rıhtımlarına doğru yola çıkmayı istemişti. O zamana kadar bir çeyrek milyon duka altını değerinde mücevher toparlamıştı. Daha fazla bir şeye ihtiyacı yoktu. Fakat o gün, habasının elçisinin kendisine karşı

gösterdiği hor görü ve hakaret, bu arzusunu yerine getirmeye imkân bırakmadı.

Genç hafızın sesiyle tekrar Kur'an-ı Kerimden ayetler duyuldu.

“Kendi dillerinizin uydurmasıyla Allah'a karşı yalan uydurarak (bu helaldir, bu haramdır) demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uyduranlar felah bulmaz.”

Bu ses Süleyman'ın düşüncesini çekti. Padişah bu sözleri olduğu kadar yanı başında oturan Müftüsünün düşüncelerini de anlıyor, bunları paylaşıyordu. Nitekim sözleri başka davranışları başka olan Avrupalılardan uzak oturmasına karşılık, kendi vüzera, ümera ve ulemasından ayrılmamış, onları tahtının yanında tutmuştu. İbrahim'in de yardımıyla, tebaasının en seçkinlerini Avrupa toplumunun içine sokabilmek için ne kadar çok çalışmıştı. Fakat bu topluluk, bu kardeşlik nerede idi?

Hiçbir belirti göstermemekle beraber, ağır düşünceli Osmanoğlu, kendisine sadece savaşçı sözler veya ticaret ve çıkar teklifleriyle gelen Avrupalılar'a karşı güvenini yavaş yavaş kaybetmekte idi. Süleyman dostlarının taleplerini kolaylıkla kabul ederdi. Fakat bunlar onun gerçek dostları mıydı? Hatta İbrahim'e dahi tam bir güven besleyebilir miydi?

Evet, hiç belli etmedi, fakat o andan itibaren Süleyman bütün güvenini, kendisi de aslen Avrupalı kanından olan tek bir kadına verdi.

ÜÇ MASUM RUHUN SONU

Süleyman'ın düğününün bahanesi, Rokselana'nın yavaş yavaş çocukluktan erkeklığe intikal etmekte olan iki oğlunun; Selim ve Bayezid'in sünnet edilmeleriydi. Bu düğün günlerinde iki şehzade babalarının yanında bulunmuşlar ve halkın Tebriz ve hürmetine vesile olmuşlardı.

Bundan sonra gelenek çocukların, eski sarayda, haremde mürebbiyelerine emanet edilmelerini gerektirmekte idi. Burada çocuklar Valide Sultan'ın bahçesindeki havuzun kıyısında oynamaya devam ettiler. Ölüm döşeginde olmakla beraber, Süleyman'ın annesi halen kadınlar âlemini hükmü altında tutmakta idi. Etrafı altın işlemeli, kadife örtülü yatağında kalmaya mahkûm olmasına rağmen Hafize Sultan her gün Kızlar ağasına, Kâhya Kadına, Hazinedar Ustaya talimat vermeye devam ediyordu. Rokselana'yı hemen hiç görmüyordu. Bununla beraber Rus kadınının iki oğlu hakkında kendi kendine bir kanaat edinmişti: "Selim kuşları kireçle ökseliyor, içten pazarlıklı, birçok şeyleri benden gizliyor. Çelimsiz, fakat tombalak, sessiz, fakat iradesi kuvvetli bir çocuk."

Ölümün yaklaştığını hisseden Hafise, Süleyman'la açık açığına konuşmaya cesaret etti:

“Bu çocuk gerek görünüş olarak, gerekse tavırlarıyla annesi Haseki Hürrem’e benzemektedir. Oysa Bayezid hem merhametli, hem de zeki bir şehzadedir. Görünüş olarak da, ruhen de senin timsalindir.”

Süleyman her zaman olduğu gibi, bu defa da annesinin sözlerini itirazsız dinledi, sonra, kısaca:

“Cennet annelerin ayaklarının altındadır,” dedi.

Bu cevaba rağmen Hafise söyleyeceğinden dönmedi:

“Öyledir, fakat annenin keskin dilini de zikretmiyorsun. Herhâlde ben seni uyarırım. Sözlerimi unutmayasın. Bayezid’e güven. Selime müşfik ol, özellikle şimdi olduğu gibi senden sakınmamasına özen göster. Fakat ona hiçbir zaman güvenme!”

Hafise, görünüşe göre Süleyman’ın oğullarının herhangi bir şekilde zarar görmeden büyüyeceklerini farz etmekte idi. Şehzadelerin en büyüğü ve kendisinin de en sevdiği Mustafa yetiştirilmek üzere haremden çıkarılmış olduğu için, Valide Sultan ondan bahsetmemişti.

Hafise Sultan da, Süleyman da Gülbahar’ın oğlunun halk tarafından gün geçtikçe daha fazla sevildiğini biliyorlardı. Mustafa nadiren kitap açmaya lüzum hisseder, büyükleriyle konuşmayı kitaba tercih eder ve kolaylıkla dost kazanırdı. Gerek kılıç kullanmakta, gerek ata binmekte, gerekse denize duyduğu çekimde babasının yapısını almıştı. Genç şehzadenin cirit oyunundan konağına genellikle yaralı döndüğü görülüyordu. Uzun boylu, faal, hareketli bir genç olan Mustafa, yaralanmaktan asla çekinmezdi. Mustafa’ya mantık, felsefe öğreten ulema Şehzadenin Osmanoğulları’na özgü sağlamlık, direnç ve teşkilât anlarında önderlik vasıflarına sahip bulunduğunu bildirmekte idiler.

Mustafa’ya da, tahta çıkmadan önce Süleyman’ın idare ettiği Manisa vilâyetinin verilmiş olması, Hafise’yi memnun etmişti. Valide Sultan bunu, gelenek gereği olduğu kadar Süleyman’ın da kararıyla Mustafa’nın kesin surette babasının varis

ve halefi olacağı şeklinde yorumladı. Zira o zamana kadar hiçbir şey veya hiç kimse Sultan'ın kararını değiştirmeyi başaramamış değildi.

Rokselana'nın en küçük oğlu, bir gölge gibi, Mustafa'nın Manisa'daki sarayıyla İstanbul'daki saray arasında mekik dokudu. Hastalıklı ve kambur olan en küçük Şehzade Cihangir, sağlıklı, gülbüz Mustafa'ya adeta hastalıklı bir bağlılıkla bağlıydı. Ayrıca, bütün şehzadeleri arasında Süleyman da en çok onu severdi.

Nihayet günün birinde Valide Sultan öldü. Süleyman, bağı açık siyah elbise giyerek, oruç tutarak, saraydaki muhteşem halıların kaldırılmasını, süslerin, bezemelerin duvarlarda ters çevrilmesini emretti ve üç gün yası tuttu. O günlerde şehrin sokaklarında mızıkaya duyulmadı.

Annesi öldüğünde Süleyman otuz dokuz yaşında ve kuvvetinin en doruğunda idi. Rokselana'ya öylesine kendini kaptırmıştı ki, aile yuvasının haremindeki büyük değişikliğin belki farkına dahi varmadı. Bir kere, annesi nazik yumuşak başlı Pîrî Paşa ve düşüncesiz Gülbahar'la birlikte eski örf ve âdata bağlı kalan üç kişinin Süleyman'ın yakınında kalan sonuncu uzvuydu. İkinci olarak Gülbahar'ın gelip haremde Valide Sultan konumunu alması gerekmekte idi; fakat Haseki Sultan Manisa'da, Mustafa ile beraber kalmağı tercih etmişti. Bu durumda Süleyman diğer iki yakınının, dinamik İbrahim ile kurnaz Rokselana'nın refakatinde kalmış oluyordu.

Dış görünüşte, Rus kadını Süleyman'a tesir etmek veya Paşahın ilk aşkı Gülbahar'ın konumunun üstünlüğünü tartışma konusu yapmak yolunda hiçbir çaba sarf etmedi. Böylelikle Rokselana Mustafa'nın tahta geçmesini doğal olarak karşılıyor, kabul ediyor görünüyordu. Ne de olsa, Süleyman çabuk etki altında kalmakla beraber, hak, adalet konularında taş gibi sertti, duygularına kapılmazdı. Zenci Kızılarağasının ve kafaları işleyen diğer harem erkânının hayretlerini çekmekle beraber, Rokselana kendi oğullarına karşı hemen hiç ilgi göstermedi kendini Süleyman'a adadı.

Böylece, Roxselana, bazen alaylara, cuma namazına giderken Süleyman'ın atını kapalı arabasında takip etmek, bazen çok sevdiği deniz gezilerinde Padişaha kılık değiştirerek eşlik etmek suretiyle, yavaş yavaş kapalı haremden efendisinin yanında dışarı çıkmayı başardı. Süratli Hünkâr kayığının yanları kapalı gölgesi altında, Hürrem'in yanında otururken Süleyman, kavuğunun tülbent uçlarını alnına düşürür, böylece, yan yana Kâğıthane'ye, ya da karşıya Çamlıca'nın servili mezarlıkları tarafına geçerlerdi.

Haremin içinde de bir değişiklik göze çarpıyordu. Yeni bir cariye o sırada nadiren de olsa Sultanın gözüne çarptı mı, Rokselana büyük bir hiddet gösteriyordu. Bununla birlikte Haseki Hürrem, böyle cazip ve güzel bir kızı hemen kendi hizmetine almanın ve böylelikle Süleyman'ın bu kızı sadece kendi yanında görmesinin kolayını bulurdu. Bu durumda, gün geçtikçe Kızlarağası, efendisinin artık başka bir kadından hoşlanmadığına hükmetmeye başlamıştı.

O zamana kadar bu dışarıya kapalı âlemin her bireyi üzerinde Hafise Sultan hâkim olmuştu. Şimdi ise artık haremden hâkim bir kimse yoktu. Rokselana, İkinci kadın olduğu için, Padişahın hakiki gözdesi olsa dahi, ancak Süleyman izin verdikçe hüküm sahibi olabilirdi.

Süleyman diğer kadınlarını yanına çağırmadığı için, kendi dairelerinde misafir gibi kaldılar. Sultanın huzuruna seçilenlere has süslü, kıymetli taşlarla bezeli elbiselerini giymeye devam ettiler. Rokselana bunlardan hoşlanmadığı için bunların harem içinde dostları yoktu. Bazen, sanki şefkat gösteriyormuş gibi, bunları takdire, mükâfata lâyık ağalara, sipahilere, saray bostancılarına hediye ettirmek Rus kadını için işten bile değildi.

Bu gibi hallerde ise Rokselana Süleyman'a haremden kendi mevkiinin de tahammül edilemeyecek bir durum aldığını hatırlatmayı ihmal etmiyordu. Diğerleri evlendiriliyor, kendilerine has ayrıcalıklar, mülkler ediniyorlardı. Kendisi ise, bîlül Sultanın zevcesi olmakla beraber, kendi, hizmetkârlarının go-

zünde dahi, bir cariyeden farksızdı. Bu adaletsizlik değil miydi?

Haremde Rokselana hakkındaki dedikoduları yakından takip etmeye başlamış olan gözleri açık Venedikliler, Rus kadınının Süleyman üzerindeki etkisini gözden kaçırmadılar. “Padişah Rokselana’yı o kadar çok seviyor, ona o kadar güveniyor ki bu durum halkı şaşırtıyor. Söylendiğine göre Rokselana Padişahı büyülüyormuş. Bu yüzden gerek ordu ve gerekse ümera Rokselana’dan ve şehzadelerinden nefret ediyorlar. Fakat Padişahın kadınına gösterdiği ilginin büyüklüğünü düşünerek kimse itiraz etmeye cesaret bulamıyor.” Geleneksel olarak, altı nesilden beri Osmanlı sultanlarından hiçbirisi nikâhlı kadın almış değildi. Fakat Rokselana Süleyman’ın geleneği bozmak konusunda büyük bir tereddüt göstermeyeceğini biliyordu. Nitekim sonunda, Süleyman bu geleneği de bozdu.

Nikâh, sessizce, sarayda yapıldı. Kadı önünde Süleyman, peçeli Rokselana’nın elini eline aldı ve: “*Bu kadını. Hürrem’i, cariyelikten azat ediyor ve zevceliğe alıyorum. Onun bütün malı kendi mülküdür.*” dedi.

Anlaşıldığına göre Süleyman’ın yakınları bu evlilikten yabancılara bahsetmemişler. Bununla birlikte, sonradan Süleyman düğün eğlencesi düzenlenmiş ve Ceneviz’in Aya Yorgo kıyısındaki tanıklar bu düğünü kayıtlarına geçirmişlerdir: “Bu hafta şehirde, daha önceki Sultanların devrinde görülmeyen bir olay yaşandı. Padişah kendisine Rokselana isimli bir cariyesini Sultan seçti ve büyük bir düğün yapıldı. O gece şehir sokakları donandı. Mızıkâ çaldı, balkonlar süslendi At meydanında Sultane’nin ve maiyetindeki nedimelerin gerek Hıristiyan gerekse Müslüman atlıların oyunlarını, gösterilerini takip edebilmeleri, hokkabazları, aralarında boyunları göklere ulaşan zürafalar de bulunan terbiye edilmiş hayvanları seyrede-

bilmeleri için etrafı yaldızlı kafeslerle çevrili hususi bir hücre yaptırdı”⁵⁶

Böylece, Gülbahar uzaklarda müstakbel Valide Sultan olmanın hayalini kurarken Rokselana, Süleyman'ın eşi durumunu resmen kazanmış oldu. Bu arada, Rus kadını, Süleyman'ın dikkatini tekrar kendi eski yurdu taraflarına, kuzeye, Macaristan dağları üzerine çekmeyi de başardı.

---

⁵⁶ Kanunî'nin Hürrem ile nikâh kıydırdığı tartışmalıdır. Genel kabul gören yaklaşıma göre, I. Bayezid'den sonra ilk olarak nikâh kıydıran padişah Deli İbrahim'dir.

1531'İN HAYAL DÜNYASI

Süleyman savaş korlarının için için yanmakta olduğu Macaristan'a hiç de dönmek niyetinde değildi. Oysa tam o sıralarda, Avrupalılar ise Süleyman'ın Macaristan'a dönüşünü beklemekte idiler. Avrupalılar, gün geçtikçe, casusları aracılığıyla gözlerini daha sık ona çeviriyorlar ve kafalarında Süleyman'ı Müslüman Doğu'nun tehlikeli ve hareketli önderi olarak canlandırıyorlardı. O "baş düşman" Muhammed'in silahlı, savaşçı takipçileri olan halifelerin halefi değil miydi? Süleyman'ın Türkler'i, Yerusalem'i Haçlılardan alan Arapların ruhlarının yeniden bedenlenmesi değil miydi? Şimdi artık Luther dahi bu düşüncede idi.

Huzurda ayakta duran elçiler memleketlerine döndükleri zaman duyduklarını tekrar etmemişler miydi: "*Bizim kanunumuz ister ki Padişahın atının görüldüğü her yer daima hükmümüz altında bulunsun.*"

Kendi dinî anlaşmazlıklarının acı mücadelesi içinde Avrupa sarayları ve üniversiteleri "Büyük Türk"ü ebediyen kendilerine karşı atını sürmekte olan bir fatih gibi tasavvur ediyorlardı. Hırvatların, Macarların aksine olarak, bunlar Türkler'le karşı karşıya gelmiş, temas etmiş değillerdi. O sıralarda onlara

Türkler'in nasıl insanlar olduklarını anlatacak bir Raymond⁵⁷ henüz mevcut değildi. Müslüman İspanya'da güzel Gırnata'yı yaratmış olan ortak kültür yavaş yavaş silinmekte idi. Mağribiler İspanyad'an çıkarılarak, denizin öte tarafına, Afrika'ya sürülüyordu. Bunların arasından bazıları da Süleyman'a sığınıyorlardı.

Süleyman'ın atının görüldüğü yerlerin barış diyarları olması yolundaki hayalinin gerçekleşmesi, gün geçtikçe, zorlaşmakta idi. Bununla birlikte Süleyman ümidini kaybetmiyordu.

Süleyman sadece tamamlanmış, uygulanmış şeyleri düşünüyordu. Onca bir bina bir aile için yağmura, soğuğa karşı bir sığınak idi. Bu düşünce ile su kemerleri inşa ettirmek için şehrin surlarını yıktırdı. Fakat Süleyman bir Türk mimarîsi arzuluyordu. Camileri Bizanslıların inşa etmeleri şart mıydı? Dinî törenlerin yerine getirilmesinde, daima Arapları takip etmek gerekli miydi? Edebiyat daima Farisî mi olmalıydı?

O kuvvet yıllarında Avrupalılar ondan, Muhteşem Süleyman, Muazzam Türk diye bahsediyorlardı. Sarayına gelen yabancı ziyaretçilerin, kavuğunun ipek tülbindinin kıvrımları arasında parıldayan mücevherlerle gözleri kamaşıyor, İbrahim, Yedikule'yi "tıka basa" dolduran hazinelerden bahsederken, bunlar kulak kesiliyorlardı. Bununla birlikte, Süleyman'ın kimseye açmadığı bir irade ile sessizce gerçekleştirmeye çalıştığı gayenin anlam ve önemini hemen hiçbirisi fark etmemişti.

Bu çok da ihtişamlı bir hayal âlemi değildi, Bu âlemde göz alıcı beldeler, ya da ayrıcalıklı bir asiller sınıfı mevcut değildi. Bu âlemde sadece yuva sahipleri korunmakta idi. Bunların içinden birisi söz gelimi taştan bir kulübeye, bir bağa yahut kiraz ağaçlarıyla küçük bir koyun sürüsüne sahip olabilirdi.

---

⁵⁷ Raimon Luily (1235 – 1315). Katalonya'lı filozof. 9 yılını Arapça öğrenmeye adadıktan sonra Arapça ve felsefe hocalığı yapmış. Hıristiyanlara doğu dillerini öğretmeye çalışırken, zaman zaman Müslüman ülkelere geçerek misyonerlik faaliyetlerine girişmekten de geri durmamış. nihayet bu girişimlerinden biri esnasında Müslümanlar tarafından taşlanarak ölmüştür.

Böyle bir aile reisi senede vergi olarak evi için ortalama bir duka altını, bir çift koyun için de bir akçe ödeyecekti. Yine bu aynı aile babası çocuklarını, Kur'an okumağı öğrensinler diye medreseye gönderecek, hukukî davalarını kasabının kadısına hallettirecekti.

Süleyman'ın hazinesinin başlıca geliri binalardan alınan bu orta halli vergiden gelmekte idi. Bunun dışında, maden, tuzla işletmek gibi işlerden düzenli olarak alınan vergiler, yabancı tüccarın ödediği gümrük vergileri ve resmî işlemlerden alınan vergi vardı.

Yunanistan, Suriye, özellikle Mısır gibi dış eyaletlerden de bir miktar vergi gelirdi. Venedikliler dahi senede 30.000 dukalık haraç ödemekte idiler. Böylece, Saray-ı Hümayun'un baş tercümanı Yunus Bey'in verdiği rakamlara göre senelik gelirin toplamı 4.100.000 duka, tüccardan Zeno'nun kanaatine göre ise 6.000.000 duka tutmaktaydı. Gritti de geliri 4.000.000 duka altını olarak saptamaktaydı. Fakat gerek Gritti'nin gerekse Yunus Bey'in hazinenin geliri değil giderini kast etmiş olmaları da mümkündür. Herhâlde hepsi de Süleyman'ın hazinesinin her sene belki 6.000.000 dukaya karşı 4.000.000 duka olmak üzere giderinden çok gelir aldığıında hemfikirdirler.

Venedik'ten ötedeki batı Avrupa kadar geniş bir ülke için bu gayet küçük bir gelirdi, Üstelik olarak bu gelirin miktarı gelenek ile sabitti. Türkler, eski tabirleriyle: "Olan oldu" demek alışkanlığında idiler. Hâlbuki Süleyman'ı, etraf ve maiyetinin görkemi içinde at üzerinde gören Avrupalılar, Padişahın hemen eli altında gerçekte mevcut olmayan hazineler servetler hayal ederlerdi. Gerçekte ise Süleyman'ın ilk ve başlıca kaygısı, Türk aile ocağını korumaktı. Süleyman'ın devrinden uzun bir süre sonra, bir Fransız Türkler hakkında şunları yazmıştır: "Türkler, her konuda düzene o derece âşıktırlar ki, düzene uymak için hiçbir şeyi ihmal etmezler, iktisat ve ihtiyaç maddelerinin ayarlı bir şekilde düzenli dağıtılmasının korunması ve devam ettirilmesi konuları başlıca unsurları teşkil ettiği için, bu bakımdan özel tedbirler alınmakta ve bu sayede, lü-

zumlu her şeyi bol ve uygun bir fiyatla elde etmek mümkün olmaktadır. Örneğin, bizim memleketimizde olduğu gibi, Türkler hiçbir zaman kirazı yahut diğer meyveleri turfanda olarak ve ağırlığınca altın pahasına satmazlar. Her gün denetime çıkan ihtisap ağaları⁵⁸ tartısı hileli olan yahut malını çok pahalıya veren bir satıcı gördüler mi onu hemen oracıkta dövdürürler yahut adalete teslim ederler. Böylece, Türkiye'de, bir çocuğu dahi pazara alışverişe gönderebilirsiniz; zira hiç kimse bu çocuğu aldatmaya çalışmaz. Bazen pazaryerlerini teftiş eden İhtisap Ağaları çocuğa, aldıkları için kaç para vermiş olduğunu sorarlar, sonra yavrucağın aldatılıp aldatılmadığını anlamak için elindekileri tartarlar. Bir defasında buzun okkasını beş paraya sattığı için bir satıcının falakaya yatırıldığını gözlerimle gördüm.”

“Hileli teraziyle satış yapan esnaf, zilli boyunduruğa vurulur ve her geçen, tanıyan gülsün diye o halde dolaştırılır.”

“Sokak ortasında bir kargaşalık, bir kavga oldu mu herkes bu çirkin manzarayı örtmek, gizlemekle yükümlüdür. Geceleri kazaları önlemek için de. Ramazan ayı dışında, herkesin karanlıktan sonra sokağa çıkması yasaktır.”

Bu düzen ve bireye karşı sorumluluk hissi Süleyman'dan bir sınır köyündeki muhafız kumandanına kadar, herkese ulaşmakta idi. Bu hayal âleminin özelliklerinden birisi de Süleyman'ın ahlâk kanunlarını mülkî kanunlarından evvelâ kabul etmiş olmasıydı. Süleyman bunu iradesinin zamanla örf ve kanun mahiyetine geçmesi suretiyle başarabilmekteydi.

O sıralarda Süleyman İbrahim'le birlikte Mısır'ın, Asya vilâyetlerinin bu en önemli olanının kanunlarını gözden geçirmekte idi. Mısır'dan gelen senelik geliri, tespit edilmiş olan miktarı aşarak 800.000 dinara ulaştığı zaman Süleyman bu

---

⁵⁸ Muhtesipler. Kanundan çok idari ve örfî işler için denetimde bulunan ihtisap ağaları. Söz konusu işlevleri bakımından bugünkü zabıta memurları gibi düşünülebilir.

fazlalığın Mısırdaki sulama işlerinde sarf edilmesini irade eyledi.

Bu birkaç sene içinde Süleyman olağan üstü bir başarı elde etmeye muvaffak oldu. Onun hükmü altında, devlet teşkilâtının hizmetkârları Sultan'ın "buyurmak ve sevk etmek" mevkiinde daha önceki herhangi bir Padişahın ya da Avrupa'nın herhangi bir hükümdarın devrinde olduğundan çok daha yüksek bir refah seviyesine ulaştırdılar.

Görünüşünün haşmetine ve debdebesine rağmen Süleyman, pahalıya mal olan herhangi bir işe girişmedi. Giydiği kıyafetler, İstabl-ı Hümayun'da beslenen safkan atlar, zaman zaman tertiplemediği düğün ve ziyafetler, Padişahın başlıca masrafını oluşturdu. Bunların dışında, Süleyman'a hizmet eden ağalar geçimleri için gereken gelirleri aldılar ve bunlar daha yüksek sorumluluk kademelerine ulaşabilecek şekilde yetiştirildiler. Huzuruna çıkanlar verdiği ihsanlar, bizzat Padişah'a sunulan hediyelerle denkleşti. Beylerbeylerinin ağaların biriktirmeyi başardıkları servetler, bunların ölümünde, devlet hazinesine gelir kaydolundu.

Süleyman'ın emri altında belki en ayrıcalıklı sınıf, daima Padişahın sağ kolunda sefere giden üç bin kişilik sipahi oğlanlarıydı. Bu genç atlılara küçük zeametler verilir ve bunlardan, savaş zamanında, beş altı at ve bir o kadar da donatılmış süvari sağlamaları beklenirdi. Ayrıca bunlar yüksek kumanda kademelerine hazırlanırlardı. Devrin bir tanığının kaydına göre: "Bunlar değerli adamlardır. Padişah genellikle ümerasını bunlar arasından seçmektedir."

Fakat sipahilerin miktarı da, Süleyman'ın şahsi emlak ve tesisleri gibi, gün geçtikçe artmakta idi. Beylerbeyleri, efendilerinin debdebesini, kıyafetinin haşmetini taklit etmeye başlamışlardı. Bunu başarabilmek için de, özellikle kendi atlarında bulunanların sırtından gelirlerini arttırmaya yöneliyorlardı.

Bu arada, belki de en çok kıskanılan, gıpta ile bakılan, İbrahim'di. Ümera, ulema, kadılar; Veziriazamın ikinci bir sultan derecesinde iktidara sahip olmasından şikâyetçi idiler.

İbrahim'e güvensizlikleri, Veziriazamın yabancı ve Hıristiyan asıllı olmasından çok (devlet teşkilâtındakilerin pek çoğu Hıristiyan ailelerinden gelmekte idiler) İbrahim'in Budin'den getirilen üç Yunan heykelini ısrarla muhafaza etmesi ve Padişah'ı bir kâfirin, Gritti'nin evine götürmesi ile Sultanın giydiklerini hemen aynen taklit eden elbiseler giyerek dolaşmasından ileri geliyordu. Fakat Süleyman, bu tür şikâyetlere kulak vermiyordu. Bununla beraber birçok Müslümanların: "Türkler hiçbir zaman böyle bir sultan görmediler, sultanın da hiçbir zaman böyle bir Veziriazamı olmadı" sözlerini duymakta idi.

İşte bu sırada Kâbız olayı meydana geldi.

Böyle bir olayın o zamana kadar eşi benzeri görülmemiştir; zira Kâbız şeriatı tefsir etmekle yükümlü ulema sınıfındandı. Git gide İsa (Aleyhisselâmın) telkinlerinin Resulullah'ın yolundan daha üstün olduğu kanaatine varmıştı. (Müslümanların dini akidelerine göre İsa Aleyhisselâm da Allah'ın kelâmını yaymıştır, o da peygamber-dir; yalnız Hazreti Muhammed Aleyhisselâm, daha sonra gelmiş olması bakımından daha üstündür.) İnkârından dolayı muhakemeye sevk edilen Kabız, yalnız kendi itirafıyla, bu itikat meselesinde kimin haklı, kimin haksız olduğunu tespit edecek herhangi bir münakaşa yapılmadan, Kazaskerler tarafından idama mahkûm edildi. Bu hükmü tatmin olmayan İbrahim, Kâbızı yeniden mahkeme edilmek üzere divana sevk ettirdi. Süleyman'ın da dinlediği, bu celsede İbrahim hezeyanın bir suç olmadığını ve ancak şeriata uygun olup olmamak bakımından mahkeme edilmesi gerektiğini ileri sürdü.

Süleyman aynı fikirde değildi. Açıkça Veziriazamdan sordu:

"Nasıl olur?" dedi. "Hazreti Muhammed aleyhine kelâm eden birisi, hatası ispat edilmeye dahi teşebbüs olunmadan cezasız bırakılabilir mi?"

Bunun üzerine Kâbız, Müftü ile eski arkadaşları olan ulemanın karşısına çıkarıldı. Yeni inancı üzerinde tam bir mü-

nakaşadan sonra dinden çıkan Kâbız, bu şeriat hâkimleri tarafından idama mahkûm edildi.⁵⁹

Süleyman hayatı boyunca hiçbir zaman tebaasının medeni haklarıyla İslâm'ın şeriat ve geleneği arasındaki çalışmalardan kaçınmadı. Dinin en yüksek mercii sıfatıyla, Arapların henüz kabile hayatı yaşadıkları sıralarda yerleşmiş olan hemen hemen değişmez din gelenek ve esaslarını korumak, Süleyman'dan beklenmekte idi. Devlet teşkilâtının başı sıfatıyla da bireylerin hukukunu koruması, gene onun göreviydi. Oysa Padişahın tebaasının üçte birinden fazlası Ermeniler, Rumlar, Gürcüler ve Hıristiyan'dı. Kâbız'ın suçu İsa'nın telkinlerine inanmasından çok, Hazreti Muhammed'in inanç esaslarını, bizzat kendisi bunların izahını yapmakla yükümlü olmasına rağmen kökünden yıkmaya çalışmasında idi.

Daha kapsamlı bir konuda Süleyman kendi aleyhine karar vermekte çekinmedi. Padişah'ın Belgrat'ta, Rodos'ta, Moğaç'ta, ilk zaferi halka çok pahalıya mal olmuştu. Defterdarı İskender Çelebi, bu üç savaş yılı içinde halktan savaş vergisi alındığını ve ahalinin her baş hayvan ve her bir kile⁶⁰ hububat için bir akçe ödediğini bildirmişti. Böylece bu savaş yılları

---

⁵⁹ Kâbız, ilmiye mesleğinden olmakla birlikte, bazı âyet ve hadisleri kendi fikrinde yorumlayarak Hz. İsa'nın bütün peygamberlerden, hatta Hz. Muhammed'den de üstün olduğunu iddia etmiştir. Bu mülhid, halkın dikkatini çekmekte ve huzurunu bozmaktaydı. Bu suçla divana getirilerek Rumeli Kazaskeri Fenarizade Muhittin Çelebi ve Anadolu Kazaskeri Kadri Çelebi tarafından davası görüldü. Ancak kazaskerler Kâbız'ı susturamadı. Kâbız'ın cezalandırılmaması üzerine Sultan Süleyman, "Şeriatı bilmek Kazaskerlere mahsus değildir; dâva yarın Müftü ile İstanbul Kadısının huzurunda cereyan etmelidir; müttehem o zamana kadar mevkuf tutulsun" buyurdu. Bunun üzerine Molla Kâbız hapsedilip ertesi gün Şeyhü'l-İslâm İbn-i Kemal ve İstanbul Kadısı Sâdi Çelebi, Divan-ı Hümayun'a davet edilip Vezir-i âzam huzurunda Molla Kâbız'ın görüşleri tartışıldı. Molla Kâbız'ın bâtil davası çürütüldü ve Kâbız kendisine sorulara cevap veremedi. Bütün delilleri çürütülen Kâbız, Sadi Çelebi'nin tövbe etmesi yolundaki teklifini kabul etmedi ve şeriata uygun olarak katline fetvâ verildi.

⁶⁰ Hububat ölçüsü birimi.

memlekete ağır bir yük olmuştu. Devam eden barış yıllarında bu zarar giderilmişti.

Süleyman, bundan böyle, savaş için ek vergi alınmamasına karar verdi. Viyana seferinde ordu, masrafı karşılamak üzere, Avusturya'yı yeteri kadar talan etti. Geri çekilme sırasındaki zararları da Süleyman kendi hazinesinden ödedi. Bununla beraber, üç yıl sonra, 1532 senesi baharında, Süleyman askerini tekrar kuzeye, bu kez Hıristiyan imparatoruna karşı, sefere sevk etmek zorunda kaldı.

HAYALET ORDUSUNUN İLERLEYİŞİ

Ferdinand bu seferi kaçınılmaz hale getirmişti. Macaristan Krallığı heveslisi Macarlar arasında takipçi bulmayı başaramamakla birlikte, ücretli asker toplamış, Charles'tan kuvvet almış ve tekrar bu memlekete girmişti. Böylece Budin'i kuşatmış ve ancak Süleyman'ın şehrin korunması için bırakmış olduğu kuvvet tarafından geri çekilmişti.

Tuna boyunca bu arka arkaya savaşlar sırasında Charles da Viyana etrafında büyük bir ordu toplamıştı. Bunu başarabilmek için de İmparator, aleyhlerine huzuruna sevk edilmiş olan bütün itham ve şikâyetleri kapatmak suretiyle, Luther taraftarlarıyla bir anlaşmaya razı olmuştu (Haziran 1532). Bu anlaşma Nurenberg dini uzlaşması olarak tanınmakta idi ve aslında Luther'in bir zaferi niteliğindedi. Bununla birlikte, Charles Türk'e karşı koyabilmek için ardındaki Alman şehirlerinde barış ve asayişi sağlamaya mecburdu.

O senenin Haziranında Viyana'da toplanmış olan ordu, belki de o nesil boyunca İmparatorluğun seferber etmiş olduğu kuvvetlerin en büyüğü idi; Alman şehirlerinin askerleri de profesyonel askerlerle birlikte İmparatorun emrine girmişler ve Charles tecrübeli İspanyol askerlerini İtalya ve Hollanda'dan çekmişti.

Tarihçi Richard Kuolles, Hıristiyan kuvvetlerini, üç nesil sonra büyük bir heyecanla, şöyle tarif etmekte idi:

“Eski, tecrübeli askerler, hem de tam bölükler halinde... Diğer orduların zabitleri ve ileri gelenleri şimdi (İmparatorun emrinde) basit bir nefer olarak hizmet etmeyi memnuniyetle kabul etmiş bulunuyorlar. O zamanki kanaate göre bu derece değerli zabitlerin ve bu derece cesur askerin daha önce tek bir ordugâhta biraraya toplanmış olduğunun insan hafızasında yeri yoktur. Şöyle ki; prensler, özgür şehirler, sanki aralarında en iyisini göndermek için yarışırcasına, en seçme ve makbul adamlarını bu orduya göndermişlerdi. Vistula Nehri’nden Ren Nehri’ne, Okyanustan Alpler’e kadar Almanya’nın bütün seçkinleri ve kuvveti buraya gönderilmiş veya gönüllü olarak kendiliğinden gelmişti. Bütün Almanya’nın, sanki tek vücut imiş gibi, ortak güvenlikleri uğruna memnuniyetle silaha sarılarak biraraya gelmesi, o zamana kadar duyulmuş bir şey değildi.”

Bununla birlikte Charles, Tuna kaynağı civarında, Ratisbon’da, ordusundan 350 kilometre uzakta kalmıştı.

Haziran ve Ekim arasındaki buhranlı aylarda bu mükemmel ordunun başına gelenler tamamıyla beklenmedik bir tarzda oldu. Bu olaylar o zaman Almanları esrar içinde bıraktı, o günden beri de Avrupalılar için çözülemeyen bir muamma halinde kaldı.

Türk düşmanlarının Sultanlarıyla birlikte güneyden süratle ilerlemekte olduklarını bilen Almanlar, Viyana’da üslenmek suretiyle, üst Tuna boylarını savunmaya hazırlandılar. Buralarda, hem de oldukça sağlam bir şekilde yerleştiler; fakat ne Süleyman’ı, ne de ordusunun esas kuvvetlerini bir türlü göremediler.

Tuna boyundaki Almanlar Türklerden yeteri kadar haber aldılar. Bunların güneyinde kalan dağ silsilelerindeki şehirler Türklerin hücumları karşısında düştü; çok daha batıdan buralara sığınmacılar gelmeye başladı. Türkler, hiç beklenmedik bir yerde Viyana ile Avrupa arasında görünmüşlerdi. Diğer kuvvetler, ashında Türk olmayan dehşet verici atlılar, vadilerin

yamaçlarından dolaşıp, savunmasız kasabaları silip süpürmüşler. nehirleri köprü kurarak, hatta gerektiğinde yüzerek aşmışlardı. Bu esrarengiz atlıların Asya'dan gelen Tatarlar olduğu sonradan öğrenildi.

Uçarcasına ilerleyen bu atlı kabileleri Steyrdel, Enms nehri boyunca, Viyana'dan hemen yüz elli kilometre mesafede birdenbire ortaya çıktılar.

Tam o sırada, Ağustos ayının ilk haftasında Tauern dağ silsilelerinden haberciler geldi. Bunlar Türk ordusunun ana kuvvetlerinin yüz kilometre kadar güneydeki küçük Güns nehrini kuşatmakta olduğunu bildirdiler.

Bunun akabinde, çok geçmeden, Viyana'da şaşkına dönmüş olan kumandanlar İmparator'dan, mevzilerinde tutunmaları ve Güns'ün yardımına gitmek üzere dağların ötesine aşmamaları emrini aldılar.

Bu küçük kale fedakârca tutundu, fakat Alman ordusu savunmacılara yardıma teşebbüs etmedi. Bu kaledeki garnizon 700 kişilik bir kuvvetten ibaretti; bunların çoğu toplanmak için Viyana'ya gitmek üzere hazırlandıkları bir sırada, orada kısıtılmışlardı. Süleyman 20 gün boyunca, dağınık hücumlar yaparak, Güns'te kaldı, sonra, 28 Ağustos'ta, Padişah şeh'in teslimini, hayret verici bir şekilde, kabul etti; sadece şehrin aslında tahrip edilmiş olan kapılarının anahtarlarını istemekle yetindi ve cesur kalenin korunmasını kabul ederek çekiliş esnasında ordunun geri kalanının içeri girmesini önlemek üzere gediklerde muhafızlığa bir Yeniçeri müfrezesi bıraktırdı.

Viyana'daki kumandanlar bu güç dağ kalesinin nasıl olup da kuşatıldığını anlamaya, bu sırrı çözmeye çalışırken, bu sefer de süratli süvari kabileleri arkalarından geldiler, aralarından geçip Tuna'yı aştılar, ormanlık vadiyi yerle bir ederek Süleyman'a doğru yol aldılar. Bu atlılar kuvvetli Alman ordusuna o derece yaklaşmışlardı ki, içlerinden bazıları civardaki Wiener Wald içinde kendilerine yol almak zorunda kaldılar, böylece Almanlar dönüş yaparak birçok geçitleri tıkamaydı, atlıların yolunu keserek ağır kayıplar verdirmeyi başardılar.

Fakat bu atlı kafilelerinin pek çoğu kendilerine yol bularak bazı şehirlere hücum eden, buna karşılık Graz gibi, Marburg gibi diğer büyükçe şehirleri geçerek dağlar arasından kıvrıla kıvrıla ilerleyen Süleyman'a ulaştılar. Padişahın ordusu Alpler bölgesinden kıvrıldı, suları coşkun Mur Nehrini aştı, Drava'yı köprüledi. Bütün yolu boyunca karşı koyacak bir düşman ordusuna rastlamadı.

9 Ekimde, sonbahar fırtınalarının başladığı sırada, Süleyman Avusturya vadilerinden çıkmış, aşağı Tuna'nın güvenliğine ulaşmış, rahat aşamalarla Belgrat'a doğru yol almakta idi.

Ta 23 Eylül'e, Türkler bir hayli uzaklaşarak Drava Nehrini aşmaya başlayıncaya kadar Charles Viyana'da görünmemiş, ondan sonra da şehirde ancak birkaç gün kalmıştı. Ekim başlarında o da kendi başkentine dönüyor, Barselona'ya ulaşmak üzere İtalya'dan geçiyordu.

Tarihin en garip seferlerinden birisi de işte böylece sona ermiş oldu. Doğunun Süleyman'ı ile Batının İmparator'u arasında öteden beri beklenen düello bir türlü gerçekleşemedi. Charles'ın Orta Avrupa'yı savunmak üzere topladığı muazzam ordu etkin olmayan bir halde, Viyana'da ordugâhta beklemiş, dehşetli Türk askeri ise, Avusturya'nın büyük bir kısmına baskın verirken bu ordu ile karşılaşmamaya dikkat etmişti. Herkesin korktuğu Süleyman'a gelince, o da küçükçük Güns karşısında, hemen bir aya yakın bir zaman savaş oyunu oynamıştı.

Bir Avrupalı gözüyle bakıldığı takdirde, bütün bu olaylar hemen hiçbir anlam ifade etmiyordu. Hâlbuki olaylar Türk görüşüyle incelendiğinde, çok net bir anlam kazanmaktaydı. 1532 yılının bu anlaşılmazlığının cevabı bizzat Süleyman'ın kendisiydi.

Süleyman hiçbir zaman doğrudan Almanya'yı fethetmeye niyetlenmemişti. Batı Avrupalıların tahminleri ve endişeleri ne olursa olsun, Süleyman, şimdi artık memleketinin bir kısmı olarak idare ettiği Budin'i koruyabilmek için gerekli olan ve rahat rahat geriye aldığı toprakların ötesinde, Macaristan'ın

ötesindeki Almanya ve dağları arasında çevrelenen küçük Avusturya ile Bohemya kalesi üzerinde herhangi bir iddiada bulunmamıştı. Üç yıl önce Viyana konusundaki niyetleri ne olursa olsun Süleyman artık bu başkent şehirden vazgeçmişti. Habsburg kardeşler bundan böyle Viyana'ya hükmedebilirdi.

Sırlarını daima koruyan Süleyman, düşüncelerini nadiren açıklardı. On sene önce, bir savaşçı memleketine taarruz etmek şikkına karşılık, düşmanına daha önceden bir sulh teklifinde bulunmak gibi, eski Müslüman geleneğine sadık kalmıştı. On sene içinde ise şartlar tamamıyla değişmişti. Şimdi artık Padişah Habsburglar'ın elçileriyle doğrudan doğruya temas kurmaktaydı. Diğer yandan Sultanın yaklaşımları da değişmişti. Süleyman artık fetih savaşlarının herhangi bir fayda sağlayacağına inanmamakta idi. Bununla beraber, en az her üç sene bir devlet teşkilâtının başlarıyla, Türk ordusuyla birlikte sefere çıkmak zorunda kalıyordu. Kendi yerine bir başka baş seçmek, mesela İbrahim'i göndermek yolundaki bütün gayretlerine rağmen, ordu bizzat Sultan'ın varlığı yerine bir başkasını kabul etmek istemiyordu. Türk devleti ise, esas itibariyle ordu üzerine kuruluydu. Hatta bizzat Süleyman dahi, kendisinin başı olduğu ordu teşkilâtını dağıtmayı aklından geçirmiyordu. Buna karşılık, büyük bir sükûnet ve ketumlukla ordunun bünyesini, rolünü değiştirmeye çalışıyordu. Ferhat Paşa bu ordunun kumandanları arasında silinmişti, ismen Serasker mevkiinde bulunan İbrahim Paşa ise, doğuştan gelen askerlik vasıflarına sahip değildi.

Ruznamesinde Süleyman bu son seferinden üstü kapalı bir şekilde "*İspanya Kralına karşı*" diye bahsetmişti.

Bununla birlikte, bu seferdeki ordunun terkibinden bir ipucu elde etmek mümkündür. Yeniçeriler, Sipahiler Rumeli ve Anadolu zeametleri askeri gibi ordunun esas unsurları her zamanki kuvvetinde kalmış olmakla birlikte, Viyana'daki Almanların yaklaşık kuvvetine denk olarak 45.000 ilâ 48.000 akıncılar 50.000 atlıdan fazlaya arttırılmış, Kırım Hanı da

bozkırlardan 15.000 Tatar toplamıştı.⁶¹ Bu Tatarlar, baskın akınlarında müthiş olmalarına karşılık korunaklı yerleşimlere hücum etmeye alışık değillerdi. (Bununla birlikte, bunlar, beş altı yıl önce uzaklardaki Moskova şehrine saldırmışlardı.)

Bundan sonra Süleyman, kuşatma harekâtından çok, süratli ilerlemelere ve nüfuza elverişli kuvvetlerle kuzeye doğru yürümeye başlamıştı. Beraberinde ağır top yoktu.

Burada hatırlatalım ki Süleyman meselâ Rodos gibi müstahkem bir şehri kuşatmaya mecbur kalmaktan kaçınırdı. Avusturyalıların bu seferkinden çok daha zayıf bir kuvvetle savundukları Viyana'nın da direnişini denemiş ve bundan sonra, üç sene önce başına geldiği gibi, ayrıca birçok kıymetli atın kaybına da mal olan, bir kış geri çekilmesinden kaçınmaya özen göstermişti.

Bununla birlikte Viyana'da Avrupalılar seferber edildiği zaman, Padişah bir meydan okumayla karşılaşmıştı.

Bu durum karşısında Süleyman'ın ne yapmaya çalıştığı ve ne yapmayı başaramadığı açıktır. Uçar gibi ilerleyen Tatar atlıları ve akıncı kabileleri, ya da Almanların tabiriyle Sackmann'lar,⁶² Almanları Avusturya topraklarını savunmak üzere ortaya çıkmaya tahrik edemeyince Süleyman Güns'e yürümüşdür. Güns'ten Viyana'ya doğru Neusiedler See denilen büyük göl ile Tauern dağ silsilelerinin doğu ucu arasından, yüksek ovalardan oluşmuş açık bir koridor mevcuttur. Almanlar, Güns'e yardım amacıyla bu koridordan güneye hareket etmiş olsalardı, piyadeleri her tarafında Türk atlılarının kaynaştığı açık bir araziye çıkmış olacaktı. Bu şartlar altında savaş yapılmış olsaydı muhtemelen ikinci bir Mohaç'la karşılaşacak ve

---

⁶¹ Ordu, üç yüz toptan oluşan bir topçu takımını da kapsamakta ve iki yüz bin kişiden oluşmaktaydı. On altı bini Rumeli, otuz bini Anadolu askeri, on iki bini Yeniçeri, yirmi bini düzenli süvariler, altmış bini akıncılar olan bu kuvvete Belgrat'ta on beş bin Tatar, Esek'te Hüsrev Bey kumandasında yüz bin asker katılmasıyla ordunun toplam mevcudu iki yüz elli bine ulaşıyordu.

⁶² İtalyanca "sacihgiatoru" kelimesinden, savaşçı anlamında.

Harold Lamb

Habsburglar'ın Macaristan üzerindeki iddialarına da kesin bir son verilmiş olacaktı:

Charles böyle bir savaştan kaçınmakla akıllıca hareket etmiş oldu.

Anlaşılan, Süleyman, Almanların bu oyuna düşmeyeceklerini fark eder etmez Güns'deki kuşatma gösterisinden vazgeçmiş ve bir teslim komedyası içinde şehrin anahtarlarını kabul etmişti.

Süleyman'ın ruznamesindeki üstü örtülü cümle arasında, diğer bir ipucu daha mevcuttur:

“Gracas (Graz) şehri önünde duruldu ki İspanya Kralı hükmünde büyük şehirdir. Bosega kalesinin itaati... Kopaçık (Kobasch) kalesi kasabası yakılır. Despotun oğluna aid Ghuriani kalesi, bu kale itaat eder. Ordu Bozut (nehri) kenarlarına konar; Altakh kalesi. Kral Ferdinand'a ait Pancova kalesinin itaati.”

Görüldüğü üzere Süleyman'ın ordusu Styria dağları arasından akarken Süleyman'ın ordusu Ferdinand'ın tabilerinin toprakları üzerine yüklenmişti. Diğer şehirler aynı şekilde tahrip edilmemişti.

O sıradaki bir Alman vakanüvisi şunları yazmaktadır: *“Türklerin gazabı, o sıralarda Ferdinand'ın içinde bulunduğu Lincium üzerine yönelmiştir.”*

Ferdinand'ın Avusturya'da bulunup bulunmadığı bir yana, memleketi “enine boyuna” taranmış, yerle bir edilmişti.

Ve sonuçta, Türk ordusu seferin masraflarını çıkarmıştı. Uzaklardaki Charles'ın kendisine karşı çıkmayı denemesine Süleyman üzülmedi mü, üzülmedi mi, bunu kestirmek mümkün değildir. Elbette, genel kanı karşısında, İbrahim, Sultan'ın, İmparator'u bulmaya gittiğini, fakat İmparatorun alışıldığı üzere bulunmadığını ileri sürmekten geri kalmamıştır. Ruzname ise, savaşı umursamazlıkla savuşturmaktadır:

13 Kasım:

“Tevakkuf. Sabık Veziriazam Piri Paşa bugün vefat eyledi.”⁶³

21 Kasım:

“Padişah İstanbul sarasına girer. Şehirde ve Eyüb, Galata, Üsküdar kasabalarında beş günlük şenlik ve donanma Pazarlar gece açıldı. Padişah, tebdi-li kıyafet gezdi.”

Süleyman, uzun süren yokluğundan sonra, ne konuşulduğunu anlamak için halkın arasında dolaştı. Bu sırada, kendi ağır, sistemli tarzıyla İbrahim'in yardımı olmadan, önemli bir karara ulaşmaya çalışıyordu.

Süleyman Türkler'in karalar üzerinden Avrupa'ya nüfuzuna artık bir son vermek düşüncesinde idi.

Aynı sıralarda, batıda aradığı dostluğu bulamayacağı kanaati de Süleyman'ın kafasında yer etmeğe başlamıştı. Kendisinden yardım istemiş olan François aslında kendirini Charles'a karşı gereği kalmayınca bir kenara atılacak bir silah gibi kullanmaya çalışmıştı. Batılıların en yakında bulunanı Avusturyalı Ferdinand'a karşı ise Süleyman sadece tiksinti hissetmişti. Oysa Padişah batılı prenslerle anlaşma yolunda payına düşen yarı mesafede daha ileri gitmeği kabul etmiş, fakat onlar Süleyman'ın bu yolda ne kadar ilerlediğini bir türlü fark etmemişlerdi. Açık olarak Süleyman bunların topluluğunda kendine bir yer bulamayacak, bir Türk olarak, tek başına kalacaktı.

Gerçekten de bu şekilde bir kavrayışa varmasıyla birlikte Süleyman kendinden başka kimseye güven duyamayacağına de kesin olarak kanaat getirmişti. Bu durumda Sultan batıya sırtını dönecekti. Bununla beraber, o sıralarda, muhtemelen ülkesinin İncil ile Kur'an arasında bir köprü sağlayabileceği fikrini halen korumaktaydı. Fakat bu köprü bir Türk köprüsü olacak ve bunu Süleyman tek başına kuracaktı. Bu işte İbra-

---

⁶³ Tevakkuf: Durma, duraklama.

him bulunmayacak, entrikacı Gritti bu âlemden uzaklaştırılacaktı. Kendisine gelince Süleyman on iki senedir adım atmadığı taraflara, Asya'ya yönelecekti (Cülûsundan beri Süleyman Rodos'a ulaşmak üzere, bir kere Anadolu'ya geçmişti). Burada da babasının izinden yürüyecek fakat bu yürüyüş Selim'in tarzında olmayacaktı. Süleyman Müslümanların, Kur'an'ın barış diyarlarını arayacaktı.

1533 ile 1536 arasındaki (Süleyman'ın Rokselana'yı nikâh-ladığı sırada) bu değişiklik yıllarında Padişah Osmanlılar için Avrupa'da geniş topraklar kazanabilmişti. Devletin yeni sınırları, İstanbul'dan bin beş yüz kilometre uzaklarda, Adriyatik kıyılarında Venedik'e, kuzeyde, Macaristan'da bin küsur kilometre öteye, kuzey batıda, bin üç yüz kilometre uzaklarda tabii Kırım Tatarlarının bozkırları üzerinden, Azak denizine, Don nehri ağzına kadar uzanıyordu.

Azak Denizi'nden, karalar arasındaki Marmara üzerinden, Adriyatik'te Zara'ya olan mesafe, bin iki yüz deniz milini aşıyordu. Süleyman'ın Avrupa topraklarının bu iç deniz sahilleri müttefik Tatarlarla, dost Venediklilerin ellerinde idi. Yunanlılar'dan Macarlar'a kadar Balkanlı halk da Sultan hükümranlığının iç milletlerini oluşturuyorlardı. Bunların ötesinde ise yabancılar; İtalyanlar, Cermenler, Slovaklar, Lehler ve Moskova Slavları vardı.

Süleyman'ın kararıyla, Türkler'in Avrupa'ya yayılışları bu ayırıcı hava üzerinde durdu. Bu kuzey sınırı devam eden bir buçuk asır boyunca pek az değişti. On yedinci asrın hemen sonlarına doğru büyük işler peşinde koşan bir Türk veziri, Viyana'yı kuşattı, buna karşılık da Peter Aleksiyeviç (Deli Petro – Büyük Petro) Don boyundan Azak'taki Türkler üzerine yürüdü...

Süleyman tarafından sınırlandırılan ve tespit edilen ülkeler, geçici bir fetih hareketinin eseri değildi. Bu ülkeleri birbirlerine perçinleyen Osmanlı idare tarzının özelliği idi. Nitekim Süleyman'ın ömrünün geri kalan senelerinde savaşımlardan, açlıktan kaçan göçmenler, Rusya'dan, Avusturya sınırından

sızarak Süleyman'ın ülkesine ekmek ve ister doğu Ortodoks'u, ister Rum Ortodoks'u, ister Ermeni, Müslüman veya Yahudi olsunlar, dini hoş görü aradılar. Tuna boyunca Süleyman'ın hükümrancılığının özünü teşkil eden temel, Padişahın *Pax Turcica* (Türk Barışı) oldu.

Viyana'dan sonra olduğu gibi bu defa da Habsburg Kardeşler barış peşinde koştular. Bir kere Asya'ya yönelmeye karar verdikten sonra, Süleyman bundan daha iyi bir durum bulamazdı. Bu defa Avrupa'da barışı tesis etmeye onun ihtiyacı vardı; bu yüzden, kendisine gönderilen elçileri iltifatla karşıladı.

Bu yeni dostluk havası içinde Süleyman'la İbrahim, Habsburg Biraderler için de yeni bir durum ortaya koydular. Bunlar artık kısaca "Ferdinand" ve "İspanya Kralı" olmaktan çıkarak Süleyman'ın gittikçe büyümekte olan ailesi arasına bir birader sıfatıyla katılmağı dostça talep eden Charles ile bir oğul sıfatını dileyen Ferdinand diye anıldılar.

Bu gayri resmi, fazlasıyla samimi unvanı Grand kalesi anahtarlarının temsili teslimi esnasında Viyana elçisi hiç de hafif sayılamayacak bir küçümseme ile açıkça talep etmeye mecbur olmuş ve kendisine verilen talimatı aynen tekrarlamıştı: "*Oğlun Kral Ferdinand senin malik olduğun şeyleri kendi malı gibi ve kendisinin malik olduğu şeyleri senin malın gibi addeder, çünkü senin oğlundur. Macaristan'ı kendine alıkoymuş olduğunu bilmiyordu; zira bilmiş olsa bu memleketi muhafaza etmek için hiçbir vakit muharebe etmezdi!*"⁶⁴

Ayrıca Charles'tan da özel bir temsilci geldi ve Cornelius Schepper isimindeki bu elçi beraberinde bir mektup getirdi. İbrahim, Avrupa ailesinin başrolünde Viyana'dan gelen muhterem zata Ferdinand'ın anlaşma elde edebileceği güvencesini verdi. Hatta "*Padişah size, evvelki elçilerin muvaffak olama-*

---

⁶⁴ Oğlun Kral Ferdinand senin sahip olduğun şeyleri kendi malı gibi ve kendi sahip olduğun şeyleri senin malın gibi kabul eder. Macaristan'ı kendine alıkoymuş olduğunu bilmiyordu; eğer bilmiş olsa idi bu memleketi korumak için hiçbir zaman savaş yapmazdı.

dıkları sulhu ihsan ediyor. Yedi sene için, yirmi beş sene için, yüz sene için veriyor değil, eğer siz (Ferdinand) nakzetmezseniz iki asır için, üç asır için, ebedi olarak veriyor.”⁶⁵

Bu alaycılık ve Ferdinand'ı iğneleme görüntüsü altında, Sultan samimi bir arzusunu içermekte idi.

Charles'ın mektubunu ise İbrahim Süleyman'ın rakibinden gelen bu ilk elçi üzerinde azami etkide bulunması için yerinden ayağa kalkarak ve mektubu aldıktan sonra öpüp göğsü üzerine koymak suretiyle büyük saygı merasimiyle kabul etti: “O, şayan-ı tazim⁶⁶ bir büyük hükümdardır” dedi.

Fakat mektubun kendi derdi sorunlara yol açtı:

“Bu mektup ihtiyatlı ve mutedil bir hükümdar mektubu değildir; Şarlken (Charles V) kendi unvanlarıyla beraber kendisine ait olmayan birçok unvanları mağrurane tadat ediyor; kendisine Kudüs Kralı demeye nasıl cüret ediyor. Bu memleketin sahibi büyük Şehinşah olduğunu bilmiyor mu? Padişahın memleketini almak mı istiyor? (Yoksa böyle yazmakla onu istihfaf ettiğini mi göstermek istiyor? Ben işittim ki Hristiyan hükümdarları dilenci kıyafetinde Kudüs ziyareti yaparlarmış, Şarlken Kudüs'ü dilenci kıyafetinde görmekle oraya Kral mı olacak sanıyor?) Bak burada da kendine Atina Dukası diyor. Hâlbuki burası şimdi bize ait olan küçük bir sancaktır. Benim efendimin ise başkalarından unvan çalmaya ihtiyacı yoktur. Çünkü benim efendim hakikaten kendine ait olan pek çok unvana sahiptir.”

Bundan sonra da İbrahim, bu defa Charles'ı mevzu ederek Avrupa vaziyeti hakkında uzun nutuklarından birine girişti:

“Şarl, İtalya'da Türkleri harp ile tehdit etmek ve Luther mezhebi erbabını cebren eski itikadlarına getirmekle meşgul-

---

⁶⁵ Padişah size önceki elçilerin sağlamayı başaramadıkları barışı bağışlıyor. Yedi sene için, yirmi beş sene için, yüz sene için veriyor değil, eğer siz (Ferdinand) anlaşmayı bozalmazsanız iki asır için, üç asır için, ebedi olarak veriyor.

⁶⁶ Şayan-ı ta'zim, saygıya değer.

dü, Almanya'ya geldi, bir şeye muvaffak olamadı. Bir imparator için bir şeye başlayıp da bitirmemek ve söyleyip de hiçbir şey yapmamak layık değildir. Bir meclisi rühabin ilân etti, inikat etmedi. Eğer bugün bir meclisi rühabın toplamak istemiş olsam Luther'i bir tarafa, Papayı bir tarafa kor, kilisenin vahdetini iade etmeye kendilerini mecbur ederim."

Böylece, iki Habsburg kardeşten sadece Ferdinand talip olduğu barışı elde edebildi ve aslında elinde tuttuğu kuzey Macaristan dağlarının Kralı olarak tanındı.

Süleyman ise Charles ile anlaşmaya varmayı "*Ervela dostum ve müttefikim Fransa Kralı ile sulh yapıncaya ve ana elinden almış olduğu memaliki iade edinceye kadar*" kabul etmedi.

Süleyman François'ye karşı vaadini tutmuş olmakla gereğinden fazla bir hassasiyet mi gösteriyordu? Yoksa Charles ile alay ederken François'nin da yerine getirmedığı ahidlerini yüzüne mi vurmak istiyordu? Bu kesin olarak kestirilemez.

Bununla birlikte, görüşmeler sırasında İbrahim, kendilerinden önceki diğerleri gibi Veziriazamı pohpohlamak ve kendisine Türk hükümetinin itibar sahibi başı sıfatıyla pahalı hediyeler vermek gereğini öğrenmiş olan Avrupalılara olağanüstü bir beyanda bulundu:

"Bu büyük devleti idare eden benim; her ne yaparsam yapılmış olarak kalır. Bir seyisi Paşa yapabilirim Efendimin malûmatı olmadığı halde istediğim gibi memleketler, krallıklar verebilirim. Onun verdiği şey benim tensibime maktun olmazsa iradesi esersiz kalır; (bilakis, ben emrettiğim halde o tensip etmezse benim emirlerim icra olunur, onunki değil). Sulh ve harp benim elimdedir. Hazain-i devlet benim emrim altındadır. Matbuum benden ziyade mükellef elbiseler içinde değildir. Bunları size söylediğim, merakınızı serbestane söylemeye cesaret vermek içindir."⁶⁷

⁶⁷ Bir köle iken vezir-i âzamlığa yükselen ve oldukça geniş yetkilerle donatılan İbrahim, kendi başına sormadan karar verip uygulamaya yetkiliydi.

Bu düpedüz asabi bir gurur ve büyüklük göstergesi miydi, yoksa delilik derecesinde bir öz güvenin ifadesi miydi? Kestirmek zordur. Zira İbrahim için, sadece böbürleniyor denemezdi. Söylediği kudret ve ayrıcalıklara gerçekten de sahipti. En büyük düşmanı İskender Çelebi günün birinde eski bir Hıristiyan olan İbrahim'in her işinden kâr sağladığını Sultan'a şikâyete cesaret etmişti. Fakat Süleyman bu şikâyete büyük bir önem vermedi. O bir zamanlar İbrahim'e, her ikisi de hayatta kaldıkça Veziriazamını küçük düşürerek görevinden almayaacağına dair yemin etmişti. Kâr konusuna gelince, İbrahim öldüğünde serveti nasılsa hazineye geçecekti. Bu bakımdan Veziriazamın topladığı bu servete bir tür borç gözüyle bakmak mümkündü.

Doç'un kabiliyetli, gayrimeşru oğluna gelince, o bu görüşmelerden sonra ancak bir sene daha yaşayabildi. Süleyman tarafından Kuzey Macaristan'a "sınır belirlemeye" gönderildi. Süleyman tercümanın bu işi halletmek için senelere muhtaç olduğunu biliyordu. Fakat Gritti'nin ya asabı bozuldu, ya da bu yeni görevden yeni bir servet elde etmeye heveslendi (Zapolya'nın topraklarından hiçbir fedakârlık yapılmasını arzulamayan İbrahim, Gritti'ye Süleyman'inkinden tamamen farklı talimat vermişti.) Gritti, sonuç olarak Avusturyalıları kendilerine büyük Macaristan ovalarındaki şehirleri kazandırabileceğini ikna etmeye çalıştı. Bu hareketiyle ise köylerdeki Macar halkını kendi aleyhine ayaklandırmış oldu. Sığınmacılar peşine düştüler ve onu yakalayıp kafasını kestiler. Cesedini soydukları zaman da bacağının apışına bağlanmış küçük bir mahfaza buldular: Bu mahfazanın içinde dört yüz bin altın değerinde mücevher vardı...

Bundan sonra İbrahim'e de bir daha Avrupa seferlerini kabul etmek nasip olmadı. Süleyman onu Asya'ya gönderdi.

---

daha önce Padişah'tan almıştı. Oldukça zenginleşen, kendi başına divanlar toplayan İbrahim, yabancı devlet elçilerini kabul eder ve onlarla sınırsız yetkilere sahip olarak görüşebilirdi.

Böylelikle Süleyman Almanya ve Viyana defterlerini kapatmaya, seneler boyunca Avrupa'dan uzak kalmaya niyetlendi. Fakat Habsburglar'la anlaşmaya bir türlü güven duymadığı için yokluğu sırasında Avrupalıların oyalayacak bir şey aradı ve bunu bir deniz macerasında buldu.

Sırf bir çare olarak denize yönelmek suretiyle, Osmanlıların kaderini başka yönlerle çevirdi ve böylelikle de Avrupa bu kalemunun rengini otuz seneden uzun bir süre için değiştirmiş oldu. Fakat tek bir adam, Barbaros olmasaydı, Süleyman enginler yolunu bulamayacaktı.

Osmanlıların en büyüğünün, üst üste her gün bahçesine inip bir adamın, tek bir adamın gelip gelmediğini anlamak üzere denizleri gözetlemesi gerçekten garip bir hadise idi. Bununla birlikte, sanki görünmeyen bir kuvvet Padişah'ı Barbaros'u çağırılmaya sevk etmiş ve diğer kuvvetler de kırmızı sakallıyı isteksiz de olsa rotasını Sarayburnu'na yönlendirmeye zorlamış gibi idi.

Küçücük çocukların pazaryerlerinden alışveriş yapabildiklerini gözlemlemiş olan aynı zeki Fransız, bu Sarayburnu'nun da anlam ve önemini sezmişti: "Karalardan denize, Boğaziçi'ne doğru uzanan bir burun; buradan Asya'ya geçiş ancak yarım saat alıyor. Sağ tarafta, Mısır'a ve Afrika'ya kolay bir geçit sağlayan Beyaz Deniz (Marmara) var. Bu sayede Türkler bu memleketlerin bütün ürünlerinden faydalanabiliyorlar. Sol taraftan Euxine Denizi'ne yahut Karadeniz'e ve Palus Maestis'e (Azak Denizi) geçiliyor. Birçok nehirlerin sularının döküldüğü ve bu nehirler boyunca birçok milletlerin yaşadığı bu sonuncu deniz, İstanbul'u kuzeyin bütün ürünleriyle beslemektedir. Böylelikle şehre dört bir taraftan deniz yoluyla getirilemeyen zevkli, kullanışlı, gerekli hiçbir şey yoktur. Rüzgârlar, bir kanaldan gemilerin gelmelerini engellediği zaman bunların diğer bir kanaldan gelişini hızlandırmaktadırlar. Limana girişin kesişimi, dünyanın en güzel, en zevkli manzaralarından biridir "

Yani Süleyman'ın arkasında yakın Asya'nın ticaretini nakleden suyolları mevcuttu. Önünde ise, Çanakkale'nin taşan

köşklerinin ortasında, bir zamanlar Yunanlıların elinde olup da artık Türklere geçmiş bulunan adalarla bezenmiş olan Ege Denizi'nin sakin suları, hatta Rodos'a kadar uzanıyordu.

Akdeniz'e ya da bazı kimselerin dediği gibi Aradeniz'e geline, burası daha ötedeki büyük Okyanus gibi engin bir deniz yolu sayılmazdı. Bu denizin adalardan oluşmuş birçok engelleri vardı ve kolları şunun veya bunun mülk edindiği topraklara, karaların çok içerilerine kadar uzanıyordu. Süleyman'ın devrinden önce Fatih Sultan Mehmed Türk gemilerini Ege Denizi'ne sevk etmiş, Selim de denizin bu doğu kolunu tutabilmek için kalyonlardan oluşmuş filolar göndermişti. Çıplak Zanta Adası'ndan ve çiçeklerle bezenmiş Korudan ötede, Venedikliler Adriyatik Denizi'nin Borrolarla, kuzey rüzgârı ile karışan uzun koluna hâlâ sahip çıkmakta idiler.

Daha batıda, Bova Burnu ile İtalyan çizmesinin parmak kısmı arasında Malta'nın ve Sicilya'nın söz gelimi birer sıçrama tahtası sağladıkları dar çukur gelmekteydi. Bu engelin ötesinde Kayalıklı Sardinya ve Korsika Adaları ve Balear Adaları ile denizin batı yarısı İmparatorluk, özellikle de İspanya adına Charles'ın hâkimiyeti altında idi. Azametli Cebelitarık'a kadar bu kısma, her bakımdan bir İspanyol Denizi denilebilirdi.

Hiçbir Türk gemisi bu kadar uzaklara açılmamıştı. Bu aslında Türk gemileri için imkânsız gibi görünüyordu. Bununla birlikte, bu taraflara Afrika şehirleri üzerinden, kara yoluyla de ulaşmak mümkündü ve Monsieur de Thevenot'nun⁶⁸ da işaret etmiş olduğu gibi, Haliç'ten Afrika'ya geçmek çok kolaydı.

Fazla olarak Afrika sahillerinde bu denizin kuzeyindeki Avrupalılar'a karşı asırlardan beri devam eden bir düşmanlık kaynaşmakta idi. Denizin bu güney sahillerine göç etmiş olan çöl halkı, bunlar ister Finike'den gelmiş olsunlar, isler Berberî veya Arap olsunlar deniz engeli ötesinde, ister Romalılar'dan

---

⁶⁸ "Küçücük çocukların Pazar alışverişi yaptıklarını" gözlemlemiş olan "Zeki Fransız". Doğu âleminin gündelik yaşantısını anlatan eseri 1687'de, İngiltere'de yayınlanmıştır.

ister Normanlar'dan daima kendilerine düşmanlar bulmuşlardı. İlk devirlerde, Aziz Augustine'in küçük Hippo (Bona) şehrinde Tanrı Beldesi adlı eserini yazmış olduğu, filozofların İskenderiye'deki kütüphaneye devam ettikleri bu güney sahillerinde halk, daha aydıydı. Sonra Araplar bu eski kültürün bakiyesini Cebelitarık Boğazı üzerinden İspanya yarımadasına ulaştırmışlar, Aristo ile birlikte Halifeliği de beraberlerinde götürerek, Asya kaynaklarını barbar Avrupa sahillerine boşaltarak, buralarda on üçüncü asrın yeniden canlanışını körüklemişlerdi.

Bu kaynakların cazibesıyla ya da sadece açık denizlerde korsanlık etmek kaygısıyla, Avrupalılar Haçlı seferleri sırasında harekete geçmişler ve İtalyan şehirleri Pisa, Makru, Ceneviz ve Şanlı Venedik Cumhuriyeti, güneye silahlı filolarını sevk etmişlerdi. Aziz Louis, Tunus limanını kuşatırken Kartaca hababeleri civarında ölmüştü. Normanlar'ın ve İtalyanların zalimliği Akdeniz'de bir korsanlık geleneğini ve şehirleri talan ederek kalyonların kürek sıralarına esir toplamak için silahlı filoların sefer etmeleri usulünü miras bırakan demir savaşının bütün şiddet ve acılığıyla beslenmişti.

Devamında gelen durgunluk devrinde Afrika sahilinde tam bir dinginlik hüküm sürmüştü, bir zamanların kudretli Halifelerinin yerini küçük limanlara hâkim olan barışsever sülalelerin aileleri almıştı. Araplar olsun, Berberîler olsun, deniz boyunca ticaret yapıyorlar, ya da, misyonerleri takiben, dağların arkasındaki çöllerde dolaşıyorlar veya mukaddes şehirlere hacca gidiyorlardı.

Bu geleneksel uyusukluk ve acı hatıralar âleminde, günün birinde Avrupalıların enginler ötesinden, dışarı doğru taşışlarının darbesi sezildi. Bu darbe Afrika sahillerine çarptı. Cenevizli Cristoforo Colombo'nun Okyanus ötesindeki adaları keşfinden döndüğü sene, müstakbel İspanya'nın iki hükümdarı. Ferdinand ile Isabella, Gırnata'nın fethini kutladılar, deniz üzerinden Çeyta'ya ve Mers-el kebir'e kaçan Arap mültecilerini, bayraklarını en yakın Afrika limanlarına diken silahlı is

panyollar takip etti. Isabella'nın günah çıkarıcısı Kardinal Ximenes, yenedünyada olduğu gibi, Afrika'da da İspanyol ve Hıristiyan yeni bir ülkeye sahip olmak arzusuna kapıldı. Böylece, Conquistadorlar (Fatihler), "dinsiz"ler sahilinde özellikle El-cezire'de (Cezayir) tahkimat kurabilmek için, yelkenlilerle, kal-yonlarla atlarını toplarını Afrika'ya çıkardılar. Böyle silahlı, donanımlı istilacılar karşısında aslında kaçmakta olan Mağribilerle yerli Berberîler, hafif yelkenli filika ve firkateynlerle İspanyol gemi kabilelerine sadece hafif fiskeler indirip savurmayaya çalışmaktan başka bir şey yapmadıkları için, olsa olsa dış bilemekle yetinmek zorunda kaldılar.

Tam o sırada, yerdeki avını görmüş bir kartal gibi, gerçek deniz kurtlarının ilki doğudan görünüyordu Kartallar gibi merhametsiz olan, hiçbir kanuna boyun eğmeyen bu deniz yağmacılarının, din bağından ve vücutlarını çelikle örterek yollarına çıkan âdemoğullarını barutla, kurşunla biçen zengin İspanyollara karşı besledikleri müşterek kinden başta, ıstırap içindeki Arap ve Berberi halkla herhangi bir ilgi ve alakaları yoktu.

Bu deniz maceracılarının İspanyollar'la savaşarak karşılaşabilecek gemileri ve cesaretleri mevcuttu. Bunların içinde en çok korkulana, Cezayir'e yardıma çağrıldığı zaman Cezayir'i kendi adına fethetmiş olan Barbaros'tu.

(Bu adamlardan korsan olarak, Berberî sahillerinin yağmacıları veya "yağmacılar ininden gelen Cezayir korsanları" şeklinde bahsetmek doğru değildi. O devirlerde bu kelimeler dahi mevcut değildi; bunlar, Avrupa tarihlerine uyabilmek kaygısıyla, sonradan üretilmiş tabirlerdir. Bu yanlış tabirler yerine denizlerde çarpışan kuvvetleri, iki ayrı dinin yayılışını, iki kıtanın bir üçüncü kıta sırtından dışarıya doğru taşma hamlesini ve en nihayet iki imparatorluk: Mukaddes Roma ile Osmanlı Türkleri İmparatorlukları arasındaki mücadeleyi düşünmek gerekmektedir.)

HAYREDDİN BARBAROS

Süleyman işte bu adamın şiddetli gazabını hizmetine çağırmakta idi.

Söylendiğine göre, Barbaros, pehlivan gibi sağlam yapılı idi, gagaya benzeyen burnu altında, kızıl sakalını kısaca kırkardı. Gene söylendiğine göre, iyi huylu olmakla birlikte hidetlendiği zaman zalimleşirdi. Denizci idi. Bir boranın patlayacağını çok önceden sezebilir, Sirte'nin sığ kumlugu arasından yolunu bulabilir, Cerbe'nin gizli iç körfezindeki ada içinde gemilerini saklamasını bilirdi.

Barbaros, Arnavut Yakub'un dört oğlundan biri olarak, Midilli adasında emeklemekten kurtulduğu andan itibaren, denize açılmıştı. Kardeşlerinden birisi denizde, Avrupalılar tarafından öldürülmüştü. Bir diğeri, ağabeyi, alev gibi sakallı ve cömert tabiatlı Oruç, istilacı İspanyollarla batıda, Tunus'tan Balear takımadalarına kadar savaşmış, bu uğurda önce kolunu, sonra canını kaybetmişti. Bunun üzerine kardeşlerin en küçüğü Hayreddin, ağabeyinin gemilerini alarak, aynı korkusuz rota ile batıya sefer etmişti.⁶⁹

---

⁶⁹ Barbaros, Vardar Yeniceci sipahi Yakub'un oğluydu. Yakub, Midilli'nin zaptından sonra burada yerleşmiştir. Dört oğlundan İshak tüccar ve

Mürettebatı kendisine ölmüş olan Oruç (Reisin) lâkabını takmışlar, Kızıl Sakal demeye başlamışlardı.

Yavuz Sultan Selim Mısır seferi sırasında, Barbaros ismi etrafında gittikçe yayılmakta olan efsaneleri duydu ve Hayreddin'e Beylerbeyi tuğu ile birlikte bir at ve bir de kılıç gönderdi.¹⁹ Artık Türkler'in gözleri önünde Afrika, tıpkı Avrupalılar'ın Amerika'yı keşfetmekte oluşları gibi, keşfedilecek bir kıta olarak Nil'den batıya doğru uzanmakta idi. Barbaros, Selim'in ihsanına eklediği Yeniçeri alayıyla bataryasından bir hayli yararlanma olanağı buldu.

Barbaros'un ismi Avrupalılar arasında gün geçtikçe daha da yayılıyordu. Onu bulan yoktu, fakat o her tarafta görünüyordu. Nitekim İspanyollar onu yersiz yurtsuz kalan Mağribileri Endülüs'ten Afrika'ya naklederken yakaladılar. Sonuçta Barbaros onu yakalayan bu kadırgaları da, otuz beş kalyondan oluşan küçük filosuna katıverdi. Hayreddin koleksiyonuna Papa'nın muhteşem kadırgalarını da eklemiş ve bunların mürettebatını da kürek mahkûmu yapmıştı. V.Charles'ın İspanya Kralı sıfatıyla taç giyme töreni sırasında vermiş olduğu, kimseyi zorla Hıristiyanlaştırmamak yemininden affedildikten sonra, geri kalan Mağribîlerin de temizlenmesini emrettiği zaman, Barbaros, İmparator'un sahillerine akın etti. İspanya'daki Müslümanlar ona, kiliselere, içerilerdeki garnizonlara doğru

---

diğerleri, Oruç, Hızır (sonradan Hayreddin) ve İlyas denizci olmuşlardır. İlyas, Rodos şövalyeleri ile çarpışırken hayatını kaybetmiş, bu sırada esir düşen Oruç, sonradan, Bayezid'in şehzadesi Korkud'un müdahalesiyle esaretten kurtulmuş, Telmasan Kalesi'nin İspanyollar tarafından kuşatılması sırasında hayatını kaybetmiştir. Hızır'a, 'dine hayrı dokunan' anlamında 'Hayreddin' ismini veren Sultan Süleyman'dır. "Barbaros" ise Deniz Kurdu'na Akdeniz kıyılarında takılan addan kaynaklıdır. Hayreddin, Doğu Akdeniz kıyılarında, "kızıl sakallı" anlamında olmak üzere "Barbarossa" diye tanınmaktadır.

²⁰ Cezayir'e kendi kuvvetiyle sahip olan Hayreddin, Mısır'da bulunan Sultan Selim'e bağlılığını sunmak için Hacı Hüseyin namında birini gönderdi. Padişah mükafat olarak, bu aracıya Sancak beyliği, Hayreddin'e de Beylerbeyliği unvanı verdi.

yol gösterdiler. Öncelikle ganimetlerini biraraya toparladıktan sonra, Barbaros, İspanya'daki Müslümanları da yolcu olarak yanına aldı. Bu gidiş gelişlerin sonucunda yetmiş bin kadar sığınmacı nakletti ve kendisinininki kadar derin bir hiddet ve kinle kemirilen bu Mağribiler, Hayreddin'in mürettebatının özünü teşkil ettiler. Charles'ın Batı Akdeniz'de bu tür "serseriler"e göz yummasına olanak yoktu. Barbaros'un yanında mancınık yayının ucundan bakarak güneşin yüksekliğini ölçebilen İzmirli bir Yahudi, Sinan; Barbaros'un kadırgasını sevk ve idare eden, Nil kıyısından gelme şişman bir Arab olan Salih Reis'in⁷¹ yanında ise *Caccadiabolo*: "Şeytan Kaçıran" vardı. Mesele bu deniz kurtlarını buralardan çıkarabilmekte idi. Buceya'dan ateşe verilmek suretiyle çıkarılabilen bu denizciler, bu kez Cezayir'e yerleşmişlerdi. İspanyollar limanın girişini kuşatan Penon de Alger (Cezayir Kayası) adasını tutuyorlardı. Girip çıktıkça sürekli savaş ganimetini bu adadan kaçırmak zorunda kalmaktan bıkan Barbaros, bir ağır topla kaleyi temelinden yıktı ve esirleri çalıştırarak adayı karadan ayıran boğazı doldurttu.

Bundan sonra Cezayir'de yaşanan olay, bütün Afrika sahillerini kahkahaya boğdu. Adadaki garnizonun yardımına gönderilen bir İspanyol filosu, adanın kalesiz, değişik şekli ve denize doğru ilerlemekte olan dalgakıran ile şehri tanıyamadı. Böylece İspanyollar Cezayir'i arayadurdular ve nihayet Barbaros'un filosuyla kuşatılarak toptan esir edildiler. Bu suretle bir İspanyol *Capitane* (Amiral) gemisi de deniz kurtlarının filosuna katılmış oldu.

Bu sıralarda hep "Barbaros'un talihi"nden bahsediliyordu. Oysa Barbaros sadece talihe sahip değildi. Öncelikle Barbaros, Charles'ın kendisini hemen hiç istemediği bir yerde, Yeni Dünya'dan defineler getiren filoların geçeceği boğazın yakınında ve bizzat İspanya sahillerinin karşısında, Cezayir'de yerleşmeye azmetmişti. Deniz kurdu, savunma surları içinde

---

⁷¹ Hammer'a göre Salih Reis, Arap değil Truvalı'dır

güneyi bir tepeye yükselen bu şehri sevmeye başlamıştı. Eski Bey'in sarayında hurma ağaçlarının gölgelediği, zevkli, keyifli bir bahçe, bir denizci için fazlasıyla rahat bir yuva bulmuştu. Barbaros, bu yuvanın etrafına İspanya'dan kurtarmış olduğu Mağribî zanaatkârları yerleştirmişti. Cezayir'in etrafında çalışan camcılar, duvarcılar, maden eşya işleyicileri için mahalleler kurmuştu. Bunlar da genişleyen limanda dökümhaneler, tersaneler kurulmasına hizmet etmişlerdi. Böylece Barbaros, Barselona'nın karşısında kendi tarzında, bir Yeni İspanya inşa etmekte idi.

Buna gerçekten göz yummanın imkânı yoktu. Charles, Afrika'daki İspanyol köprübaşlarını Barbaros'tan temizleme görevini (denizdeki hizmetinden çok, karadaki siyaset işlerinde pişmiş olan) Cenevizli Amiral Andrea Doria'ya verdi. Deniz kurdu tek başına kalmış olsaydı böyle muazzam bir imparatorluk karşısında ne yapabilirdi? Bunu kestirmek mümkün değildir. Fakat 1532 de, sonbahar fırtınaları deniz mevsimini sona erdirdiği zaman, Hayreddin'e İstanbul'dan, Süleyman'dan bir mektup geldi. Sultan kendisinden bizzat İstanbul'a gelmesini ve dağınık Türk donanmasının komutasını ele almasını talep ediyordu.⁷²

Barbaros, İstanbul'a gitmek için acele etmedi. O artık Cezayir'de kendi kendisinin efendisi idi. Denizlerde de Doria'nın dengi olmuştu. İhtiyarlığın üzerine çökmekte olduğu şu sıralarda artık ender şaraplar ve en güzel, en cazip kızlarla kendisini avutmayı tercih ediyordu. Bununla birlikte ağabeyi Oruç Reis'inkendisi kadar dahi yaşayamamış olduğunu düşünüyor; Osmanlı servet ve kudretiyle desteklendiği takdirde, Charles'a ve Andrea Doria'ya karşı neler başarabileceğini merak ediyordu. Bu cazip bir fikirdi ve Barbaros bütün şehvet ve ihtirasla-

---

⁷² Hayreddin, Penon de Alger adasını alıp yardıma gelen İspanyol filosunu esir ettikten sonra, Selim'e yaptığı gibi Süleyman'a da bağlılığını sunmak amacıyla Padişaha bir hürmet mektubu göndermiştir. 1533'de ise Süleyman'dan Charles'a karşı düzenlenecek deniz seferine ilişkin tedbirler konusunda görüşmek üzere İstanbul'a gitme emri almıştır.

rına rağmen, dini bütün bir Müslüman'dı. Sonuçta, "bir insanın ölüm saatini Cenabı Hak takdir eylemiş olduktan sonra, başkaca, başka zamanda katline imkân olur mu ki?" diyerek İstanbul'a doğru yelken açtı.

Bu gidiş isteksizdi; ne de olsa hareketinin tek sebebi Cezayir'deki sığınağının güvenliğini ancak Süleyman sayesinde sağlayabileceği düşüncesi idi. Bu düzünce ile yaz başlangıcı rüzgârlarının pupadan estiği zaman, rüzgâr alsınlar diye kürekler de borda dışına bağlanmış olduğu ve lâtin yelken⁷³ güvertede avare dolaşan (Kızıl Sakal kendi gemisinde forsa kullanmazdı) mürettebatın başlan üzerinde dolu dolu şiştiği halde, savaş gücünden on sekiz kadırgayı kaderiyle yüzleşmeye doğru sevk etti.

Barbaros'un izlediği rotayı başka herhangi bir denizci takip etmezdi. O, önce İspanyollar'ın Elbe adasını talan etmek için kuzeye, sonra mısır nakleden bir Cenevizli gemi kafilesini bulup yedeğine almak üzere güney doğuya çevirdi.

Malta civarında, seyre çıkmış olması muhtemel, korkulu Şövalyelerin kadırgalarının belirtisini zamanında seçebilmek için seren çanaklıklarına keskin gözcüler yerleştirerek açıktan aldı, sonra Doria'nın dolaşmakta olduğu Yunanistan sahillerine yöneldi. Barbaros'un gelmekte olduğunu daha önceden haber alarak Brindisi'ye yönelerek Venedik körfezine dalmış olan Doria'yı bulamadı.⁷⁴ Bu ara yolda karşılaştığı Türk filosunu⁷⁵ teftiş için durdurdu. Sonra, gereğinden çok hevesli görünmemek için, Gelibolu feneri altında gemilerini kumsala çekti ve Türk sularına girmesi için ısrarlı daveti beklerken bunları boyattı, tamir ettirdi.

En sonunda, sabırsızlanmaya başlamış olan Süleyman, Barbaros'un Sarayburnu'ndan kıvrılmakta olduğunu gördüğü zaman, kara gemiler pırıl pırıl parlıyor, forsalar, bayraklar

---

⁷³ Lâtin yelken : Üçgen yelken.

⁷⁴ Fakat, Doria'yı takip etmek üzere 25 gemi gönderdi.

⁷⁵ Kaptan Ahmet Paşa komutasındaki

uçuşuyor, toplar selâm salvoları savuruyor, esir Ceneviz gemileri de arkada, yedekte geliyordu. Deniz Kurdu, arz odasında Süleyman'ın huzuruna peşinde on sekiz kaptanla ve Sultana takdim edilmek üzere, Elbe ganimetleriyle gelen bir deniz hükümdarı gibi çıktı.

Karaların en kudretli hükümdarı ile denizler üzerinde efsaneler yaratmış adamın bu karşılaşmasında herhâlde bir an iki taraf birbirini süzmüş, incelemiş olmalıdır. Süleyman'ın gördüğü iri yapılı, sabırsız, kısa kesilmiş sakalına ak düşmüş yaşlı ve yağız, heybetli bir adamdı.

Deniz Kurdu'nun sabırsızlığı kendisini dikkat ve özenle kabul eden Türkler üzerinde darbe etkisi yaptı. Barbaros, gemilerinin üzerinde toprak adamı yahut asker istemiyordu; açık denizde gördüğü Türk donanmasında gözüne çarptığı gibi, yaş tahtalı, kötü yapılmış gemi istemiyordu. O, sadece, tek başına denizlerde tam bir kumandaya sahip olmak istiyordu.

Divanın yaşlı üyeleri, Barbaros'un bu talepleri karşısında başlarını salladılar.

Süleyman'a:

“Devletlû Padişahımızın iradelerine hürmet edecek tecrübeli paşaları yok mu da bu Hıristiyan çömlekçinin kanun kaçağı oğluna itibar ediyorsunuz? Böyle bir adama nasıl olur da itimat edebilirsiniz?”⁷⁶

Tek başına bir karara varamayan Süleyman, Barbaros'u araştırılmak üzere kara yolu ile Anadolu üzerinden İbrahim'e gönderdi. Müşkölpesent Veziriazam, Deniz Kurdu'nu uygun buldu. Efendisine yazdığı arzda: “*Tam istediğimiz gibi bir*

---

⁷⁶ Barbaros, daha önce de belirttiğimiz gibi, Vardar Yeniceci sipahi Yakub'un oğluydu. Yakub, Midilli'nin zaptından sonra burada yerleşmişti. Barbaros'un kanında Hıristiyanlık bulabilmek için ise, sipahi olan babasından da geriye gitmek gerekmektedir.

adam” dedi. “Cesur ve uyanık, savaşta tedbirli, çalışmada dayanıklı, bahtsızlık karşısında sabırlı bir kimse”.⁷⁷

Diğer taraftan, bizzat Süleyman da, Türk donanmasının Doria’ya karşı denizlere açılmayışına karşılık, Cenevizli Amiral’in Barbaros’a hiçbir şey yapmayı başaramadığını takdir etmekte idi. Aynı şekilde, kendi rakibi imparator da, karalarda ele avuca sığmaz görünmesine karşılık, Akdeniz’in İspanyol batı yarısına büyük bir bağlılık duyduğunu hemen her vesile ile ispat etmişti. Şu halde, Barbaros denizlere salıverdiği takdirde, Sultan, Asya’da meşgul bulunduğu sıralarda Avrupa devletinin dikkatini çekmenin yolu bulunmuş olacaktı.

Bir kere bu karara vardıldıktan sonra Süleyman, denizlerin bu maceracısına yeni ve büyük görevi için her türlü yardımı sağladı; kıymetli taşlarla süslü bir kılıç, Kaptan Paşalık ile donanma inşa edebilmesi için Dar-üs sınaî ve Halic’i Barbaros’un emrine verdi.

O günden itibaren, Barbaros’un yorulmak bilmeyen gayreti, gemileri yeniden donatarak, zabitleri güvertede olduğu ve selâm topları atıldığı halde yeni gemiler indirerek, Türk çobanlarının oğullarına ve kara askerlerine halatların ve yelkenlerin esrarını öğreterek, Halicin manzarasını hemen baştanbaşta değiştirdi. Muazzam miktarda kereste istedi, tunç top istedi, pirinç usturlap⁷⁸ istedi. Barbaros’un bütün bu isteklerini, o sırada, istediği bollukta ve süratle, başka bir yerde, başka bir şekilde bulmasına olanak yoktu. Türkler Barbaros’un tamamıyla yeni, tamamıyla donatılmış, mürettebatı yetiştirilmiş bir donanma hazırlamaya çalıştıklarını anlamışlar ve bir seneden daha kısa bir süre içinde, enginlere açılmaya hazır seksen dört gemi hazır edivermişlerdi. Buna rağmen Barbaros tam anlamıyla tatmin olmuş değildi. Kendisinin de kabul ettiği gibi, yeni armadasının görünüşü mükemmeldi, fakat savaşta, tec-

---

⁷⁷ Barbaros, İbrahim’e gönderilmesi, hakkında bir karara varılmak amacıyla değil, İbrahim’in, Hayreddin’in kendisine gönderilmesi talebini yerine getirerek onu çığnememek içindir.

⁷⁸ Konum belirlemede kullanılan eski bir alet.

rübesiz mürettebatla bu gemiler ona yardım sağlamaktan çok yük olacaktı.

Kim bilir? Belki de Sultan, Deniz Kurdunun batıda küçük baskın maceralarına atılmak istemesinden şüphelenmişti, ya da daha büyük bir ihtimalle, dik başlı Barbaros'u gerek olduğunda doğu denizlerini Türklerin hâkimiyeti altında tutabilecek olan yeni, büyük donanmanın kumandanlığına bağlamayı tasarlamıştı. Herhâlde, kesin olanı, Süleyman yeni Kaptan Paşa'sından arkasında seksen dört yelkenli olmadıkça denize açılmayacağına dair taahhüt istedi. Barbaros, kendine sakladığı şartlarla, bu sözü verdi.

Bundan Sonra, her ikisi de uymak suretiyle, genişlik ve kapsamlılık bakımından hayret verici bir hareket planı kararlaştırdılar. Osmanlıların yeşil renklerini taşıyan donanmada, Sultan'ın Kaptan Paşası sıfatıyla Barbaros, Papalığın denizcilerini, Napoli, Ceneviz gemilerini, Malta Şövalyelerinin, Portekizlilerin kadırgalarını ve tabii ki İmparatorluğun deniz kuvvetlerini toptan kendine düşman etmek olasılığıyla karşı karşıya idi. Akdeniz'de sadece Venedik filosu anlaşma ile Fransız filosu da efendilerinin, Kral François'nin meyli gereği tarafsız kalmıştı.

Bu şartlar altında Sultan'la Kaptan Paşası dört şey yapmayı planladılar: Afrika'da Avrupalıların elindeki limanları teker teker zaptetmek; Doria'ya deniz üssü sağlayan adaları aynı şekilde fethetmek; zor durumdaki İspanya sahili boyunca denizden abluka sağlayıp bunu devam ettirmek; Afrika'ya yapılan her akına karşılık Avrupa sahillerine bir karşı akın yapmak.

Bu tek bir adam için başarılması bir hayli zor ve ağır bir görevdi. Bu iş için seneler gerekliydi. Bununla beraber, bu yolda başarı peşinde koşarken yeni Türk donanması Charles'in Akdeniz hâkimiyetine karşı meydan okumuş olacak ve ne olursa olsun, Cezayir emniyet altında kalacaktı.

1535 İlbaharında Süleyman Asya'ya sefere gittiği zaman, Barbaros da peşinde seksen dört yelkenli olduğu halde, Sarayburnu'ndan döndü.

Deniz kurdu, bu kadar kısa bir zamanda tekrar aralarında görünmek suretiyle Avrupalıları hayrete düşürdü. Barbaros, yeni savaş donanmasının, savaşa elverişsiz, ağır kısmını refakat göreviyle Ege limanlarında bırakmıştı. Kullanışlı bir duruş kuvvetiyle met – cezirin yıprattığı Messonor Boğazından geçti, Reggio'ya baskın yaparak burayı talan etti; Cetrano'da on sekiz kadırgayı gafil avladı; sonra İtalya sahillerinde, tâ yukarılarda Pondi'ye kadar yükselerek, geceleyin Colonnalar'ın sarayını yağma etmek ve güzelliğini birçok âşık İtalyan şairlerinin dizelemlerle anlattıkları Joanna di Aragonia'nın kendisi kadar güzel kız kardeşi ve Colonnalar'dan birinin dudu olan Giulia Gonzaga'yı kaçırmak üzere sahile bir çıkarma yaptı. Güzelliği hemen hemen kız kardeşinki kadar meşhur olan Giulia'yı hizmetkârları ancak yatağından fırlayıp eğersiz bir ata atlayarak gecenin karanlığında kaçmaya vakit bulabilecek kadar kısa süre önce baskından haberdar edebildiler. Bazı şahitlerin söylediğine göre kaçıışı sırasında Giulia'nın sırtında bir gecelik vardı; diğerlerine göre ise güzel kadın gecelik giymeye bile zaman bulamamıştı. Her ne hal ise, Giulia'yı o gece kurtaran şövalye, sonradan Gonzaga ailesi tarafından öldürülmüştür.

Avrupa saraylarını birbirine düşürmek ve deniz kumandanlarını Roma sahillerine çekmek için bundan daha iyi hesaplanmış bir hareket düşünülemezdi. Bundan sonra Barbaros Afrika sahillerine dönmek ve öteden beri ihmal edile gelen, İspanyol garnizonlarından birinin tutmakta olduğu Tunus'u almak suretiyle, stratejik görevine devam etti. Tunus'u aldıktan sonra da, Cezayir'de yaptığı gibi, burayı bir üs olarak kullanmak için Tunus'ta kendi idaresini kurmaya koyuldu.

Bu olay da derhal Avrupalıların karşı hareketini doğurdu. (O sıralarda Süleyman, bir hayli uzakta, Asya'da idi). Cezayir'de saldırgan bir deniz kurdunun barınması zaten kötü bir durumdu; aynı adamın bu kez de, Afrika kara köprüsünün

ucunda, Sicilya'ya bir yelken açımı mesafede, Batı Akdeniz'den Doğu Akdeniz'e geçen tüccar gemilerini kolaylıkla avlayabileceği Tunus körfezine yerleşmiş olması, tamamen tahammül edilemeyecek bir durum ortaya koymaktaydı.

Bu durum karşısında Charles, ertesi yaz, 600 yelkenli bir armada ile 30.000 tecrübeli İspanyol ve Alman askeri ve Portekiz gönüllüsünün başında olduğu halde, Tunus'u geri almak üzere, imparatorluğun 62 kadırgasıyla refakat sağlayan Doria'nın da korumasıyla bizzat Afrika'ya geçti.

İster karada ister denizde olsun, bütün savaş kaidelerine göre Barbaros'un daha imparator gelmeden önce gemilerine binerek çekilip gitmesi gerekmekte idi. Deniz kurdu sırf inatçılığı yüzünden mi bunu yapmadı, yoksa Sultani'nin ne pahasına olursa olsun Avrupalı düşmanları işgal etmek emrine sadık kalma kaygısıyla mı inat etti, bunu bilemeyiz. Fakat herhâlde Barbaros Tunus'u savunmak azmiyle, olduğu yerde kaldı.

Yahudi Sinan'la Şeytan Kaçıran da kendisiyle beraberdi-ler.⁷⁹ Bu üç deniz arkadaşının imparator elinden bir hayli dert çekeceklerini tahmin etmiş oldukları bellidir; zira Barbaros ve arkadaşları en elverişli küçük kadırgalarından on iki, on beş kadarını batıdaki Bizerta limanında gizlemişlerdi. Bu kaçış filosu, narin teknelerden direkleri, kürekleri ve topları sökmek ve bunları kumsal sahil boyunca batırmak suretiyle saklanmıştı.

On altıncı yüzyılın bu savaş kadırgalarının, modern savaş gemileri gibi, birtakım özellikleri vardı. Bunların bu yedek lâtin yelkenleri sadece seyir sırasında kullanılırdı. Elli veya daha fazla miktarda uzun kürekle hareket ettirilen bu gemiler, baş güvertedeki ağır topla ateş ederek süratle düşmana yaklaşırlar, tunç uçlu ağır, iri mahmuzlarıyla düşman gemisine bindirerek iki yüz yahut daha fazla miktarda savaşçı kuvvetlerini düşman gemisi güvertesine atarlardı.

---

⁷⁹ Barbaros ile birlikte Sinan adlı iki kişinin mevcudiyeti bilinmekle birlikte, bunların Yahudi olduğuna ilişkin bir bilgi yoktur.

Modern yarış tekneleri tarzında kemerlerin genişliği uzunluklarının sekizde birinden, daha dar olarak inşa edilmiş olan bu kadırgalar, gerek kürek, gerekse yelken kuvvetiyle, kısa ve ani hamlelerle yüksek ve sıradan tekneler gibi hantal yelkenli kalyonlar veya karavelalara kolaylıkla yetişebilecek derecede süratli idiler; fakat deniz üzerinde peşi peşine, üç veya dört gün geçirmeye yetecek kadar ikmal malzemesi taşıyamazlardı ve fırtına patladığı zaman da süratle en yakın limana sığınmak zorundaydılar. Karınları doyurulması, muhafaza ve gözetimleri için adam ayrılması gereken uzun küreklere zincirlenmiş forsalar da, ayrıca bir sorun teşkil etmekteydi. Limanda mürettebat ve savaş erleri güverteden ayrıldılar mı, esir kürekçilerin kadırgayı alıp denize açılmalarını önlemek için kürekleri çıkarıp dışarı taşımak gerekmektedir. Savaş sırasında da de ümitsiz forsaları gözaltında tutmak lâzımdı; ne de olsa Müslüman gemilerinde zincirlenerek küreğe mahkûm edilenler Hıristiyan gemilerinden alınan esirlerdi, Hıristiyan kadırgalarında da, tabii ki tam tersi söz konusuydu.

Barbaros, kendi kumandası altındaki kadırgalara sadece Türkleri kullanmayı tercih ederdi. Böylece, gereksiz esir muhafızlarına gerek duymaz ve çarpışma sırasında savaş kuvvetini hemen hemen iki misline arttırmak suretiyle kendi "ince donanına" sının sevk ve idaresi kolaylaşmış olmakta idi.

Tıpkı Türkler gibi Venedikliler de kadırgalara bağlı kalmışlardı. Bunların daha küçük tiplerine galyot, daha büyüklerine de "şahane kadırğa" deniliyordu. Portekizliler ve İspanyollar'a gelince, bunlar, borda topları taşıyan yüksek bordalı, Okyanuslara elverişli büyük yelkenliler geliştirmişlerdi. Rüzgâr buldular mı, bu gemiler, çok daha kolay sevk ve idare edilebilen savaş kadırgalarıyla boy ölçüşebilirlerdi. Fakat o sıralarda orsa etmek⁸⁰ daha henüz yepyeni bir denizcilik sanatıydı ve salan havalarda karavela tipi heybetli gemiler, birer yüzer kaleden

---

⁸⁰ Yelkenleri mümkün olduğu kadar rüzgârın estiği tarafa yaklaştırarak seyretmek.

pek farklı sayılamazdı. Bunların Akdeniz'de üstünlük elde edebilmeleri ancak bir yüzyıllık gelişmelerden sonra mümkün olabilmisti.

Charles'm armadasında bu borda toplu sefinelerden birkaç tane ile birlikte bir de Malta'ya geçmiş olan Rodos şövalyelerinin büyük karakası⁸¹ vardı. Bu düzendeki armadaları ile Afrika'ya göçen Avrupalılar, geçiş esnasında Barbaros'un Bizerte'de suya batırmış olduğu kadırgaları göremediler.

Tunus'ta Barbaros elinden gelen hazırlığı yapmıştı. Gemilerden sökülen toplar, dış körfezden iç limana girişi engelleyen kule gibi istihkâm edilmiş, Goletta'ya "Boğaz" tabyalanmıştı. Barbaros geri kalan gemilerinin hepsini iç limanda toplamış, Goletta'yı da (en dayanıklı kaptanlarından korsan) Sinan'ın kumandasına vererek Mağribî gemi mürettebatıyla Yeniçerilerinden en iyilerini onun emrine vermişti. Barbaros'un emri altında 5.000 kadar talim görmüş savaşçı hemen bir o kadar da Berberî aşireti üyesi vardı. Deniz kurdu şehir halkına:

"Küffardan mektuplar aldınız. Ben çıkıp savaşacağım. Siz ne yapacaksınız; şehirde mi kalacaksınız?" dedi.

"Allah korusun!" Cevabını verdiler.

O zamana kadar Tunuslular, Cerbe civarındaki Lotus yaprağı yiyenler adası halkı gibi, sakinlik içinde yaşamışlardı. Kimsenin gözüne batmadan, Hıristiyan kiliseleri, nehir kıyısındaki bahçelikler içinde baki kalabilmisti. Kayravan yolundaki hacılar, şehrin camilerinde namazlarını kılmışlardı. Fakat Tunus'ta İmparator'un profesyonel askerinin silahlarına karşı koyabilecek bir kuvvet yoktu.

Barbaros şehirden çıkışlar yaparken, korsan Sinan da yirmi dört gün boyunca Goletta'da tutunmayı başardı. Bundan sonra, Santa Anna isimli büyük karaka, kule civarına getirilerek kulede bir gedik açıldı ve şövalyeler nihayet Sinan'ı dışarı çı-

---

⁸¹ Büyük yelkenli gemi

karmaya mecbur eden hücumla öncülük ettiler. Barbaros, Goletta ile şehir arasında bir savunma yapabilmek için kaptanımla birleşti. Fakat zırhlı İspanyollarla Almanların mızraklarına ve tüfeklerine hedef teşkil etmek istemeyen Berberiler hemen anında eriyiverdiler. Türkler peşpeşe üç siper kazdılar ve şehre doğru gerilemeye mecbur edilirlerken, bir süre buralarında tutunabildiler. Fakat Goletta ile birlikte savunmacılar, kırk topla yüzden fazla gemi kaybetmişlerdi.

Şehre çekilmek olanağı da kalmamıştı. Kasabada hapsedilmiş olan Hıristiyan forsalar, zincirlerini kırmayı başarmışlar ve esir bir şövalyenin kumandası altında cephaneliğe girmişlerdi. Birkaç bin kuvvetinde olan bu ümitsiz esirler de şehir sokaklarını tutmuş bulunuyorlardı.

Sağ kalan Türkler o gece, son savunma siperinden kayboluverdiler. Barbaros, Sinan ve Şeytan Kaçıran da onlarla beraber gitmişlerdi. Üç gün sonra, bunları bulabilmek için araştırma yapıldı. Fakat tabii ki hiçbiri bulunamadı.

Bu üç gün boyunca Charles şehri askerlerine bağışlamıştı. Zaten önce silahlı forsalar evleri basmışlardı. Bunlar arkalarından şehre giren askerlerle ganimet uğrunda kavgaya tutuştular, diğer taraftan da şehir soyuldu, yakıldı. Bir Müslüman beldede başıboş kalan İspanyol ve Alman profesyonel askerleri, yerli halka vahşetin gerçek anlamını öğrettiler. Yerli halktan sağ kalabilenler çöle kaçtılar, kaçamayanlar kendilerini surlardan aşağı attılar.

İmparator'dan (Barbaros'a karşı) yardım talep etmiş olan eski Tunus Beyi Mulay Hasan yağmayı durdurmaya çalıştı. Fakat bir tanığın kaydettiğine göre, Hasan, Avrupalı askerler bir Mağribi kızını tutsak ettiklerinde müdahale etmek istediği zaman, kız onun yüzüne tükürdü ve kendini sürüp götürmek isteyenlere teslim olmağı korkusuzca tercih etti.

Şehir surları dışında Jan Cornelis Vermeyen isimli (Fellenekli) bir ressam, şövalyesini kurarak Charles'ın kuşatmayı sevk ve idare edişinin tablosunu yapmıştı. Tunus'taki hareket İmparator için gerçekten başarılı olmuştu. Fakat Charles ora-

larda uzun süre kalmadı. Alel acele Hasanla bir anlaşma yaptı ve böylece Bey, kendisine senelik bir vergi ödemeyi ve Goletta'yı Avrupalılara bırakmayı kabul etti. Bundan sonra Bey, tahrip edilmiş şehirde âdeta İspanyollar'ın bir kiracısı gibi kaldı. Kızvan yolundaki hacılar, mümkün oldukça Tunus'a uğramadılar. Hasan da birkaç sene sonra kendi öz oğlu tarafından öldürüldü.

Ne gariptir ki Charles zafer ve fethini Afrika sahillerinde geliştirmeye hiç gayret etmedi. Tam tersine, büyük seferi kuvvetlerini Sicilya'ya doğru geri çekmeye bağladı. Bu çekilmenin sebebinin Barbaros olması mümkündür.

Siperden kaybolduktan sonra koca Deniz Kurdu, hiddet ve gazap içinde dosdoğru Bizerte'deki sığınağına gitti. Orada, ümitsiz bir gayretle, suya gömülmüş on dört kadirga teknesini tekrar yüzdürmeye ve yeniden donatmaya çalıştı. Doria'nın karakolları limanda bir ince donanmanın birdenbire "sudan bittiğini" haber verdiler ve Barbaros'a karşı koymak üzere, bir filo gönderildi. Fakat Barbaros, yelken açmaya hazır oluncaya kadar, liman ağzındaki topla Avrupalıları alıkoydu ve limandan çıktığı zaman Avrupalı kaptanlar ya koca Deniz Kurdu'nu durduramadılar yahut da durdurmak istemediler ve sadece o limanı terk ettikten sonra, içeri girerek Bizerte'yi yağmalamakla yetindiler.

Hiddet ve gazabını içine bastırarak Barbaros eski ve emin limanı Cezayir'e doğru yöneldi. Kaptan Paşa istilacı armadanın kendisini hemen takip edeceklerini sanmıştı. Fakat Cezayir'de Avrupalılar'm, kendisini takip edecek yerde, Sicilya yoluyla yurtlarına dönmekte olduklarını öğrenince, Cezayir'deki on, on beş küçük kalyonu da peşine takarak tekrar enginlerde kayboldu.

Daha sonra Barbaros en az beklendiği yerde görüldü; Minorca adasında, Makon kalesindeki gözcüler, Barcelona'dan hareket etmiş olan Charles gidiş yolunda adalarından geçmiş olduğu için, İmparatorluk filosunun gene aynı yoldan dönüşünü beklemekte idiler. Ufuklardan İspanyol renklerini taşıyan

ve baş güvertedeki mürettebatı İspanyol üniforması giymiş birkaç kadirga görüldüğü zaman, gözcüler bunları dönmekte olan armadanın ilk gemileri zannettiler. Selâm topları atıldı ve halk akın akın limana koşmaya başladı. Fakat çok geçmeden limana girmekte olan gemidekilerin demirli bir Portekiz kalyonunu bordalayarak yağma ettiklerini gördüler. Bu ilk "maskaralar"ı Barbaros'un ince donanmasından arta kalanlar takip ederek şehir bastırıldı ve Charles'ın Tunus'ta yapmış olduğu gibi, halk kılıçtan geçirilerek burası ateşe verildi.

Makon'dan deniz kurtları 5700 esirle ayrıldılar. Bunlar adayı terk etmeden önce armadanın Tunus ganimetleriyle ağzına kadar dolu ilk gemileriyle karşılaştılar. Barbaros bunları toparlayarak gittikçe büyümekte olan donanmasına ekledi ve kürek oturaklarındaki Müslümanları azat ederek bunların yerine Hıristiyanları zincire vurdu.

Doria'nın savaş filosu olay yerine ulaşabildiği zaman Barbaros çoktan ortadan kaybolmuştu. Onu Cezayir'e dönüş yolunda da bulmak mümkün değildi. Zira deniz kurdu bu defa da İspanya sahillerine akın etmekteydi, öfke içindeki Cenevizli Amiral Charles'tan aldığı ölü veya diri olarak fakat katiyetle Barbaros'u ele geçirmek emriyle tekrar denize açıldığı zaman ise, Barbaros artık bir hayli büyümüş olan kendi armadasıyla sağ salim Cezayir'e dönmüş bulunuyordu.

Charles bunu öğrendiği zaman yaşlı deniz kurdundan artık kesin bir surette kurtulmak yolunda tedbir almaya çalıştı. Bir deniz erine bol keseden bahşiş vaat etmek suretiyle Barbaros'un Cezayir'de katlini tertiplede.

Charles başkente "Kısa Dünya Haberleri"nin tabiriyle "zafer ve ganimetle" döndü. İmparatorluğun her yerinde Tunus zaferinin müjdeleri yayınlandı; şairler bu zaferi öven mısralar düzenlediler; Vermeyen'in tablosu örnek alınarak Urbino'da bir çömlekçi muhasara manzarasını ince bir vazoya işledi. Yeni Dünya Galibi ve denizlerin galibi sıfatıyla Charles, başarılarını yeni bir şövalyelik sınıfı oluşturmak suretiyle kutladı. Bu sim-

fin işareti "Tunus Hacmi" nişanı da Berberiyeye kelimesi olarak tespit edildi.

Fakat resmi zafer çığlıkları ve Şövalyelik sınıfı gerçekten bir zafer kazanıldığına ikna edici nitelikte görülemedi. Gerçekte Minorca, Barcelona'nın hemen biraz ötesinde, denize kazınmış bir yara izi gibi göze batıyordu.

Charles'ın zaferi elle tutulamaz, gözle görülemez bir paha karşılığında olmuştu. Gerçekten, İmparator tekrar Akdeniz'in karşı taraflarına aştığı zaman, Afrika halkının artık bir ikinci Tunus'a tahammülleri kalmadığı, gerçeğiyle karşılaştı.

O senenin sonunda Türk askeriyle Asya'dan döndüğü zaman Süleyman, Kutsal Roma İmparatoru'nun Türk himayesi altındaki bir Müslüman şehrini nasıl yağma ve tahrip ettiğini öğrendi. Sultan derhal Barbaros'a bütün kuvvetiyle İstanbul'a gelip sarayda tekmil vermesini emretti.

Denizci emre tereddüt göstermeden itaat ederek, Cezayir'i oğlu ile sadık hadım ağası Hasan'ın elinde bıraktı.

Barbaros Cezayir'i bir daha görmedi.

BARBAROS KENDİNİ SATIYOR

Bu kez Barbaros, Süleyman'a giderken, herhangi bir gösteriş hevesiyle oyalanmadı. Sadece Avrupalı casusların kulağına gitmesi için diye Majorca'ya baskın yapmak amacıyla kuzeye gideceği haberlerini yaydı. Yanlış yola sevk eden ikinci bir ipucu daha sağlamak için de Hasan Bey'e Majorca yerine Sardunya'ya akın yapması talimatını verdi. Sonra, karadan görünmeyecek kadar denize açılınca, rotasını değiştirdi ve gerek rüzgârın gerekse kürek darbelerinin sağladığı en yüksek hızla doğuya doğru yol almaya başladı. Mevsim kış ortası olduğu için, düşman yelkenlilerine rastlamadı, zira Doria, fırtınalar başlar başlamaz limanlara sığınırdı.

Yağmurun kırbacı ve rüzgârların dövmesi altında donanmasını doğuya sevk ederken artık yaşlanmakta olan Deniz Kurdu, içini şarapla ısıttı. Yarı sarhoş, yarı somurtkan, Piyali, Charles'ın kendisini katlettirmek amacıyla bir hayli altın sarf etmiş olduğunu söylediği zaman (biraz daha fazla altın ahneca suikastçı Piyali'ye bu bilgiyi verivermişti) Barbaros Charles'a alabildiğine küfür etti. Daha "ağız süt kokan" Piyali'ye, bu Osmanlı mektep çocuğuna da, her geçtikleri sahilin haritasını çiziyor diye alabildiğine küfür etti. (Bu Piyali denilen "çocuk" Dar-üs sınıda Colombo isimli bir Ceneviz kâfirinin yapmış

olduğu haritanın Pîri isimli bir Türk tarafından hazırlanan kopyasını bulmuştu. Bu harita, Okyanusun ötesinde yeni bir kıta gösteriyordu ve esir edilen bir İspanyol kadırgasından alınmıştı. Barbaros bunlardan defîne gemilerinin Akdeniz'e gelişi dışında, Okyanusla pek ilgili değildi.)

Barbaros:

"İmparator altın delisi cimrinin teki," dedi. "Fiyatımı pek ucuza satın almak istemiş."

Piyali gülümseyerek onayladı, şakayla:

"Hatasını kendisine söylerim," dedi.

Barbaros Andrea Doria'ya da alabildiğine küfretti; ne de olsa o sıralarda Amiral etrafa "Barbaros saklanıyor" diye yaymakta idi. Üzgün deniz kurdu kaptanlarına:

"Doria politikacıdan başka bir şey değil ki!" dedi. "Kitap bile okuyamayan cahil herifin teki. Benim forsum bütün gün gönderde dalgalanır. Geceleri fenerlerim yanar. O beni bulmuyorsa, kabahat benim mi?"

Biraz düşündükten sonra Sinan:

"Kim bilir? Belki sizi bulmasına yardım etmekte fayda vardır!" tavsiyesinde bulundu.

"Allah aşkına, Charles ona beni bulsun diye mükâfat vaat etmedi mi?"

"Siz daha fazlasını vaat edersiniz. Bakarsınız Dimyat'a pırince giden evdeki bulgurdan olur."

Barbaros içkili haliyle bile bu sözleri unutmadı. Yaşı zaten altmış beşi bulmuştu; bundan sonra birkaç yıldan fazla ne kaybedebilirdi ki? Fakat ne de olsa Cezayir'i geride bırakmak Barbaros'u üzüyordu. Diğer taraftan, bir sene sekiz aydan beri yüzünü görmemiş olduğu Süleyman'dan da korkuyordu. Zira bu müddet zarfında, bizzat kendi hesabıyla, Barbaros Tunus'u kaybetmiş ve İmparator'un askerlerinin önünden keçi gibi kaçmıştı. Hayır, hayır, Barbaros efendisi Süleyman'dan pek dostane bir kabul bekleyemezdi. Hatta belki de, deniz kurdu,

bir ara, Çanakkale'den geri dönüp, can güvenliği için kaçmayı dahi düşündü. Fakat hangi limana sığınabilirdi ki?

Önünde açık kalan sadece bir Venedik vardı, fakat Şanlı Cumhuriyetin kaptanları için en ufak bir sevgi dahi beslemezdi. Bunlar, forsa oturaklarından gelen kokuyu tatlılaştırmak için gemilerinin kış kasaralarında içine güzel koku karıştırmış yağlar yakarlardı. Türkler Karadeniz fondaco'larını⁸² ellerinden aldıkları ve onları daha önceleri kendilerinin doğudan Aden ve Malabar'dan toplayarak gemilerle naklettikleri ipekli-leri ve baharatı satın almaya mecbur ettikleri için, bu kayıplarının arkasından bir hayli hayıflanmışlardı. Diğer yandan yarımada-ları, Barbaros'un Çanakkale yolunu engelleyen bir adalar zincirine benziyordu. Fakat Barbaros kendini Kaptan-ı Derya unvanıyla alay eden bu hırsız tüccarlara satamazdı. O, tam 5 sene, onların suya altın halkalar atarak, yeni bir kadın alır gibi, her sene evlendikleri kendi denizlerine kaptan kesilecekti. Hayır, hayır! Barbaros hiçbir zaman kendini satamazdı. Amma...

Sarayburnu'nda Barbaros iri gövdesini kaldırarak rıhtımın taş basamaklarını tırmandı. Kısılmış gözleri kendisini karşılamaya gelmiş yüksek rütbeli bir kimseyi göremedi. Sadece keçe külâhlı Bostancılar, Kaptan Paşa'ya elinde asalı bir rikâb ağasına kadar refakat ettiler, o da sessizce selâmladıktan sonra döndü, orta kapıyı açtı ve arz odasına doğru değil, fakat önünde kapıcıların heykel gibi nöbet tuttukları Divanhaneye doğru çevrildi.

İlk kez korku duyan Barbaros, Tunus'u kaybeden mağlûp kumandan sıfatıyla kendisini yakalamaya teşebbüs ederlerse, karşısına çıkan paşa veya silahtar her kim olursa olsun, kese biçer kendine yol açmak için, eli kılıcının kabzasında içeri girdi. Duvar dibindeki sedirde üç paşa ile karşılaştı. Dostu İbrahim bunların arasında yoktu. Onun yerini cesur bir asker olarak tanınan Lûtfî almıştı.

---

⁸² İnce, nadide, ipekli atlas; tuhafiyeye satan mağaza.

Karşısındakileri süzerek suçlayıcı hitaplarını beklerken, Barbaros nihayet Süleyman'ın yanda, tek başına oturmakta olduğunu fark edebildi. Sultanın yüzündeki hatlar derinleşmiş, gök rengi gözleri sertleşmişti.

Barbaros, alışılmış saygı cümlesini mırıldandı:

“Cenab-ı Hak iki cihanın hükümdarı saadetlû Padişahımız'ı himaye buyursun, her daim muini olsun.”

“Haktaalâ emir-ül ma' sağlık versin.”⁸³

Barbaros'un söylenilenin manasını kavrayıp da kendisine yeni bir unvanla hitap edildiğini anlayabilmesi bir an gerektirdi. Sonra, Deniz Kurdu hiç sakınmadan sordu:

“Ne buyurdunuz?”

Süleyman, yüzü değişmeden, büyük bir sabırla izah etti:

“Emir-ül ma' sıfatıyla rütben Paşa olacak. Hükümetimin dördüncü kumandanı olacaksın!”

Sonra Süleyman birdenbire gülümsedi, sanki tatlı bir düşünce ile:

“Deniz,” dedi, “tek bir yer değildir. Toprak ihsanına benzemez. Fakat sanırım ki sen denizleri iyi kullanacaksın. Belki de sancağında üç tuğ yerine, baştardanın sanacağına üç fener asmayı tercih edersin?”

Üç fener ihsanı Barbaros'un üzerinde bundan böyle devletin üst kumandanlarından birisi mertebesine yükselmiş olmasından daha büyük bir tesir icra etti. Mademki Süleyman böyle irade etmişti, böyle olacaktı. Süleyman Divanda hazır bulunanlara şu açıklamada bulundu:

“Hayreddin Paşa'ya ihsanımızın sebebi bir yıl ve sekiz ay müddetle Avrupa'daki teknil düşmanlarımızı meşgul etmiş olmasıdır. Kaptan Paşa Tunus'un kaybını İspanya sahillerine akınla telâfi etti.”

---

⁸³ Hammer'a göre Barbaros'a Kaptan-ı Derya'lık bu sırada (1536) tevcih edilmiştir. Ferdi'nin “Tarih-i Sultan Süleman”ında verilen tarih de budur.

Divanda kendine yer gösterildiği zaman Barbaros'un damarlarındaki kan artık bütünüyle kızışmıştı. O anda şaraba öyle susamıştı ki, devam eden müzakerelerden hemen tek bir kelime dahi duymadı. Bununla birlikte keskin sezgi gücü sayesinde konuşulanların ana hatlarını kavramakta güçlük çekmedi: Charles'in kendine hiçbir şekilde ait olmayan bir Müslüman şehrini yağma edişinin bedelini ödemesi lâzımdı. Süleyman, üzünlük içinde, gerek karada, gerekse denizde savaşın kaçınılmaz olduğunu açıklamıştı. Fransa Kralı yeniden impatora karşı harekete geçiyordu ve François ile ittifak halinde. Türk askeri İtalyan sınırlarını aşacaktı. Barbaros'un da. orduyu nakletmek üzere daha büyük bir donanmayı sevk etmesi gerekiyordu; bundan böyle artık adalar etrafında köşe kapmaca oynamaya olanak yoktu. Barbaros, âdeta bağıırır gibi:

“Şu halde,” dedi, “bu defa Adriyatik'e giriyoruz?”

Hayreddin Paşa'nın bu fikri garipseyişine vezirler hayret ettiler. Hâlbuki o Venedikliler'i düşünüyordu. Demek artık Venedikliler'in denizle “evliliklerinin” sonu gelecek, bundan böyle bu deniz, bir Türk denizi olacaktı.

Fakat Barbaros Süleyman'ın kendisini hemen kısıvrak yakalayarak yüz kırk geminin kumandanlığına bağlamış ve fazla olarak, donanmaya refakat görevine zorlamış olduğunu bir hayli sonra idrak edebildi.

O kışın geri kalan aylarında. Dar-üs sinaa tersanelerinde meşaleler yandı durdu ve Barbaros iki karış genişliğinde güller atan uzun bazilika (şahi) topları ve deniz silahendazlığı⁸⁴ görevindeki Yeniçerilerle yeni bir donanma yaratmak uğrunda. Halici bir aşağı bir yukarı dolaştı durdu.

Havalar düzeldiği zaman, Doria'nın karşısında tek bir rakip olmadan denizlere açılmış olduğunu duyunca, Barbaros hiddetinden kabına sığamadı. Hububat nakleden gemilerin Mısırdan korunmasız olarak gelmekte oldukları bahanesiyle,

---

⁸⁴ Silahendaz: Tüfekli piyade neferi. Savaş gemilerinde genellikle bu kümlü olmayıp silah taşıyan donanma erleri

Barbaros, donanmanın kalan kısmının inşaatı bittiği zaman kendisine katılabileceğini ileri sürerek, kırk gemi ile denizlere açılmak için izin aldı. Hububat gemilerini güven içinde ulaştırdı.

Bu arada, hareketsiz, boş durmayı bir hayli zor bulan Barbaros, hiç beklenmedik bir tarzda Doria ile temasa geçti. Bu kimin fikri idi? Bu fikri gerçekleştirmeye ilk olarak kim teşebbüs etti? Bu hususlar karanlıktır. Yalnız, açık olan şudur: Barbaros, her nasılsa kendini satmaya hazır olduğu haberini yaymıştır.

Avrupa casusluk teşkilâtı, Haliç'teki hazırlıkların anlam ve niteliğini bir hayli doğru olarak teşhis etmişlerdi. Roma, Venedik, Viyana ve Valladolid⁸⁵ Türkler'in hedeflerinin İtalya sahilleri olduğunu fark etmişlerdi. Ortada Barbaros'un hoşnutsuzluğuna ve Serasker Lûtfi Paşa ile zıtlaşmasına dair rivayetler dolaşmakta idi.

İşte bu sırada Charles, Emir-ül ma'dan bir haber aldı: Tunus kendisine terk edildiği takdirde Barbaros, Süleyman'ı ve Türkleri terk etmeyi ve Afrika'da barış içinde sessizliğe çekilmeyi uygun görebilecekti.⁸⁶

Anlaşılan Charles, katledilmesi uğrunda tertibat almış olduğu adamın kendiliğinden ayağına geleceğine inanmayı safhık saymıştı. Bununla beraber bu haberi Doria ile danışıp görüşmüş olmaları gerekmektedir. Gerçekten, o sıralarda, Cezayirli denizcinin komutası altında eskisinden daha büyük bir Türk donanmasının bulunması, büyük bir tehlike yaratmaktaydı. (Ve her şeyden önce bir politikacı olan Doria, öncelikle kendi yurdu Ceneviz'i ve kendi şan ve şöhretini korumayı düşünmekte idi.)

Ne Charles'ın ne de Doria'nın Emir-ül ma'dan gelen bu haberde gizli cazip ihtimalleri görmemelerine olanak yoktur. Bizzat Doria'nın kendisi de daha önce taraf değiştirmemiş

---

⁸⁵ İspanya'nın o dönemlerde Burgos'tan sonraki ikinci başkenti.

⁸⁶ Böyle bir kayıt kaynaklarımızda mevcut değildir.

miydi? Şu halde bir korsanın bayrak değiştirmemesine ne sebep gösterilebilirdi? Hele Doria, Barbaros'u ortadan kaldırmayı ve aynı zamanda, Türk donanmasının imhasını da temin etmeyi başarırrsa...

Aradan aylar geçtikten sonra Doria, içini kemiren bu cazibeye nihayet yenildi. Korfo'ya bakan küçük Parga limanında Barbaros'un sözcüsüyle bir buluşma düzenledi. Doria'nın yanında, imparator adına pazarlığa yetkili Sicilya Kral Naibi Gonzaga da vardı. Parga'daki görüşmeler günlerce sürdü. Charles önce Tunus'u terk etmeye razı olmadı, sonra ancak Barbaros'un önce kendisiyle yelken açmaya razı edemediği Türk gemilerini yakması şartıyla anlaşmaya yanaştı.

Barbaros bu teklifi kabul etmedi. Fakat Parga'daki Avrupalılar, Sultanın yaşlı denizcisinin er geç satın alınabileceği düşüncesini korudular. Bu düşüncenin etkileri ise gerek Doria, gerekse Charles için felâket oldu.

MONSIEUR DE LA FORET'YE VERİLEN TALİMAT

I. François'nin etkisi olmasa idi bu olay belki de vuku bulmazdı. O sırada Süleyman, Asya'da fazlasıyla meşguldü ve Nil kıyılarında, Akdeniz'i Kızıl Deniz'den ayıran dar geçit üzerinden çektirilerek naklolunup doğu okyanuslarında dolaşarak fetihler gerçekleştirmek üzere yelken açacak bir donanma inşa ettirmekte idi.

Bununla birlikte, kendine özgü bir basiretlilik ve haddini de aşan bir gururla, François, büyük rakibi Charles'ı en can alıcı noktada; İtalya'da, silahların en tehlikelisi: Osmanlı Türkleri vasıtasıyla bir darbe indirmek suretiyle felce uğratmayı tasarlamıştı.

Arzuladığı bu sonuca ulaşabilmek için François, Jean de la Foret isimli aydın ve yetenekli bir diplomatı Türkler'e, birinci elçisi sıfatıyla Bâb-ı âli'ye sevk etti. Esrarengiz Süleyman'la görüşebilmesi için Jean de la Foret'e gizli emir verildi. (Barbaros, özel olarak "tam bir savaş şekil ve niteliğinde" İspanya sahillerini tehdide teşvik için, Sultan'dan önce ziyaret edildi. François, mükâfat olarak, kendi tabiriyle "*Sieur Haradin*"e Cezayir ve Tunus'un tam mülkiyetini vaat etmekte idi.)

De la Foret, Süleyman'dan, padişah için hiçbir önem ifade etmeyecek bir miktar olması gereken bir milyon altını temin etmekle vazifelendirilmişti. Fransız Kralı'nı önce bu yolda, mali olarak destekledikten sonra, Süleyman, Türk ordusunun bütün kuvvetiyle güney İtalya'yı istilâ ve Napoli'yi fethedecek, François da, düzenli aralıklarla ikide birde tekrarladığı üzere, Alpler'in ötesinde kuzey İtalya yürüyüşüne girişecekti.

Süleyman'ın François için yapacağı bundan ibaretti. Buna karşılık, Büyük Hıristiyan Kralı'nın gizli talimatında Türklere şunlar vaat olunmakta idi: Bir Fransız elçisi; denk şartlarla sonsuz bir ittifak, dostluk ve ticaret anlaşması ve François'nin bütün Hıristiyanlığı Padişaha karşı bir savaşa girişmeden dünyayı kaplayan bir barış ve huzur içinde muhafaza etmek vaadi.

Bu son vaat (herhâlde François bunun Süleyman'ın ilgisini ne kadar çekeceğini tahmin etmiş olmalıdır) inatçı Charles'ı "artık karşı koyamayacak bir duruma gelinceye kadar" zayıflatmak ve sonuçta "sözü geçen dünya barışına razı etmek" suretiyle başarılacaktı.

François'nin de la Foret'ye verdiği talimat bu yöndeydi ve sefir bu talimatı büyük bir liyakatle yerine getirdi. Bu gibi hallerde İbrahim'in açık görüşlü takdirine sahip olmayan Süleyman, ittifak anlaşmasını arzuluyor, fakat buna bağlı olan askerî girişimi derin bir şüphe ile karşılıyordu. De la Foret'ye açıkça:

"Mektubuna nasıl güven duyabilirim?" dedi. "Her zaman yapabileceğinden daha büyük vaatlerde bulunuyor."

Bununla beraber teklif, Charles'ı Türk ordusuyla çarpışmaya çekmek ve sonuçta Avrupa sınırları boyunca barışı sağlamak fikri, çok cazipti. Süleyman, nihayet kendi belirlediği bazı gizli şartlarla teklifi kabul etti. Karşı taraf, Türkleri aydın Fransızlara bağlıyacak olan yeni ebedi dostluk ve ticaret anlaşmasından büyük bir samimiyetle bahsetti.

Bu anlaşma ile Sultan, Fransızlar'ın ticaret filolarına gümrükten muafiyet ve Fransız tebaasına, yabancılara özgü ayrıca-

hıkları muhafaza etmekle beraber, bütün memlekette bizzat Türkler gibi serbestçe ticaret etmek haklarını bağışladı. Fransızlar'ın kiliseleri, hukukî mahkemeleri ve her türlü şahsi işleri, Fransız bayrağı koruması altında Türkiye'de "*hariç ez memleket*" kabul edilmekteydi.

"Kapitülâsyonlar" anlaşması adile tanınan bu ahitname Fransızları en ayrıcalıklı devlet statüsüne çıkarmakta idi. Böylece Süleyman da Avrupa'nın en büyük devletlerinden biriyle bir münasebet ve temas kurmak arzusunu başarıyla sonuçlandırmış olmaktadır. Fakat bu ahitname, aynı zamanda, doğuda Avrupalıların "*hariç ez memleket*" kaidesini tesis etmiş ve tâ Çin'e kadar, uzaklar için dahi Avrupalılar'un gelecek anlaşmalarına örnek oluşturmuştur.

Bu ahitnamenin ilk sonuçları hayati önemde olmuştur, Türk toprakları hemen Fransa'nın bir çeşit "*taç müstemlekesi*" haline girmiş, Fransızlar'ın deniz aşırı piyasalarının hemen ilki olmuştur. (Tam o sıralarda Jacques Cartier de henüz keşfedilmemiş olan St. Lawrence Nehri boyunca keşif yaparak eski dünyadaki Cathazal'a doğru bir yol aramaktaydı).

Kapitülâsyon ayrıcalıklarından faydalanabilmek için, diğer Avrupa devletlerinin ticaret gemileri, Türkiye'ye Fransız bayrağı altında gelmek zorunda idiler. Fransızlar kendi kiliseleri üzerinde bir koruma sağlamış olduklarından, bu koruma ahitnamedeki cümlelerin yazılış tarzının sonucu olarak, Kudüs-ü Şerifteki kutsal yerleri de kapsar hale gelmişti.

François için, 1536'nın bu ahitnamesi, gizli askerî anlaşmayı örtme amacına hizmet etmekteydi. Fakat bu örtü fazlasıyla ince idi ve Avrupalıların Fransa'nın Büyük Hıristiyan Kralı ile Osmanlı Sultanı arasındaki bu "*kâfir ittifak*"ı olumsuz karşılamalarını pek deyiştirmedi.

Venedikliler'e gelince, bu anlaşma onlarda bir hançer darbisi etkisi yaptı. Bundan böyle artık Venedikliler'e Türk sularında dahi üstünlük sağlanmakta ve kârlı doğu ticaretleri yükselmekte olan diğer bir devlet tarafından istismar edilmekteydi. Venedikliler ümitsizce harekete geçtiler.

1537 Eylülünde bir Fransız ordusu Piedmont üzerine yürümek amacıyla, dağlar arasından ilerledi. Süleyman da pazarlıktan kendi hissesine düşen sorumluluğu yerine getirdi. Rumeli ordusuyla birlikte Adriatik'in ağzındaki Otranto Boğazi'na doğru ilerledi. Barbaros da önüne çıkanın tam anlamıyla hakından gelmeye hazır, yeni savaş donanmasıyla tekrar denizlere açıldı.

İTALYA'YA AKIN

İtalya çizmesinin topuğu deniz gibi yatık, düzdür. Boğazın karşı tarafında ise, küçük balıkçı limanı Avlonia'nın arkasından dağlar yükselir. Türk akını işte bu dağların içinden Avlonia'nın üstüne çıkageldi. Yaz başlangıcında, Barbaros'un kadirgaları, Avlonia'ya muazzam mavnalar çeke çeke Boğazı aştılar.

Barbaros'un sancak gemisi bir Venedikli yelkenlisinin yakınından geçerken Kaptan-ı Derya haykırdı:

“Denizle evliliğinizin sonu geldi; deniz bizimdir artık!”

Sonra, Türk askerinin öncülerini, Lûtfi Paşa kumandasında 10.000 kadar atlıyı, karşıya geçirdi. Elli sekiz seneden beri ilk olarak Türkler İtalya yarımadasına ayakbastılar. Savunmacıları serbest bırakmak anlaşmasını ihlâl ederek, küçük Castro limanını yağmaladılar. Gerideki düz, bataklık arazi üzerine hızla yayılarak Otranto ve korunaklı Brindisi üzerine öncü kuvvetleri gönderdiler, daha içeri, dağlara, Napoli'ye doğru darbeler yaptılar.

Lûtfi Paşa'nın atlıları geçtikleri yerlerde: “Roma'da gelecek Papayı biz seçeceğiz!” diye böbürleniyorlardı. Süleyman'ın

kumandasındaki ana kuvvetler de Temmuz ayında akıncıları takip etmek üzere hazırlanmakta idiler.

İşte tam o sırada, Avrupa kuvvetleri bukalemunu birdenbire renk değiştiriverdi. Avlonia'ya, Milano'yu istilâ etmesi gereken François'nin düşmanı Charles'ın on senelik bir barış imzalamış ve kuzeyde düşmanlığa son verilmiş olduğu haberi geldi.

İkinci defa olarak Süleyman'ın kaypak müttefiki tam savaş ortasında Padişah'ı yalnız bırakmaktaydı. Üstelik Venedikli deniz kumandanları Adriyatik ağzının zapt edilmesini oturup sessizlik içinde seyretme hevesinde değillerdi. Durumun gerginliği mahalli çarpışmalar halinde patlaklar verdi. On iki kadar Türk kadırgası, "korsan zannettik" bahanesiyle bir adalar ağı içinde kuşatılarak, Venedik donanması tarafından imha edildi. Uzun zamandan beri Venedik'te Bâb-ı âliyi temsil etmiş olan Yunus Bey'in içinde bulunduğu bir gemi, "tanıtma işareti vermeliydi" iddiasıyla ateşe tutuldu. Bu esnada Fransız filosu görünürlerde yoktu. Bu birkaç gün içinde Süleyman kendisini Fransızlar tarafından terk edilmiş ve imparatorluğun, Venedik ve Papalığın tam kuvvet ve kudretiyle mücadele halinde bırakılmış bir halde buldu. Hâlbuki François, bu son ikisinin kendi dostları olduklarını iddia etmişti.

Süleyman, Ağustos başlarında Lûtfi Paşa ile nimet ve esirlerle bir hayli yüklenmiş, ağırlanmış olan akıncıları süratle geri çağırды. Bunlar İtalyan topraklarında on altı gün kalmışlardı. Kuvvetlerinin esas kısmı boğazı aşarak güvenliğini sağladıktan sonra Süleyman boğazın Venedikliler elindeki anahtarı, Korfu'ya saldırdı.

Gerek Venedik filosu gerekse Doria'nın savaş kuvveti boğazlara doğru yönelmiş bulunulurlardı. Amiral bu arada tamamı tamamına on iki Türk gemisi ele geçirmeyi başardı.

18 Ağustosta da Barbaros çıplak sahilin önünde bir mücevher gibi parıldayan sevimli Korfu Adası arasındaki geçidi tuttu, bu arada da kuşatmayı yapacak olan Türk askeri karaya geçirildi. Türk atlıları adanın bereketli tepelerine doğru kılıçlarıyla

yol açtılar. sadece yüksek bir kaya üzerindeki, San Angelo kalesi tutunabildi.

Kadırgalar San Angelo'nun korunaklı duvarlarını döve döve yıkmaya çalıştılar, fakat kayıp vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. Savunmacılar, çaresizlik, ümitsizlik içinde, surları korumaya maddeten imkân sahibi olmayan kimseleri kaleden dışarı sürdüler. Ağır Türk kuşatma topları kaleye ateş püskürmek üzere yüksek kayalıklara tırmandırıldı. Fakat usta ve tecrübeli bir topçunun komutası altında kale, tıpkı Rodos gibi, uzun müddet dayandı.

6 Eylülde Süleyman hücumu durdurdu ve Korfu'dan çekilme emrini verdi. Barbaros bu emre karşı şiddetle itiraz etti.

“Bu kadar emeğimiz, gayretimiz, masrafımız boşa gitmesin. Birazcık daha süre bağışlayın, kaleyi zapt ederiz.”

Süleyman da asabiyetle parladı:

“Bin kalenin zaptı bir Müslüman'ın vefatına denk olamaz!”

Avrupa filosunun toplanmakta oldukları bir sırada Padişah ordusunun en güzide unsurlarını adaya bağlı halde bırakmak istemedi. On sekiz günlük kuşatmadan sonra, bir zamanlar Barbaros'un Minorca'dan ayrılışı gibi, Süleyman da Korfu'dan eli boş ayrıldı.

Geri çekilme 15 Eylül'e kadar başarıyla tamamlandı. Yağmura ve şiddetli rüzgâra rağmen Barbaros ada ile karalar arasındaki yarım millik su açıklığını gemileriyle hareketli bir köprü gibi kaplayarak topları, atları, yükleri ve çok miktarda esiri nakletti.

Sonradan, esirlerin bazıları serbest bırakılarak tekrar İtalya sahilinde Castro'ya iade edildiler. Süleyman Castro garnizonu alınırken verilmiş olan vaadin bozulduğunu öğrendiği zaman, “teslim oldukları takdirde serbest bırakılacakları” vaadini bozmuş olan Türk beyini idam ettirdikten sonra esirleri şehirlerine iade ettirmişti.

Buraya kadar olan olayların Avrupalılar üzerinde şiddetli bir tesiri olmamıştı. Fakat bandan sonra, sonbahar sonlarında

başlarına gelen olay dehşet verici olmuştu. Son Türk birliği de Dalmaçya sahillerine çıkarılır çıkarılmaz Barbaros, savaş filosuyla istediği yere gitmeye serbest kalmıştı.

Adriatik'in ağzındaki Korfu'dan itibaren Yunan adaları Türk sahillerinden görünebilen Rodos'a kadar muazzam bir yarım daire üzerindedir. Bunlar, denizin içinden fişkırان tepeler gibi sulardan yükselirler. Bu adaların isimleri dahi şairler için ilham kaynağı olmuştur. Leshos ve EGINE Andros ve Barbaros'un doğduğu Midilli.

Barbaros bu adaları iyi bilirdi. Şimdi bu adalar, Cornerolar'ın Mocenicolar'ın kadirgalarında kürek çektirerek kuvvetli forsalar bulmak için taradıkları derebeylik tımarları halinde, Barbaros'un denizlerinde birer engel gibi dikiliyordu.

Barbaros o yılın güzü sonlarında, kadirgaların rakibi Lütfi Paşanın askerleriyle dolu çektirilerden oluşan karacı – denizci kuvvetiyle bu adalar arasında dolaştı.⁸⁷ Korentiya körfezi bekçiyi Kefalonya'yı talan ederek dağlık Zanta'dan geçerek, Egina'ya vurmak için Mataban Burnu'ndan dolaşarak, yarımada-dan aşağı doğru indi. Genellikle halkın zeytinliklere kendilerini vererek geçmiş devirlerin nağmelerini dinlemekle vakit geçirdikleri için, bu adalarda savaş filan düşünülmezdi. Buralarda limanlar fethedildi, tepelerdeki köşkler yakıldı, tarlalar, kasabalar tertemiz edildi ve gençler de yakalanarak esir alındı.

Büyük Girit'i Barbaros korunaklı Kandiye'den geçerek aştı. Yunanistan'da ise Venedik'in son limanları Nauplia ile Malvozia kendilerini savunarak fırtınayı geçiştirebildiler. Bu sıralarda Doria'nın Barbaros'un doğu denizindeki bu dolaşmasını önlemeye ya kuvveti ya da niyeti yoktu.

Denizin gördüğünü yazan Türk tarihçisi Hacı Kalfa Barbaros'un On iki ada fethedip on üç adayı da talan ettiğini yazar. Türkler 16.000 esir ve İstanbul'da 400.000 altın olarak kıymet

---

⁸⁷ Barbaros Hayreddin, Serasker Lütfi Paşa ve donanmanın iki sülüsünü İstanbul'a götürdükten sonra yetmiş kadirga ve otuz çektiri ile Akdeniz'i dolaştı.

Mohaç'taki kuvvetlerine hemen hemen denk olarak ortalama 20.000 kişilik bir ordu sevk etmişti. Kısa Dünya Haberleri'nin kaydına göre bu ordu "Karintiyalı ve Saksonyalı, Türengiyalı atlılarla Frankonya, Avusturya ve Bohemiyalı piyade"lerden oluşmuştu.

Bu orduya, her ikisi de sekiz yıl önceki Viyana savunmasının gediklisi olan Johann Katzianer ile Ludwig Lodron komuta etmekte idi. Ordu, emirlere uyararak Drava üzerinden aşağı indi ve Belgrad – Budin ana yolu üzerinde, bir köprüünün Drava kıyılarını birbirine bağladığı Eszek'e kadar Osmanlı toprakları içine girdi. Görünüşte herhangi bir karşı koyma karşılaşmayan bu ordu, en doğru askeri stratejiye uygun olarak Eszek'i kuşatmaya başladı.

Çok geçmeden ordunun, Belgrad yolundan gelmiş ola Türk atlıların ta ortasında ordugâh kurmuş olduğu anlaşıldı. Atla bir günlük yolu aşmayan bir mesafede de bataklıkli Mohaç ovası vardı. Katzianer'in ordusu ilk eksikliğini, ikmal malzemesi azalıp da etrafa asker sevk edildiği zaman, görünmeyen düşman ordusu bu civardaki bütün hububat ve hayvanatı temizlemiş olduğundan, askerlerin ellerinin boş dönmesiyle hissetti.

Kasım sonlarında Katzianer ile Lodron, Drava kıyısındaki ormanlar içinde geri çekilmeye başladılar. Çok geçmeden geri çekilme, dehşet içinde tam bir hezimete dönüştü. Yol önceden kesilmiş, yıkılmış ağaçlarla kaplı idi; bu yüzden araba katarını terk etmek zorunda kaldılar. Bir gece de Macar hassa alayı süvarileri kaçıp gittiler. Toplar geride bırakıldı, barut fiçileri yakıldı.

Açlık geri çekilmekte olan askeri tamamen zayıf düşürdü. Karanlık orman içinde perişan asker hemen her saat kayıp verdi; yamaçlardan devamlı surette oklar yağdı, şahlanmış atlılar kabileyi biçtiler.

Derken, bir gece ordu tam bir paniğe uğradı. Katzianer, çadırını, gümüş takımları, uşaklarıyla olduğu gibi bırakarak tek

başına kaçtı. Gedikli bir Alman mızrakçısı da Lodron'u iğneledi:

“Bu güzel, süratli yarış atınız üzerinde iken, dedi, görüyorum siz hiç kaçacağına benzemiyorsunuz.”

Lodron atından derhal indi ve kılıcıyla kendisini suçlayan Alman'ı biçerek:

“İşte görüyorsunuz ki sizinle kalmak niyetindeyim,” dedi.⁸⁸

“Bundan sonra” Kısa Dünya Haberleri'nden naklediyoruz:

“Savaşta kaçınmış olan hemen herkesin, ister atlı olsun, ister piyade, hücum eden düşman tarafından biçilişi çok acı oldu.”

Ordu, dar bir geçidin takipteki Türkleri durdurma imkânını verebileceği Valpo Kalesine ulaşmaya çalışıyordu. İmparatorluğun dört bucağında halk “Valpo hezimetini”ni duydu.

Çok sonraları, Richard Knolles'un tarihini yazdığı sıralarda dahi bu acı hatıra hafızalarda henüz canlı idi: “Eszek'deki bu utanç verici yenilgi, söylendiğine göre, Hıristiyanların daha önce herhangi bir zamanda yakalanmış olmuş oldukları mağlûbiyetlerin en üzüntü vereniydi: Çünkü gerek atlıların, gerekse piyadelerin en seçkinleri kaybedilmiş, bu yüzden bütün eyaletler keder ve mateme bürünmüştü; zira daha evvel hiçbir zaman Türkler'in kendileri de bir miktar kayıp vermeden bu derece büyük bir zafer kazanmaları mümkün olmamıştı.”

Katzianer, bu badireden canlı kurtularak Ferdinand'ın sarayına ulaşabilen neredeyse tek kişiydi. Burada alçaklığının cezası olarak hapse tıkılan Katzianer, sonradan kaçarak kendisine hakaret dolu bir umursamazlıkla muamele eden Türklerle sığındı. Yıllar sonra, büyük bir top ganimeti aldıkları zaman,

---

⁸⁸ Lodron, atı üzerinde safların önünden geçerek askeri cesaretlendirirken, bir piyade eri: “Güzel söylüyorsun Lodron: senin altı bizim ise yalnız iki ayağımız var; sen bizden kolay kaçabilirsin” diye bağınca, Lodron atından inerek sözünü kesmeye cüret eden piyadeyi öldürdü. Ardından piyadelere “Ben de sizinle birlikte, piyade dövüşeceğim” dedi

adetleri olduğu üzere bu topa bir isim verdiler: “Katzianer topu” dediler.⁸⁹

1537-1538 kışında batının devlet merkezlerinde yeniden bir hayli korku hissedildi. Kimse, devam eden yazda Türkler’in deniz üzerinden mi, yoksa karadan mı istilâya çıkacaklarını kestiremiyordu. Kendisini savunacak bir ordudan mahrum olan Viyana, yardım talep etti ve Papa III. Paul Avrupa’nın bir Haçlı ordusu tarafından kurtarılması gerektiğini ilân etti. Charles, Napoli tahkimatını sağlamlaştırmaya çalıştı, diğer taraftan Venedik de, çaresizlik içinde, tüccar ailelerinden onda birlik bir “varlık vergisi” topladı. Bu ortak ihtiyaçlar ve zorunluluklardan “Kutsal Birlik” ortaya çıktı ve anlaşma, Papa, İmparator ve Doç tarafından imzalandı, Ferdinand da bir üye olarak kabul edildi.

Birlik anlaşmasını imzalayanların bütün ümitlerini olağanüstü kuvvetli bir deniz armadasına bağlamış olmaları muhtemeldir. Zira bunlar, bu sayede zafer kazanacaklarına inanarak, parsayı paylaşma konusunda önceden uzlaşmışlardı. Venedik, Dalmaçya sahillerindeki Castel Nouvo ile Avlonya da dâhil olmak üzere, kaybetmiş olduğu bütün adaları geri alacaktı; İmparator Avrupa’da bir zamanlar Kutsal Roma İmparatorluğu’na ait olmuş bulunan bütün topraklara tekrar kavuşacak; Papalık arzu ettiği toprakları alacaktı.

İşte burada fevkalâde bir nokta göze çarpmaktadır: Üyelerinin savunmasını sağlamak amacıyla alelacele düzenlenmiş olan Kutsal Birlik, kendi kendine, ganimetin nasıl paylaşılacağını kararlaştırmıştır. Zaferden sonra Osmanlı İmparatorluğu paylaşılacaktır. Yani Venedik, ta Çanakkale’ye kadar, Vene-

---

⁸⁹ “Koçyan Topu” da denilen (Osmanlı tarihçileri Katzianer’den ‘Koçyan’ olarak söz etmişlerdir) bu top, uzun seneler sonra ele geçirilmiş olmayıp, Katzianer ordusundan alınmıştı. Uzun ve büyük çaplı olan bu top, otuz yıl sonraki Szeget kuşatmasında kullanılmıştır. Katzianer ise Osmanlı sınır kalelerinden birine gelerek sığınma istediye de, (Peçevî’de belirtildiğine göre “huyu bilindiği için”) Sancakbeyi tarafından başı kesilmiş ve düşmana gönderilmiştir.

dik'in en şaşaalı günlerinde sahip olduğu bütün Venedik topraklarını yeniden kazanacak; İmparatorluk, hatta İstanbul da dâhil olmak üzere, eski Roma'nın bütün heybet ve azametini yeniden kazanacaktı. Anlaşılan Türklerin, Çanakkale ve İstanbul boğazları üzerinden, bir asır önce çıkıp gelmiş oldukları Asya'ya, geri püskürtülmeleri gerekmekte idi.

Kabul etmeliyiz ki birlik, armadasının üstün kuvvetine güvenerek zafer beklemekteydi. Farz edelim ki Doria işte tam bu sırada Barbaros'u satın alabileceğini ümit etmektedir. Planlara rağmen, zaferden sonra başlaması tasarlanan fetihler akıllara hayret vermektedir. Oysa o sıralarda tahtları, hanedan arasında evlilikleri, derebeylerinin iddia ve taleplerini kendi istek ve çıkarlarına uygun bir şekilde idare edip düzenlemeyi mükemmel olarak başarabilen Charles, iktidar ve kabiliyetinin doruğundaydı. Şanlı Cumhuriyetin sıkıntı içindeki efendileri ise daha da kurnazdılar.

Şu halde, bu birliğin altında, kıskançlık ve karşılıklı güvensizlik vardır. Bu duruma göre, denizlerin eski hâkimlerinin bir zamanlar kendilerine ait olan toprakları talep ettiklerini tahmin edebiliriz. Kaybedilmiş adalar ve denizdeki ticaret limanları üzerinde bu yolda hak iddiasını duyunca, anlaşılan, imparatorluğun sabırsızlanmaya başlayan sözcüleri de karalarda akıllarına ne geldiyse onun üzerinde hak iddia etmişlerdir.

Şimdi, bir an için, Venedik'te Senatörler arasında geçen tartışmalara kulak verelim. Cornarolar'dan birisi Mark Antonius Cornaro konuşmaktadır:

“Bir birlik kurmaya karar verdiniz. Türklerle barışı sürdürmektense, Hıristiyanlarla kurduğunuz bu birliğe daha büyük bir ve şeref verdiniz ve daha büyük bir güven duydunuz.

Bugün, aradan dört ay geçtikten sonra, silahlı kuvvetlerimiz Sultan'ın bazı topraklarını tahrip ettikten sonra, kendisiyle aramızda bulunan bağları bizzat bizlerin koparmış olduğumuz Sultan'la yeniden anlaşma görüşmelerine girişebilir miyiz? Böyle bir anda tereddüt göstermek suretiyle güvenliğimizi

sağlamamıza olanak var mıdır? Ancak cesaret içinde, tehlikeyi bertaraf edebiliriz.”

Bu fikirlere itiraz ederek diğer bir Senatör ayağa kalkar, bu adam, acı bir muhalefet tecrübesi geçirmiş yaşlı bir ayan üyesi olan Francesco Foscaridir:

“Ben” der “ne bu fikri, ne de öyle bir ümidi paylaşmıyorum. Bugün... Bizim amaçlarımızın, anlaşmalarımızın mevcut şartları hayallerimizde çizdiği şekilde değil, ancak bu şartları gerçekte oldukları gibi anlayabilirim. Kendi kendimize bu yüksek güvenin birden bire nasıl doğuverdiğini, ya da bizleri sık sık aldatmış olan prenslerin vaatlerine karşı bu körü körüne inancın nereden geldiğini anlamaktan acizim. Bu şartlar altında asıl şüpheli olan hata işlemektir, bu hatanın sonu felaket olacaktır.”

“Korkarım ki öldürücü bir iyimserlik bizleri mahvolma yoluna doğru sürüklemesin. Daha iki gün önce ordu zabitlerimizden birinin askerlerin ücretlerini ödemekteki gecikmeden şikâyet ettiğini ve şüphesiz biraz sert bir açık sözlülükle bizleri eğer savaş masrafları altından kalkamayacaksak, barışa razı olmamız konusunda uyardığını hep birlikte unutmuş gibi görünüyoruz. Her geçen gün, milletimizin sırtındaki yükü biraz daha ağırlaştırmamız gerekiyor.. Ayda iki yüz bin duka altından daha pahalıya mal olan bir savaşın, sıradan halka fevkalâde fedakârlık yüklemekle devam ettirilebileceğini zannetmek hatadır.”

“Birliğin kendisine gelince, Senatör Poscari, bunun da ancak ve ancak Fransa Kralı ile imparator arasındaki ilân edilmiş savaş devam ettiği sürece ayakta durabileceğini iddia etmektedir. Bundan sonra ise Türklerle barışın ne demek olabileceğini düşünmek lâzımdır.”

“Burada bizlere bu savaşın ne müemmen, ne de şerefli olmayacağı söylendi. Ben, bu barışın gerçekte bizim arzumuz olduğuna sizleri şahsen nasıl temin edebileceğimi kestiremiyorum; bununla birlikte, bu barışın bize bugünkü tehlikeler karşısında bir koruma sağlayacağına katiyetle inanıyorum. Bu

barışı elde etmek, zannedildiği gibi imkânsız değildir. Bizzat Veziriazam devamlı surette barış teklif etmiş ve barışı arzula-
dığını belirtmiştir. Veziriazam, her yeni savaşta biraz daha
itibar kazanmakta olan Barbaros'la zıtlasma halindedir. Bar-
baros'a gelince, o da Cezayir'e gidip kendi hükümrânlığının
zevkini tadabilmek için barışı arzulamaktadır. Süleyman'ın
bizim dostluğumuzdan şüphe ettiği iddiaları konusunda ise,
kanaatimi söyleyeyim ki, ben bu konuda herhangi bir belirti
görememekteyim. Padişah aramızda mevcut olan otuz senelik
anlaşmaya daima uymuştur. Şu anda dahi bu ahitnamenin de-
vam etmesini teklif etmektedir. Şu sıralarda bizlere karşı düş-
manca hareket etmiş olmakla birlikte, şunu da adilce kabul
etmeniz gerekir gelir ki, Padişah tahrik edilmeden bu tarzda
harekete yönelmemiştir. Denilebilir ki, şikâyetçi olmak için biz
ondan daha az hak sahibi bulunmaktayız."

"Bazı kimselerin iddia ettikleri gibi eğer Türkler, Cumhuri-
yetimizi mahvetmeye ahdetmiş olsalardı, sorarım size: Bu ar-
zularını gerçekleştirmek için bundan birkaç sene önce bütün
(Avrupa) prenslerinin aleyhimize ittifak etmiş buldukları
zamandan, bizim ne yeterli kaynak ve imkânlara, ne de dışarı-
dan herhangi bir yardıma sahip olmadığımız o zamandan daha
iyi bir fırsat bulacaklarını ümit edebilirler miydi?"

"Türkler'in imparatorlukları muazzamdır; savaşın gerek-
tirdiği her şeye bol miktarda sahiptirler; askeri disiplinleri bizi
Hıristiyanlara örnek olacak mükemmeliyettedir, sorarım sizle-
re: Bu tür bir düşmana karşı ne yapılabilir?"

Bütün bunlara rağmen senato savaş aleyhinde karar al-
mıştır. Oluşturulacak büyük armadanın masraflarının yarısını
imparator, altıda birini Papalık ödeyecek; Venedik 10 kadirğa
ile Malta Şövalyeleri de 10 kadirğa ile katılacaklardır. Fakat
altınla gemilerin ulaşması yavaş olur; hasattan sonra beklenen
hububatın İspanya limanlarından sevki yapılamaz. Şanlı Cum-
huriyet'in Başkumandanı, bunlara rağmen, donanmanın de-
nizlere çıkmasını emreder; Doria ise son 50 kadirğa daha do-
nanmasına katılmadan önce hareket etmek istemez, oysa bu

kadırgalar da Sicilya'da, İspanyadan gelecek askerleri beklemektedir.

Bu durumda, Andrea Doria, Barbaros'u satın almaya teşebbüs için biraz daha güneyde, yakın bir mesafede bulunan Parpa'ya gider ve Barbaros'un Türklere ihanet etmesinin mümkün olduğu kanaatiyle geri döner.

Böylece, büyük armada Korfu'daki sığınağından 7 Eylül'de yelken açıncaya kadar, deniz mevsimi de bir hayli geçmiş olur. Fakat ne de olsa, bu derece olağanüstü bir kuvvet, o zamanlara kadar Akdeniz'de görülmemiş değildir. Uzun kadırgaların adedi 202'dir, sağlam yapılı nakliye çektirileri 100 kadardır ve bu gemilerde 2000 top vardır, 20.000 İtalyan, bir o kadar Alman ve 10.000 de zırhlı İspanyol askeri taşımaktadır. Bütün bunlara ek olarak, bordaları mahmuzlamaya karşı ağır kalaslarla desteklenmiş, Türkler'in hafif kadırgalarını defedebilmek için, borda toplarıyla donatılmış beş büyük kalyon da mevcuttur.

Bu gemilerin sancak gönderlerinde yedi devletin bayrağı dalgalanmakta ve bu bayraklar imparatorluğun kartallarını, Aziz Mareo'nun aslanını, Ceneviz kasrını, Malta haçını, İspanya armasını ve Portekiz tacını taşımaktadır.

Venedik kâşifleri Mataban burnundan dönerek Santa Moura Adası önünden geçerek arkası karalarla kaplı Arta Körfezine girinceye kadar, çok çok yarım günlük mesafeden takip ederler.

Ve işte burada Barbaros kısıtılmış olur.

PREVEZE'DE DÜELLO

Bir defaya mahsus da olsa Barbaros tedbirli hareket etmişti. Kendini körfeze sığınarak İstanbul'dan en son inşa edilmiş yirmi kadırgalık ince donanma ile Salih Reis'in gelip kendisiyle birleşmesini beklerken kadırgaların omurgalarını yağlatmış, teçhizatını ikmal etmişti. Bu ince donanma da geldikten sonra dahi Barbaros'un kuvveti 120 kadırga ile bir miktar ikmal gemisinden ibaretti. Bu donanmada Türkler'in "Yüzerkale" ismini verdikleri ağır kalyonlar yoktu. Kendi kâşiflerinden aldığı bilgiye göre Barbaros, düşmanın gemi bakımından ikiye karşı üç, top ve asker bakımından da bire karşı iki üstünlüğü olduğunu öğrenmişti.

O sırada artık Türk gözcüleri de bu durumu bizzat görebilecek durumda idiler. Zira Avrupalılar'ın armadası görüş menziline girmiş, bütün sancak ve flamaları fora edilmiş olduğu halde ileri geri seyredip duruyordu.

Yılankavi Arta Körfezi, geniş, küçük çapta bir iç denizdir. Kuvvetli çatlaklar mevcut olduğu zaman, bir kum bankının geçişi bir hayli zorlaştırdığı dar girişi dışında, duvar gibi dağlar bu körfezi tamamıyla içeri kapamaktadır. Ağızdaki Preveze şehri de körfeze ekbir korunma imkânı sağlamaktadır. (Eski

Romalılar devrinde, Preveze açıklarında Actium'da Mark Antonius ile Kleopatra'nın filosu mağlup edilmişti.)

Barbaros, işte bu limanı ve bu şehri işgal etmişti. 1338 Eylül ayı ortalarında Preveze'deki durum bu idi. Emir-ül ma' körfezin içinde kısıtılmış, rakibi Birlik Amirali'nin zorlu körfez ağzından içeri geçmek için zorlamak hatasını işleyip işlemeyeceğini merakla bekliyordu. Doria'nın beş "dritnot"u öldürücü kum bankını aşamayacak, kadırgaları ise, Türk donanmasının millerce içeri uzanan sakin körfez sularında savaş hatında bekledikleri sırada, dar geçitte ister istemez sıkışmış olacaktı. Doria bu hataya düşmedi.

Bu durum karşısında, sabırsızlık ve endişe içinde, Barbaros, denizin sakin görüldüğü bir sırada, donanmasının bir kısmını körfezin dışına çıkardı. Bu çıkış Venedik donanmasından uzun menzilli topçu ateşiyle karşılandı ve Emir-ül ma' ağır ağır geri döndü. Bu hile (eğer hile idi ise) düşman armadasının ana kuvvetlerinin kendini takip etmesi sonucunu veremedi. Barbaros yeniden dağların ardında, âdeta karaya bağlı kaldı. Doria yeniden sahilden uzaklarda beklemeye, gözetlemeye koyuldu.

O sıralarda Adriyatik'i kasırga şiddetiyle savuran sonbahar fırtınalarının artık nerede ise başlaması beklenmekte idi. Barbaros ise kararsızlık içinde görünüyordu. Kendisinin Afrika'dan büyük bir hüner ve ustalıkla sevk ve idare etmiş olduğu on, on iki kadırgadan oluşan süratli vurucu kuvvetten fazlasıyla farklı, ağır bir savaş donanmasıyla burada, hareketsiz, bağlı kalmıştı. Ne yapabiliirdi?

Omuzlarındaki sorumluluk ağırdı. Bir sene önce, Korfu'daki başarısızlıktan sonra, Lûtfi Paşa azledilmişti.⁹⁰ Süleyman,

---

⁹⁰ Korfu Seferine "serdar" olarak katılmış olan Lûtfi Paşa, sefer dönüşünde geçici olarak gözden düşüyse de (bu gözden düşmenin sebebi Osmanlı tarihlerinde belirtilmiş değildir), birkaç gün sonra tekrar rütbesi iade edilmiştir. Paşa'nın memuriyetinden azli ise, Padişah'ın kız kardeşi olan eşi ile aralarında çıkan bir tartışma sonucunda hiddetlenerek, bir topuzla eşinin üzerine yürütmesi sonucu olmuştur. Padişah, bu hareket üzerine

Avrupa'daki savaşın oluş tarzından tam anlamıyla kederli görülmüş ve hassa askerleriyle birlikte, o yaz başlarında, doğuya, Karadeniz'in kuzeyinde Kırım Hanıyla buluşacağı Bozkırlara gitmişti. Bu sebeple Barbaros, Avrupa'nın yedi bayrağını tek başına karşılamakta idi. Emir-ül ma', denizlerde bu derece büyük bir kuvvetin biraraya geldiğini daha o zamana kadar görmemişti. Yüzer kalelerin kuvvet ve kudretini merak ettiği şüphesizdi.

Beraberindeki ordu ümerası, körfez girişini güçlendirmek amacıyla, askerlerin toplarıyla birlikte karaya çıkarılması üzerinde ısrar ettiler. Söylediklerine göre, böylelikle, Preveze'yi ve arkasındaki dağları tutabileceklerdi. Fakat Barbaros, Doria'nın bir çıkarma girişiminde bulunabileceği düşüncesinde değildi.

Donanmadaki diğer deniz kurtları açıklara çıkma izni alabilmek için yalvardılar. Düşmanın sayıca üstün olmasına rağmen bunlar, kendi gemilerinin daha iyi ve daha kullanışlı olduğu fikrinde idiler. Salih Reis, Sinan, Şeytan Kaçıran hep denizlerde serbest bırakılmaları için yalvarıyorlardı. Bir zamanlar kılavuzluk etmiş olan bir Anadolu köylüsünün oğlu Turgut, donanmanın bu yeni Reisi de Barbaros'un yanında duruyor, denizleri gösteriyordu. (Avrupalılar bu genç denizciye *Dragut* ismini vermişlerdi. İleriki senelerde onu daha yakından tanıyacaktı.)

Genç reisler hep bu yolda ısrar ediyorlar, Barbaros, devamlı, ret anlamında, başını sallıyordu. Açıkta, yeni yüzer kaleler vardı. Barbaros bunların toplarını bizzat saymıştı. Bunların etrafında Doria, tıpkı bir ordunun korunaklı bir mevkide toplanması gibi, kadırgalarını sıklaştırabilirdi. Deniz kalelerinin borda topları, alçak kadırgalar üzerinden aşırarak ateş edebilirdi. Zaten Doria'nın da istediği bu idi: Türkler dışarı çıksınlar ve denizde gemilerden oluşan kalesine çarpsınlar.

---

vezirini alenen takbih etmiş, eşiyle ayrılmasını emretmiş ve Paşa'yı memuriyetinden azlederek hayatının geri kalanını orada geçireceği Dimetoka'ya sürmüştür.

Böyle bir hareketle Barbaros'un bütün Osmanlı donanmasını kaybetmek ihtimalini göze almasına olanak var mıydı?

Padişahın gözlemcisi sıfatıyla hazır bulunan yaşlı bir hadım çavuş söze karıştı:

“Bunlar ne kelimelerdir?” dedi. “Siz Emir-ülma'sınız. Efendimiz size yeteri miktarda gemi, talep ettiğinizden çok daha fazla savaşı ve top vermedi mi? İşte dışarıda efendimizin düşmanları bekliyorlar. Sizin burada sarhoş veya uykusuz gibi durmanız nedendir?”

Bu iğneli sözler Barbaros'un ta kalbine isabet etmiş olmalı ki deniz kurdu ilk fırsatta savaşmak üzere açığa çıkıverdi.

Türkler'i yeniden dışarı çıkmaları için kandırabilmek amacıyla Doria, esas donanmasını yirmi mil güneydeki Santa Maura'ya doğru çekmiş, sadece Preveze'yi kollamak üzere bir öncü kuvveti bırakmıştır.

Fakat Barbaros bu örtü kuvvetini dağıtmış olan gece yarısı karanlığında ince donanmalarını dışarıya sevk etmeye başlar. Puslu bir günün, 28 Eylülün şafağından önce donanmasını selâmetle dışarı çıkarmayı ve sahil yakınlarında savaş safında düzene sokmayı başarır.

Bundan sonra, Preveze açıklarında yaşanan Avrupa tarih sayfalarında mümkün olduğu kadar sessizlikle geçirilir. Doria'nın belirsiz özürleri, Venedikliler'in düşmanca dargınlıkları, armadanın kuvvetinden, Hıristiyanların kazanacakları zafere şan ve şerefinden uzun uzadıya bahsetmiş olan vakanüvislerin bu konudaki sessizlikleri, Malta'daki Aziz Yahya Şövalyeleri Büyük Üstat'ın temsilcisinin veciz tenkitleri; bütün bunlar insana Preveze'de üç ayrı savaş yaşandığı, ya da, tam tersine, hiçbir savaş olmadığı, fikrini vermektedir. Bu karmakarışık masallar arasından çağdaş deniz tarihçileri göze çarpan bir olay; baştanbaşa topla donatılmış Venedik karakaları ile Türk kadırgaları arasındaki savaşı çıkarabilmişlerdir. Böylelikle bunlar, diğerlerinin belirtmiş oldukları üç savaşa bir dördüncü savaş taslağı eklemeyi başarmışlardır.

Oysa gerçekte yaşanan olaylar tamamen açıktır:

Andrea Doria, o sabah şafakta, Türkler'i nüfuz edilmez körfezlerinden dışarı çekebilmek için, sahilden uzaklara açılmakta olduğunu söylemektedir ki bu doğrudur. Türk donanmasının körfezden çıkıp sahile sokulmakta olduğunu öğrendiği zaman Cenevizli Amiral, düşmanlarını daha açıklara çıkmaya tahrik edebilmek ümidiyle, aldatıcı manevrasına devam eder.

O sabah rüzgâr hafif olarak ve batıdan seyre uygun, yani Barbaros'a karşı esmektedir. Ya sahilden uzaklaşmaya imkân bulamadıklarından yahut da Türk kadırgalarıyla savaşa tutuşmaları için Doria tarafından özellikle bırakılmış olduklarından, heybetli yelken gemileri geride kalmışlardır. Bunlar, hemen ilk savaş saatlerinden sonra susturulur.

Türk gemilerinin çanaklıklarındaki gözcüler, Doria'nın orman gibi biraraya toplanmış direklerini, şafaktan kısa bir süre sonra Santa Maura adası açığında görürler. Bundan sonra Barbaros, reislerine kendisini takip etmeleri işaretini verir ve Avrupalıların peşine düşer. Emir-ül ma' ilk olarak yüzer kalelerin beşine birden hücum eder.

Çarpışma Conduliniero'nun komutası altındaki muazzam karakanın civarında başlar. Karakanın dehşet verici top salvolarının ağır mermileri ilk kadırga dalgasını geri püskürtmüştür. Bunlardan birine 150 librelük bir mermi isabet ederek gemiyi talimarından dümen kasarasına kadar güverte ile bir eder.

Bunun üzerine Barbaros geri çekilir ve ağır baş toplarıyla ateş ettikten sonra duman ardında kaçınma manevrası yapmak amacıyla, daha süratli kadırgalarını ileri sevk eder. Öğleden evvel karakayı ateşe vermek mümkün olur ve sakin havada barut dumanları ve sis kadırgalar için mükemmel bir örtü sağladığından, bunlar daha da yakına sokulabilirler.

Conduliniero'nun gemisi, denize nişan alınarak kadırgalar arasında sektirilen borda bataryaları sayesinde batırılmaktan kurtulur, direksiz bir teknedan ibaret kalır. Yüzer kalelerden

diğer ikisi deniz seviyesine değin yandıkları için terk edilmiş, direksiz kalan bir diğeri suyun seyriyle sis ardında kaybolmuştur. Öğle üzerinin ilk saatlerinde ise kalyonlar tamamıyla saf dışı edilmiş olurlar.

Millerce ötede, Doria'nın sancak gemisinde, Roma ve Venedik filolarının kumandanları Comero ile Grimani gözükürler. Hiddetten sinirleri bozulan kumandanlar, artık kalyon tekneleri etrafında dağınık düzene girmiş olan düşmana yaklaşmak için emir verilmesini talep ederler. Bunlar:

"Eğer bizleri korkuyor diye düşünüyorsanız, kumanda elimizde olsaydı, saatlerce önce vermiş bulunacağımız hücum emrini verin de bir deneyin!" diye bağırdılar.

Doria diğer filoların kendininkini takip etmeleri gerektiği ve harekete geçmenin asıl zamanını söyleyeceği cevabını verir ve emirlerine itaat ettikleri takdirde Türk donanmasını tam olarak esir edeceklerini de ekler.

O sırada, Barbaros yaralı kadırgalarıyla Avrupalı kuvvetlerin peşindedir; hava da tamamıyla kötüleşmektedir. Barbaros Santa Maura'ya yaklaşır. Doria da sürekli gerilemeye devam ederek esasen nizamı bozuk filo kanatlarıyla bağlantısını kaybeder.

Barbaros'un yoluna çıkan ince donanma, parçalan bir siğil gibi ilerleyen Türk donanması önünde sağa sola savrulur. Kumandan gemilerine ulaşmaya çalışan iki Hıristiyan kadırgası kendilerini Türklerin ta ortasında bularak hemen bayraklarını indirirler.

Böylece, asırlar boyunca denizler üzerinde görüldüğü gibi, Preveze'de de bölünmüş kumanda, tereddütlü önderlik altında, düşmandan büyük bir filo, savaş peşinde koşan kendinden çok daha küçük bir filo karşısında yenilgiye uğratılmıştır.

Buna isterseniz denizlerin esranı deyin, isterseniz yaşlı bir adam olan Doria, manevra yapabilmek uğrunda kendi gayretleriyle bizzat kendisi şaşkına dönmüştür, deyin yahut Avrupalıların paniğe uğradığını kabul edin. Fakat ne şekilde düşü-

nürseniz düşünün, gerçek şudur: O gün, ikindi vaktine doğru, rüzgâr sağanakları Adriyatik üzerinden sis gibi yağmur dammalarını savururken, Cornero'lar, Conduliniero'lar, Gaimoni'ler; Salih Reis'in, Şeytan Kaçıran'ın, Sinan'ın ve merhametsiz Turgut'un önünde kaçmışlardır.

İlk yağmur sağanaklarında Doria geri çekilme işareti vermiş, kendisi de rüzgâr önünde kuzeye doğru kaçmıştır. Yağmurun kamçısı Amiral gemisinin fenerlerini söndürmüştür.

Süratle Doria'nın peşine düşen Barbaros, bu kılavuz fenerlerin söndüğünü görmüş ve "Amiral hazretleri kaçabilmek için fenerlerini kıstı" diyerek Andrea Doria ile alay etmiştir.

Bundan sonra da rüzgâr ve karanlık bu savaşa böylece son vermiştir.

İki filonun tekrar buluşması Adriyatik'te, Preveze'nin dört yüz mil kuzeyinde, Korfu'nun bir hayli yukarısında oldu. Barbaros Adriyatik'i tutmuş, Doria'nın arta kalan gemileri ise Castel Kuova civarında Cattero Körfezine sığınmışlardı. Bunlar buradan kıpırdanmadılar.

İşte tam bu sırada, kuzey batıdan gelen bora, kasırga gibi Adriyatik'e bindirdi. Fırtınaya açık denizde yakalanan Barbaros, otuz kadirga kaybetti. Bunun üzerine Doria, Türklerin ağır kayıpla vermelerine karşılık kendisinin savaş filosunu korumayı başardığını iddia ederek böbürlendi.

Fakat Barbaros'un Akdeniz hâkimiyetini kazanmış olduğu haberi gemiden gemiye, balıkçı köyünden limana. Cebelitarık'tan Gelibolu fenerine kadar her tarafa yayıldı. İmparatorluk, Papalık ve Venedikliler en yüksek gayretlerini ortaya dökmüşler, fakat mağlup olmuşlardı.

Preveze zaferinin haberi, doğu bozkırlarında bulunduğu sırada Süleyman'a ulaştırıldığı zaman, Padişah daha ilk kelimelerde ayağa kalktı ve haber, herkes ayakta olduğu halde dinlendi. Sonunda Süleyman bu zaferi kutlamak için bütün ordugâhın fenerlerle donatılmasını emretti.

Preveze savaşının olası sonuçlarını kimse Foscarei'nin önceden tahmin etmiş olduğu gibi barış talebine koşan Venedikliler'den daha iyi idrak edemedi. Bu barış Venedikliler'e çok pahalıya mal oldu. Türkler'e savaş masrafları karşılığı tazminat olarak 300.000 duka altın ödendi. Nauplia ile Malvasta limanları da kaybedildi. Yaşlı Doç. Luigi Gritti'nin gayrimeşru babası Andrea Gritti, Venedik'in deniz imparatorluğuna son veren Preveze anlaşmasını imzalamayı reddederek kederinden öldü.

CHARLES RÜZGÂRI

Preveze'den sonra Süleyman Habsburg Kardeşlerle uzun sürmüş olan mücadelesinin artık kazanılmış olduğuna hükmetti. Karada sağladığı barış, denizde elde ettiği zaferle, artık Avrupa'da gerek imparator, gerekse ne yapacağı kestirilemeyen kardeşiyle, kesin olarak eşitlik kazanmış olmaktaydı. Bununla birlikte, çok geçmeden, her iki Habsburg da, ayrı ayrı tarzlarda kendini gösteren ihtiraslara kapılmaktan kurtulamadılar.

Macaristan'da Süleyman tarafından desteklenmiş olan John Zapolya ölmüştü. Ferdinand Zapolya'nın dul karısını Buda'da kuşatmak üzere kuvvetlerini topladı. Macar Kralıyla evlenmeden önce Lehistan Kralının kızı olarak anılan Isabella'nın yetim oğlu da, o 1541 yılının yazında beraberinde idi. Ne yapacağı konusunda kendi kendine karar verebilmenin zorluğu içinde dul Kraliçe Avusturyalılar'ın taleplerini kabul ederek iç çekişmelerle bölünmüş olan bu memleketten kaçıp kurtulmayı en uygun çıkış yolu olarak kabul edecek durumda idi.

Daha Ferdinand'ın ordusu zorla şehre girmeye veya Isabella kendi bildiği gibi hareket etmeye zaman bulamadan, memleketin kaderi, güneyden Türk askeriyle birlikte süratle gelmiş olan Süleyman tarafından bunların elinden alındı. Alışıldığı

üzere. Romalılar Kralı kendi sınırları ardında güvende kaldı; Süleyman da onun ordusuna haddini bildirip orduyu memleketten çıkardıktan sonra, Ferdinand'ı hırpalamadan yerinde bıraktı.

Osmanlı, aynı zamanda Kraliçe olan genç anneye karşı hareketi de daha az kesin olmadı. Süleyman'ın çavuşları Isabella'ya hediyeler getirdiler ve Zapolya'nın oğlunun kendisinin de oğlu olduğunun gerçek olup olmadığını sordular.

Cevap olarak Isabella, göğsünü açtı ve çocuğu emzirdi.⁹¹ Bunun üzerine Türkler (Çavuşbaşı Ali Ağa) "Padişahın bizzat ziyarete gelmesinin devlet kanunları hükmünce uygun olmadığını" Kraliçeye beyan ederek, oğlunu (Budin'i savunan eden asilzadelerle beraber) Osmanlı ordugâhına göndermesini söylediler.

Bu iradeyi reddetmenin yolu yoktu. Büyük bir endişe içinde, Isabella çocuğunu (bir sütnine, iki dadı ve kendisinin altı baş danışmanı ile birlikte) beşiği içinde, Yeniçeri muhafızları arasından Süleyman'ın otağına gönderdi. Burada Sultan kendi şehzadesi Bayezid'a çocuğu kucağına almasını ve öpmesini emretti. Gece olmadan Isabella'nın oğlu kendisine iade edildi ve bulûğ çağına erdiği zaman Zapolyazadenin Macaristan Kralı olacağını, Süleyman'ın vaat ettiği Kraliçeye bildirildi. O gece, genel sevinç yaşanırken Yeniçeriler de sükûnetle Budin'e girdiler.

Isabella harap Budin'den doğu Macaristan'daki bir kasra nakledildi. Kraliçe altın ve lâcivert yazılarla süslü bir berat gö-

---

⁹¹ Bu olay Sultan Süleyman'ın Macaristan seferinden önce yaşanmıştır. Zapolya'nın oğlu, kendi ölümünden sadece on beş gün önce doğmuştur. Zapolya'nın ölümünden sonra çocuğun meşruluğundan şüpheli iddialarda bulunan Mallat isminde birisi, kendisini Transilvanya Dukası ilan etmiş, bu olaylar üzerine Sultan Süleyman'ın Budin'e gönderdiği Çavuşu, Isabella ile görüşmüş ve Isabella'nın yukarıda anlatılan hareketi üzerine Zapolya'nın oğlunun bulûğ çağına eriştikten sonra tek başına Macaristan tahında hüküm süreceğine dair Sultan Süleyman adına söz vermiştir. Ferdinand'ın ilk saldırısı da bu olayın hemen akabinde olmuştur.

türdü. Kendisine söylendiğine göre bunda “Türk Padişahı, (Peygambere), ecdadına ve kılıcına yemin ediyordu ki, oğlu buluş çağına eriştiğinde Macaristan tacı kendisine teslim edilecektir.”

Kraliçe danışmanlarına:

“Bir vaat!” dedi. “Kâğıt üzerine yazılı birkaç kelimedenden ibaret!”

Kendisini temin ettiler:

“Bir Krallık ihsanı mahiyetinde bir vaat!”

Süleyman Budin’i Türk askerlerinin koruması altında tuttu. Macaristan’ın büyük bir kısmını yavaş yavaş Türk sancaklarına çevirdi. Fakat bunu yaparken yepyeni bir şiddet göstermiş oldu. Avusturyalı esirler katledildi. Yirmi sene önce Süleyman’ın Rodos’ta göstermiş olduğu cömertliğin yerini bir şiddet almış oldu. Gerçekten Isabella elindeki yazılı vaadin değersiz bir kâğıt parçasından ibaret olmasından şüphe etmekte haklı görünüyor gibiydi. Oysa Rodos sakinleri yirmi sene evvel şehir halkına verilmiş olan vaatten ve özgürlükten yararlanmaya halen devam etmekte idiler, gelecek ise Süleyman’ın Macaristan üzerinde çizmiş olduğu sınır hattının bir buçuk asır aynen baki kaldığını, böylelikle Viyana’nın Hristiyanlığının son sınırı, Budin’in de doğu Müslümanlarının sınırı olmaya devam ettiğini göstermiştir. Bugün hâlâ Viyana batıda, Buda da doğuda sevilmektedir.

Ferdinand’ın orta Avrupa’da, 1541’in olaylarla dolu yazında, Habsburg’lar kalesini kuvvetlendirmeyi başaramadığı sıralarda, Kral’ın kendisinden daha yetenekli kardeşi Charles da Akdeniz’de hiç olmazsa denizin Preveze’de Birleşik Hristiyan deniz kuvvetlerinin çöküşünden sonra tehdit altına girmiş olan batı yarısında yeniden İspanya hâkimiyetini kurmaya teşebbüs etmiş bulunuyordu.

Charles, özellikle bu deniz üzerinde Barbaros’un isminin yarattığı harikulade korkuyu silme arzusunda idi. Geniş ülkelerinde yirmi seneden beri oradan oraya koşmak, çeşitli kabili-

yetlere sahip olan Charles'ı bir hayli yormuştu. İmparator hâlen Avrupa meclislerine kişisel zarafet ve cazibesi sayesinde istediği şekilde etki edebilmekte idi; fakat lezzetli gıdaya ve ender şaraba aşırı düşkünlüğü, damla hastalığına tutulmasına yol açmış, Martin Luther'le hemen hayatı boyunca devam edegelmiş olan mücadelesi, İmparatoru din konusundaki tartışmalara karşı fazlasıyla düşman etmişti. Charles, sık sık bir manastıra çekilmekten ve orada, huzurlu bir ortamda, dini üzüntülerini yatıştırmaya çalışmaktan bahsederdi.

Bununla birlikte, hâkimlik taslayan Charles, Hıristiyan ve Avrupalı olan imparatorluğun sönmekte olan kuvvetini temsil etmekte idi. Daha sonraları John Morgan isimdeki İngiliz şunları yazmıştı: "Eğer V. Charles'ın bütün yer kürenin dizginlerini yirmi dört saat süreyle ellerinde tuttuktan, sonra bu dizginlerin kopuvermiş olduğundan en ufak bir şüphe gösterseydim, eminim ki bana İsâ aşkına en az kırk sopa çekmek istemeyecek bir İspanyol'a bütün hayatım boyunca rastlamadım."

Böyle bir hükümdar, Türk amiralinin kendisine meydan okumasına, doğal olarak, izin veremezdi. Oysa o sıralarda, İslâm'ın yeşil bayrağını taşıyan kadırgalardan oluşmuş bir görevli kuvvet, Cebelitarık'a akın etmiş, diğer bir kuvvet de Balear Adaları açığında bir İspanyol gemi kafilesine saldırmıştı. Daha da kötüsü, küçücük bir yelkenli, bir Portekiz nakliye filosuna: "Haydi gelin! Barbaros sizi istiyor!" diye haykırmış ve Portekizliler itaatle davete uymuşlardı.

Barbaros'un hemen her tarafta görünmesinde hayal gücünün almayacağı bir olağanüstülük vardı. Bu şişman Türk çömlekçisinin şaraba düşkün oğlu, yaşının altmışı bulmuş olmasına rağmen güzel kızları kaçırmak için kasırlara saldırıyor, Afrika'daki İspanyol garnizonlarını hapsederek, efendisi Sultan adına koskoca bir kıta kazanıyordu. Charles karalarda ne kadar başarı kazanırsa kazansın, Barbaros ismi sahiller boyunca kendisini bir kâbus gibi takip ediyordu.

O senenin yazında, Süleyman, Barbaros'u, isteğinin tersine Akdeniz'in doğusunda tuttu. Yeniden kapana kısılan Deniz Kurdu, bir kere daha kendini satılığa çıkardı.

Bu defa, tâbiyetini Charles'a satmaya razı olduğu haberini yaydı. Muhtemelen kuruntulu Habsburg, Barbaros'un efendisinden senede yirmi bin duka altını almakta olduğunu düşünüp, bu çeşit haberlerin vaktiyle Preveze faciasına yol açmış olduğunu da hatırlayarak bu teklifi şüphe ile karşıladı. Bununla birlikte, tıpkı bir zamanlar Andrea Doria'nın da yapmış olduğu gibi, Barbaros'un gerçekten kendini satılığa çıkarmış olması ihtimali üzerinde durmaktan geri kalmadı.

Buna karşılık, Charles, ikinci bir teklife daha kolaylıkla inanç gösterdi. Bu teklif, Barbaros'un eski bir hizmetkârından, Cezayir'in idaresi başında bırakılmış olan Hasan Ağa isimli bir hadımdan gelmişti.⁹² Hasan Ağa "teslimin bir ihanet neticesi olmaktan çok çaresizliğin gerektirdiği bir mecburiyet niteliğinde görünmesini temin için büyük çapta bir sefer kuvveti göndermesi şartıyla" Cezayir'i İmparator'a teslim etmeyi teklif etmekte idi.

O sıralarda Charles da hemen hemen aynı yolda harekete, yani büyük bir kuvvetle Cezayir'e saldırmaya karar vermiş gibiydi. Cezayir öteden beri Barbaros'un şahsi mülkü niteliğinde idi; üstelik İspanyol sahillerine yakın bulunan tek korunaklı Müslüman limanı idi. Bu durum ise Charles için daima hassas bir nokta teşkil etmişti. Cezayir'i ele geçirmek suretiyle, küçük, kayalıklı Malta adasını bahşetmiş olduğu Şövalyelerin korumasındaki Batı Akdeniz kalesinden Türkleri sürmek için harekete geçebilirdi,

Süleyman'ın Buda'da meşgul olduğu, Barbaros'un uzaklarda bulunduğu, amiralinin en tehlikeli kaptanı Dragut'un (geçici olarak) esir bulunduğu ve Hasan Ağanın da Cezayir'i satma isteği gösterdiği şu sırada, Charles burasını ele geçirmeye ka-

⁹² Bu sıralarda Cezayir'in idaresinde bulunan Hasan, bir hadım değil, Barbaros Hayreddin'in oğludur.

rar verdi ve bu amaca ulaşmak için ısrar ve inatla hareket etti. Lutherliler'e hoşgörü göstermeyi kabul etti (Regensburg kitabı) ve süratle Akdeniz'e indi.

İmparator'u bekleyen armada, Hasan Ağa'nın arzulayabileceği azami kuvvette idi. Doria'nın savaş filosu, ismi sonsuza dek Hollanda katliamıyla birlikte hatırlanacak olan Alva Dukası'nın kumandasında 20 bin tecrübeli İspanyol, Alman ve İtalyan askeriyle dolu 400 den fazla nakliyenin açık denize çıkarılmasına koruma sağladı, imparatorluğun diğer asilzadeleri de 3000 gönüllü ile birlikte geldiler; hattâ bunlardan bazıları, olayları seyretsinler diye, kadınlarını da getirdiler. Denizde bunlara 500 "müthiş" Malta şövalyesiyle bunların silahşorları katıldı. Asil sınıftan gelmemekle birlikte büyük bir şöhret kazanmış olan Meksika fatihi Hernado Cortez de bunların misafiriydi.

Sonbahar rüzgârları bastırarak armadayı çeşitli sığınak limanlarına dağıtınca, tedbiri elden bırakmak istemeyen Doria, inatçı Charles'i fırtına mevsiminin başlamış olduğu konusunda uyardı. İmparator'a, henüz sefere çıkmışken, hedefe varmadan geri dönmek saçma göründü. Aslında Minores'dan Cezayir'e yelkenli ile çok kısa bir mesafe kalmıştı. Hasan teslim olmasa bile Müslümanlar ininin zayıf surlarını yıkmak birkaç gün meselesiydi. Zira Hasan Ağa'nın kuvvetleri 900 Yeniçeri Türk ile birkaç bin denizci ve Mağribî'den ibaretti. Hayır! Hayır! Rüzgâr, fırtına olsa da olmasa da, İmparator böyle bir girişimden vazgeçemezdi.

Armadayı müthiş bir kin ve gazabın beklediği karanlık Afrika sahillerinde beklenilmez, inanılmaz sonucu doğuran, eden kısmen Doria'nın tereddüt ve şüphesi, kısmen Charles'in inatçılığı, fakat özellikle askeri bir gösteriye gider gibi denize çıkan kumandanlar arasındaki anlaşmazlık oldu. Bu birkaç gün içinde armada Berberî ve Arap kalelerinin karınca sürüsü gibi kalabalık halde tepelerine üşüşmüş oldukları bir düşman sahile ulaştılar. Bu durumda tecrübeli askerler için zorlu sayılabilecek bir şey yoktu. Nitekim bunlar kolaylıkla Matafu Burnu

çıkıntısının arkasında kalan düz kumsala çıkarma yaptılar. Hiçbir zorlukla karşılaşmadan sabırsızlık ve endişe içindeki kabileleri geri attılar. İsas yiyecek malzemesinin çıkarılmasını beklemeye dahi gerek duymadan, İspanyol askeri kara üzerinden, etrafını çevreleyen surların arkasında, zirvedeki silindir kaleye yükselen Cezayir'e doğru yol açtı. Ekim ayının bu son günlerindeki yürüyüşte, Afrika sıcağının da zarar verici bir etkisi olmadı.

Güneş ışıkları altında parıldayan bu şehir etrafında seferi kuvvetler siper kazdılar ve topçu bataryalarını mevzilere yerleştirdiler. Başlarındaki kumandanların düşüncesine göre, Hasan Ağa teslim olmadığına göre, nihayet üç gün içinde bu görev de zevkli ve keyifli bir şekilde sona ermiş olacaktı.

Rüzgâr birdenbire batıdan esmeye başladı ve Matafu Burnu ardındaki körfeze bütün şiddetiyle bindirdi. Bunu sağanak halinde yağmur takip etti ve çadırları rüzgârdan yıkılmış olan askeri sırsıklam etti. Soğuk kemirici bir seviyeyi buldu. Denizin coşarak kabardığı sahildeki köprübaşlarından herhangi bir ikmal yapılamadı ve asker, hiç olmazsa, rüzgâr dindikten sonra gıdanın kendilerine ulaştırılabileceğini umdu. Fakat rüzgârın dinmesi yerine, tam tersine kasırga şiddetine yükseldi. İstilacıların barutu ıslanarak kullanılmaz bir hale geldi.

Derken Cezayir suları içinden Hasan Ağa hücum yürüyüşüne çıktı. Ağanın Yeniçerileri oklarını yağmur altında da kullanabilmeye alıştılar; Endülüs'ten atılmış olan Mağribîlere gelince, bunlar, eski efendileri İspanyollar'a karşı besledikleri kin ve nefreti bir kalkan gibi taşıyorlardı. Böylece, hücum çıkışı yapan bu küçük kuvvetin şiddet ve gazabı, istilacıların hatlarında panik etkisi yaptı.

Karşı saldırıyı sağlam yapılı, sarsılmaz Almanların başında bizzat Charles sevk ve idare etti. Fakat surların dibine ulaşan bu kuvvet, top ateşi karşısında parçalanarak geri çekilmek zorunda kaldı.

Askerin açlığının etkisi olmasa ve köprübaşlarında daha büyük bir talihsizlikle karşılaşılmamış olsaydı, bu geri çekilme

o kadar da önemli bir olay niteliğine gelmeyebilirdi. Fakat sahilde Amiral Doria, fırtınayı geçiştirmek için kadirgalarını denize açmak istedi. Nakliye gemilerinin kaptanları, Amirallerini takip edecekleri yerde, ya gemilerini karaya vurmak arzusuna kapıldılar yahut da gemilerinin kontrolünü tamamıyla kaybettiler. Kadirga ve gemilerden 145 kadarı çatlaklar arasında gömüldüler, bunların mürettebatından kurtulup da sahile çıkabilenleri, süratle tepeden saldırarak muhafızları bastırıp, daha önce çıkarılmış olan ikmal malzemesini yağmalamakta olan kabileler tarafından biçildiler. Üç günlük fırtına sahili daha önce görülmemiş olan istilacıların cesetleriyle doldurmuşu benziyordu.

Cezayir civarındaki yarı kazılmış siperlerin çamuru içinde, Charles ve asilzadeleri ile Malta Şövalyeleri, coşkun şehirli-lerin saldırılarını, kumandanları yirmi kilometre uzaktaki sahile, ikmal malzemelerinin yanına geri çekilmeyi kabul edinceye kadar durdurdular. Asker, iki günlük açlıktan bir hayli zayıf düşmüştü.

Bu karara uyarak kuşatma kaldırıldı, nakliye hayvanları et elde etmek için kesildi ve Şövalyeler artçı olarak, yağmur ve çamur içinde geri çekilme başladı. Buna tek itiraz eden Cortez oldu.

Geri çekilme bir kere başladıktan sonra, bütün sefer kuvvetlerinin maneviyatını tamamıyla kırdı. Özellikle Alınanlar, ellerindeki tüfekler de artık işe yaramaz bir hale gelince, yıpratıcı açlığın etkisini bütünüyle hissettiler. Bunları çevirmiş kabileler, uçar gibi süratli atlarının üzerinde, bitap askerin çamur ve anaforlanan sağnak içinde ağır ağır, sürüye sürüye yürüyüşüyle alay ettiler. Geri çekilme yolunda daha fazla ilerleyebilmek için büyük gayret sarf eden bu kafilenin ardını Tarrikat şövalyeleri koruyordu. Türkler'in bu ezeli ve yeminli düşmanlarının tutunmaya çalışmış oldukları bir tepeye, yerli Berberiler sonradan "Şövalyeler Mezarlığı" ismini verdiler.

Geri çekilme halindeki asker sahile ulaştığı zaman, batmış gemi enkazı ve kılıçtan geçirilmiş silah arkadaşlarından arta

kalmış olan, sınırlı bir miktar zahireden ibaretti. Charles'ın Avrupa'dan taze ikmal malzemesi gönderilinceye kadar sahilde tutunmaya çalışmanın yerinde olup olmayacağını kararlaştırmak üzere bir savaş meclisi toplamış olmasına rağmen, geri çekilmeyi önlemenin yolu yoktu. Ekim ayının son günü gelip çatmıştı ve artık hiddetlenmeye başlayan Doria, kış ortasında Avrupa'dan herhangi bir yardım filosu getirmenin imkânı olmadığını ve bu arada, bir de Barbaros hiçbir hasar görmemiş savaş filosuyla çıkıp gelirse, Hıristiyanların felâketinin tam olacağını belirtti. O sırada asker kütlesinin tek bir düşüncesi vardı: Sağlam kalan gemilere binip yurtlarına dönmek.

Böylece muazzam sefer kuvvetinin geri çekilişi, denizlere kadar devam etti. Fakat talihleri burada da yaver gitmedi. Nakliye gemilerinin üçte birinden fazlası batmış olduğu için, canını kurtarabilmiş olan asker, savaş gemilerine tıklandı. Sefere getirilmiş olan mükemmel İspanyol atlarına yer kalmadı. Kısa Dünya Haberleri'ne göre "Kayser (imparator) atlar için askerlerin hayatını feda etmemeye karar verdi. Hayvanların denize atılmasını emretti. Hayvanların böylece denize atılışı, sahiplerinin yüreklerini parçaladı."

Denizde daha da beter felaketler birbirini izledi. Yeniden fırtına şiddetinde esmeye başlayan rüzgâr, aslında harap olmuş gemileri darmadağın etti, hatta bazılarını tekrar, gerisin geriye Cezayir'e dönmek zorunda bıraktı. Hasan Ağa bu gemileri esir aldı. Doria, kadırgalarından bazılarıyla birlikte Charles'i İspanyollar'ın elindeki küçük Afrika limanı Buca'ya ulaştırdı. Fakat burada da küçük garnizonun sınırlı zahiresi, sığınmacılara yetmedi. Kadırgaların açlıktan kuvvetten düşmüş olan forsaları, su ile şişmiş gemileri rüzgâra karşı denize çıkaramadılar.

Fransız Kralı'nın bir casusu, sonradan, Buca'daki sefer kuvvetleri kalıntısının feci durumunu rapor halinde François'ye bildirdi. "Söz konusu Buca limanına tek bir karaka ulaşabildi ve burada ne gariptir ki, adı geçen İmparator'un gözleri önünde battı ve gemiden hiçbir şey kurtarılamadı. Burada ise

asker daha önce görmüş olduğundan çok daha kötü bir açlıkla karşılaştı. zira bulabildikleri yiyecek köpekler, kediler ve ottan ibaretti İmparatorun damadı ancak don gömlek kaçarak kurtulabilmiş. maiyetindeki İspanyol asilzadelerinin büyük bir kısmı kaybedilmiştir."

Sicilya'dan gelen yardım gemileri, nihayet Charles ile maiyetini bu bahtsız limandan kurtarabildiler. Sicilyalı kaptanlar Barbaros'un 150 yelkenli ile denize açılmış olduğu haberini getirdiler. Süleyman, İstanbul'a dönüş yolunda İmparator'un sefer kuvvetleriyle Afrika'ya doğru hareket ettiğini öğrenir öğrenmez, bütün süratiyle Cezayir'e varması için Barbaros'u serbest bırakmıştı.

Charles'in armadasında büyük hasara yol açmış olan fırtına, sonunda bir hayli işe de yaradı. Ne de olsa bu sayede Barbaros, bütün Kasım ayı boyunca Yunan adalarında mihlanıp kalmaya mecbur olmuştu. Böylece, sefer kuvvetlerinin bir kısmı, ta Sicilya'nın Trapani limanından İspanyada Ortage-na'ya kadar Avrupa'nın sahilini takip ede ede kurtuluşa ulaştı. Casus, François'ye teminat vererek şöyle yazıyordu "Halkın tahmin ettiğinden veya bendenizin Majestelerine yazabileceğinden çok daha feci bir felakete yakalandılar. (Charles) bu felaketi ömrü boyunca unutamayacaktır."

Charles için 8.000 savaşçı askerinin ve savaş gemilerinin yarısından fazlasının kaybı, imparatorluğun 300 asilzadesinin kaybı kadar üzücü olmadı. Gerçekten, bu konuda gözü açık casus, gerçeği bildirmişti.

Charles, sığınmacı olarak tanıdığı bir Sicilyalı ticaret gemisinin güvertesinde, Barbaros'un Türk donanmasıyla denize açıldığı rivayetlerini duyduktan sonra geçirdiği korkulu saatleri, hakikaten ömrü boyunca unutamadı. Ömrünün geri kalan on yedi yılında Charles bir daha denizde sefere çıkma girişiminde bulunmadı.

Cezayir faciası, ne kadar örtbas edilmiş olursa olsun, Avrupa'nın siyaset bukalemunu üzerinde derhal etkisini gösterdi Casuslarından aldığı raporlardan yaşanan olayları tamamen

kavramış olan ele avuca sığmaz Fransa Kralı, hayatı boyunca baş düşmanı olarak bildiği imparatorla vaktiyle imzalamış olduğu barış anlaşmasını bozdu. Böylece, amiral öteden beri isteğini duyduğu batı seferine çıkararak İtalya, İspanya sahillerini yağma edip, Nice'i kuşattıktan sonra, Fransız Kralı'nın misafiri olarak Toulon'da kışlarken Habsburg'lar da Osmanlı Sultanıyla mücadelelerinin en zorlu devirleriyle karşı karşıya kaldılar.

Diğer olaylar ne olursa olsun Barbaros Hayreddin Orta Avrupalılarla mücadelesini kesin olarak kazanmış böylelikle de, Süleyman'ı Akdeniz'in herkes tarafından tanınan hâkimi konumuna ulaştırmıştı.

Bir süre sonra Miguel de Cervantez, zamanının zırhlı Conquistadorlarını⁹³ Don Quichote'un ölmez şahsiyetlerinde hicvederken, şu satırları yazmıştır "Bütün dünya, Türklerin denizlerde yenilmezliğine ikna olmuştu."

---

⁹³ İspanyol savaşçılarına verilen isim. t atih.

ASYA'DA FÜTUHAT

Şiirdeki Hikmet

Şimdi, yedi sene geriye, 1534 yılı Haziran ayına dönelim.

O sıralarda Süleyman'ın tutumu Avrupalılara karşı henüz katılaşmamıştı. Daha henüz amaç ve gayesini değiştirmemişti. Bununla beraber, Asya'daki bir olay Sultanı o taraflara çekti ve Süleyman'ın daha gerçek bir Asyalı olarak nitelendirilmesinde etkin oldu.

Avrupa'da hemen on dört sene süren mücadelelerden sonra Muhteşem Süleyman ilk defa olarak, Yavuz Sultan Selim'in izlerinden ve ilk defa olarak milletinin anavatanına doğru yürümektedir. Avrupalılar defterini kapatmaya henüz niyetlenmiş ve bunu başarmak için de Habsburglar'la alelacele bir barış anlaşması imzalamıştır. Aile yuvasında Valide Sultan ölmüş, Gülbahar uzaklaşmış, Rokselana nikâhına girmiştir. Süleyman, kendi kafasında, Avrupalılar arasına girmeyeceğini idrak etmiştir. O Türk'tür, tek başına, Türk olarak kalacaktır.

Şu halde şimdi amacı, gayesi nedir? Padişah, bu esrarı çözmek için olsun, sessizlikten vazgeçmiş değildir. Avrupa'nın bu en kudretli hükümdarı, kendi divanından kendini saklamış, İbrahim'i Serasker tayin ederek ordu kumandasına geçirmiş ve

onu savaş alanında seferin bütün şan ve şerefini toplamak üzere ileriye sürmüş; arkasından da içine adımını atmamış olduğu donanmasını, adalı bir köylüye devretmiştir.

Acaba Süleyman zayıf iradeli bir hükümdar mıdır? Görünüşte buna evet demek mümkündür. Fakat aynı haziran ayında Daviello de Ludovisi, Süleyman'ın sıkıntılı bir yapısı olduğunu ve işten çok rahata düşkün olduğunu yazmaktadır. "Söylendiğine göre, Sultan çok zeki değildir. Ayrıca bu derece büyük bir hükümdarın sahip olması gereken kuvvet ve tedbirlikten da yoksundur; zira imparatorluğunun bütün genel idaresini bir başkasının, Veziriazamı İbrahim'in eline teslim etmiştir. Onsuz ne kendisi, ne de divanı herhangi bir önemli karar alamamakta, buna karşılık İbrahim, Padişah'a sormadan istediği gibi hareket etmektedir."

Eh, bu satırlar bizlere de yabancı gelmemektedir. Gerçekten bunlar bizzat İbrahim'in ağzından çıkmış sözlerdir. Fakat Ludovisi, gerçeğin bir kısmını gizlemekte, bu da diplomatlar arasındaki dedikodulardan duyabildiğinden ibaret kalmaktadır. Örneğin denizlerde Barbaros kendi kendisinin efendisi gibi gözükmekte, bununla beraber, ipek gibi ince bağları elinde tutan Süleyman, Emir-ül ma'sını sevk ve idare etmektedir. Aslında, o zamana kadar İbrahim de sadece Süleyman'ın iradesini tatbik etmektedir. Süleyman kını içinde muhafaza edilmekte olsa da, su verilmiş çeliğin öldürücü kuvvetine sahiptir. Belki de Padişah, her şeyden çok vahşete kadar varan kendi gazabından çekinmekte, korkmaktadır.

Şu halde Padişah'ı Asya'ya sevk eden amaç nedir? Muhakkak ki Süleyman bu sırrının büyük bir kısmını Rokselana'ya açıklamıştır. Fakat Haseki Sultan geveze değildir. Aslında Padişah kadını bu seferlere beraberine almamaktadır. Bununla birlikte; bizzat kendisinin bazı kelimeleri, bu sırrı açıklar niteliktedir. Bu kelimeleri gündelik olayları kaydettiği veciz ruznamesinde değil, kendi zevki için yazdığı *Muhibbi* mahlâsıyla imzaladığı Acemce şiirlerde aramak lâzımdır.

Bu şiirlerinde Süleyman bir iç duygusunu, şiddetli bir arzuyu Acemce kelimelerle ifadeye çalışmıştır. O mücadele ve kuvvet esasına dayanan bir devlet, bir imparatorluk istemektedir; ıstırapta kendisinin de katılabileceği bir hemcinslik, kardeşlik bağı vardır. Fakat Süleyman bunu araştırmanın boşluğunu nihayet anlamış ve bunu da şiirinde inançlı bir münzevi, artık hiçbir duygusu kalmamış kimse olarak göstermek suretiyle belirtmiştir. Bu sığınak, bu inziva ise ona nasip değildir.

Bununla birlikte, inatçı bir ısrarla Süleyman Avrupa'da bulamadığı bu hayal âlemini Asya'da aramaya koyulmuştur.

OGIER BUSBECQ'İN GÖRDÜKLERİ

Avusturyalıların son elçisi zarif, nazik, efendi bir Flamandı. İki devletin arası açıldığı zaman âdeta ayrıcalıklı bir hapisliğe tâbi tutulan bu sefir, böylelikle Süleyman'ı ruh hali ve sinirlerinin en çok baskı altında bulunduğu yıllarda, yakından tetkik edebilmek için ele geçmez bir fırsat kazanmıştı. Ayrıca hayvan bilimine meraklı bir filozof olan bu sefir, Ogier Chiselin de Busbecq, Sultanla birlikte Asya'yı dolaştığı sıralarda garip bir hayvan koleksiyonu da toplamıştı. Bunlar arasında bir sırtlan, yürüyüşte askerin yanı başında giden ve hatta bir defasında özellikle asker için yumurtlamış olan bir de turna vardı. Gene bu hayvanlar arasındaki bir domuz, özel bir amaca yaramış, dini bütün Türkler domuza el sürmek istemedikleri için Busbecq bu hayvan aracılığıyla, küçük bir torba içinde gizli mesajlar gönderebilmiş, gizli mesajlar alabilmişti.

Tatmin edilemez bir merakla sahip olan Busbecq, Sultanı ve maiyetini çok az yabancıya nasip olabilen bir şekilde yakından inceleme olanağını bulmuştu. Ramazanı izleyen bayramda, merasim ve şenliği de incelemek fırsatını temin etmişti.

“Hizmetkârlarıma Süleyman'ın otağını rahatça görebilen bir tepede, askerin çadırında bana yer temin etmeleri amacıyla, askere para vaat etmeleri emrini verdim. Şafakla beraber,

böylece edinilen yerime gittim. Aşağıdaki ovada namaz kıldıran imamı derin bir sessizlik içinde takip eden sarıklı başlardan oluşmuş muazzam bir kalabalığın toplanmış olduğunu gördüm. Herkes kendi yerinde idi. Saflar, Sultanın durduğu yere yakın veya uzak birer çite benziyordu.”

“Manzara göz alıcı idi: Kar gibi beyaz, başlıkların altındaki parlak üniformalar göze çarpıyordu. Öksürme, tıksırma duyulmuyor, kimse başını bile kıpırdatmıyordu. Zira Türkler: *‘Bir paşa ile konuşacağınız zaman hürmetle divan dururuz. Allah’ın huzurunda kat kat ve daha bütün bir saygı göstermekle yükümlü değil miyiz’* derlerdi.

Dua faslı bittiği zaman sıkılmış saflar açıldı ve ova yeniden oradan buradan çıkan insan kütleleriyle kaplanıverdi. Sultan’ın hizmetkârları ellerinde kahvaltı tepsileriyle göründükleri zaman, şaşılacak şeydir, Yeniçeriler tabaklara el attılar ve yiyecekleri, büyük eğlence ve coşkunluk tezahüratı arasında, silip süpürdüler. Bu serbestlik, geleneksel olarak, bayram eğlenceleri arasında imiş.”

Bu dikkatli Flaman tehlikeyi göze alıp, hünkâr askerinin ordugâhı civarına yerleştirilmiş olan ordugâhı da tebdil olarak tetkik etmiştir. Fazla olarak gördüklerini, Avrupa ordugâhlarıyla kıyaslar bir tarzda yazmıştır.

“Bu havalideki Hıristiyanların genellikle giyindikleri tarzda giyinerek, yanımda bir iki kişi olduğu halde dışarı çıktım. İlk olarak gözüme çarpan her kolordunun özel bir mevkiî olduğu idi. Askerlerin burayı terk etmesine izin verilmiyordu. Her tarafta düzen, disiplin göze çarpıyordu. Sessizlik vardı, kavga, dövüş yoktu. Üstelik her tarafta temizlik göze çarpıyordu. Gübre veya çöp yığınları yoktu, insanlar kullansınlar diye çukurlar kazılmıştı, bunlar sonradan taze toprakla doldurulup kapatılıyordu.”

“Burada, bizim askerimizin en büyük eksikliklerinden biri olan içki ve kumar alametiyle de karşılaşmadım. Türklerin iskambilde para kaybetmek gibi alışkanlıkları yok.”

“Ayrıca koyunların kesildiği mezbeleliği gezip görmek merakına kapıldım. Orada görebildiğim, zannederim ki en az dört bin Yeniçeriye pay edilmek üzere kesilecek dört, beş koyundan ibaretti. Bana yiyeceğini tahta bir karavanadan yiyen bir Yeniçeri gösterdiler. Bu kaptaki yiyecek de tuz ve sirke ile lezzetlendirilmeye çalışılmış bayır turpu, soğan, sarımsak ve hıyardan ibaretti. Görünüşte Yeniçeri sebzesini sanki sülün parçaları imiş gibi büyük bir keyif ve iştah ile yiyordu. Türklerin tek içkileri ise sudur.”

“Ben ordugâha Ramazanlarından hemen bir süre gelmiştim. Bu bakımdan askerin hal ve hareketi beni fazlasıyla şaşırttı. Hıristiyan memleketlerinde, Ramazan’a denk gelen mevsimde düzen ve disiplini en yerinde olan şehirlerde dahi eğlenmeden, bağırışma, çağırışmadan, sarhoşluk ve divanelikten geçilmez. Oysa bu adamlar ise, oruca bağlamadan önceki günlerde yiyecek, içecek bakımından herhangi bir aşırılığa kaçmıyorlar. Tam tersine, ani değişikliğe dayanamamak korkusuyla her zamanki tayınlarını da kısararak, kendilerini oruç tutabilmeye hazırlıyorlar.”

“Askerî disiplinin ve ataları tarafından kendilerine miras bırakılan sert ve şiddetli kanunların sonuçları, işte bunlardır. Türkler hiçbir suçun cezasız bırakılmasına izin vermiyorlar. Cezalar, görevden alınma, rütbe düşürme, mülke el koyma, falaka ve idamdır. Falakadan Yeniçeriler dahi muaf tutulmuyor. Bunların hafif suçları değnekle cezalandırılıyor, daha ağır olanlar ise askerlikten ihraç yahut başka bir ortaya nakil gibi, Yeniçerilerin ölümden daha şiddetli saydıkları cezalara çarpılıyor.”

Ogier Busbecq bu adamların ceza ve mahrumiyet karşısındaki tahammüllerini hayret ve takdirle karşılamış, bir Yeniçerinin kendi ocağından uzaklaştırılmaktansa, kendini kaybedinceye kadar sopa yemeğe razı olacağını mükemmel şekilde fark etmiştir. Böylelikle de, istemeyerek, Türkler’in hayatı

önem taşıyan bir zayıflıklarına. Yeniçerilerin "kuka"ya⁹⁴ karşı düşkünlüklerine dokunmuştur. Bu adamlar üzerlerinde bir ihtişam, gösteriş alâmeti taşımaya meraklı idiler. Aynı şekilde, ağalar da gümüşle işlenmiş bir eğer takımı için neredeyse bir senelik ücretlerini sarf ederler, sancak beyleri altınla süslü tören elbiseleri yaptırmak için borca girerlerdi. Veziriazam İbrahim ve bizzat Padişah bu ihtişamın ilk örneklerini vermiş değiller miydi?

---

⁹⁴ Kuka. Yeniçeri subaylarının tüylerle süslü, miğfer şeklindeki başlığına verilen ad

ASYA'DAKİ DÜŞMAN

Süleyman Nil'in muhteşem şehirlerine yahut Mekke-i Mukerreme, Kudüs-ü Şerif gibi kutsal şehirlere değil (Padişah buraları görememiştir), ülkesine yönelen bir tehlikeyi karşılamak üzere, kuzey doğuya gidiyordu. Halledilmesi neredeyse imkânsız bir sorunu halledebilmek ümidiyle, Osmanlı göç yollarından geriye doğru dönüyordu.

Acemistan'ın gittikçe artmakta olan nüfuz ve kudreti Süleyman'ın doğu sınırlarını bastırıyordu. Acem Şahları ise Padişah'la büyük bir savaşı ne arzu ediyor, ne de onlarla uzlaşmak mümkün görüyordu. Burada, doğuda, Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'le müthiş bir çarpışma yapmış ve bundan sonra her iki millet de bu çarpışmanın yaralarını ve acılarını uzun süre hissetmiş ve söylendiğine göre Şah İsmail'in yüzü bir daha gülmemişti.

Kendisi bu taraflardan on dört sene boyunca uzak kalmış olmakla birlikte Süleyman, yakın Asya'da "yaşa ve yaşat" esasına dayanan bir barışı korumaya çalışmıştı. Padişahın Don nehri boyundaki gemileri büyük Moskova prenslerinin suur pazarlarına ticaret etmişler, kuvvetini kullanmaya gerek kalmadan ispat etmek için Yeniçeriler, toplar da dâhil olmak üzere

re. ta uzaklara. Semerkant'taki Türk Özbekler'e hediyeler göndermişlerdi.

Tebriz'de Şiiliğin mutaassıp temsilcisi Şah İsmail, bu kâğıt üzerine dökülmemiş barışa uymuştu. Fakat ondan farklı olan oğlu Tahmasb, aynı yolda yürümemişti. Osmanlılar'ın doğudan uzaklaşmış olmalarından yararlanan Tahmasb, büyük Van Gölü'nün istinat kalesi olan Türk Bitlis'i ele geçirmişti. Şah'ın atlıları, Dicle Nehri üzerinde kutsal bir şehir sayılan Bağdat'ta görünmüşlerdi. Bunun için de, Şah'ın kuvvet ve kudretini Osmanlılar'ın arkalarına musallat etmeye büyük bir maharetle çalışan Venedik elçileri Şah'ı tahrik etmekte idiler. Böyle bir savaş, Viyana ve Akdeniz üzerindeki baskıyı hafifletecekti.

Tabii ki savaş başladığı. (Bizzat Busbecq de Avusturya elçisi sıfatıyla, bir zamanlar bu konuda: "Bizimle tam olarak mahvolmamızı önleyen tek destek, Acemlerdir" diye yazmıştı.)

Oysa bu cephede, memleketin genişliği Süleyman için bir engel teşkil ediyordu. Avusturya sınırı İstanbul'dan kuzey batıya, hemen İran sınırının doğuya doğru uzaklığı kadar, karadan ortalama 1500 küsur kilometre, uzakta idi. Otlığa tâbi olan Türk ordusunun aynı sene içinde bu iki sınırda da harekete geçmesine olanak yoktu. Ordu gittiği yere Sultanın da gitmesini bekliyor, Sultan'la birlikte hükümet teşkilâtı da gidiyordu, İbrahim ise Padişah'ı, Selim'in başlamış olduğu işi bitirmeye, Acemistan'ı ezmeye teşvik ediyordu.

Kutsal şehirlerin koruyucusu sıfatıyla, Padişah'ın Bağdat'ın kaybına göz yummasına olanak yoktu. Şairler kendisinden "düşmanı imha eden dost mücahid" diye bahsederek Padişah'ın yardımını talep ediyorlardı. Savaşçı Osmanlı devletinin başı sıfatıyla de Süleyman'ın eski Türk kalelerinin gözleri önünde koparılıp alınmasına izin vermesi mümkün değildi. Ağaları Padişah'a: "Yavuz Sultan Selimin böyle bir durumda kızılbaşlara ateş ve kılıç ulaştıracağını" ikide birde hatırlıyorlardı.

Bu meseleyi Süleyman, alışkın olduğu üzere, kendine özgü bir davranış tarzıyla karşıladı. Kendisi olayların gelişimini

seyir için İstanbul'da kalıp Avrupalıları eğlendirmek üzere de Barbaros'u kullanırken, İbrahim'i de ordunun ana kuvvetleriyle Bağdat'ı geri almak üzere doğuya gönderdi.

Fakat İbrahim, aldığı emirlere aykırı hareket ederek Van civarındaki dağlara döndü, parlak bir diplomasi ile sınır sancaklarını tekrar ele geçirdi, ondan sonra da, dağlar üzerinden, Şah Tahmasb'ın mavi kubbeli başkenti Tebriz'e doğru ilerledi. Fakat Acemler, atlılardan oluşan ana kuvvetlerini Yeniçerilere ve topçulara karşı tehlikeye sokmak istemediklerinden, büyük bir savaş olmadı. İlerlemekte olan Türk askerine karşı sadece akın kuvvetleri sevk edildi, bu akıncılara karşı gönderilen Türk müfrezeleri kesildi, imha edildi ve Tebriz'deki ordu kışı dağlarda geçirmek zorunluluğuyla karşı karşıya kaldı. Üstelik ordu, Süleyman'ın yokluğundan dolayı da acı acı şikâyet etti.

Ulaklar, Süleyman'a: "Tebriz'de Veziriazam zaferle sarhoş olmuştur, iki cihan Padişahı'nın dahi artık kazanamayacağı başarıları da elde edebilirim, diye böbürleniyor" haberini ulaştırdılar! Sonra, diğer bir Ulak, Süleyman'a orduya yayınlanan bir günlük emir gösterdi. Bu emri İbrahim 'Serasker Sultan' diye imzalamıştı.

Bir ülkede iki Sultan olamazdı. Bu imzayı görür görmez Süleyman, ordunun kumandasını almak üzere, şarka doğru hareket etti.

MAZİDE GEZİNTİ

Bu seferinde Süleyman garip bir güzergâh izledi. Padişah, Asyahlarla kendi ana yurtlarında ilk defa karşılaşıyordu. Aynı zamanda Yeniçerilerle ve toplarla durdurulamayacak bir kuvvete karşı koyuyordu.

İran'ın yeni Şahları, Kızılbaş Safevîler, hayal peşinde koşan adamlardı. Bunların dinî inanışları, Şiîlik, İran'ın da itikadı olmuştu. İranlılar, kendilerini Rafizîlikle suçlayan ehl-i sünnet imamıyla alay ediyorlardı. Onların hafızalarında İsmail mucizeler başarmış bir aziz olarak yaşıyordu. Şiîliğin bu heyecan dalgası Anadolu'nun içlerine kadar ulaşmıştı. Buralarda çeşitli tarikatlar de bu dalgaya kapılmıştı. Bunlar arasına karışmak suretiyle Süleyman, ordugâhını yalayan gece meltemi gibi, elle tutulmaz, gözle görünmez bir taassubun yükselişiyle karşılaşmakta idi.

Padişah bu dinî huzursuzluğu, küçük bir maiyet ile kutsal yerleri ziyarete gitmekle yatıştırmaya çalıştı. Güneye kıvrılarak Selçuklu sultanlarının hükümet etmiş olduğu Konya'da konakladı. Şairlerin ve mutasavvıfların en büyüklerinden kabul edilen Celâleddin-i Rumî'nin türbesini ziyaret etti. Kuleleri gecenin karanlığında ve göklere yükselen bu türbede, Sultan'ın ziyareti, hemen etrafını çevreleyen Mevlevi dervişlerini fazla-

siyla duygulandırdı. Dervişler kudüm ve ney sedalarıyla se-maa⁹⁵ ve Sultanın önünde raksa başladılar ve vecd içinde git-tikçe kendilerinden geçerek hareketlerini hızlandırdılar; sonra, bu çekimden bir an için kurtulduklarında Padişah'a: "Cihan-ı mânevinin Sultan-ı âzam'ı olan Molla Hünkâr'ın hayalinin kendilerine Zillullahi fil'arz (Allah'ın yeryüzündeki gölgesi) olan Sultan Süleyman'ın" İran seferinde galibiyetini müjdele-diğini bildirdiler. Süleyman ilerledikçe İstanbul'un bağları da bütünüyle ayrıldı. Padişahın etrafını ilimden olduğu kadar korkudan da yoksun insanlar sarmaya başladı.

Külâhlı dervişler, Hacı Bektaş (Veli) dergâhlarının üyeleri, uzun asalarıyla yürüyen kalenderler, Padişahın konduğu ker-vansaraylarda meclisinin etrafını sardılar. Sultan uyuduğu za-manlarda Otağ-ı Hümayun önünde nöbet tuttular. Sırım gibi yağız köylüler ondan yardım istediler: "Kanuni, Fatih Sultan Süleyman Han". Zaman zaman memnuniyetlerini, sevinçlerini ifade ettiler: "Demek Sultanımız da bizim aramızda. Demek Sultanımız sadece bir isimden ibaret değil, işte karşımızda duruyor! Safranlı pirinç yiyor! Ya peki biz fakir fukara için ne düşünüyor?"

Geniş adımlarla yürüyen köylüler Padişahlara meyveler getirdiler, ihsan bağışlaması için çocuklarını getirdiler ve "Çe-lebi, bizi unutma" nakaratını tekrar edip durdular.

Süleyman, kızıl killi ovalardan dağların granit kayalık-larına ulaştı. Yolda Bektaşî babaları askerlerin yanı sıra koş-tular, geceleri ordugâhta, ateş başında küçük çapta kerametler gösterdiler ve sonra, meydan okur gibi bir eda ile sordular:

"Di bakalım Sultan Han: Uzak şehirde neler yaparsınız?"

"Kemerlerle şehre su getirdim."

"Su ancak Cenab-ı Hakkın halk eylediği mecralarda temiz-dir. Sonradan yıkılıp taş toprağa karışacak duvarlar, surlar inşa etmekte ne fayda var?"

---

⁹⁵ Sema': Mevlevilerin zikir sırasındaki dönüşleri.

Süleyman, Bizans saraylarının harabelerini, Romalıların dikmiş oldukları kararmış sütunları hatırladı:

“O halde, dedi, ne yapmalı?”

“İki cihanın Sultanı, ordusu ve hazinesiyle geliyor. Hazineyi, parayı ne deyu getirirsiniz? Para kâfirlere, Frenklere lâzım. Onlar ancak para ile yiyecek temin edebilirler. Fakat sen iste! Biz sana yiyecek verelim. Orduyu beraber getirmiştiz; hâlbuki Şiî Şahı bizleri isyana teşvik eder şiirler yazıp durur. Hâşâ, bizler isyan etmeyiz. Fakat ‘yağmurla geldim, güneşle açtım, yakında Rum’un hâkimi olacağım,’ gibi şiirlerin okumaktan zevk duyarız.

Cahillerin sadece Roma manasına aldıkları Rum’dan kasıt ise Türk toprakları idi. Onların toprakları, ormanları gibi, kafalarındaki de değışmemiştii. Yanan meşe odunlarının kokusu, çölün tatlı, kuru hoş kokusu Süleyman’ı sarıyordu.

Bu çeşit şiirler şarap gibidir, kızıl iblis gibidir! Fakat Süleyman kendisi de kanatlı bir kuş gibi gönülden gönüle uçan kelimeler yazabilmek yahut şu karşısındaki dinleyicileri, tıpkı derviş babaları gibi, sırf sesinin ahengi, etkisiyle kendine köle edebilmeyi ne kadar isterdi.

Fakat dünyanın, maddenin şarabı değil, ruhun şarabı! Fırat sularının ötesinde Süleyman kadınları peçesiz hasatta çalıştıkları eski boyların köylerinden geçti. Buralarda da garipler tâ dizlerinin dibine gelip kendisinden sorular sordular, hayatlarının esrarını onun çözmesini istediler.

“Bugünler kötü günler, şeytanî günler. Cenab-ı Hak insanları kötülüğe sürüklesin diye mi şeytanı yarattı?”

“Cenab-ı Hak istediğini kötü yola, istediğini doğru yola sevk eder.”

“Nasıl? Hak Tealânın rehberliğini nasıl sezebiliriz? Söyle. İki Cihanın Padişahı, hangi işarete uydun da atların dizginlerini doğuya doğru çektin?”

Hangi işarete mi? Gururu küstahlık derecesine varan İbrahim’in hastalıklı düşüncesinin işaretine...

Padişahın başı üzerinde Ermeni kiliselerinin akisleri duyuluyordu. Kuytu orman kümeleri üzerinden kendisine yol gösteren karlı zirveler yükseliyordu. Padişah, günlerce, bu zirvelerden şafağın ilk ışığında parıldayan, sonra gene ilk yıldızların görünüşüyle ışıdamaya başlayan birini gözledi. Sonra Ahlat'a vardığında, atından inerek Osman'ın, on sultan atasından ilkinin türbesini ziyarete gitti. "İşte bunun işaretine uyuyorum" dedi.⁹⁶

Etraftaki kayalık tepelerde, Kürt kabilelerinin yaktıkları ateşler, uzaktan uzağa birer alev noktası gibi görünüyordu. Bu kabilelerin reisleri kendi çaplarında ihtişam ve debdebe içinde dağlardan inerek, o zamana kadar kendilerince bir isimden ibaret olan Sultan Süleyman'ı yakından görmeye geldiler.

Bunları selâmlarken Padişah: "İbrahim hiçbir zaman rütbe, mevki, nüfuz ve salâhiyetini kendiliğinden terk ve teslim etmek istemeyecektir, bunu ben de yapamam" diye düşündü. Bir an için kılıcını bir tarafa bırakıp, divandaki sadrını ve bütün sorumluluklarını terk ederek, o zamana kadar ömrü boyunca yapmadığı şekilde, yani yürüye yürüye Bektaşilerin tekkesine gitmeyi ve orada kalarak artık huzura kavuşup kendini ibadete adamayı aklından geçirdi. Dedesi de İstanbul'u terk ederek doğduğu yere gitmek istemiş, fakat yolda ölmüştü...

Sonbahar başlarında Süleyman, Tebriz dağlarında kendini bekleyen orduya ulaştı. İbrahim'den komutayı teslim aldı. Üzengilerini tutmaya kadar yaklaşıp kış soğuğu içinde askerinin

---

⁹⁶ Osman Gazi'nin türbesinin Ahlat'ta gösterilmesi açık bir yanlışlık olmakla birlikte, bu hatanın kaynağı muhtemelen Hammer'in, Ahlat'ın Osmanlı sultanlarının atalarının kabirlerini içerdiği ifadesine dayanarak yazılmış olmalıdır. Ahlat'ta yer alan söz konusu kabirler; Hammer'da *Ertuğrulun cediti Kayaalp, Hasan. Bayındır Han, Ali Han, Kasım Han, Bendi Han, Surbay Han, İsmail Han, Bedirbay Han, Haytalı Han, Tohtamiş Han, Selçuk Han, İsrail Han, Mersin Bey, Kutlu Bey, bunların haremleri Mama Hatun, Hurma Hatun, Can Hanım, Nilüfer Hanım, Zübeyde Hanım, Serviboy Hanım, Ziba Hanım, Sare Hurma, Hurşid Hurma, Döndü Hurma* olarak listelenmiştir.

titreşmekte, açlıktan kırılmakta olduğu şikâyetlerini ileri süren ağaları dinlemedi bile...

Ne gariptir ki asker, bir kere Süleyman'ın yedi beyaz tuğlu sancağını gördükten sonra maneviyatı kuvvetlendi. Padişah ordusunu çamur ve kar üzerinden iki komşu nehrin, Dicle ile Fırat'ın çöllerine ulaştırdı. Nakliye atları yemsizlikten telef oldu. Ağır toplar (kundaklan yakılarak) ele avuca gelmeyen düşmanın kullanamayacağı şekilde çamura gömüldü.

Bir kere çölün güvenliğine ulaştıktan sonra ordu, soğuktan ve Acem atlılarının taciz edici saldırılarından kurtuldu. Süleyman, Dicle'yi takip ederek Bağdat'a ulaştı ve şehri fethederek orada kışladı. Meşhur halifelerin şehrine girerken yağmayı, şehir sakinlerine tecavüzü yasakladı. Şehir, içi boş bir kabuğa dönmüştü. Harun Reşid'in artık sönmekte olan kudretinin kalıntıları ancak yüzeysel olarak parıldıyordu.

Bununla birlikte Bağdat'ın fethi ile ordu fevkalâde cesaretlendirilmiş oldu. Sultanları, askeri, Cenabı Hakk'ın koruduğu (164) beldeye ulaştırmıştı. Bundan böyle artık Süleyman Bağdat'ta defnedilmiş halifelerin gerçek halefi olmakta idi. Resulullah'ın Hırka-i Şerifi artık onu daima koruyacaktı.

Türbedar dervişlerden birisi de kehanette bulundu: "Saadet-lû Padişahımda Peygamberimiz Efendimizin aksini görüyorum. Sultan cömert, ilim ve irfana sahiptir. Yeniden Hazreti Musa'nın beyazlığında kılıç görüyorum. Sahibi Kur'an'ı Fatih'in gül bahçelerinde görüyorum."

Hatta nehrin ötesindeki mezarlıkta olağan üstü bir olay yaşandı. Diğer bir türbedar, işaretsiz bir mezarda İmamı Âzam'ın naşı bulunduğunu bildirdi. Bizzat Süleyman da bu mucizevî keşfin kendisinin Bağdada gelişile bir oldukça ilgili olduğunu çok iyi bilmekle birlikte türbenin kubbesi altına girdi. Bir merdivenden inerek aşağıda, kabirde, kefene sarılı, Mekke'ye yönelmiş, mis kokan bir naaş buldu. Türbedarlarca bilinen bazı

işaretlerin gösterdiğine göre, bu kemiklerin İmam-ı Âzam Ebu Hanife'ye ait olduğu ilân edildi.⁹⁷

Ordu, bu keşfi Sultanın seferinde kesin olarak Cenab-ı Hakk'ın rehberliğine nail olduğuna delil saydı.

Evet, itikat işte bu derece elle tutulmaz, soyut bir şeydir. Bir rüyanın hatırlanması kadar tüy gibi hafif bir delil, insanları kırbaçla, tehditle sevk edemeyeceğiniz bir yere kendinden geçmeyle sevk eder. Nitekim Rafızî Acemler de, Türk kılıcının çeliğine karşı giderken, zırhı, kalkanı atmışlar, bağrıları açık yürümüşlerdi.

---

⁹⁷ Hanefî mezhebinin kurucusu İmam-ı Âzam Ebû Hanife'nin Bağdat'ta defnedilmiş olduğu, bilinen bir gerçektir.

İSKENDER ÇELEBİ OLAYI

O kış Süleyman Bağdat'ta İbrahim hakkında hüküm vermek zorunda kaldı. Bu hükümden kaçınmaya olanak yoktu. Padişah'ın elinde İskender Çelebi'nin herkesçe bilinen el yazısı ile yazılmış bir belge vardı. Bu belgedeki yazılar Süleyman'ı tek başına oturup İbrahim'i mahkûm etmeye mecbur etmekte idi: *"Rahmantilrahmeyn Cenabı Hak Tealâ adına, şu ecel saatinde yemin ederim ki ben, zatı şahanenin defterdarı İskender Çelebi, ordunun hazinesini yağma etmeği tasmim ettim ve Rafızı Acemlerle hatifane bir ittifak aktederek efendimiz devletlû Sultanı mağlûp eylemeği tasavvur ettim. Gene yemin-i Billâh ederim ki bu ihanetimde Veziriazam İbrahim Paşa benimle müşterek ve Zat-ı şahanenin katlini tertiple dilsizlere bu maksatla para dağıtmıştı."*

Tabii ki Süleyman çok iyi biliyordu ki bunların hepsi yalandı. Fakat birçok kimseler bu belgenin Padişah'ın elinde olduğunu biliyorlar ve bunlar ölmek üzere bulunan birisinin yalan söyleyeceğini hayal edemiyorlardı.

Süleyman dikkat ve itina ile büyük Defterdarına yönelen suçlamaları gözden geçirdi. Eski örf ve ananelere bağlı halis bir Türk olan Çelebi, eskiden beri gösterişli, şatafatlı Veziriazamla rekabet halinde idi. Bu rekabet bunların kölelerinin

adedi ve elbiselerinin görkeminde görülmekteydi. Fakat bu duruma rağmen, ne yazık, Süleyman, Çelebi'yi kethüda, yani idare memuru sıfatıyla İbrahim ve ordu ile birlikte bu sefere yollamış bulunuyordu.

İşte bundan sonra bu ikisinin arasında rekabet cana susamışlık derecesine vardı. Çelebi yeni bir menzile çıkarken hazine sandıklarını develer üzerine yüklediği zaman, İbrahim'in muhafızları hazine bekçilerini tutuklayarak, altınların çalınmakta olduğunu iddia ettiler. Bu aptalca bir tutum idi. Muhtemelen buna karşılık bir intikam için, Çelebi de İbrahim'i, şan ve şerefini arttırmak üzere, Bağdat'tan önce Tebriz'e yürümeye ikna etti ve Veziriazam, sonunu hiç düşünmeden Tebriz'e yürüdü. Sonradan da, ordunun Acemler karşısında başarısızlığını Padişaha İskender Çelebinin ikmal işlerini gereği gibi idare edemeyişiyle açıkladı. Bu ithamlarını resmiyete dökmek suretiyle de İbrahim, yaşlı Türk'ün idamını sağlamış oldu. Çelebi'nin Veziriazama karşı kını o derece büyüktü ki, ölüm anında olsun intikamını almayı düşünmekten ve Veziriazama karşı en kuvvetli bir düzen olarak Padişah'a arz ettirdiği itirafnamesini kaleme almaktan geri kalmadı.

Hayır, bu itirafnamede gerçekten eser yoktu, fakat bu belge bir bakıma gerçeği ima ediyor, yani İskender Çelebi'nin de Veziriazam kadar masum olduğunu belirtiyordu. Gerçekten, Acemlerle savaşa Süleyman'ı teşvik etmiş olan İbrahim'di. Bir gurur sarhoşluğu içinde kendi kendine "Sultan"lık rütbesi vermiş olan İbrahim'di. Fakat İbrahim hiçbir zaman Padişahı katlettirmeği düşünmemiş, sadece kendisini Veziriazamlık payesine yükseltmiş olan Padişah'tan kendini daha yüksek farz etmek gibi imkânsız bir hayale kapılmıştı.

On üç sene önce Süleyman'ın sevgili arkadaşını vezaretten asla azletmeyeceğine dair yemin ettiği gecedan beri Hıristiyan köle kaç defa Türk efendisinin parlak saymadığı zekâsını hor görmüştü. Fakat bütün bunlar bir tarafa, tek affedilemeyecek kusur Çelebinin idamı idi.

Süleyman, İstanbul'a döndüğünde İbrahim'in de Çelebi'nin akıbetine uğratılmasına karar verdi.

Fakat o sırada, kendisinin Bağdat'ta bulunmasından faydalanarak Tebriz'i yeniden ele geçirmiş ve dağ geçitlerini tutmuş olan düşmanı Şah'a sırtını çevirmesine imkân yoktu. Müthiş bir gazap içinde askerlerini tekrar yüksek zirvelere çıkardı, ta yüzeye çıkan petrole ışıldayan Hazar denizine kadar, İran'ın derinliklerine nüfuz etti. Şahların eski başkenti Erdebil'e hücum ve şehri talan etti. Düşman bu defa da karşı çıkmamıştı. Bütün memleket tahrip edilmiş, mahsul tüketilmişti.

Bununla beraber Süleyman, ana kuvvetlerinden müfrezeler ayırıp civara sevk ettikçe bunlar kesiliyor, imha ediliyorlardı. Bu şartlar altında Padişah, İran topraklarından herhangi bir kısmını elinde tutmaya çalışmanın faydasız olduğunu anlamıştı. Tekrar Tebriz'e dönünce şehri talan ettirdi, sarayları yaktırdı. Sonra ordusunu yurda, gür otlaklara, dokunulmamış mahsule doğru sevk etti.⁹⁸

Süleyman İstanbul'a döndüğünde, İbrahim ve maiyeti ile birlikte doğruca saraya gitti. Orada, İbrahim'i yanında tutarak, çok az uyumak suretiyle, gündelik divan işleriyle meşgul oldu. Nihayet, bir akşam, son işler de tasnif ettikten sonra, küçük arz odasında gerek kendisi, gerekse Veziriazamı için yemek getirilmesini emretti. İbrahim'in Sadarete bulunduğu seneler boyunca Padişahla Veziri sık sık günün bu son yemeğini paylaşmışlardı. O gece İbrahim, her zamanki yerinde otururken, artık Osmanlılar'ın Padişahıyla aynı siniden yemek yemekte herhangi bir olağanüstülük görmemekte idi. Hatta kendi sarayına gidip gündelik hediyelere bakmaya serbest bırakılmadığına âdeta canı sıkılmıştı.

---

⁹⁸ Osmanlı tarihlerinde Tebriz'in yakılıp yıkıldığına ilişkin bir kayıt yoktur. Bununla birlikte, Sultan Süleyman'ın Rûznâmesinde, bu sırada Tebriz'de deprem olduğuna ilişkin bir kayıt yer almaktadır (4 Temmuz 1535). Söz konusu tahribatı depreme atfetmek mümkündür.

Süleyman'ın gene düşünceli, sikkın olduğunu fark edince, gafletle:

“Kızılbaş köpeklerine müthiş bir darbe indirdiniz. Yaralarını bir hayli zaman yalayıp duracaklar,” dedi.

Süleyman önce kısaca onayladı

“Evet.”

Sonra birdenbire:

“Bu savaş hiç uygun değildi,” dedi.

O gece Süleyman kendi odasına çekilirken İbrahim'e de haremde kalmasını söyledi.

İbrahim her zamanki gibi, kubbede kendisi için bırakılmış olması gereken yatağa yatmaya gitti.

Ertesi sabah bütün oda duvarlarının kana bulandığı görüldü. Süleyman'ın sevgili arkadaşı bilinen Veziriazamın cesedi, boğazında bir cellât ilmiği kenetlenmiş olduğu halde, Divan kapısı önünde bulundu.⁹⁹

İbrahim hakkında Müslümanlar: “İktidar hayalinin ağına düşmüştü” dediler.

Venedikliler ise: “Kendi kendisini efendisinden daha fazla severdi” fikrini ileri sürdüler.

---

⁹⁹ Böylece Osmanlı tarihlerinde Frenk ve Makbul lâkaplarıyla anılan İbrahim Paşa, artık Maktul İbrahim olarak geçmeye başladı.

İKTİDAR VE İKBAL

İbrahim'in kanları harem odası duvarlarında öylece bırakıldı: Ertesi sabah içoğlanları bu rengi koyulaşmaya başlayan lekeleri duvardan silmeye geldikleri zaman Süleyman temizliği yasakladı. Seneler sonra harem ağaları bu kan lekelerinin duvarlarda bir "ibret dersi" olarak bırakılmış olduğunu ileri sürdüler. Fakat bu dersten kim ibret almalıydı?

Süleyman sırrını kesinlikle söylemedi. Sessizliği tamamen göze çarpmaya başladı, sarayın başlıca ağaları Padişah'ın gözlerinin ve ağzının gittikçe babasının, Yavuz Sultan Selim'in gözleri ve ağzına benzemeye başladığını gördüler:

"Sorumluluğun azap ve ıstırap eseridir," dediler. "Şafaktan istirahat anına kadar bundan kurtuluş yoktur."

İbrahim'i katlettirdikten sonra Süleyman bütün devlet sorumluluğunu kendisi yüklenmek zorunda kaldı. Defterdar ve maiyeti İbrahim'in muazzam servetinin sayımını yaparken, Padişah kendisi de hazineye gitmişti. Orada sayısız ve son derece kıymetli eşya arasında bizzat kendisinin ihsanı olan firuze kâse ve Fransız Kralı François'nin yakut mühür yüzüğü vardı. Evet, Mohaç'taki ilk büyük seferden itibaren Süleyman ortak

başarılarının bütün şan ve şerefini İbrahim'e mal etmeye çalışmıştı.

Oysa şimdi yapayalnızdı. Veziriazamlığa, yemeğe fazlasıyla düşkün, sayısız evlât babası yaşlı bir Türk'ü, Ayas Paşayı atadı.¹⁰⁰ Ayas Paşa "hareminde kırk beşğin birden sallandığı" yolundaki hikâyelere kahkahalarla gülerdi.¹⁰¹ Boğaziçi'nde sandal sefasından, Divana katılmaktan çok daha fazla zevk alan bu köleye, Veziriazamlıkla birlikte Seraskerlik verilmedi. Ayas Paşa bunu kısaca "Takdir-i ilâhi ne ise o olur" demekle karşıladı. Süleyman bütün dilekçeleri kendisi okudu, fermanlarını kendisi yazdırıp imzaladı. Diğer taraftan yaşlı Vezir'in keyifli mizacı, ilginç hikâyeleri, Padişahın içindeki sıkıntıyı hafifletmeye yaradı.

İbrahim'in 1536 da katledilmesinden sonra geçen beş yıl içinde, Osmanlı'nın itinalı tedbirleri, tebaasını en yüksek refah seviyesine ulaştırdı. (Fransızlarla ilk anlaşma imzalanmış, bunu İtalya'ya akın, Preveze'de Kutsal Birlik'in yenilgisi, Venedik'in teslimi, Isabella'ya oğlunun Macaristan tahtına geçirileceği vaadinin verilmesi, Charles'ın Cezayir'de mahvedilmesi ve sonsuz Macaristan kavgalarında Avusturyalılar üzerinde kazanılan yeni zaferler takip etmişti.)

Süleyman bu seferlerde askerini kendisi sevk ve idare ediyordu. Ne tımar askerleri ne de Padişah'ın Yeniçeri ve Sipahileri bir Ayas Paşa'yı takip etmek arzusunda değillerdi. Bu durumda, eski gelenek Padişah'ın idaresinde de daha kuvvetli etki etmişti. Süleyman bu sırada yeni bir deneme yaparak, doğrudan doğruya kendi kumandasına tâbi Yeniçeri ve Sipahilerin sayısını arttırdı.

Yeniçerilerin miktarı 12.000'den 18.000'e yükseldi. Seçkin atlıların adedi de arttı. Kendi emrine tâbi bu iki asker sınıfının

---

¹⁰⁰ Ayas Paşa, Arnavut asıllıydı ve Hammer'in aktardığına göre Paşa'nın Avlonya'da yaşayan üç kardeşi de rahipti.

¹⁰¹ 1539'da vefat eden Ayas Paşa'nın ardında 130 çocuk bıraktığı söylenmektedir.

başvurularını arttırmak suretiyle. Süleyman, günün birinde bunlar kendi aleyhine düşükleri takdirde ortaya çıkabilecek tehlikeyi de arttırmış oldu.

Süleyman başarılarının ve tebaası arasında kendisine gösterdiği sevgi ve bağlılığın yükseklik derecesi göz önünde tutulunca, böyle bir tehlike pek de olası görülmemekteydi. Üstelik son zamanlarda Süleyman'ın elinde değildi. Şeriat'ın müfessiri Şeyhülislam Saray efendisinin şeriat'a aykırı hareket etmiş olduğuna belirten birkaç satır yazabilir ve bundan böyle artık Süleyman'ın saltanatının hükmü kalmazdı. En azından geçerli kalmazdı diye vüde idi.

Tabii ki bunun da olması pek muhtemel değildi. Aslında şeriat hükümleri yorumlamak bilmez Süleyman'ın herkesin sevip saydığı oğul Mustafa'nın yerine geçireceğinin farkındaydılar. Bu derece başarılı bir devlet idaresine, aklı başında herhangi bir İslam Mafiusürün müdahale etmesi ihtimali söz konusu değildi.

Bununla birlikte Süleyman, geçerli kanunla kendi devlet kurumları ve teşkilatı arasındaki farkların gittikçe büyümekte, genişlemekte olduğunun farkındaydı. Bu durum Avrupa ülkelerinde Kâse ile Devlet arasındaki ayrılığa benziyordu. Dünya Allah'ın mülküydü. Süleyman sadece yerküre üzerinde, Osmanlılar elindeki kısmın koruyucusu durumundaydı. Endemizde de yeni ilimler öğreniyor. Padişahın ümerası, vezirinden has babçede çiçek tarhlarına bakan en genç bostancıya, hesaplar tutan en aşağı seviyedeki kâtibe kadar herkes çalışıyor, sırf Allah'ın emri eserine hizmet uğrunda çalışıyordu. Şeriat dermanı edip gidecek, halbuki Sultan ancak eceline kadar yaşayacaktı. Şer'i kâzân bütün hükümlerine sıkı sıkıya sarılmış, tamamıyla arabesvi, tamamiyle Müslüman ve Türk kalmıştı. Bu değişmez kâzân tatbik eden aileler kütüphanelerini, itikatlarını ve mülklerini korumışlardı. Böylece Sünni Türkler'in kanunları, ödeği gibi kâzân, buna karşılık genç, zinde yabancı ve Haristryanların elindeki devlet teşkilatı değişmişti.

O zamana kadar Suleyman devlet teşkilâtını desteklemişti. Bunu yaparken de Türk ulema ve âlimlerinin Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden çok Avrupalıların fikirlerini rehber almış olduğu yolundaki eleştirilerine pek kalak asmadığı. Şimdi ise, Asya'daki mabet ve ziyaretgâhları görüp gezdikten sonra, daha çok Kur'an-ı Kerim'e yöneliyordu.

Böylece, birkaç sene boyunca aydın devlet teşkilâtı şerî kanunla bir denge oluşturarak bir düzeni sürdürdü. Fakat bu çeşit bir dengenin, gittikçe büyümekte olan bir ülkede uzun süre devam edebilmesi çok zor görünüyordu.

İbrahim'in ölümünden sonraki on iki sene içinde Suleyman ordusunu, Isabella'ya oğlunun kral olacağını vaat ettiği zaman olduğu gibi, gösterişli alaylar halinde, bozulan sınır hatlarını yeniden belirlemek için, ancak iki defa sefere sevk etti.

ASYA BOZKIRLARINDA

Süleyman ovaları, kırları çok severdi. Macaristan ovaları Padişah için kanlı bir temizlik yeri niteliğine bürünmüş olsalar dahi, Karpat Dağları büyük çemberinin doğusundaki Ulah bozkırları Süleyman'a cennet gibi görünürdü.

Bir kere buralarda Süleyman bir Türk gölü haline girmiş olan (ve Süleyman'ın bu şekilde korumak konusunda kararlı olduğu) denizin etrafındaki bereketli otlaklarda kolaylıkla dolaşabiliyordu. Karadeniz Osmanlılar için en az Akdeniz kadar önemli idi. Aslında Süleyman da unvanları arasında "Akdeniz'in ve Karadeniz'in Sultan'ı ve Padişah'ı" unvanını muhafaza etmekteydi. Polo Biraderlerin sevimli Kefe ve Trabzon limanlarında ticaretlerini devam ettirdikleri Altın Ordu devrine kadar İtalyan gemiciliğinin bu denizi kendi denetimleri altında tutmuş olduğu gerçektir. Fakat bütün bu çeşit limanlar fondaco'larıyla birlikte, denizin ta öteki ucundaki Kafkas dağlarının puslu irtifalarına kadar; Türklerin eline geçmişti. Kafkasya'da dahi, her zaman itaat edilmese bile, Süleyman'ın ferman ve iradeleri dikkatle takip edilmekteydi.

Karadeniz ticaretinin büyük kısmını taşımakta olan Venedik tacirleri, zorunlu olarak Süleyman'a itaat etmekteydiler. Ticaret konusunda ümitsizcesine kabiliyetsiz olan Türkler Aziz

Marco'nun tacirlerinin, bu sakin deniz sahilinin şarap, bal mumu, büyük baş hayvan ve hububatını alıp götürmek ayrıcalığına karşılık vergi ödemek suretiyle, işlerini bildikleri şekilde devam ettirmelerine razı idiler.

Denizde nakliyat meselesi böyle kolaylıkla halledildikten sonra Süleyman kendisini sahiller boyunca kanun ve düzeni kurmaya ve sürdürmeye adadı. Bunu da fazlasıyla zevk verici bir iş olarak gördü. Gençliğinin hayal dolu yıllarını Kefe'de geçirmiş olduğu, annesi ve Gülbahar bu kıyılardan gelmiş oldukları için Süleyman bu işe kalben de bağlıydı.

Böylelikle Selimin oğlu, neredeyse tam anlamıyla "yuva" ya dönmekteydi. Kırlarda halk Türkçe konuşuyordu; buralardan iyi cins atlar yetiştirilir ve halk Sultana kaderinin efendisi gözüyle bakardı. Böylece, Süleyman'a her gittiği yerde süt, kıymetli atlar ve ırmaklardan çingenelerin elemiş olduğu altınlar getirdiler ve Sultan'ı görmüş, ziyaret etmiş olmaktan büyük bir zevk duyarak yanından ayrıldılar.

Buralarda Süleyman bir Osmanlı Sultanı'ndan daha çok "Süleyman Han" idi. Daha da ileri giderek, şehit hayatını mükemmel surette öğrendikten sonra ihtişama bürünüp tekrar aralarına gelen ve halen elle dokunmuş çadırda, otakta yaşayan, elinde ve sözünde bütün göçebe reislerinin ömürleri boyunca hayal edemeyecekleri derecede kudret ve nüfuz tutan bir göçebe hakanı idi. Bir tek sözüyle Süleyman kuşatma toplarının gök gürültüsünü andıran gazabını tetikleyebilir, ya da dehşet verici Yeniçerileri sefere sevk edebilirdi.

Ömrü boyunca Süleyman ne bu toplardan, ne de bu askerden Karadeniz sahillerinde faydalanmadı.

Bozkırlara doğru ulaştıran eski bildik yollar da Süleyman için ayrı bir zevkti. (Bu yollarda onun refakatinde Hürrem yoktu.) Bu yıllar en büyük nehirler üzerinden, Ulah evlerinin tatlı kokulu otların rayihasına bürünmüş olduğu Tuna kıyılarından, Hıristiyan halkın beyaz ve kırmızı şarap içip at pazarlarında çingene flütlerinin mızıkasıyla dans ettiği Tuna boylarından geliyordu. Sonra Transilvanya'nın servi ormanlarından,

Karpatlar'ın göklere yükselen karlı zirveleri gölgesinde, Roma hamamlarının harabelerinden ve ışıldayan kumsallardan Süleyman'ın Preveze zaferi haberini duymuş olduğu Prut nehri-ne, Dinyester ovalarına ulaşılıyordu. Buralardaki Hıristiyan halk halen eski Roma efsanesini anıyor, kendilerine Rumen, memleketlerine de Rumanya diyordu. Transilvanyalılar gibi bunlar da Türk sancak beylerinin idaresi altında değillerdi, fakat küçük bir senelik vergi ödemekteydiler.

Süleyman'ın denizler kıyısındaki ülkelerinin Hıristiyan halkı arasında Venediklilerden hünerler öğrenmiş Yunanlılar da vardı. Bunlar erimiş camı üfleyerek, şekil şekil kaplar yapı-biliyorlardı. Sonra matbaa yapmışlardı ve bununla kaba saba kitaplar basıyorlardı.

Bu taşsız ovaların ötesinde o tek süvarinin kuşağına kadar yükseldiği gerçek bozkırlar uzanıyordu. Büyük Dinyeper Ba-ba'nın kıvrıla kıvrıla denize ulaştığı bu kuru, kumlu bozkırda halk, suları takip ederek göçebeler gibi yaşıyordu. Bozkırların yüksek otları arasından İslâm mezarlığının taşları, camilerin minareleri yükseliyordu. Buralarda Süleyman yeni bir unvan daha kazanıyor, dinin de önderi kimliğine tam anlamıyla bü-rünüyordu. Buralardaki bozkır halkı, bir tek söz edip de bu sö-zün bir atının bir ayda ulaşabileceği mesafe kadar uzaklarda sorgusuz sualsiz itaat gördüğü bu adam karşısında, korku ve karışık büyük bir saygı ile eğiliyorlardı.

Süleyman tuzlu bataklıkların yıldız altında parıldadıkları yerde ordugâhını kurdu. Daha kuzeyde, her ikisi de dost olan iki Hıristiyan Kralı Süleyman'a karşı iyi niyetlerle bağlıydı; zi-ra her ikisinin de düşmanları ortaktı. Büyük Moskova Prensi samur kürk hediyeleriyle Süleyman'ın dostluğunu kazanmaya çalışıyordu zira Moskova'nın eski düşmanları Tatar hanları Süleyman'a itaat etmekte idiler.

Leh ve Moskof topraklarından bazı sığınmacılar, göze pek çarpmaz bir şekilde nehirler boyunca hür ve serbest bozkırlara doğru sızıyorlardı. Bunlar Dinyeper Baba'nın sazlıklarla örtülü adalarında izbelerine gizlenmişler, uzun kayıklarını nehir a-

kıntılarına kaptırarak aşağılara doğru akmışlardı. Böylece bunlar, Moskofların sınır bekçileriyle Tatarların talan yolları arasındaki bozkırlarda köylerini kurmayı başarmışlardı. Bunlar kâh gezgin, kâh sabit, kâh savaşçı; eski bozkır halkı olarak anılmışlar ve sakin akışı Don nehri boyunca, bereketli, kara topraklı bölgede bu Kazaklar rahat rahat gelişmişlerdi.

Karadeniz'in diğer bir sığınmacı halkını Süleyman daha yakından tanıyordu. Küçük ve dar bir kara geçidiyle arkadaki büyük ovaya bağlanan Kırım'da, kayalara oyulmuş kalenin irtifalarına sıkışıp kalmış, hâlâ Cermen diliyle konuşan Gotlar, bozkırları ağıp gelmiş olan Yunanlı zanaatkârlar, Yahudiler ve özellikle de hâlâ Cengiz Han'ın torunları hükmü altında bulunan Tatarlar olmak üzere, buradan gelip geçmiş bütün ırkların bakiyesi mevcuttu. Bunlar Bahçe Saray'da, bahçeler içinde, kaba saba mavi çinili saraylarda, Kırım Ordusu'nun efendileri olarak otururlardı. Anlaşılan Süleyman Kırım Hanları'nı yakından tanıyabilme fırsatını elde etmiş olduğu Kırım topraklarına bir daha dönmemiş, belki de Hanlar hakkındaki bu bilgisi onu böyle bir ziyaretten alıkoymuştu. Şimdi dahi, İran tepelelerinden seyretmiş olduğu Hazar denizi ötesindeki Astrahan'a, Volga'nın önünden güneye kıvrıldığı Kazan'a kadar, arkasında bozkırlarda Tatar yurtlarından çok daha az Türk ailesi vardı. Burada üç büyük kabile koyunlarını da atlılarını da on binlerle saymakta idi.

Bu nehir Osmanlılar'a köpeklerin tek başına kalmış bir kurda bakışı ile bakıyorlardı ve kim bilir, ne sebeple, hazine defterlerine "*it muhafızına tahsisat*" adı altında Kırım Hanlarına tahsisat ödeneği kaydolunmaktaydı.¹⁰²

Hanların oğulları Türk usullerine göre öğrenim görmek için İstanbul'a giderlerdi. Zira düzenli Türk hükümet ve dev-

¹⁰² Bu kayıt şu şekildedir: "*Sekhan akçesi namıyla anılan bir miktar akçedir ki Sahib Giray'ı tahtında teyid için gönderilen üç yüz topçu, üç yüz silahçı ve bin Yeniçeriyle birlikte ihsan alınmış ve bundan böyle, her Han tebeddülünde taraf-ı Şahanedan ihda olunacak akçe miktarına bu kadar olması itiyad edilmiştir.*"

leti, bu göçbelerin gözünde halen karmaşık bir anlaşılma-
lık durumunu korumaktaydı. Bunlar Süleyman'ın kudret ve nüfu-
zunu mucizevî sayarak ona hizmet ediyorlardı. Böylece örne-
ğin Avusturya'yı yerle bir ettikleri zaman olduğu gibi, hanlar,
Hıristiyan Avrupa'ya karşı akınlarda, kendi istekleriyle Süley-
man'a katılıyorlardı.

Süleyman'ın Kırım Hanları üzerindeki etki ve nüfuzu, kıs-
men beklenmedik şekilde olarak, ayrı ayrı şekillerde belirirdi.
Hanlardan birisi, İstanbul'u ziyaretten döndüğü zaman 'Kıbit-
ka'ların, yani "çadır araba"ların kırılıp yakılmasını emretmiş,
böylelikle göçebe halkını refah içindeki Osmanlılar gibi şehirli
yapabileceğini ummuştu. Bir diğeri "it muhafızı tahsisatı"nı
Bahçe arayda, Türk tarzında, halk hamamları, suyolları, küçük
saraylar inşa ettirmeye harcamıştı. Bu arada Süleyman da
Hanların haleflerini tayin etmekte, emirlerinin tatbik edilmişin-
de Hanlara yardımcı olmak üzere onlara küçük bir Yeniçeri
kuvveti tahsisine devam etmekte ve ağır toplardan oluşan ö-
nemli bir batarya sağlamakta idi.

Kırım Tatarları bu ağır topları kolaylıkla arabalar üzerinde
bozkırlardan naklederek bunlardan Moskof'un sağlam mevki-
lerini yıkmak için faydalanmakta idiler Bu usulü tasarlamış
olan Sahib Giray, topların iyi korunmasını sağlamak için Yeni-
çeri alayını da bunlarla beraber göndermiş sonra da, Büyük
Moskof Prensi Vasili'ye bir mektup yazarak bu istilanın bir
yanlışlık eseri olduğunu anlatmaya çalışarak, askerini aslında
Litvanya'yı istilâya göndermiş olduğunu, fakat askerinin kendili-
ğinden, Litvanya üzerine gidecek yerde, Moskova yolunu seç-
miş bulunduğunu bildirmişti Han'ın açıklamasına göre zabit-
leri, Ruslar'dan çok az vergi alındığından şikâyet ederek "Rus-
larla dost geçinmenin bize ne faydası var ki?. Topu topu sene-
de bir samur kürk değil mi? Hâlbuki savaş yoluyla biz binlerce
kürk elde ederiz" diye inat etmişlerdi. Han mektubuna: "Be-
nim buna diyecek sözüm olmadı. Size gelince, siz bildiğiniz
gibi yapmakta, tabii serbestsiniz. Fakat eğer dost kalmak arzu-
sunu koruyorsanız, bana göndereceğiniz hediyelerin değeri en

az üç, dört yüz esir değerine debk olmalıdır. Buna ayrıca altın ve gümüş sikke, iyi terbiye edilmiş şahinler ve ekmek yapacak aynı zamanda da yemek pişirecek bir hamurkâr ilâve etmelisiniz.” tehdidini de eklemişti.

İşte böyle dolaylı ve dünyayı umursamaz bir tarzda, Türkler bundan böyle en sürekli düşmanları olacak olan Ruslarla ilk kez temasa geçmişlerdi. Süleyman şahsen, bozkırları kasıp kavuran ve fırtına bulutları gibi zaman zaman gelip geçen çatışmaların dışında kalmak uyanıklığını göstermişti. Yalnız Venedik Doçlarına, Mısır’ın Memlûk prenslerine ve bir Ragusa şehri konseyine olduğu gibi, kendisine gerek vergi ödeyen gerekse vergi ödemeyen dış dostları arasında, Kırım Hanına da zafer mektupları göndermek suretiyle, Han’a itibar etmişti.

Bununla birlikte, arada, Süleyman, Ruslar’ı kuşatmakta olan Tatarlar’ı kontrol altına alma yolunda tek bir girişimde bulunmuştu. Bu fazlasıyla uzak ve sessiz bir kontrol olmuştu: Süleyman Kırım Tatarları’na yeni Hanlarını seçme konusunda yardım ettiği gibi Kazan ve Astrahan Hanlıklarına da aynı şekilde yardım edeceğini bildirmişti. Bu olay, garip huyu suyu olan bir çocuğun IV. Ivan adı ile Moskova tahtına çıkmasından birkaç sene önce olmuştu. Bu prens kendi kendine Çar unvanını vermekte ısrar ediyordu. Sonraları bu Çar “Müthiş Ivan” (*Korkunç Ivan*) lâkabıyla anıldı. Müthiş Ivan’ın daha büyük bir güç kazanmak yolundaki hemen ilk hareketi ise Kazan ve Astrahan’daki Müslüman Tatarlar’a karşı oldu.

Bu arada, 1543’te, Süleyman, diğer bir mücadele sahnesinde, Akdeniz’de, Barbaros Hayreddin baş aktör olmak üzere diğer bir trajedinin oynanmakta bulunduğu bir sırada, Macaristan üzerine diğer bir yürüyüşte kendisine eşlik etmek üzere Bahir Giray’ı yanma çağırttı.

BARBAROS'UN SON JESTİ

Son senelerde Süleyman heybetli Kaptan-ı Deryasını, birçok sebeplerden dolayı Akdeniz'de kendi bildiği şekilde hareket etmesi için serbest bırakmıştı. Önce Barbaros hiçbir masraf gerektirmeden, tam tersine hazineye büyük kârlar sağlayarak, Akdeniz'de mucizeler yaratmaktaydı. Bunu başarırken de kereste, yelken bezi, barut ve yarısı kürek çekecek Avrupalı esir olmak üzere yirmi, otuz bin kişiden başka bir şey istemekteydi. Bütün bu istediklerine Süleyman bol miktarlarda sahip olduğu gibi, Barbaros da daima aldığından çok daha fazlasını geri getirmekteydi. Üstelik yaşlı deniz adamının bu enerjisi, Süleyman'ın, Hıristiyan hükümdarlarının başlarını denizlerde derde sokarken, Avrupa'da, kendi sınırlarının ötesinde bir tek Yeniçerinin hayatını tehlikeye koymamak yolundaki yeni kararına da son derece uygun düşmekteydi.

Bununla beraber, 1543 ilkbaharında, Barbaros Padişah'tan büyük bir lütuf talebinde bulundu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kaptan-ı Deryası sıfatıyla Barbaros donanmayı Fransa'ya götürmek arzusundaydı.

Charles'ın Cezayir'deki felâketinden sonra, Avrupa sarayları manzarasının bu kalemini yeni renklere bürünmüştü, İngiliz Kralı VIII. Henry, Fransızlar'dan ayrılarak imparatorun

davasını benimsemişti. Aynı zamanda, artık yaşlanmakta olan Kral François de eski bir Medici olan İtalyan gelininin tahrikiyle olsun veya olmasın, gençliğinin hülyasını yerine getirmek, yaşlılığının sıla hasretini dindirmek amacıyla Kuzey İtalya üzerine hücumu geçmişti. Bu defa da François, Süleyman'ın karadan, Barbaros'un da donanma ile bu sefer Fransız filosuyla ortak bir hareketle denizden imparatorluğu istilâ etmeleri suretiyle, yeniden resmi olmayan müttefikleri Türkler'in yardımını sağlamıştı.

Böyle bir saldırı François'ye son derece dehşet verici görünmesine ve Charles'ı da bir hayli üzüntüye sevk etmiş olmasına rağmen, hiç de büyük bir sonuç elde edilememişti. Artık ne dost, ne de düşman olarak Avrupalılar arasına katılmakla ilgilenmeyen Süleyman, Valpo hezimetinden sonra ne Ferdinand'ın, ne de Alman askerlerinin karşı çıkmaya cesaret edemedikleri Macaristan ovaları üzerinden sadece şöyle bir yürüyüş yapmakla yetinmişti. Bunu yapmakla Süleyman Ferdinand'ın Avusturya sınırları ötesinde almış olduğu şehirleri de tekrar ele geçirmiş oldu.

Barbaros'a gelince, onun olayı bambaşka idi.

Kaptan-ı Derya batının uzaklarına kadar yelken açmak ve oralarda Fransa'nın Büyük Hıristiyan Kralının misafiri sıfatıyla, Doria ve İmparator'la kozunu paylaşmak için Padişah'ın iznini rica etmişti. Süleyman ancak uzun süren bir tereddütten sonra Kaptan-ı Deryanın 110 kadirga, 40 yardımcı gemi ve 39.000 kişilik mürettebatla yelken açmasına müsaade etti. Gerçekten de bu toptan ortaya atılması belki de tehlikeli olacak büyük bir kuvvetti. Fakat Süleyman Preveze'yi hatırladı ve yaşlı denizcisini hareketinde serbest bıraktı.

Barbaros mesut, Gelibolu fenerini geçerek denize açıldı. Bundan sonra Kaptan-ı Derya'nın neler yaptığı Avrupa tarihlerinde neredeyse tamamıyla suskunlukla geçirilmiştir. Fakat bu olayları, burada, Barbaros'un bakış açısından değerlendirmek, ilginç olacaktır.

Mesina boğazının aldatıcı met-cezirine girerken Barbaros'un gemilerine Reggio kalesinden top ateşi açılır, Barbaros.

beklenmedik bir tarzda topçu ateşine karşılık verir, kaleyi talan ederken, içeride göz alıcı güzellikte bir kıza, kumandan Don Diego isminde birinin kızına rastlar. Kızı kendisine alan Kaptan-ı Derya, kızın ebeveynine, yani kendi kayınlarına Türk rütbeleri bahşeder.

Sahil boyunca ilerleyerek Cirta Vecchie limanına girer ve beraberindeki Fransız irtibat subayları, limanın Papalığa ait olduğunu ve hâlen Fransa ile dost durumda bulunduğunu anlatarak Barbaros'u önledikleri için, Kaptan-ı Derya sadece bir hücum gösterisi yapmakla halka dehşete verir. Sonra denize açılarak Ryons körfezinde, kendisini tam bir karşılama töreniyle bekleyen kumanda ortağı, Enghien Dükü François Bourbon ile buluşur. Fakat d'Enghien'in yanında 22 kadırga ile on üç kadar borda toplu kalyondan ibaret küçük bir kuvvet vardır. Bu durumda Barbaros kendisinden altta bulunan Fransız denizcisinin küçük filo üzerinden forsunu indirip, hilalli yeşil sancağı çekmeden, hiçbir anlaşmayı kabul etmez.

Fakat Fransızlar Türkler gibi denizlerde savaş arama arzusunda değildirler. Barbaros ise 200'den fazla yelkeni biraraya toplayıp da bu kuvvetle hiçbir şey yapmamaya bir anlam verecek adam değildir. Doria'nın imparatorluk filosunun geri kalanının demirlemiş olduğu Ceneviz Denizi'nin zaptını şart koşar. Fransızlar itiraz ederler. d'Enghien barutsuzluktan yakınır. Barbaros sonunda hiddetten patlar;

“Bre siz ne biçim denizcisiniz ki fiçılarınızı barut yerine şarapla doldurursuz?”

Bu durumda Nice'i almak üzerinde uzlaşmaya varan Fransızlar'a Barbaros kendi barutundan verir. Türkler şehri denizden ablukaya alırlar ve Malta Şövalyelerinden birinin savunmakta ısrar ettiği bir iç kale dışında, şehir teslim olur. Türkler bu iç kaleye ilerlemeye zaman bulamadan önce, bir imparatorluk ordusunun Nice'e doğru ilerlemekte olduğu haberini alırlar

ve şehri talan edip yaktıktan sonra yeniden gemilerine binerler.¹⁰³

Deniz mevsimi sona ererken François misafirlerine kışı geçirmeleri için Toulon limanını tahsis eder. Provence'deki valisine de şu talimatı verir: "Kral'a Türk Padişahı tarafından gönderilmiş olan Kaptan-ı Derya Barbaros, 30 bin savaşıdan oluşan Türk ordusu ve ümerasıyla birlikte, kış boyunca Toulon şehri ve limanında misafir edilecektir. Sözü geçen ordunun beslenmesi ve barınması için olduğu kadar bütün bu sahillerin huzur ve güvenliği için de Toulon sâkinlerinin şehirde kalarak Türkler'le haşır neşir olmaları, doğması mümkün problemler dolayısıyla, tavsiye edilmemektedir."

Vali, Toulon halkının büyük bir kısmını Marsilya'ya naklettiği zaman tedbirli hareket ederek topları da beraber götürür. Bununla beraber, bu derece korku ile "misafir" edilen Türkler, kış için şehre yerleştikleri zaman sadece kendilerine yiyecek verilmesini ve kilise çanlarının çalınmamasını istemekle yetinirler.

Bütün rahatlığına rağmen bu durağan hal, Türk denizcilerini bir hayli tedirgin eder. Kış fırtınaları daha dinmeden önce Salih Reis komşu İspanya sahillerine akına çıkar. Kadırgaları Balear Adaları'nı tarar. Geri getirilen esirler Marsilya pazarlarında satılır. Bu ara François de, Barbaros'un Toulon'u bizzat Charles'a satması ihtimalinden korkmaya başlar.

Barbaros artık seferin sona erdiği ve deniz mevsimi geldiğine göre artık yurda dönmesi gerektiği yolundaki uyanlara kulak asmaz. Toulon elinde, İmparatorun ana vatani İspanya'nın hemen yanbaşı, Ceneviz'in yanbaşı mükemmel bir üstür. Fransa Kralı için buradan kolaylıkla harekât düzenlemek mümkündür. Fakat bu sırada Vali, Barbaros'un "Fransa kasalarını boşaltırken kendi rahatına bakmasından" şikâyetçidir. Fransızlar'ın bizzat kendi davetleri üzerine geldiği bir sa-

---

¹⁰³ Hayreddin'in anlattıklarından Sinan Çavuş tarafından kaleme alınmış olan "Tarih-i Sinan", bu noktada, Nice kuşatmasının kaldırılmasıyla son bulur.

vaş için denizlere açılmayı akıllarından geçirmemelerine rağmen. Barbaros onlarla aynı fikirde değildir. Neden aynı fikirde olsun ki? Mürettebatı İspanya sahillerini talan etmiyor, ashında Endülüslü olan birçoğu, Charles'ın emriyle çıkarıldıkları kendi yurtlarına dönüyorlardı. François'nin müttefiki olan Türk Padişahı'nın donanmasının Kaptan-ı Derya'sı sıfatıyla, Barbaros'un da İmparatorluk kıyılarını denizden abluka altına alması, bunu yaparken de, karşısına çıkan düşman ticaret gemilerini esir etmesi gerekmez miydi?

Batı Akdeniz'de kendi gemilerinden başkasının seyretmesine son verdikten sonra Barbaros, gemilerini François hesabına tersanelerde tamir ettirip donattı. Vali sarayının taraçasından mavi Akdeniz'in ufuklarını seyre daldıkça, kendi limanı Cezayir'in artık tamamen güvende olduğunu düşünmenin zevkini duydu.

Fransızlar ise barbaros'u yerinden oynatabilmek için hiçbir imkâna sahip değillerdi. Anlaşılan oydu ki, Süleyman da Kaptan-ı Derya'sını yurda çağırmamakta ısrar ediyordu.

Yetmişini aşmış olan Barbaros, belki de o sıralarda, Afrika'daki günlerinin alevli enerjisine artık sahip değildi. Bununla birlikte varlığı dahi o aylarda yapılan gizli anlaşma ve entrikaları anlamlı kılmakta idi. Nitekim François, Doria ile görüşmelere başladı ve Charles'la yeni bir barış üzerinde anlaşarak Crepy Anlaşması'nı imzaladı.

Bütün bunlar bittikten sonra Barbaros Toulon'u François'ye terk etti. Doria'dan kaptanlarından birinin, Dragut'un serbest bırakılmasını sağladı. 400 Müslüman esirinin azat edilmesini ve Halice dönüş anına kadar bütün mürettebatının beslenme masrafiyle birlikte François'den kendisi için hediye olarak süslü elbiseler ve mücevherler elde etti.

Barbaros yurda dönüş yolunda imparatorluğun geri kalan sahillerinde de dehşet verdi. Bütün bayrakları, forsları göz göre göre gönderlerle dalgalandığı halde, Ceneviz önünden geçti. Elbe'yi taradı ve Toskanya sahillerine giderek, Giglio adasını zapt, Porto Ercole'yi talan etti. Papalık topraklarının açığından geçerek donanmasını Napoli körfezine getirdi, adaları silip sü-

pürdü. Pozzuoli'ye çıkarma yaparak Napoli kapılarına doğru yürüdü. Tekrar Messina'ya doğru denize açılmadan önce Lipari adalarını da şöyle bir taradı.

Sarayburnu'ndan limana kıvrıldığı zaman Barbaros beraberinde, götürdüğünden çok daha fazla gemi, altın dolu kasalar ve mürettebat ve esirle döndü.

Söylendiğine göre, Süleyman, saray bahçesindeki köşkün-den inerek gelip Barbaros'u rıhtımda karşılamıştır. Fakat Barbaros, Fransa Kralı'nın misafiri sıfatıyla gördüklerini anlatırken Padişah ve Kaptan-ı Derya arasında geçen konuşmanın ne yazık ki kaydı yoktur.

Bundan sonra Barbaros bir daha denize çıkmadı. İki sene sonra da öldü. Süleyman, Kaptan-ı Derya'sı için Deniz Kurdu'nun her zaman arzuladığı şekilde, sade ve küçük, kurşuni granitten bir türbe inşa ettirdi. Bu türbe Boğaziçi sularına o kadar yakındı ki, bütün geçen gemilerden net olarak görünüyordu. Bundan sonra, birçok kuşaklar boyunca, hiçbir Osmanlı donanması, önce dönüp Barbaros'un türbesini selâmlamadan Sarayburnu'ndan ayrılmadı.

Türbenin üzerinde Arapça şu cümle hak edilmişti: *Mevt Reis-ül Bahr*.¹⁰⁴

Barbaros, Efendisine denizcilerini miras bıraktı. Akdeniz'i allak bullak etmek ve Türk bayrağını üstün ve hâkim kılmak yolunda, Barbaros'un başlamış olduğu görevi bu denizciler ustalıkla devam ettirdiler.

Kurnaz ve becerikli Sinan, yaşı bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen, Kaptan Paşalık mevkiinde hizmet etti, zamanının büyük bir kısmını karada, Dar'üs-sınâa'da geçirdi.¹⁰⁵ Nil kıyılarından gelen şişman Arap, Salih Reis, kafileden ayrılıp kay-

---

¹⁰⁴ Mevt: âhirete göç, ölüm.

¹⁰⁵ Sinan Paşa'nın Kaptan-ı Deryalığa yükselmesi, Sadrazam Rustem Paşa'nın kardeşi olmasına bağlanır.

boldu. Enderundan "çıkarılma" çalışkan Hırvat Piyale kumandanlığına yükseldi. Piyale'yi Süleyman sever, ona güvenirdi.¹⁰⁶

İspanyollar'ın Dragut isimle çok iyi tanıdıkları Turgut ise Barbaros gibi yenilgiden yılmayarak hemen peşinden zafer kazanmak ve görünüşte imkânsız sayılan başarılar elde etmek yetenek ve ustalığına sahipti. Ne gariptir ki bir Anadolu köylüsünün oğlu olan Turgut, Barbaros'un miras bıraktığı kaptanlar arasında tek Türk aslından geleniydi. Turgut çocukluğundan beri daima denize çıkmağı hayal etmiş ve güreşçilikle kazandığı paralarla küçük bir yelkenli almış, kaptanlıktaki ustalığıyla Barbaros'un dikkatini çekmişti.

Cömert ve sözü pek olan Turgut'un az sayıda geminin kumandasında, tek başına bırakıldığı zamanlar, en başarılı olduğu zamanlardı. Dik başlılığı yüzünden emir almaya ve aldığı emirleri yerine getirebilmeye kendini alıştıramadı. Bunu bilen Barbaros da hiçbir zaman kaptanına çok sayıda gemi emniyet etmemişti. Turgut, Sardunyada ganimetlerini zabitleri arasında paylaşdırmak amacıyla çıkmış olduğu bir plajda, meşhur Amiral'in yeğeni Giovanetto Doria tarafından esir edilmişti.

Bir İtalyan kadirgasının oturağına zincirlendiği sırada Turgut, zamanında kendisi de Müslümanlara esir düşmüş ve forsa mahkûmluğu yapmış olan Malta Şövalyelerinden De la Valette tarafından görünüp tanınmıştı.

Şövalye hayret içinde:

"Senor Dragut," diye bağırmıştı, "usanza de guerra!"¹⁰⁷

Dragut da, De la Valette'in forsalık günlerini hatırlamış, gülümseyerek şu cümleyi söylemişti:

"Ymudanza de fortuna!"¹⁰⁸

Barbaros, cesur kaptanını üç bin altın duka gibi yüksek bir bedel ödeyerek kurtuluş fidyesini vermek suretiyle Doria'nın

---

¹⁰⁶ Padişah, sevdiği ve güvendiği Piyale'yi, onu Şehzade Selim'in kızı Gevher Sultan ile evlendirerek mükâfatlandırmıştır. Piyale, Sancak Beyliğinden Beylerbeyliğine, sonra da vezirliğe yükseltilmiştir.

¹⁰⁷ Senyor Dragut! Savaşın görüntüsü.

¹⁰⁸ Ve bahit değişikliği...

elinden kurtarıncaya kadar huzur duymadı. Doria'nın ise, bu alışverişten sonradan pişmanlık duymuş olduğu kesindir.

Çünkü Turgut, ölmüş Kaptan-ı Derya'nın hayaleti gibi, Orta Akdeniz'i titretti durdu, esareti sırasında Avrupalıların tarz ve usullerini yakından inceleyebilmiş olduğu için, Avrupa ticaretini adamakıllı baltaladı. Bir defasında yetmiş bin duka altını yükü Malta'ya gitmekle olan bir hazine gemisini ele geçirdi. Kral naibinin gözleri önünde de Sicilya'nın bir kere daha altını üstüne getirdi.

Turgut'un başına gelen felâketler dahi gene de sonuçta onun kendi işine yarayacak nitelikte oluyordu. Meselâ, Ceneviz açıklarında seyretmekte olduğu bir sırada, Afrika'daki en sevdiği Kasr-ı Mehdiye, hezimete uğramış olan Sicilya Kral naibinin oğlu Garda de Toledo tarafından talan edilmişti. Bu olay, o sıralarda artık Avrupalılarla nihai bir barış tesis etmiş olan Süleyman'ın canını sıkmış ve Padişah İmparatorluk kuvvetlerinin bir Müslüman limanına taarruzunu protesto etmişti.

Cevap olarak Charles, bu olayın bir savaş hareketi niteliğinde olmayıp sadece deniz haydutlarına saldırmaktan ibaret olduğunu bildirdi. Süleyman kendi gözünde kaptanlarının imparatorluk kaptanlarından farklı ve haydut olarak görülemeyeceklerini bildirdi ve Turgut'u 20 kadirga ve mürettebatıyla ödüllendirdi.

Turgut, hemen akabinde, büyümüş olan donanmasının Andrea Doria gibi hiç de yabana atılamayacak bir deniz kurdunun tuzağına düşmesine olanak vermenin yolunu buldu. Bu felâket doğrudan doğruya kendi hatasının bir sonucuydu.. Mehdiye'den çıkarılmış olduğundan, efsanevi lotus yutucularının uyusuk ahalsinin yaşadığı, sulak, bereketli Cerbe adasına yerleşmişti. Burada, daha önceki devirlerin bir Doriası'nın inşa etmiş olduğu bir kasırda oturuyor, donanmasını da sıg iç körfezde barındırıyordu. O devrin Doriası'nın küçük çapta bir armada ile iç körfezin ağzında görüldüğü sırada Turgut, kadirgalarının omurgalarını yağlatmakla meşguldü.

Turgut'u böylece bütün donanmasıyla birlikte ele geçirmiş olduğuna kesin olarak inanan Cenevizli, Napoli'ye bir haberci

gemi göndererek: "Dragut, Cerbe'de, kaçma olanağından mahrum, tuzağa düştü" mesajını ulaştırdı.

Fakat tıpkı Preveze açıklarında tereddüt etmiş olduğu gibi, bu defa da iç körfez ağzından geçmeye teşebbüs için, Doria epey oyalandı. Bu süre zarfında Türkler dar deniz geçidinin her iki tarafına da alelacele birer siper inşa ederek topu tabyaladılar ve sırf Doria'yı biraz daha tereddüte düşürmekten başka bir sonuç alamamakla beraber, derhal ateş püskürtmeye başladılar.

Artık körfez ağzında top sesi duyulmadığını fark eden Doria, nihayet iç limana girdiği zaman, Turgut'un donanmasıyla birlikte kayboluvermiş olduğunu gördü. Ele avuca sığmayan Türk kesinlikle körfezin ağzından çıkmamıştı, bununla birlikte, işte, artık körfezin içinde de değildi.

Hıristiyanların bu gizemi çözebilmeleri uzun zaman gerektirdi. Onlar dışarıda oyalanıp vakit kaybederlerken, Türkler uzaktaki tarafta alçak sahilde bir kanal kazmışlar ve gemilerini bataklıklar arasından geçirerek açık denize ulaştırmışlardı.

Burada da Turgut, büyük bir şans eseri olarak Doria'ya Türkler'i ele geçirmesi için Sicilya'dan gönderilen takviye kuvvetlerle ağzına kadar dolu bir kadırgaya rastlayıp bunu esir etti.

Türk tarihleri artık "Turgut, İslâm'ın kılıcıdır" demekte idiler.

Bütün acayip ve garip hareket ve tavırlarına rağmen, Süleyman'ın bu kaptanları, Barbaros'un bir taraftan kuzey Avrupa sahillerini denizden abluka ederken diğer taraftan da Afrika sahillerinde İspanyollar'ı korunaklı mevkilerinden söküp atmak yolundaki planını devam ettirmekte idiler. Nitekim Mehdiye'yi takiben Buca da Türkler'in eline geçti.

Fransız Bourbon Dukası, İngiliz Henry of Beaufort gibi seçkin kumandanlar, büyük bir hayal ve neşe içinde Afrika üzerine yürüdüler ve kös kös geri döndüler.

Böylece, o sıralarda önemli bir olay yaşanıyordu. İspanyollar'ın Kuzey Afrika'da bir yeni İspanya kurma girişimleri, Atlas

Okyanusu'nun ötesinde, Yeni Dünya'daki fetihlerinin başarısı derecesinde katiyetle sonuçsuz kalmakta idi. Karayib Denizi'nin tam tersine, Akdeniz hiçbir zaman bir İspanyol geçidi olamazdı!

Bunun böyle olmasını Süleyman sağladı. Sultan yaşlandıkça, akşamları uykuya yatmadan önce Kur'an-ı Kerim okuma alışkanlığına sadakatle uydu ve Kitab'ın ilhamı ile Müslüman Afrika'dan son Hıristiyan garnizonunu da söküp atabilme ümidi gittikçe içinde büyüdü.

Diğer yandan İspanya'da da Toledo'nun duvarları portrelerle dolu saraylarında Charles'ın oğlu bambaşka bir ümide aynı derecede ısrar ve inatla bağlanmıştı. İspanya'nın II.Philippe'si olarak tanınan Don Philippe, bir imparatorluğun azamet ve haşmet havası içinde yetiştirilmişti. Şahsen savaşçı olmayan Philip, kendisine hizmet eden kimselerden uzaklaşması, kabuğuna çekilmesi ve sürekli iş ve hareketlerinin sonuçlarını araştırması bakımından Süleyman'a benziyordu.

Don Philip ilk defa birinci evliliğini gitmek üzere Andrea Doria'nın İspanyol karavelalarıyla çevrelenmiş, halılar döşemiş, bayraklarla, forsalarla süslenmiş, müzik ile ahenklenmiş amiral gemisinin güvertesinde denize açılmıştı. (Bu seyahat Ceneviz sahillerini izleyerek, Türk donanmalarının hareket merkezinden bir hayli uzakta yapılmıştı.) O zaman genç Philip deniz kurdunun gerçek değerini, imparatorluk debdebesini görerek hissetmişti. Bununla birlikte imparatorluğun yağmacıları, babasının halefi olarak kendisini seçmeyerek yerine Avusturyalı Habsburg'u, Ferdinand'ı tercih ettikleri zaman, Philip dünya hâkimiyeti hayallerinden uyanarak kendisini sadece İspanya'nın başında buluvermişti. Sanki zorla imiş gibi bu kendi kabuğu içine itilmişse de Philip yine de İspanya'ya hâkim bir devlet gözüyle bakmakta, yine de kendisini babasının halefi görmekte idi.

Katolik kilisesine bağlılık ve sadakatten en ufak bir sapma göstermeyen Philip her şeyden önce Krallığın "dinsiz" Mağribi azınlığından temizleme kararını vermişti. Ayrıca Afrika sahillerinde de İspanyol hâkimiyetini yeniden kurmak emelinde idi.

Bu emelini gerçekleştirebilmek için çalışırken, inatçı Philip kendisini ele avuca sığmayan, mağlûp edilemeyen Turgut ile karşı karşıya buldu. Sanki daha birisi yeni tamamlandı derken bir diğer Barbaros efsanesi devam ediyor gibi idi.

Turgut'un bahtı, talihin tesadüf eserleriyle, açıldı. Bir defasında, Sinan ile birlikte Malta adasına çıkıp da Şövalyelerin bu korunaklı kalesini kuşatmak aleyhinde karar verdikleri zaman, boş kalmamak için Trablus'a dönüvermişlerdi. Böylece Süleyman'a Malta'dan zafer alâmetleri taşıyamasalar bile, aynı Malta Şövalyeleri'nin elinden Trablus'u almış olduklarını bildireceklerdi. Nitekim bu ümitler de gerçekleşiyordu. Sinan, İslâm'ın bu yeminli düşmanlarına Süleyman'ın Rodos'ta göstermiş olduğu merhameti göstermedi ve Trablus'ta esir edilen Şövalyeler, zincire vurularak sarayda teşhir edildiler.

Seneler sonra Philip Afrika üzerine ilk seferini açtığı zaman, bu sefer Trablus'a yöneldi. Alışılmış olduğu üzere, bu seferde de, Avrupa'nın çeşitli bayrakları Medina Celi Dukası ile Giovanni Doria gibi seçkin kumandanlarının emri altında büyük bir kuvvet toplamıştı. Fakat esas olarak kara askerlerinden oluşmuş bulunduğu için bu kuvvet denizde tabii ki başarılı olamadı. Görünmeyen iblisler gibi, fırtınalar, veba salgını donanmayı kırdı geçirdi. Nihayet Trablus kumsalları görüldüğü zaman, kumandanlar ellerindeki kuvvetin güçlü ve korunaklı bir mevki karşısında zayıflamış bulunduğu kararına vardılar.

Buna karşılık birkaç günlük yelkenli yolu ötesindeki Dragut'un yokluğunda bu kararlarını kolaylıkla gerçekleştirme olanağı buldular. Adanın uyuşuk halkı, zırhlı İspanyollar karşısında tutunmaya bile teşebbüs etmediler.

Bundan sonra anlaşılan lotüs yutucuların öteden beri riva-yet olunan uğursuzluğu Philip'in Haçlıları üzerine çöküverdi. Adaya çıkan askerler nar ve kavun ile kendi kendine ziyafet çekerek adada oyalandı durdu. İki kavunla bir nar arasında da bu stratejik mevki elde tutabilmek için yeni bir şato inşa edildi. Fakat bu iş için de bir hayli oyalandılar.

Bu oyalanma oldukça uzun sürdü. Kış fırtınalarında sakin iç körfez keyifli bir sığınak sağladı. Derken kendi öz limanına

dönen Turgut'un yelkenlileri görünüyordu. Bir gün içinde körfezin manzarası değişti. Dar, sığ giriş birdenbire bir kapan ağzına dönüşüyordu. Medina Cali ile Doriazade, kuvvetlerini gemiye bindirmeye çalıştılar. Panik, iç körfezi bir çarpışan kadirgalar, karaya oturan Kalyonlar meşherine çeviriverdi.

Bu kargaşalığın içine Turgut ile Piyale Paşa kendi donanmalarını sokuverdiler. Cerbe limanının sığıklarına öteden beri alışkındılar. Mürettebat ise İspanyollar'ın kendilerini karada tembelliğe bıraktıkları aylarda denizde bütün bütün pişmişti.

Philip'in iki kumandanı zar zor kaçabildi. fakat armadanın geri kalanı, Türkler'e teslim olmak üzere kaldı. Bundan böyle liman girişini korumak imkânını sağlayacak mükemmel müstahkem şato ile birlikte elli altı gemi ve on dört binden fazla asker Turgut'un eline geçti.

Avrupalılar "Ah şu Dragut'un talihi!" dediler. Ceneviz'de, felâket haberi geldiği zaman yaşlı Andrea Doria, kendisini kiliseye taşımalarını istedi. Son ayinine de katıldıktan sonra öldü.

İstanbul'da da Ogier Busbecq ise Philip'in Afrika seferinin son "çıkarma" sının Osmanlı denizcilerinin büyük zafer alayını izlemek zorunda kaldı. Avrupalıların Akdeniz'in Cebelitarık ucuna doğru geri çekilmeleri ile birlikte denizde artık Türklerin karşısında tek bir kale kalıyordu. Küçük Malta adası Şövalyeler tarafından kuvvetlendirilmişti. Tarikatın Süleyman'ın karşısında bir daha geri çekilmeye hiç de niyeti yoktu. Ve işte bu adada Dragut'la De La Valette bu kozu paylaşmak üzere son bir defa karşılaşacaklardı.

Akdeniz Türklerin elinde oldukça, İspanya ve Portekiz'in deniz kaptanları doğuya geçiş yolunu Ümit Burnundan kıvrılarak bulmak zorunda idiler. Bu memleketlerin Afrika'daki tacirleri de altın, fildişi ve Habeş esir peşinde daha güneylere yönelme ihtiyacı duydular.

Dış Okyanuslardaki bu seyahatler hakkında bilgileri Süleyman, Hindistan sahillerinde dolaşmış olan eski esirlerden alıyordu. Pîrî Reis, Portekizlilerin Afrika'nın etrafından dolaşmak suretiyle Uzak Doğu ticaretini nasıl tekellerine aktıkla-

rını belirtmek için, bu dış dünyanın haritalarını çizmişti. Süleyman ise, Mısır'ın hâkimi sıfatıyla bu ticaretle yakından ilgiliydi. Ayrıca Hindistan'ın Müslüman sahillerini de korumak arzusunda idi.

Süleyman'ın düşünceleri aşırı, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hayaldi. Kendi hiçbir gemisinin bulunmadığı açık ve uzak denizlerde Portekiz kalyonlarına meydan okumak, hemen hemen imkânsızdı. Bununla beraber, artık alışılmış sayılabileceği üzere, Süleyman bu fikrin de gerçekleştiğini görebildi. Padişah'ın denizcileri, gemileri karada yürütmek ustalığını tekrarladılar, yalnız bu kez, tam gemi halinde değil de kereste ve top halindeki donanma Süveyş berzahu üzerinden geçirildi ve bunlarla Kızıl Deniz'de yetmiş kadırğa vücuda gerilerek ,bu donanma yaşlı fakat maharetli Hadım Süleyman Paşa'nın emrine verildi.

Bu, eşi benzeri bulunmaz kumandan sonradan biraraya getirilmiş donanmasıyla Kızıl Deniz'den aşağı inmeyi ve Sultan adına Aden'i, Habeşistan dağları altındaki Masave'yi fethetmeyi başardı. Bir kolayını bularak Yemen etrafından dolaştı, ateş gibi Okyanusun enginleri arasından yolunu seçerek Hindistan'da, bir nehir ağzındaki Diyu limanına ulaştı.

Burada da mağrur Portekizlilerin üzerine, denizden değil, karadan saldırdı. Bu macerada pek büyük bir başarı elde edemeyen Paşa, geri döndü ve yolda da Mekke-i Mükerrerme'de Kâbe'ye uğramayı ihmal etmeyerek Süleyman'a, Hindistan'dan zafer haberleri ulaştıramamaya karşılık, hiç olmazsa, Hac seferi hikâye etme imkânını sağladı. Bunun üzerine Sultan da hacıları karşıya, Cidde'ye geçirmek için Kızıl Deniz'de bir nakliye filikası inşasını emretti.

Çok geçmeden iri yapılı, ehli keyif Ayas Paşa vebadan öldü. Çocukları sayıldığı zaman bunların miktarının yüz yirmi dokuzu bulduğu görüldü. Süleyman, sadrazamlığı Hint Okyanusu'nun yaşlı denizcisine verdi.

BİR BARIŞ KAZANILDI

O sırada Süleyman, vezirlerinden, sadrazamlarından sadık köle olmalarından başka bir şey istemiyordu. Hâlâ devlet ve hükümet idaresi sorumluluğunu tek başına yüklenmeye devam ederek daha çok basit kafalı, yaşlı Türkler'e, eski Enderun dostlarına meyilli görünüyordu. Bu sıralarda iş alanında kendisiyle en yakın işbirliğiyle çalışmakta olan üç kişi ise İbrahim'den son derece farklı kimselerdi. Bununla beraber bu üç kişinin üçü de kendilerine has birer dehaya sahiptiler.

Her yerde "Mimar" diye anılan Sinan Ağa, devşirmelikten yetişerek Belgrat'tan Viyana'ya kadar seferlere iştirak etmiş ve bu seferlerde mühendislik mucizeleri ortaya koymuştu. Sinan, ne gerekse onu derhal inşa edivermek hususunda hayret verici bir ustalığa sahipti. Üstelik Süleyman'ın zamanındaki Türkler'e has diğer bir kabiliyete, göç işlerini süratle başarmak hünerine de sahipti. İmkânsız görünen işler Koca Mimarın elinde ancak biraz daha uzun vakit alıyor, fakat kesin olarak başarılyordu. Sinan durmadan çalışıyor, örneğin sarayda Süleyman'ın hâs odası yanında kurşuni mermerden bir hamam inşa

ettikten sonra, çöl üzerinden su yolu geçirerek, susuzluktan yanan Mekke-i Mükerreme'ye su ulaştırıyordu.¹⁰⁹

Devlet teşkilâtının en yüksek rütbesine erişmiş, olan Arnavut Rüstem¹¹⁰ idarecilik, teşkilâtçılık konularında büyük bir kabiliyete sahipti. Rivayetlere göre Rüstem, hiçbir zaman gülmüsemmez, bir emir vermek dışında hiçbir zaman konuşmazdı. Anlaşılan Süleyman onun hakkında büyük ümitler beslemiş olmalıdır ki, vezirine en sevgili kızı Mihrimah'ı vermişti.

Üçüncüsü, Ebüssuud hayret verici derecede seçkin bir adamdı. Kürt aslından, doğuştan Müslüman, eğitim ve meslek itibarıyla müderris ve hâkim olan Ebüssuud, aynı zamanda bir çocuğun ölümü üzerine ıstırap ve kederle kalpleri titreten mersiye yazabilecek derecede hassas bir şairdi.¹¹¹ Ebüssuud'un şahsında Süleyman şahsiyetini kanunun dar çerçevesi dışına ve üzerine çıkarabilen bir şeriat adamı bulmuştu. Ebüssuud'u hiç tereddüt etmeden şeyhülislamlığa atamıştı.

Süleyman ömrünün son yirmi senesinde bu üç kişiden ikisine devlet idaresinde fazlasıyla güvenebildi, bu üç kişiden birisi, Ebüssuud, ölümünden sonra da Süleyman'ın gayesini devam ettirdi. Bununla birlikte Süleyman bunların hiçbirine İbrahim'in feci sonunu hazırlamış olan geniş nüfuz ve iktidarın bir parçasını dahi bağışlamadı. Sanki onlara daima: "*Mesuliyeti hep beraber paylaşacağız, mükâfat hiç kimseye nasip olmayacak*" demek istedi. Fakat Osmanlı Padişahı, her zaman olduğu gibi, sessiz idi. O ne demek istediğini ancak filî bir örnekle, ya da hatasını gördüğü birisi hakkında hüküm vermek suretiyle belirtebilirdi. Nitekim güzel kızı Mihrimah'ı çok sev-

---

¹⁰⁹ Sultan Süleyman'ın saltanatının 12. yılında (1532'de) Mekke'de susuzluk o kadar artmıştı ki, bir kırba su, bir duka altına satılırdı.

¹¹⁰ Rüstem Hırvat asıllıydı.

¹¹¹ Söz konusu mersiyeden bir kısım:

Seni bekada koyup ben fena bulm, derdim

Vücut bulmadı endişe-i muhalim, gel

Seninle şu vücudum tamam âmir idi

Şıkıldı cümleten oldu harap halim, gel.

mekle birlikte, sonunda kendi öz kızının kendisine kinlenmesine sebep olmuş ve Mihrimah'ın ölüm haberini korkunç bir sessizlikle dinlemişti.¹¹²

Şu halde, ellisini aşmış olan Süleyman'la Avrupalı kafası için halen çözülemeyen bir bilinmezlik halinde kalmamış olmasına şaşmamak gerekmektedir. Avrupalılar Sultan'ın görünüşünü çok iyi biliyorlardı; zira meşhur Dürer, Osmanlı Padişahının resmini çizmişti. Sultan'ın şöhreti ise bütün Avrupa saraylarına yayılmıştı. Ecce Roma'da Süleyman'ı İsa'nın düşmanlarından bin olarak temsil etmişti. Paul Veronese ise Canad'da Evlilik tablosunda Süleyman'ı François ile V. Charles'in yanına çizmişti.

“Türk dehşeti”nden sıklıkla bahsetmiş olan yaşlı tarihçi Paolo Giovio, *Turcicarum Rerum Commentarius*¹¹³ isimli eserinin bir nüshasını Süleyman'a sunmuş ve karşılığında rivayete göre Sultan da kendisine minyatür bir portresini göndermişti.

Navageru isimli bir İtalyan da Sultanı “uzun boylu, ince, aynı zamanda yumuşak huylu ve haşmetli bir ifadeye sahip bir hükümdar. Artık şimdi, söylendiğine göre İbrahim'in günlerinde olduğu gibi, şarap içmiyor. Hemen her gün kayığıyla şehirden uzaklaşarak bahçelerinde dolaşıyor, ya da Asya sahilinde avlanıyor. Bana Padişah'ın son derece olduğunu ve bir davanın esaslarını anladığı takdirde, hiçbir zaman bir kimseyi zarara uğratmadığını söylediler. Bizzat kendisi, asla sözünden dönmeyeceğini ima etmektedir.” Şeklinde anlatmaktadır.¹¹⁴

1544-1547 arasındaki senelerde Süleyman, on iki yıl boyunca değişmez bir irade ile Avrupalılardan elde etmeye çalıştığı şeyi, Avrupalılarla, imzalı mühürlü bir barış anlaşmasını temin etmeyi başardı. Muhtemelen Barbaros'un Akdeniz'i 1543'teki son tarayışı bu barışa yol açmış oldu; belki de Sü-

¹¹² Mihrimah, Sultan Süleyman'dan sonra vefat etmiştir.

¹¹³ Türkiye İşleri Üzerine Yorumlar

¹¹⁴ İtalyan elçilerinden Bernardo Navageru'nun eseri *Relazione* (Hikâyetler) 1553'te basılmıştır.

leyman'ın Macaristan ovasında kalıp daha ileri geçmeyeceğini, açık olarak Habsburg'lar dahi anladılar. Fakat sebebi ne olursa olsun. Süleyman'ın tek başına azim ve kararlar arzu ettiği *Pak Turcica* gerçekleştirdi: "Tek adam, tek gaye."

Avusturya'dan yeni sefirler gelip de, saatlerin geçmesiyle zamana uyarak hareket eden küçücük güneşi, ayı, yıldızlarıyla muazzam bir altın saat hediyesini takdim ettikleri zaman, Süleyman fazlasıyla memnun oldu. Padişah kendisine ayrıca sunulan olunan *tarifname* kitabına gerek duymadı. Ne de olsa Süleyman, gözlemcilerin ellerindeki ölçüm aletleriyle yıldızların yükselişine bakarak saati kontrol ettikleri rasathanede, bir hayli zaman geçirmişti. Fakat elçiler, hürmetleriyle birlikte Ferdinand'ın 100.000 dukaya karşılık Boda'nın iadesi yolundaki eski teklifini arz ettikleri zaman, Süleyman hiddetini veziri ağzından ifade etti: "*Matbuun devletlû padişahımız aklını mı kaybetmiştir sanır? İki deha kılıcının hakkile fethetmiş olduğu yeri para ile satar mı vehmeder?*"

Sefirlerden birisi, Herlestein Baronu Sigimund, vaktiyle Moskova saraylarında da bir hayli tecrübe görmüş bir diplomattı. Sigimund, Türkiye sınırlarından düşünce içinde ayrıldı: "Büyük ve kudretinin doruğunda bir hükümdar kuvvetini bilfiil gözlemledim" dedi.

1547 barış anlaşmasında göze çarpan iki önemli nokta vardı: Görünüşte Habsburglar'la hazırlanmış olan bu anlaşma, Fransız Kralı'nı, Papa'yı ve Venedik Cumhuriyetini de içine alıyordu. Osmanlı Padişahı bu konuyu açık açık belirtmişti. Kendisi, batılılardan ayrı bir âlemde, silahına, kuvvetine dayanarak bütün batılılarla barış durumunu koruyordu. Bununla birlikte Süleyman ikinci bir noktayı da aynı açıkça belirtmişti. Deniz kaptanları bu anlaşma hükümlerine tâbi değillerdi. (Süleyman yeniden Asya seferine çıkmaya hazırlanıyordu. Barbaros, bu gibi hallerde, donanmalarının Toledo'dan Viyana'ya kadar bütün Avrupa başkentlerini şaşkırtmanın nasıl mümkün olduğunu bilfiil ispat etmiş, Turgut da donanmaların bu görevi yerine getirmelerini temin etmiş bulunuyordu.)

Süleyman bir konuda daha ısrar etmişti. Romalılar Kralı Ferdinand'ın kuzey Macaristan'da kendine bırakılmış olan dağlık araziye karşılık senelik 30.000 duka ödemesi gerekiyordu. Avusturyalılar buna "*fahri tahsisat*" dediler. Fakat Süleyman'ın gözünde bu, Habsburg hanedanının kendine ödeyeceği bir vergiden başka bir şey değildi.

Padişahın elbette olarak böylece paraya maddi bakımdan ihtiyacı yoktu. Tıpkı Venedikliler'in ödediği cüzi senelik vergi gibi, bu da sadece bir gurur kaynağından ibaretti.

İşte zaferlerinin en yüksek noktasına ulaştığı tam bu sıralarda, felâket Süleyman'a darbesini indiriverdi.

Haremde ilk entrikalar:

Bu felâketin ilk tohumları Padişah'ın kendi öz yuvasında saçılmış ve o derece üstü örtülü, tetikte ve tedbirli hareket edilmişti ki Süleyman, başlangıçta, hiçbir şeyin farkına varmamıştı. Sonradan, büyük yangın, tabii ki, körükleyici mahiyette olmuştu.

Artık herkesin Haseki Sultan olarak kabul ettiği Rokselana, öteden beri İbrahim'in ölmesini arzuları. Üstün kabiliyetli İbrahim, Haseki Sultan'ın saray içinde hâkimiyet kurması yolunda engel olan üçüncü şahıstı, İbrahim'in son haddine varan kendini beğenmişliğinin farkında olan Haseki Hürrem Sultan'ın nüfuzunu İbrahim aleyhine kullanmış olması mümkündür. Fakat buna pek gerek de yoktu denilebilir.

İbrahim'in ölümünden sonra Süleyman'ın etrafındaki danışmanlara karşı gösterdiği güvensizlik, doğrudan doğruya Rokselana'nın işine yaradı Haseki Sultanın artık haremde çekineceği, korkacağı bir kadın kalmamıştı. Bununla birlikte Süleyman'ın devlet işleriyle fazlasıyla meşgul oluşu. Hürrem eski sarayda kalmaya mahkûm olduğu, Süleyman da Sarayburnu'nda çalışıp genellikle geceleri de orada yattığı için. Padişahı, tesadüfi birkaç saat dışında, hemen her zaman kendisinden uzak tutuyordu. Rokselana efendisine yakın olmak için Saraya nakledilmeyi ve orada ikametine izin verilmesini rica

ettiği zaman Süleyman reddetti. Fatih'in emriyle, Divanın devlet işleriyle meşgul olduğu bir yerde geceleri kadınların varlığına izin verilemezdi.

Fakat büyük yangın, geçici de olsa, Rokselana'nın yeni sarayına naklini sağladı. Bu yangın deniz kıyısında başlamış, eski sarayın köhne binalarına kadar yükselerek kadınların elbiselerinin, harem hazinesinin bulunduğu kısımları tamamen tahrip etmişti. Zorunlu olarak, Haseki Sultan etrafı saran alevlerden kaçırıldı ve Süleyman karısına Dar-üs saade ardındaki üçüncü avluda, kendi has odasının arkasındaki odaları tahsis etti.

Hâlbuki Fatih devrinden beri Saray bir iş yeri olarak devam edegelmişti. Bizzat Süleyman, Baş Mabeyincinin (o sıralarda Rüstem'di) odasıyla Enderun hastanesi arasındaki sıkışık dairede yemeğini yer, uyur ve yakın ziyaretçilerini kabul ederdi.

Rokselana'nın yangından kaçarken beraberinde getirdiği elbiseleri, kara haremağaları ve ulaklardan oluşan yüz kişiden fazla maiyetin kalabalıklığını Süleyman dahi tahmin etmemişti. Rokselana, bu kalabalık maiyetinde olmadıkça işini yürütemeyecek gibi görüldüğünden Süleyman bunları da sarayın iç avlusu etrafındaki dairelere yerleştirdi.

Ve bu kalabalık orada Padişahın haremi olarak, öylece kaldı. Nedense rahatsız, eski sarayı tamir veya yeniden inşa faaliyeti bir türlü yürüyemedi. Rokselana da bu işe neden lüzum duyulduğunu aslında anlayamadığını belirtmekten geri kalmadı. Artık Gülbahar da ölmüş olduğuna göre, bu eski sarayda yaşayacak kendinden başka kim kalıyordu ki? Birkaç yaşlı emektar değil mi? Bunlar da, zaten sarayda kalmaktan çok kendi akrabalarının yanına dönmeyi tercih ederlerdi.

Böylece Rokselana, Osmanlı Sultanı'nın tek Haseki sıfatıyla, devlet işlerinin idare edildiği saraya yerleşti. Bu suretle de Fatih'in vaz'etmiş olduğu bir kanunu bozmuş oldu. Tabii harem düzeni eskisi gibi devam edeceğine göre, Rokselana'nın dairesi de dışarıya tamamıyla kapalı kaldı. Bu kapalı dairenin

içinde, tıpkı Valide Sultan'ın eski sarayda haremde hükmettiği gibi, Rokselana da Valide Sultan olmamasına ve olacak gibi de görünmemesine rağmen hüküm sürüyordu.

Rokselana'nın dolambaçlı dairesini Sultanın iki odalık küçük dairesi arasında bir de özel kapı açıldı. Bu kapının her iki tarafında da debdebeden, tantanadan eser yoktu. Bununla birlikte cariyeler, kafesli penceresinden bahçenin ağaçlıklarına bakılan kubbeli kabul odasından Rokselana'nın "İç Taht Odası" diye bahsetmeye başladılar. Süleyman, dinlenme zamanının büyük bir kısmını burada geçirmeye gelirdi,

Padişah elbette Hasekisinin saraydan çıkarılmasını ne emredebilir, ne de emretmek isterdi. Zaten Hürrem nereye gidebilirdi ki? İşte böylece, âdeta zorla Padişah'ın yanına yerleşen Rus kadını, zaman zaman peçesini örterek Divana ulaştıran Altın Yolu kat ederdi. Padişahın Hasekisini yolundan alıkoymaya kim cesaret edebilirdi ki? Altın Yolun ötesinde diğer bir koridor küçük bir kulenin merdivenlerine ulaşmakta idi, bu kulede ise, aşağıda, Divanda bitmek tükenmek bilmeyen münakaşa ve müzakereleri dinlemek üzere zaman zaman Süleyman'ın arkasında oturduğu gizli pencere vardı. Rokselana bu pencereye kadar gitmeye cesaret edemezdi, fakat oraya kadar ulaşabilenlerden olup bitenler hakkında bilgi alırdı.

Kesintisiz bir endişe Rokselana'yı casuslarının kendisine ulaştırdığı haberlerin hemen her kelimesini tartarak dinlemeye sevk etmekteydi. Bu endişenin kökü Âli Osman kanununda idi. Gülbahar ölmüş olmakla birlikte, Çerkez kadının oğlu Mustafa müstakbel Padişahı. Ya Mustafa bu kanuna uyar da üvey kardeşlerini, yani Rokselana'nın oğulları, Selim, Bayezid ve Cihangir'i ölüme mahkûm ederse?

Rus kadını bu tehlikeden şiddet ve ısrarla Süleyman'a sözettiği zaman Sultan durumu sadece sakin bir güvenle karşıladı. Mustafa gerçekten Padişah'ın halefiydi. Süleyman bu hususu defalarca tekrarlamaktan geri kalmadı. Âli Osman artık eski hamlik devresini çoktan aşmıştı sevimli, güzel huylu, iyi ahlaklı, gamsız Mustafa kendinden küçük kardeşlerinin idamını

muhakkak ki arzu etmezdi. Rokselana bu konuda emin olabildi.

Rokselana bu garip, yabancı sarayda, esir bir köylü kızının akliselimini, açık görüşlülüğünü korumaktaydı. Aynı zamanda da cesaret sahibi olduğu için, Sultan'ın ölümünden sonra kendisi yapayalnız, terkedilmiş bir duldan başka bir şey olmayacağı halde, kendi durumundan hiç bahsetmedi, kendi geleceği hakkında en ufak bir endişe eseri göstermedi. Buna karşılık şiddetli bir heyecan içinde, oğulları adına protesto etti.

“Saadetlû Padişahım, hayatımın efendisi, sözlerindeki hakikat yaralı kalbimi teskin ediyor. Eminim ki Şehzade Mustafa Sultanın iyi huyu değişmeyecektir. Fakat ben asıl değerlerinden korkuyorum. Meselâ Sadrazam hakkında ne denilebilir? Bugün sadaret mevkiinde bulunan Kurt Hasan gebeleye benzer ihtiyar hadımın zavallı, malûl Cihangire karşı en ufak bir muhabbet besleyebileceği tasavvur olunur mu? Dar-ül nücumdaki müneccimler dahi müstakbel bir Yeniçeri Ağasının kafasından neler geçeceğini keşfedebilirler mi? Yeniçeri Ocağının şehzadelerimize karşı nasıl bir tavır takınacağı kestirilebilir mi? Bunlar daha şimdiden, sadık birer köpek gibi Mustafa'nın peşinden giderler. Hizmetkârların kafalarından ne geçer? Okuyabilir misiniz?”

Doğruyu düşünmek gerektiği takdirde, Süleyman'ın Hasekisini heyecana sevk eden tehlike ihtimalini reddetmesine olanak yoktu. Padişah'ın ölümünden bir dakika sonra cereyan edecek olaylar hakkında diyecek tek sözü, yapabilecek tek şeyi yoktu.

Bu tehlike olasılığının Süleyman'ın üzerinde de bir hayli etkide bulunmasının sebebi sadece Hasekisine karşı olan sadakatinden ibaret değildi. Cihangir'e, ince, zarif, güzel Mihrimah'a karşı beslediği büyük sevgi de Padişahı bu konuda düşünmeye sevk etmekteydi. Rokselana bu duygular üzerinde oynamayı ihmal etmedi. Ah bir Mihrimah'ın kocasını, Rüstem'i iktidara ulaştırmak mümkün olsaydı. Bükülmez bir iradeye sahip olan hakka, adalete inanan Rüstem, muhakkak

ki ailesinin diğer fertlerini korurdu. Yeter ki Rüstem sadaret mevkiine ulaşabilseydi...

Süleyman da bu durumu takdir ediyordu. Elbette kendisi o sıralarda yakın bir ölüm tehlikesine maruz değildi. Bu bakımdan Rokselana bu mevzuda konuşmak suretiyle gerçekten büyük bir cesaret göstermiş olmakta idi. Bununla beraber, kendi ölümünden önce çocuklarını da korumak için tedbir almanın gereğini kendisi de hissetmekteydi. O sırada Süleyman'ın aldığı tek tedbir, Mustafa'yı bereketli Manisa vilâyetinden müstakbel sultanların yetişme merkezi sayılan bir valilikten alıp, doğuda, başkentten uzak bir vilâyete göndermek oldu. Rüstem ise, daha da uzağa, Diyarbakır Beylerbeyliğine atandı.

Rüstem sessizliği ve işbaşında tükenmek bilmez bir enerji ile çalışması bakımından, kayınpederi Sultan Süleyman'a benzerdi; mali konularda ise İbrahim'inkini de aşan bir ustalığa sahipti. Elbette kimse Hırvat'ın dürüstlüğünden şüphe etmezdi; fakat hiç kimse onun ne derece ayartılmaya müsait olabileceğini yahut Rokselana'nın bu adamın idaresini eli avucu içine alarak onu ne dereceye kadar kendi lehine istismar edebileceğini kestiremezdi.

Rokselana'nın eline ilk fırsat, Divanda bir timsal gibi oturmaktan başka pek az iş görebilmekte olan ihtiyar hadımın bütünüyle işe yaramaz bir hale gelmesiyle geçti. Süleyman Veziriazamını görevden alarak, yerine Rüstem'i atadı. Böylelikle Süleyman, Fatih'in diğer bir kanununu daha ihlâl etmiş; bu gibi tayinlerin sadece kabiliyete dayanması ve Padişah'ın kendi hism, akrabasını yüksek memuriyetlere atanmaması esasını da bozmuş oluyordu.¹¹⁵

Rokselana amacına ulaşmak için oldukça ustalıkla hareket etmişti. Bundan böyle artık oğulları ile taht arasında tek bir

---

¹¹⁵ Süleyman Paşa'nın emekliye ayrılmasından sonra, geleneğe göre yeni ni alması gereken kişi Hüsrev Paşa idi. Fakat Hüsrev Paşa, yaşlı sadrazamın görevinden alınmasından önce divanda onunla münasebetsiz bir tartışmaya girişmiş, bunun üzerine Sultan, her ikisini de azletmiş, böylelikle sadaret Rüstem Paşa'ya intikal etmişti.

engel kalmaktaydı: Mustafa'nın hayatı. Mustafa ortadan kaldırılabildiği takdirde Rokselana, müstakbel Valide Sultan sıfatıyla saraya tamamen hâkim olabilir, Rüstem vasıtasıyla de Sadrazamlığı sıkı sıkı elinde tutabilirdi.

Bununla birlikte, kabiliyetli olduğu kadar halkın da büyük sevgisini kazanmış olan şehzadeyi, sadece ve sadece Süleyman'ın emriyle idam ettirmek mümkündü. Süleyman ise oğlunun ölümünü aklından hayalinden geçirmiyordu. Yine de bazı olaylar Rokselana'ya yardım etti. Uzak sınırlarda Mustafa askerinin büyük sevgisini kazanmaktaydı. Rokselana'nın casusları elbette bu haberi Haseki Sultan'a ulaştırdılar ve gene doğal olarak, bu haberler arasında Şehzade'nin babasına sadakatin-den şüphe ettirecek nitelikte en ufak bir delil getirmediler. Sadece ordugâhlarda kulaklarına çalınanları tekrarlamakla yetindiler: "Genç Şehzade sanki eğer üzerinde doğmuştur. Daha şimdiden sancaklarımızı savaş diyarlarına Padişah'tan daha süratle ulaştırabilecek vasıftadır. Cenab-ı Allah ona ömür versin ve onu bize padişah olmak üzere korusun."

Bu sözler içinden bizzat kendisinin itina ile seçmiş olduğu kısımları Rokselana Süleyman'ın kulaklarına ulaştırmanın yolunu buldu. Haseki Sultan Padişah'ın kafasının nasıl işlediğini çok biliyor, Yeniçerilerin yaşlı dedesine karşı isyanını nasıl nefret ve bir çeşit korku ile andığını pekâlâ hatırlıyordu. Süleyman içindeki bu hisleri gözdesine anlatmamış olsaydı, Rokselana'nın, Padişah'ın gönlünü fethetmiş olduğu da hatırdan geçirilemezdi.

Başarı senelere mal oldu.

Rokselana durmadan, dinlenmeden efendisinin kafasının nasıl işlediğini inceledi. Kendisi kafes arkasında oturarak, şarkıların, musikinin dinlendirici tesiri altında kendini koyuverdiği zamanki halini inceden inceye tetkik edebilmek için, Enderundan saz takımını oğlanların gözlerine mendil bağlatmak suretiyle iç Taht Odasına getirtti. Bu gibi hallerde Süleyman'da kendi içine çekilmiş ve elle tutulmaz bir "şeyin" varlığını sezdi. Süleyman'ın hislerinin görünür olmayan bu derinli-

ğinde, zalimlik temayülü baş kaldırmıyor, anlayamadığı şeylere karşı vesvese, şüphe inat ediyor ve bütün sezgi gücüne rağmen Haseki Hürrem'in dahi bir türlü kavrayamadığı bir arzu, bir şevk içini kemiriyordu.

Süleyman'a karşı hileye, hurdaya, tuzığa başvurmak fazlasıyla tehlikeliydi. Hemen hiçbir şeye önem vermeyen İbrahim dahi buna teşebbüs etmemişti. Rokselana'nın yapabileceği tek şey, görünüşte tesadüfi olarak, Padişah'ın şüphesini tahrik etmekten ibaretti. Dış avluda Yeniçeri barakaları önünden geçerken, Süleyman eski bir alışkanlığa uyarak, halen göz ucuyla büyük kazana bakmaya devam ediyordu. Şimdi de Süleyman'da, Rokselana, kendi tahrik ettiği şüphenin belirtilerini aramak alışkanlığının oluşmasını sağlayabilse!

Bu amaçla Rokselana, Gülbahar'ın oğlunun kuvvet ve cesaretini methetmeye koyuldu. Çok kısa bir süre içinde, Anadolu ordusuyla Mustafa'nın doğuda mutaassıp Acemler'in yarattığı huzursuzluğu ortadan kaldırabileceğini ileri sürdü. İki cihan padişahından başka hiçbir kimsenin kumandasına boyun eğmeyen Yeniçeriler dahi, Mustafa'yı takip etmekte tereddüt göstermezlerdi. Böylece Süleyman'ın artık doğu cephesine gitmesine lüzum kalmazdı.

Yine de Süleyman Avrupalılarla, barış imzalar imzalamaz doğu cephesine geçti. Belki de Şah'ın bir kardeşinin kaçıp İstanbul'da kendisine sığınmış olması yüzünden, Süleyman bu davayı bizzat halletmeği arzulamıştı. Herhâlde Süleyman bu asi Şiî'yi, ümerasının itirazlarına rağmen, beraberine almakta da ısrar etti. Zira Süleyman İran'da idareyi Şah Tahmasb ile isyankâr kardeşi arasında ikiye bölmeyi başarırca, kendi sınırının dertten kurtulacağı kanaatini beslemekte idi.

Süleyman büyük ordu ile birlikte, 1548-1549 kışında İstanbul'dan uzaklaştı. İstanbul'da Rokselana bu sırada savaşa tutuşulmadığını, Şiîlerin Süleyman'ın ordusu önünden sürekli kaçtıklarını öğrendi. Sonradan okumak imkânını elde ettiği "Ruzname-i Süleyman" her zamankinden daha kısa yazılmıştı. Süleyman zorlu dağ silsilelerini tırmanmış, sonra, atlılarını

uçarcasına İsfahan kapılarına sevk etmiş olmasına rağmen, ruznamede sadece konulan yerlerin isimleri kayıtlıydı. Gene eskisi gibi bir deniz kumandanını, Pîri Reis'i, Maskat'ı almak ve kâfir Portekizliler'e karşı Basra körfezini elde tutmak üzere Uzak doğuya göndermiş olmakla birlikte, bu deniz seferiyle gurur duyabilecek bir netice alamamıştı. Ruznamede sadece Pîri Reisin, gemileri Bahreyn adalarında karaya uğradıktan sonra, iki kadirga ile kurtulduğunu kaydetmişti. Pîri Reis Mısır'da gemilerini kaybetmek suçuyla mahkeme ve idama mahkûm edilmiştir.¹¹⁶

Bu hareketiyle Süleyman büyük bir itina ile gizlemeye çalıştığı gazap ve hırsını açığa vurmuştur. Rokselana, bir taraftan Rüstem'in hemen hemen sadece malî işlerle ilgilenip İbrahim gibi herhangi bir siyasî nüfuz ve iktidar peşinde koşmadığını da gözünden kaçırmayarak, Padişah'ın bu âni coşkusuna dikkat etti. Şurası açıktı ki, Rüstem de Süleyman'ın gazabından korkmaktaydı.

Daha önceleri de olduğu gibi, Asya'dan döndükten sonra Süleyman kendini daha çok dinine adadı. Kur'an-ı Kerim tefsirlerini incelemekle meşgul oldu. Bu arada Rokselana hayati öneme sahip kararların sorumluluğunu Müftüye havale etmek suretiyle üzerindeki ağır yükü hafifletmesi temennisinde bulundu.

Fakat Süleyman bu temenniye kabul etmedi. ,

---

¹¹⁶ Pîri Reis'in felaketi, anlatıldığı gibi İran Seferi sırasında değil, 1551 yılındadır. Pîri Reis'in idamı da herhangi bir mahkeme sonucunda değil, Mısır Valisinin Padişah'a arz ettiği durum üzerine aldığı emir iledir. Buna yol açan olaylar şöyle gelişmiştir: Süveyş'ten denize çıkan Pîri Reis, otuz gemi ile Basra körfezine gitmiştir. Körfezin batı sahillerinde birkaç gemi kaybeden Pîri Reis Amman sahiline dönmüş ve Maskat'ı almıştır. Sonra tekrar dönüp Hürmüz adasını kuşatmış, fakat ada halkının verdiği hediyelerden hoşnut kalarak Basra'ya dönmüştür. Bundan sora Portekizlilerin üzerine geldiğini haber almış, hazinelerle yüklü üç kadirga ile körfezi terk etmiş, gemilerden biri Bahreyn civarında batmış ve Pîri Reis iki gemi ile Mısır'a dönebilmiştir.

“Şer’i hükümlerde evet,” dedi. “Elbette bu konuda karar müftünündür. İtaat ve sadakat konularına gelince, bunlarda Cenab-ı Hakkın iradesi bilinebilir mi? Bu konularda hüküm ancak eldeki delillere dayanmalıdır.”

İşte Padişahın kafası böyle işliyordu. Süleyman delillere ve olaylara bağlı kalmakta inatçılık derecesinde ısrarlıydı. Hafifçe omuzları çökmüş uzun boyu ile kurşuni gözlerinden yorgunluk ve uyku aktığı halde, gene de dimdik durmaya ve milyonlarca insanın ihtiyaçlarını karşılamak sorumluluğunu yüklenmeye çalıştığı halde, bir iç yarası sızısıyla bunu yapamamanın acısını hissettiğini etrafındaki kadınlar kavrayamazlardı. Evet, Süleyman’ın kısaca:

“Pirî Reis adamlarını bırakıp dönmemeliydi” diye mırıldanmıştı.

O günlerde Rokselana, Süleymaniye’nin inşaatına Padişahın ne derece önem verdiğini de fark etmişti. Haseki Sultan’ın oda penceresinden şehrin kıvrımı ötesinde, Halicin gemi direkleri üzerinden servilerle örtülü bir tepenin yükseldiği görünürdü. Süleyman eski sarayı yeniden inşa ettirmektense, işte bu tepeyi tamamıyla almak ve burada kendi arzusuna göre bir yer inşa etmek istemiştir. Süleymaniye’nin saraya en ufak bir benzerliği olmayacaktı. Bir mektep, dört medrese, bir dar’ül hâdis, bir dar’ül kırae, bir medrese-i tıb, bir dar’üş şifa, bir imaret, bir kârvansaray, bir kütüphane, bir sebilhane, bir tabhane ve hamamlar hep, güzelliğiyle Ayasofya’yı aşacak olan merkezdeki caminin etrafına çevrelemekte idi.

Bu muazzam abideyi inşa edebilecek çapta mimar da mevcuttu. Bağdat’ı hemen yeniden inşa etmiş olan Sinan Ağa bu iş için biçilmiş kaftandı. Sinan şehirde görülenlerin hepsinden daha büyük bir kubbenin planlarını çizmiş ve bu kubbeyi imkânsız, inanılmaz görünmesine rağmen, dört sütun üzerine güvenle oturtmayı tasarlamıştı.

Bu sıralarda Rokselana’nın hayretle karşıladığı bir olay daha vardı: Süleyman, etrafındaki parlak zekâ sahiplerini görmemiş bir başarıyla yönlendirmekte idi. Sinan taş köprüler,

uzak yollarda mabetler tasarlıyor, inşa ediyor; Rüstem halka fazla ağırlık vermemek gayretiyle mümkün merteye fazla vergi toplamaya çalışıyor, yabancı ülkelerden haraç alıyor; Barbaros'un mirası gemileri de Sokullu tecrübeyle sevk ve muhafaza ediyordu. Tıpkı Süleyman gibi, bu adamların hiçbirinin iyi niyetini para ile satın almaya, ya da bunların kafalarını işlerinden güçlerinden çelmeye imkân yoktu.

Küçük bir talihsizlik 1553 yazında dikkati doğu cephesine çektiği zaman, Mustafa'nın hayatı en az Müftünün hayatı kadar güvende görünüyordu. Doğuda Acemler dağlar üzerinden ilerleyerek doğu ile batı arasındaki ana geçidi koruyan korunaklı Erzurum mevkiini ele geçirmişlerdi. O sıralarda altmışıncı yıl dönümüne yaklaşmakta olan Süleyman, bizzat doğuya gitmek yerine, Rüstem Paşa'yı ordu kumandasına tayin ederek sefere gönderdi.

Sefere çıkılmasıyla birlikte, hemen saraya üzücü, tedirgin edici nitelikte haberler gelmeye başladı. Süleyman'ın sefere katılmamasından canları sıkılmış olan ordu ileri gelenleri, Rüstem Paşa'ya sürekli sorun çıkarmakta idiler. Hiç hesapta yokken, ordu, Mustafa'nın yönettiği Amasya vilâyetine yaklaşınca yürüyüşünü ağırlaştırmıştı. Sonra gelen raporlarda isyandan da bahsediliyordu. Askerler arasında:

"Padişah çok ihtiyarladığı için bizzat düşman üzerine gidemiyor. Şehzade Mustafa'nın padişahlığına Rüstem Paşa'dan başka bir engel yoktur. Rüstem'in başını kesmek ve ihtiyar Padişah'ı Dimetoka sarayında dinlenmeye göndermek kolaydır. Neferler dahi açıktan açığa böyle söylemektedir," deniliyordu.

Bu gibi sözler daha önce de duyulmuştu. Bu kez, aynı sözler seferdeki ordudan duyuluyordu. Rüstem Paşan'ın özel "telhisi" Süleyman'ın şüphesini tahrik ederek onu derhal harekete geçmeye yöneltti. Veziriazamın iddiasına göre Şehzade Mustafa bu "fitne çıkarıcı" sözlere âdeta memnuniyetle kulak vermekte idi. Artık Rüstem Paşa'nın orduyu disiplin altında tutmasına olanak kalmamıştı. Süleyman'ın süratle doğuya hare-

ket etmesi ya da tahtını kaybetmek tehlikesini göze alması lâzımdı.

Rüstem Paşa'dan şüphe etmeyi aklına getirmeyen Süleyman, derhal hareket etmeye karar verdi. Sonra bir an tereddüt etti. Öyle ya, kendisinin doğuya gitmesiyle durumda ne gibi değişiklik olabilirdi? Muhtemelen ordunun büyük bir kısmını itaat altına alabilirdi. Fakat bir kısmının da itaatsizliğe, isyankârlığa devam etmeleri muhtemeldi. Bu durumda muhakkak ki asilerin idamı gerekecekti. Böyle durumlarda Osmanlı kanunu, meselâ bin hayat kurtarmak için bir hayatın feda edilmesini emrederdi.

Belki de Süleyman herhangi bir isyan ihtimali düşünmemekteydi. Bu meseleyi kendisinin halletmesi lâzımdı. Oğlunun hatası, suçu ne idi? Mustafa Sultanı hangi hakla mahkeme edebilirdi? Bu konuda herhangi bir karara varamayınca, meseleyi, isim zikretmeden, İslâm'ın en yüksek hâkimine sormayı düşündü.

“Şehrin tanınmış bir taciri, bütün malını mülkünü en itimat ettiği kölesine emanet ederek taşraya gider. Bu köle, efendisinin yokluğunda kendisine emanet edilen maldan mülkten çalmaya başlar ve efendisinin katlini tasarlar. Köle hakkında fetva nedir?”

Müftü Ebu's Suûd'dan, herhangi bir imada bulunulmadan bu mealde fetva soruldu. Fakat Padişahın sorusunun akabinde, Ebu's Suûd Molla'ya saraydan gelen ulak, vereceği fetvanın Padişahı yakından ilgilendirdiğini bildirdi. Elbette ulak aracılığıyla el altından yapılan bu açıklama, Rokselana tarafından gelmişti.

Müftü cevabında gayet açıktı:

“Fetva şudur: Köle işkence ile katledile!”

Ebu's Suûd'un fetvası, Rüstem'in ihbarı, arz odasında, Divanda Süleyman'ın kulağına kadar ulaştırılan dedikodular, hep Rokselana'nın oyunlarının eseri idi.

Süleyman, Rüstem'i geri çağırdı, şehrin idaresini üçüncü ve sevgili Şehzadesi Bayezid'e devretti. Üsküdar'a geçerek has-sa askeriyle beraber doğu dağlarına doğru uzun sefer yolculu-ğuna başladı. Aynı zamanda Mustafa'ya da aleyhindeki suçla-malara cevap vermek üzere bizzat ordugâhına gelmesini irade eyledi.

Süleyman'ın ordu ile buluşması haberini merakla bekleyen Roxselana, Gülbahar'ın oğlunun babasının bu emrine itaat e-decek derecede delilik göstermeyeceği kanaatinde idi. Oysa Mustafa'nın durumunda firarı tercih etmek, suçun kabulle-nilmesi demek olacaktı. Kendisini bekleyen son hakkında uya-rılara rağmen, Mustafa'nın Padişah'la buluşmak üzere yola çıktığı haberine Roxselana inanmak istemedi. Casusları ise Şehzade'nin "ölüm mukadderse babam elinden ölümü tercih ederim!" dediği üzerinde ısrar ettiler.

Mustafa, muhteşem bir hayvan üzerinde Süleyman'ın or-dugâhına geldi. Kendisini seven, takdir eden Yeniçerilerin iç-ten tezahüratına karşılık verdi ve hiç çekinmeden çadırını O-tağ-ı Hümayun civarına kurdurdu.

Şehzade çadırıyla Otağ-ı Hümayun arasındaki mesafeyi ya-nında sadece iki adamı olduğu halde kat etti. Otağ-ı Hümayu-nun ağzında muhafız Yeniçeriler etrafını sardıkları için bir süre durdu. Sonra babasının elini öpmek üzere tek başına içeri girdi. Hemen kapı ağzında ellerinde kement üç dilsiz kendisini beklemekte idiler.

Casuslar, Roxselana'ya Süleyman'ın Mustafa'nın ölümünü ince bir perde arkasından seyrettiği haberini ulaştırdılar. Tabii ki Mustafa'nın iki adamı da Otağ kapısı ağzında kılıçtan geçi-rilmişti. Maktul Şehzadenin cesedi oracığa, yerdeki halının üzerine, asker ibret için görsün diye öylece bırakılıverdi.

Roxselana, Yeniçerilerin matemi ve ayaklanması hakkın-daki devam eden raporlara pek kulak vermedi. Ortada başka cezalandırılan kimse yoktu. Bununla birlikte Yeniçeriler pro-testo anlamında o gün ağızlarına lokma koymadılar, o sırada

şehre dönerek güvene kavuşmuş olan Rüstem'in başını istemekte ısrar ettiler.

Bursa şehrinde daha da kötü bir olay yaşandı. Orada, kendisini saraya davet etmek üzere ulak sıfatıyla bir hadımağasıyla karşılaşır karşılaşmaz, Mustafa'nın dudu dört yaşındaki küçük oğlunun hayatından, haklı olarak endişe etmeye başladı. Fakat hadımağası küçük yavrucağı ne yapıp yapıp annesinin gözleri önünden uzaklaştırmak fırsatını buldu ve çocukcağızı öldürdü. Bu cinayet Bursa'da duyulur duyulmaz, bütün şehir halkı katilin peşine düştüler, fakat o çoktan kaçmış, gitmişti.

Gerçekte Mustafa masumdu. Zavallı Şehzade bir buhran anında büyük bir cesaret göstermiş, fakat Rus kadınının başı altından çıkan hile ve oyunlarla karşılaşmıştı.

Rokselana'ya, öz oğullarını tahtı yolunda kendininkilerden daha büyük bir üvey evlâdı temizletivermek, gayet kolay bir çıkar yol olarak görünmüştü. Hâlbuki Haseki Sultana bu derece basit görünen bu olayın Osmanlı devletinin geleceği üzerinde kendisinin aklından hayalinden geçiremeyeceği derecede önemli ve kesin bir etkisi olduğu ortadadır. Süleyman'ın tespit etmiş olduğu yönde, Mustafa değerinde bir hükümdarın önderliği ile ilerlendiği takdirde, gelecekte daha nelerin başarılabileceğini tahmin etmek, hiç de güç olmasa gerek.

Bu olayın ilk yansıması, başkentin galeyanı oldu. Bu hiddetli galeyan, halkın genel kanaatine, göre kendi oğlunu idama mahkûm etmekle sadece zalimane hareket etmiş olan Süleyman'a karşı değil, saraydaki iki entrikacıya, Rüstem Paşa ile Rokselana'ya karşı idi. Haseki Sultan'ın ne adının açık açık anılmasına, ne de kendisine herhangi bir şey yapılmasına imkân olmadığına göre, halkın hiddeti hemen tamamıyla Haseki Sultanın Damadı Rüstem Paşa'ya yöneldi. Devrin şairlerinden Yahya, maktul Şehzade için bir mersiye yazdı ve bu mersive elden ele, ağızdan ağza bütün memlekete yayıldı. Hristiyan ve Arnavut aslından gelme Yahya, mersiyesinin, başına getirmesi muhtemel akıbetlerden korkmamıştı:

Halkın kendisine karşı duygularının farkında olan Rüstem Paşa, Yahya'yı Divana çağırttı:

“Senin ne haddindir? Padişahı âlicah-ı âlem için şer'an iktiza eden bir vazı irtikâb ederler, sen bizzat saadetlû Padişahıma ve vüzerasına taan ve teşni eder ve bulduğun türrehatı nazmedip avama verir, fesada sâyedersin” dedi.

Şair, süratle ince bir cevapta bulundu:

“Biz merhumu katledenlerle bile katlettik; ağlayanlarla bile dahi ağlarız. Ancak Padişahımız hata etti, demekten adaba riayet edip ehli garaz elkayı fesat etti, demegi evlâ gördüm.”

Hiddetini sakinleştiremeyen Rüstem Paşa, Yahya'nın idamını arzuluyordu, fakat Süleyman şairi cezalandırmaya izin vermedi. Tam tersine Rüstem Paşa'yı azletti. Kapıcılar kethüdası, Divanhaneye gelerek Rüstem Paşa'dan mühr-ü hümayunu Padişah adına talep etti. Rüstem'e kendi dairesine çekilmesi irade edildi ve mühr-ü hümayun da ikinci vezire verildi.

Daha sonra, Şehzade Cihangir de öldü. Bu hassas alil, Mustafa'nın ölümünden sonra tedavi kabul etmez bir kedere boğuldu. Hekimbaşı ve diğer hekimlerin hiçbir ilâçları fayda etmedi. Cihangir'i kurtarmak kabil olmadı.

Rokselana'nın bütün kurnazlık ve mahareti, geri kalan iki oğlu arasında derhal bir rekabetin baş göstermesini önleyemedi. Haseki Sultan, iki şehzadesinden daha büyüğünü, sevimsiz ve sakar Selimi tercih etmekte idi. Selim ikide birde hiddet ve gazap buhranlarına kapılır, sakinleşebilmek için kendini şaraba verir ve cariye kızlarla kendini unutmaya çalışırdı. Annesi Hürrem Sultan, Süleyman'a Selimi veliahd tayin ettirmeye çalışmış, fakat bunu başaramamıştı. Süleyman, Mustafa'nın vasıf ve meziyetlerine sahip olan hassas ve ileri görüşlü genç şehzadesi Bayezid'i tercih etmekte idi.

Bu şartlar altında, esmer, kurşuni gözlü Bayezid, herhangi bir endişeyi hatırdan dahi çıkarmamış, devlet idaresi konusunda tecrübe kazanmaya devam ederken, Selim kendine ta-

raftar toplamaya ve gizlice kardeşine darbe indirmek için hazırlanmaya başladı.

Süleyman, Mustafa'nın hayaleti tesiri altında olmasaydı, belki de Rokselana'nın iki oğlunu disiplin altında tutmanın kolayını bulabilirdi. Fakat o sıralarda bir düzenbazın maktul şehzadenin ismini takınması dahi, kendisine bir hayli taraftar toplamasına yetmişti. Bu düzenbaz, Anadolu'nun çorak bölgelerindeki kabileleri, eskiden beri bazı kuyruk acıları olan dervişlerin yardımıyla ayaklandırmayı başarmıştı. İsyân yayılınca bir zamanlar Mustafa'yı yakından görmüş, tanımış olan ordu mensupları dahi, şimdi bu düzenbazın etiyle, canıyla Şehzade Mustafa olduğuna yemin etmeye başlamışlardı.

Çok geçmeden düzmece Mustafa bulunarak yakalandı. Fakat onun körüklemiş olduğu huzursuzluk hayattaki, iki şehzadenin ordugâhlarına kadar ulaşmıştı. Hafif de olsa kendi canından korkan Selim, bu huzursuzluğu teşvik etmekten geri kalmadı.

Yapayalnız, Bâb-ı hümayundan geçerken, yatsı namazından sonra odabaşı bel büküp kendisini çinili zemin üzerindeki yatağına uzanmaya bıraktıktan sonra, tek başına, dar pencereden yüksek servi ağaçları zirvesinde titreşen yıldızları seyretirken Süleyman hep gözleri önünde Şehzadesinin simasını buluyordu. Süleyman bundan etrafındakilere hiç bahsetmedi. Fakat geceleri, başucunda lâmba uzun saatler yandı durdu ve Padişah, Mustafa'ya içtenlikle bağlanmış olan Yahya'nın merisyesini ezberlercesine okudu:

Yalancının kuru bühtanı, buzu penhanı.

Akitti yaşımızı, yaktı nâri hicranı.

Hatası gayri muayyen, günahı namalûm;

Zehi şehidi saidü zehi şehi mazlum!

Süleyman şimdi bacakları hastalıktan mustarip, yoruldukça soluklanarak yürüyebiliyordu. Oysa herhangi bir dert kaynağına başa gelmedikçe Padişah'ın bu derdin esas sebebini, niteliğini tam olarak öğrenebilmesine imkân yoktu. Hemen

hemen altmışına yaklaştığı şu sıralarda ise Süleyman, artık bu şekilde çalışmakta bir hayli güçlük çekiyordu.

Örneğin, vali ile yeni Veziriazam Ahmet Paşa arasında bir çekişme baş gösterdiği zaman Padişah, vaktiyle İbrahim'i sık sık göndermiş olduğu Mısır'a bizzat gidemedi. Süleyman, Ahmed'i de, valiyi de namuslu ve dürüst bilirdi. Oysa esas sorun bu ikisinden birisinin kendi kesesini doldurmak kaygısıyla vergileri arttırmak istemesinden çıkmıştı. İşte bu sırada Süleyman'ın eline Ahmet Paşa'nın yazdığı bir mektup geçti. Bu mektubunda Veziriazam, adamlarına vergileri arttırmalarını emrediyor, validen "Semiz Ali" diye bahsediyordu.

Bu mektubu okuyunca Süleyman, aniden köpürerek Ahmet Paşa'nın idamını emretti. Ancak bundan sonra Padişah, Ahmed'in Mısır vergisini, para işlerinde büyük beceri sahibi Rüstem Paşa'nın tespit etmiş olduğu yüksek seviyeye eriştirememek korku ve endişesiyle hareket ettiğini öğrenebildi. Mektup ise, her zamanki gibi, Rokselana'nın, Ahmet Paşa aleyhine ter-tiplelediği, mahkûm ettirici bir belgeden ibaretti.

Ahmet Paşa'nın idamından sonra sarayda gerek kızı Mihrimah Sultan, gerekse Haseki Rokselana; Padişaha, mühür-ühümeyunu Rüstem Paşa'ya vermesi için ısrar ettiler; Rüstem Paşaya tamamen güvenebileceğini ileri sürdüler. Bir sene sonra Süleyman sadareti tekrar Rüstem Paşaya verdi. Fazlasıyla tedbirli hareket eden Rüstem, giren ve çıkan paranın hesabını tutmaktan bir konuda sorumluluğu Padişah'ın omuzlarından almadı. Artık Süleyman kimsenin devlet mesuliyetini kendisiyle paylaşamayacağını idrak etmişti. Müftü, şer'i hükümlerde fetva verebilirdi. Fakat kanunun hükmünü yürütmek Süleyman'ın sorumluluğu idi, kendi aile yuvası içindeki çibanbaşını da bizzat kendisinden başkasının tedavi etmesine imkân yoktu.

Rokselana ile Mihrimah'ın harem entrikalarının devlet bünyesinde feci bir güçsüzlük kapısı açtığını Süleyman'ın sezmesine imkân yoktu. Oysa haremden kapalı kadınlar Divan üzerinde etkide bulunmayı başardıktan sonra, günün birinde bun-

ların devlet işlerini de ellerine almaları, İç Taht Odası dışında kimse tarafından görülememelerine ve sesleri duyulmamasına rağmen mümkündü.

Rüstem, Osmanlı devletinde Hürrem'in yaratmış olduğu birçok vezirlerden ilkidir.

Elçinin kusuru, insan olmanın nitelikleriyle sınırlı maiyetinin başarabilme imkân ve kabiliyetlerinin üzerindeki işleri gerçekleştirmeye çalışmasıydı. Onun kanaatine göre hak ve adalet, değiştirilemeyen kanunlar mahiyetinde idi. Süleyman, sonuçları zararlı da olsa sözüne daima sadık kalırdı; kılıcının kabzasında parıldayan yakut ve değerli taşları övünülecek süs mücevherleri değil, Osmanlı şanının ve büyüklüğünün zorunlu ifadesiydi. Şahsı için Süleyman nadiren örneğin İstabl-ı Şahane'deki halis kanlar arasından bir iki küheylâna, Cellini'nin tıraş ettiği altın bir kadehe yahut harikulade bir duvar saatine özel bir ilgi gösterirdi.

Ogier Busbecq'in kaydettiğine göre "günün birinde Padişahın gümüş tabaktan yemek yemesi uygunsuzdur denmiş, o günden itibaren Süleyman toprak çanak çömlekten başkasını kullanmamıştı."

Genellikle Avrupalılar fikirlerini ihtiyaç ve arzularına göre ayarlamasını bilirler. Oysa Süleyman bunu beceremezdi. Örneğin o hiçbir zaman, daha evvelki Halifeler gibi müminlerin koruyucusu olduğunu iddia etmemişti. Buna karşılık İstanbul'u iç denizlerin ve büyük kıtaların kavuştuğu milletlerarası bir sığınak haline getirmeye çalışmıştı. Bu amacında ise, büyük şehre doğal bir canlılık sağlayamadığı için, başarılı olamamıştı. Buna karşılık denizler aşırı Roma mahabetleriyle, zanaatkârlarının dükkânlarıyla, piyasası, pazarlarıyla Roma, kala balık kütleleri cezbediyordu.

İstanbul ise, her zamanki gibi, iç milletlerin pazar ve ikametgâhlarıyla Rum (Ortodoks) kiliseleri, Musevi sinagogları ve Türkler'in binlerce hamam ve mezarlarıyla bir multeci şehri olarak kaldı. Bu bakımdan, Gelen ve giden kütlelerin hareketi

dışında, canlılığı olmayan muazzam bir kervansaraydan farksızdı.

Fakat Süleyman bir fikirden kolay kolay vazgeçmezdi. Halk için büyük bir şehir yaratmak arzusunu gerçekleştiremediğini fark edince, Mimar Sinan'a eski sarayın harabesinin arkasında sultanlara yaraşır bir külliye inşasını emretti. İstanbul'u yeniden bir Doğu Roma haline dönüştüremese de, tebaasına böylelikle bir iç belde bağışlayacak, böylelikle hayalinde yaşattığı eseri gerçekleştirilmiş olacaktı. Zira burası Avrupalıların yavaş yavaş Hıristiyanların Papasının ikametgâhı için kullanmaya başladıkları isimle Vatikan'ı andıran küçük bir belde olacaktı.

Süleyman, yorulmak bilmeyen Sinan'la birlikte Süleymaniye'nin inşasında altı sene çalıştı. Mimarına eski, ter edilmiş kiliselerin ve halen dimdik duran Beliserius Sarayının nefis mermerlerini, cilalı taşlarını vermişti. O devirde dini bir merkez bina ve tefriş etmek göz alıcı bir başarı idi. Meselâ o sırada, Roma'da da Michelangelo, Bramante'nin planlarına dayanarak, Nanni'nin ve Papa'nın yardımıyla St. Pierre kilisesinin kubbesini tamamlamaya çalışıyordu. İstanbul'da ise, Süleyman'ın ısrarıyla, işçiler sabırsız Barbaros'un emrine bir buçuk sene içinde muazzam bir donanma inşa etmeye çalıştıkları zaman sarf ettikleri büyük gayretle, Süleymaniye'yi tamamlamaya çalışıyorlardı.

Ne Müftü, ne de Süleyman, sultanın kendi ismini verdiği bu yegâne merkezi işgal etmediler. (O sıralarda Paris'te François Louvr'u Kraliyet Sarayı olarak yeniden inşaaya başlamıştı. Çok geçmeden Catherine de Medici de Tuilerier, Sarayının kendisi için inşasını emredecekti.) İstanbul'un bu tepesi üzerindeki binalar şehir halkının ihtiyaçlarına bedava tahsis edilmişti.

Bu binaların ortasında Süleyman'ın muazzam ve haşmetli camii yükseliyordu. Bu görünüşüyle cami iç avlularının genişliği ve azameti dışında, muhteşem Ayasofya'nın diğer bir kopyasından farksızdı. Fakat caminin içinde Sinan eşsiz bir eser meydana getirmişti.

Süleyman adına inşa edilen bu ibadethaneye giren kimse büyüklük, geniş ve sükûnetin, gölgelerle ışıkların heybet ve haşmetini derhal hisseder. Etrafındaki yüzeyleri ne bir heykel, ne bir çıkıntı bozmaz. Işık, meşhur camcı sarhoş İbrahim'in (çoğu çiçek resimleri veyahut Allah lafzından cümleler ile) süslediği camlardan süzülür. Başlar üzerinde de muazzam bir kubbe vardır.

Ölçü bakımından bu kubbe Ayasofya kubbesinden beş metre daha geniş, St. Pierre kubbesinden ise hemen o kadar daha küçüktür. Denilebilir ki, yeryüzünde hemen hiçbir binanın içi Süleymaniye kadar insana bir "bina içi" hissini vermekten uzaklaşmamıştır. Süleymaniye'nin içinde insan kendini yıldızlı bir gecede gök kubbe altında imiş gibi hissetmektedir.

Yaşlı Sultanın tahrik edici enerjisi, memleketinin dört köşesini küçük küçük Süleymaniyelerle süslemiştir. Şu da kesindir ki kabiliyetli yapıcılarının, ustalarının yardımıyla ancak ve ancak bir Sinan, Süleyman'ın bütün arzularını gerçekleştirebilirdi. Süleyman'ın eserleri arasında 27 ikametgâh, 18 türbe, 5 hazine binasıyla kişisel nitelikteki binalar büyük bir imar gayretlerinin ancak küçük bir üçte birini oluşturmaktadır. Daha büyük bir kısmı kamu hizmetine tahsis edilmiş, Süleyman 18 kervansaray, 31 hamam, 7 köprü, bir o kadar su kemeri, 17 şahane, 3 tabihane inşa ettirmiştir. Üçüncü ve en geniş kısım dini eserlerden oluşmaktadır. 75 büyük cami, 49 mescit ve bunların eklentileri ile 7 büyük medrese bunlar arasındadır.

Bu çeşit hayrat, daimi olarak din hizmetine vakfedilirdi. Bizzat Süleyman aşamalı olarak şeriat ile devlet işleri arasındaki dengeyi bozmakta, devlet işlerinin başında kendisi olmasına rağmen, dinin nüfuzu lehine devlet teşkilâtını zayıflatmakta idi. Böylece Süleyman Hıristiyan Avrupa yöneliminden dönerek dininin değişmeyen melcesine sığınmakta idi. Mustafa'yı katlettirmenin günahını ancak ancak Rahman-ür Rahim'in olan Allahü Taalâ affedebilirdi.

Oysa o sırada Cenab-ı Hakk'ın bütün hışmı Süleyman'ın yuvasına yönelmiş gibi görünüyordu. Rokselana gittikçe rahat

sızlanmakta idi. Hayatta kalan iki oğlu ise yavaş yavaş birbirlerine açıkça savaş ilânına doğru gitmekte idiler. Rokselana hâlâ Süleyman'ı zayıf iradeli Selim'i, olağanüstü kabiliyetli, Bayezid'e tercih etmeye teşvik ediyordu. Süleyman için ise kendisinin yerini Bayezid'in alması gerektiği açıktı. Kendisinden sonra Türkler'e yol göstermeye gücü yetecek, Bayezid'den başka kimse yoktu.

Derken Rokselana ölüverdi. Kadın olduğu için Haseki Sultan'ın ölümü saray dışında hemen kimsenin dikkatini çekmeyen bir olay idi.

Elbette Süleyman kederini açığa vurmadı. Bu kadını ömrünün yarısı boyunca sevmiş, ona gereğinden de çok nüfuz bahşetmiş ve en az iki defa onun aracılığıyla aldatılmıştı. Bununla beraber Süleyman hiçbir zaman bile bile Hasekisinin devlet işleri üzerine etki sahibi olmasına izin vermemişti. Süleyman, İbrahim'den sonra bu imkânı hiç kimseye bahsetmemişti.

Bu bakımdan, Rokselana'nın ölümü saray dışı olaylar üzerinde fark edilebilir bir etkide bulunmadı. Yıllarca önce, dinlerine, cinslerine bağlı Türkler, kendisine karşı gösterilen özel itibardan dolayı, Rus kadınına kin beslemişlerdi. Şimdi artık, o öldükten sonra ona karşı olumlu ya da olumsuz, tamamen hissizdiler, Süleyman'ın yeni camiinde ibadete giden kalabalık halk kütleleri, Rokselana'nın cami arkasında bir türbeye defnedilmiş olmasını yahut Süleyman'ın Avratpazarı civarında Haseki Hürrem adına bir cami inşasını emretmesini garipsemediler, yadırgamadılar. Bu camiye bir mektep, bir medrese, bir de sarıklı hocaların akli bozuk zavallılarla ilgilendikleri Dar-ül mecanın bağlıydı.

Eline geçirdiğini bir daha asla elinden çıkarmayarak, kadınlık duygularıyla Padişah'ı tahrik etmiş ve yönlendirmiş olan Rokselana'dan kalan bundan ibaretti. Süleyman bir daha Hasekisinin adını anmadı. Belki de zaman zaman, kendisi hastalanıp ölüvermeseydi de arkasında valide sultan olarak Selim'i tahta çıkartmaya çalışan Rokselana'yı bırakmış olsaydı, devlet

ve memleketin hali nice olurdu, diye düşündü. Bu ihtimal, kendisi de takdir etmiş olmalıdır ki, memleket için yıllarca süren bir felâket kapısı idi.

Gerçekte yeni dertler Süleyman'ın tebaasını için için kemirmeye başlamıştı.

Süleyman, millete yönelen bir tehlikeyi manevî olarak sezdi. Oysa o sırada, şahsi bir servet toplamaya kendini adanmışa benzeyen Rüstem dahi, Osmanlı kuvvet ve zenginliği arttıkça, Osmanlı hükümrânlığının, en ufak bir tehlikeye, meydan okumaya maruz kalmadan devam edeceği kanaatinde idi. Rüstem'in gözleri artık Türk ordusunu veya donanmasını yenebilecek herhangi bir kuvvet göremiyor; kuraklığın dahi bu derece bol ziraatı, hayvan sürülerini ciddi bir zarara yol açacak edecek şekilde azaltabileceği aklından geçiniyordu. Şu halde korkacak ne vardı?

Her zamanki sessizliğinde kendi kendine acı düşüncelere dalan Süleyman, sezdiği bu tehlikenin, kendini korkutan şeyin ne olduğunu izah edebilmek imkânını bulamıyordu.

Rüstem'in hesabına göre, rahat edebilmek için bir senelik masraf için gerektiğinden daha fazla gelir temin etmek yeterliydi. Fakat hububat üreticisi Mısır'ın gelirlerinin iki katına yükseldiğini Padişaha arz ettiği zaman Süleyman anî bir hidetle köpürdü. Bu kadar çok paranın halktan alınması, Mısır köylülerini büyük sıkıntılara sevk edecekti. Köylüye zarar ise bir sonraki senenin pirinç, hububat ve bakliyat mahsulleri üzerinde etki yapacaktı.

Süleyman:

“Mısır varidatını geçen yılın meblâğına tenzil edesin!” Diye irade etti.

Gülmek bilmez Rüstem âdeta gülümsedi. Zamanında saptanmış olan bir vergi miktarı, nasıl olur da indirilirdi? Bu yapılsa dahi bundan ne sonuç alınabilirdi? Bu şekilde vergi ve haraç arttırılmadıkça, gittikçe yükselen masraflara karşılık hazine geliri nasıl arttırılabilirdi?

Süleyman tebaasından her zamankinden daha fazla vergi alınmasına razı değildi. Bununla beraber Rüstem'in memuriyet atamaları için akçe talebine rıza gösterdi. Çok kısa bir zaman içinde bu çeşit akçeleri Veziriazamdan kapıcılarına kadar bütün maiyetine ödemek bir usul haline girdi.

Bu çeşit ödemeler açık açık rüşvet niteliğini aldı. Bunun doğal bir sonucu olarak en fazla ücret veren talip, genellikle boş memuriyeti elde etti. Bu durum da, tabii ki, büyük ücret karşılığında memuriyeti elde eden kimsenin, verdiği parayı kendi maiyetindekilerden, kendi tâbilerinden çıkarması anlayışına yol açtı.

Devlet teşkilâtı hizmetkârlarının ellerinden geçen her şeyden kendilerine bir pay çıkarmak yolundaki insansı ihtiraslarını ortadan kaldırmaya imkân yoktu. Bâb-ı Hümayun ardındakilerin inceleyen gözlerinden çok uzaktaki Beylerbeyleri de kendi adamlarına tımar tevcih etmenin yolunu bulurlardı. Süleyman, bu çeşit tevcihler için Divan-ı Hümayundan berat alınmasını emretmek yoluyla suiistimallerin önüne geçmeye. Fakat İstanbul'daki Divan koskoca ülkede kime neyin tevcih edildiğini tespit edebilmeyi, hemen imkânsız derecede zor buldu. Diğer taraftan "mahalline masruf" (yerine harcanan) rüşvetler bu lüzumlu beratların elde edilebilmesini de daima mümkün kıldı, daha yaşlı Türklerin basit, insani dürüstlükleri bir kere ihlâl edildikten sonra, kanunun, işleyen bir illeti tedaviye pek yaramı olmadı. Nihayet Rüstem Paşanın biriktirdiği servetin kaydı yapıldığı zaman, ortaya birçok garip bir liste çıktı. Alışılmış olan çiftlikler, hayvan sürüleri, köleler ve paralar dışında, Veziriazam nasıl yaptıysa, çoğunun ciltleri mücevherle süslenmiş olmak üzere 800 Kur'an-ı kerim, 1100 altınla süslü külah, çoğu gümüşle süslenmiş 600 eyer ve bir hayli gümüş takımı toplamayı başarmıştır. İbrahim ve İskender Çelebi'den farklı olarak, Rüstem Paşa asker çıkarmamakla birlikte, elinde önemli bir silah deposu bulundurmuştur. 2900 savaş atı. bir o kadar zırh, altınla süslü miğfer ve altın işlemeli üzenği... Bütün bunlar her yerde, kolaylıkla satılabilecek cins-

ten, kıymetli mallar idi. Bunların dışında adetleri 32'yi bulan büyük elmaslar, zümrütler, gün taşları bir servet değerinde idi.

Süleyman ne kadar süratle hareket ederse etsin, elbette aynı zamanda iki ayrı yerde bulunabilmesine olanak yoktu. Osmanlı idare sisteminin zayıflığı ise, herhangi bir buhran anında, tek bir adamın, yalnız Sultan'ın gücünün bu buhranı sona erdirmeye yetmesinde idi.

Uzun zamandan beri Karadeniz kuzeyinin bozkırlarında, Süleyman'a tabi olan Sahib Giray'ın âdeta vahşete kaçan bir idareyle Kırım Tatarlarına hükmettiği bölgede, bir çıbanbaşı için için işlemekte idi. Bu bozkırlarda Sultan'ın kontrolü ancak uzaktan ne kadar müdahale edilebilirse onunla sınırlı kalıyordu. Gerek Tatarlar, gerekse Ruslar Süleyman'dan korkuyorlar, belki de kendi işlerine müdahale etmek için bir Türk ordusunu bu civarlara sevk etmesi ihtimalinden dolayı ondan çekiniyorlardı.

Müthiş İvan kendi ordusuyla Moskova'dan, yukarı Volga nehri üzerinde Müslümanlar'ın ve Tatarlar'ın en yakın müstahkem yeri olan Kazan üzerine yürüdüğü zaman, Süleyman, Sahib Giray'a güney bozkırlarından İdigir Han'ı alıp Kazan'ın savunmasına göndermesini tavsiye ile yetinmişti.

Kazan 1552'de Rus kuşatmasına karşı koyamayarak teslim oldu. Böylece Rus tarihinde, o zamana kadar korkulan Tatarlar'ın boyunduruğundan kurtulmak yolunda önemli bir dönüm noktası açılmış oldu.

Süleyman, ayrıca, Volga'nın uzak ucunda, Astrahan'da kumandayı ele almak üzere İstanbul'da diğer bir genç Tatar asilzadesini sevk etmişti.

İşte bu sırada Padişah, Karadeniz'in sahilinde; oğlu Mustafa'nın idamı ve Rüstem Paşanın Veziriazamlıktan azli ile sonuçlanan diğer bir iç buhranı ortadan kaldırmak için koşmak zorunda kalmıştı.

Bu olayın da Kırım üzerinde etkisi sezildi. Kırım Hanı Sahib Giray, kendisine muhalif olan Rüstem Paşa'dan hiç hoş

lanmazdı. Diğer yandan, büyük nehirler boyunca kurak bozkırlara doğru ilerlemekte olan Ruslara karşı Han'ı takviye için gönderilmiş olan Türk sipahi ve Yeniçerileri de Sahib Girayla kavga etmişler ve Han'a:

"Biz senin ekmeğine bakmıyoruz. Biz efendimiz Devletlû Padişahın ekmeğin yeriz!" diye bağırılmışlardı.

Kırım'da bu kargaşalık, Cengiz Han sülâlesinin Rus bozkırlarındaki son hükümdarı Sahib Giray'ın katliyle son buldu. Sahib Giray Süleyman'ın dostluğunu kazanmayı başarmıştı. Fakat Padişah'ın, Karadeniz'in kuzey sahillerinde düzen ve asayiş sağlamak için o sıralarda Kırında bulunmasına imkân yoktu. 1553-1555 arasındaki iki buhranlı senede Süleyman denizin bu sahilinde, İran'la meşgul olmak zorunda kalmıştı.

İvan'ın kuvvetleri Volga'nın ve Hazar Denizi'nin anahtarı sayılan Astrahan'ı süratle işgal ettiler.

Ruslar, âdeta yorulmak bilmeden, güneye, bereketli Don havzasına ve iç denizlere doğru bastırmaya devam ettiler. Süleyman bu iki Müslüman şehrinin kaybını üzüntü ile öğrendi ve 1555'te Rus ordusu Kırım'ın yukarılarındaki bozkırlarda göründükleri zaman, nihayet müdahale ederek, Kırım Tatarları'nın öz yurtlarının işgaline izin vermeyeceği uyarısında bulundu.

Ruslar tereddüt ettiler, içlerinden bazı kumandanlar Tatar Hanlığı'nın bu kalıntısına da son bir saldırıda bulunmak fikrini savundular. Diğerleri Kırım atlılarından, aradaki çöl engelden ve Kırındaki Kefe de dâhil olmak üzere, Karadeniz limanlarını ellerinde tutan Türkler'den çekindiklerini belirtmekten geri kalmadılar. Sonuç olarak İvan, Kırım'a saldırmaktansa Ruslar'ın denize doğru ağır ağır yayılış hamlesinde kuzeye, Baltıklar'a doğru döndü.

Bunun üzerine Süleyman İvan'a mor kâğıt üzerine yaldızla yazılmış bir mektup gönderdi. Bu mektubunda Süleyman alaycı ya da uyarıcı bir eda ile İvan'a: "Açık bahtlı Çar ve akıllı prens" diye hitap etmekteydi.

Bir an için V. Charles ile müttefikleri de barbar Moskofların bu yeni göze çarpan kuvvetleri karşısında durup düşünmek gereğini duydular. Acaba Ruslardan Süleyman'a karşı ellerinde bir koz olarak tutup ona karşı süreceklere yeni bir kuvvet olarak faydalanamazlar mıydı? İvan için toplar dökmüş ve Moskof prensine Kazan tabyalarını yıkmakta yardım etmiş olan Alman ve Danimarkalı topçular bu kanaatte idiler. Fakat Charles, Moskoflara daha fazla yardım edilmesini yasaklayarak, Alman teknisyenlerinin bundan sonra Moskova'ya göçünü de durdurdu.

Bir fikirden kolay kolay vazgeçmeyen Süleyman, pek tabii olarak Kazan ve Astrahan'ı da unutmadı.

Fakat bu iki şehir için savaş açmayı aklından geçirmediği gibi, kuzey doğuda bu kadar uzaklarda bir maceraya atılmanın da, aslında anlamı yoktu. Bununla beraber, aradan seneler geçtikten sonra Süleyman, bu Müslüman müstahkem mevkielerini tekrar ele geçirmenin bir yolunu tasarladı: Bu işi gemiler yapacaktı.

Türk donanması Azak denizinin ötesinde Don nehrinde gidip gelebilirdi. Don Nehri'nin doğuya, Volga'nın ise batıya kıvrılarak birbirlerine yaklaştığı yerde bir kanal açılabilirdi. Osmanlı mühendisleri aradaki araziye kazıp geçebileceklerine inanıyorlardı. Bundan sonra da muhteşem Volga nehrine bir donanma getirilebilir, böylelikle kuzeyde Kazan, hatta belki de Hazar Denizi hâkimiyet altına alınabilirdi. (Türkler gemileri kara üzerinden aşırıya öteden beri alışıklıydılar.)

Bununla birlikte Süleyman'ın eli altında bu görevi verebileceği kimse yoktu. Mimar Sinan dahi Bozkırlar üzerinden nehirleri birleştirecek durumda değildi. Üstelik yeni Kırım Hanı, Türk kuvvet ve kudretinin Karadeniz'den Bozkırlara naklinden çekinmekte idi. Bu sebeple, bir taraftan gizlice İvan'a, Don Volga kanalı projesi hakkında bilgi verirken, diğer taraftan da Süleyman'ın önüne engeller çıkarmaktan geri kalmadı.

Kazaklar nehir gemilerini bu dar kara boynu üzerinden aşırıya, Ruslar da yeni yeni kaleler inşa ederek Süleyman'ın tasarladığı kanalı kendileri inşa etmeye giriştiler.

Eğer Süleyman'ın doğuda da bir Barbaros'u mevcut olsaydı, dilediği gibi hareket etmek imkânını bulabilirdi.

Yurt içinde üstün kabiliyetli üç kişi Osmanlı devlet idaresini dengeli bir şekilde sürdürmesinde Süleyman'a yardım ettiler. Bunlardan Ebu's Suûd yaradılış olarak ananeye, merasime bağlıydı; Rüstem içten, gönülden hasisti; Sokullu ise yorulmak bilmez, özür dinlemez bir sürücü, yapıcı, yürütücü idi. Bununla birlikte, Süleyman'ın hükmü altındaki hizmet yılları boyunca, bu üç adam da kendi özel meziyet ve kabiliyetlerine uygun düşen bir müsamaha sahibi olmasını bildiler.

Bu çeşit adamları hüküm altında tutmak kolay değildir. Nitekim dik kafalı Turgut, Bâb-ı Hümayundan gelen emirleri ancak ve ancak keyfi istediği zaman dinlerdi. Avrupa saraylarının bu baş düşmanı Venedik deniz ticareti yollarına baskın verdiği zaman Turgut, Venediklilerin zarar görmesini istemeyen Rüstem'le iyiden iyiye çekişmeye girişmişti. Osmanlı kaptanları ortak çabalarıyla Afrika'da Trablusgarp'ı şövalyelerin kuvvetli ellerinden söküp almayı başardıkları zaman da, bu çatışmanın bir sonucu olarak, Rüstem Paşa bunun mükâfatı Sinan Reis'e vermişti. Bu durumdan iyice alınan Turgut, kırmızı beyaz forsunu çekip kendi mükâfatını kendi kazanmak üzere batıya doğru yelken açmıştı. Osmanlı donanmasının büyük bir kısmı da gözü pek kaptanı izlemeyi, elbette tercih etmişti.

Rüstem bu "firarî"yi ele geçirmek amacıyla İstanbul'da bir donanma oluşturmaya kalkışınca, Süleyman araya girmiş ve Turgut'a kılıç, musaf ve geri dönmesini ima eden bir de hatt-ı hümayun göndermişti.

Rüstem'in kaptanları, Sadrazam'dan aldıkları emir üzerine yola çıktıkları zaman ser ve serbest İstanbul'a dönmekte olan Turgut'la karşılaştılar. Turgut dosdoğru Süleyman'a gitti ve

affedildiği için, öteden beri beklediği Trablusgarp mükâfatına da nail oldu.¹¹⁷

Turgut canını da, kaderini de Süleyman'a emniyet etmeye razı olmuştu. Bu emniyet sadece sadakatten yahut din aşkından veya disiplin kuvvetinden ileri gelmemiştir. Bunun sebebi ni Busbecq zeki bir görüşle "ümit" olarak vasıflandırmıştı. Gerçekten Turgut, köylünün tarlalarda çapa sallamaktan, meralarda güreşmekten bir donanma kumandanlığına yükselmişti. Bu yükselişini hiçbir kimsenin nüfuz, tesir ve desteğine değil sadece kendi kabiliyetine borçluydu. Şu halde, gene sırf kendi kabiliyeti sayesinde en yüksek kumanda mertebesine ulaşması da hakkıydı. Başarı kazanmakta devam ettikçe Turgut, Kaptanı Deryalığa doğru yükseleceğinden emindi. En ufak bir başarısızlık halinde ise Sultan'ın damadı asık suratlı Rüstem Paşa, kendisini kolaylıkla saf dışı bırakabilirdi. Fakat o gün gelip çatıncaya kadar Turgut serbestti, ne sülâlesine, ne de servetine güvenen hiçbir efendi, bey, beylerbeyi, onun işine karışamazdı.

Bu bakımdan Turgut, Süleyman'ın karşısına af dilenmek için değil, hakkını talep için çıkmıştı. Turgut hakkını aldıktan sonra, Süleyman'ın Akdeniz'deki hükme bağlanmaz kaptanları Avrupa bayraklarını açık denizden sürmeye devam ettiler. İs-

---

¹¹⁷ Turgut, Rüstem Paşa ile anlaşmazlığından dolayı iki kez isyan etmiştir. İlkinde, Turgut'un kendi kardeşi Sinan Paşa'ya rakip çıktığını gören Rüstem Paşa, onu gözden düşürmek için, Venedik üzerine hareketinden sonra Turgut'u hesap vermek üzere İstanbul'a çağırmıştır. Bunun üzerine Turgut Marakeş'e kaçmıştır. Süleyman, altın işlemeli kılıç ile Mushaf-ı Şerif göndererek desteğine ihtiyaç duyduğu Turgut'u affetmiştir. Ayrıca ona Trablus'u fethettiği takdirde, beylerbeyliğinin kendisine verileceğini vaat etmiştir. Bunun üzerine Trablus'u fetheden Turgut, Rüstem'in beylerbeyliğinin kendisine verilmesini engellemesi sebebiyle tekrar isyan etmiştir. Turgut'un gemileriyle batıya yönelmesi ve donanmanın da kendisine katılma girişimi, bu ikinci isyan üzerinedir. Sinan Paşa tarafından sakinleştirilen Turgut, İstanbul'a dönmüş ve Padişah'ın hizmetinde kalmıştır. Sicilya ve Korsika'yı vuran, Arnavutluk sahillerindeki asayişsizliğin önüne geçen Turgut, nihayet Trablusgarp Beylerbeyliği'ni de almıştır.

tanbul'da Ogier Busbecq, bunlardan birinin, zafer dönüşünü seyretme olanağını bulmuştu. Bu Dragut ile Piyale Paşa İspanyol armadasını uyuşuk Cerbe adasının sakin körfezinde kıstırdıktan sonraki dönüştü. Bu manzarayı Busbecq şöyle tasvir etmişti:

“Piyale payitahta bir kadirga ile zafer haberini ulaştırdı. Geminin kıçından büyük Haçlı bayrak (İspanya bayrağı) sarkıyordu. Kadirga limana girdiği zaman Türkler birbirlerini tebrik etmeye başladılar. Evimin kapısı önü de kalabalıklaştı. Halk adamlarımla alay ediyor, İspanyol donanmasında akrabaları olup olmadığını soruyor; akrabanız varsa yakında onları tekrar görmek zevkini tadacaksınız, diye takılıyordu.”

Muzaffer donanma Sarayburnu'nu gördüğü zaman, limana girişi gerekli tantana ve debdebe içinde yapabilmek üzere, demirledi, geceyi açıkta geçirdi.

“Süleyman, donanmasının limana girişini ve gemi güvertelerinde teşhir edilen esir İspanyol asilzade ve zabitlerini daha yakından görebilmek üzere, saray bahçesinin bir kısmını teşkil eden liman ağzına, rıhtıma inmişti. Kaptan Paşa'nın baştardasının arka kasarasında Don Alvaro de Sande ile Sicilya ve Napoli kadirgalarının kumandanları vardı. (Bunlardan birisi sonradan Felemenk Hıdivi olarak karanlık bir şöhret kazanan Zuniga Lequesens'di.) Düşmandan zapt olunan kadirgalar da direksiz, kasarasız, dümensiz, boş birer tekne gibi yedekte çekiliyordu.”

“Bu zafer saatinde Süleyman'ın yüzünü görebilmiş olanlar, Padişahın çehresinde uçlara varan bir sevinç sarhoşluğunun en ufak bir emaresini dahi göremediler. Bizzat ben kesinlikle söyleyebilirim ki Padişahı iki gün sonra namaza giderken gördüğümde yüzündeki ifade hiç değişmemiş, her zamanki ağır ve ciddi edası bozulmamıştı. Sanki bu büyük zafer onu ilgilendirmemiş, donanmasının bu hayret verici derecede büyük başarısı onda en ufak bir hayrete sebep olamamıştı. Bu muhteşem adamın kalbi o kadar kapatılmış, kader değişiklikleri ne derece büyük olursa olsun bunları olduğu gibi karşılamaya o

kadar alıştı ki, o günün bütün alkışları, zafer alâmet ve tezahürleri onda en ufak bir gurur belirtisi oluşturamadı.”

“Napoli kadırgalarının İspanya Krallarının armadasını taşıyan, imparatorluk kartalı ile çevrelenmiş Kral sancağı, tanıdıklarından bir Türk zabitanın eline geçmişti. Bu zabitanın sancağı Süleyman’a takdim etmek niyetinde olduğunu öğrenince, bu sancağı ele geçirmek için çaba sarf etmeye karar verdim. Zabitanın iki ipekli kaftan hediye etmek suretiyle bu iş kolaylıkla halledildi. Böylelikle V. Charles’ın arma ve sancağının, mağlubiyetin ebedi hatırası olarak düşman elinde kalmasını önlemiş oldum.”

SON HÜKME DOĞRU YOLCULUK

O sıralarda Süleyman'ın, büyük düşmanı Charles'ın armasını ele geçirmiş olmaya hiçbir önem verdiği yoktu. Devam eden yaz mevsiminde Süleyman, sarayın üçüncü avlusunda, çeşme başında atına bindi ve doğudaki son seferine doğru yola çıktı.

Önünde Sipahiler gidiyor, üzengilerinin yanında sessiz sessiz peykler koşarak atına adım uyduruyor, bunların arkasında atlı muhafızların miğfer tüyleri görölüyordu. Ölülerin son dinlenme yeri Çamlıca serviliği geçildi. Yukarıya, şöyle bir baş çevrilip bakıldığı zaman, Marmara'nın mavi sinesinin görülebileceği anlaşıldı, başını döndürüp bakmak dahi Süleyman'a ıstırap veriyordu. Bu ıstırapın etkisiyle de tırs giden bir kabarde atını tercih etmişti.

Süleyman içinde bir zehirle ilerliyordu. Sarayda kızı Mihrimah çok dil dökmüştü. Bayezid'e karşı merhamet göstermesi için ona yalvarmıştı. Mihrimah'ın sesi, Rokselana'nın şarkılarını hatırlatıyordu, evde beraberce yalnız kaldıkları zaman babasını sakinleştirebilmek için annesinden flüt çalmayı öğrenmişti. Fakat Süleyman artık kimseye, hatta öz kızı Mihrimah'a dahi güven duyamıyordu. Bir kadın, kendisi için bir şeyler elde edebilmek uğrunda daima hoş gitmesini bilirdi.

Mihrimah'ın kocası, hastalıklı, konuşmaktan pek hoşlanmayan Rüstem Paşa da bu defa söze karışmış, Bayezid'in gelecek için ümit beslenebilecek tek şehzade olduğunu ileri sürmüştü. Fakat artık, Bayezid'e karşı merhamet göstermeye imkân kalmış mıydı?

Süleyman sadece iyi şeyleri düşünmeye çalıştı. Fakat o kadar az iyilik kalmıştı ki! Yol boyunca su değirmenlerinin, buğday yüklü kağnıların gıcirtısı, memlekette yiyecek bolluğunun alâmetleri idi, bu iyiydi.

Fakat kendisi de biraz olsun rahatlığa, huzura kavuşabilseydi! Neydi o Mağribî'nin, Charles'ın dinlenmeye çekilmesi hakkında söyledikleri? Çok uzaklarda, İspanya sahillerindeki bir manastırda, Charles yorgunluk çıkarıyordu, imparatorluğun ağır yükünü omuzlarından atmış, Yutse bahçelerinde, rahiplerinin dualarını dinlemek üzere inzivaya çekilirken, yanına sadece seçme tablolarla paha biçilmez değerde duvar saatlerini almıştı.

Mağribî'nin dediğine göre Charles hizmetkârlarına, Türk donanmalarının İspanya kıyılarına saldırdıklarını duydukları zaman, uykuda dahi olsa kendini uyandırmalarını emretmiş, fakat hizmetkârları, ölüm döşegindeki bir ihtiyara azap vermek için bu emre uymamışlardı.

Süleyman, Charles'ın jambon, tuzlu ançovi, yılan balığı gibi garip garip şeylerle midelerini doldurup üstelik bir de şarap içmesini bir türlü anlayamıyordu. Hekimlerinin söylediğine göre bu şekilde hareketiyle Charles ölümünü çabuklaştırmakta idi. Sonra Süleyman birdenbire ve gururla yeni imparatorun, Ferdinand'ın her sene kendisine vergi ödemekte olduğunu hatırladı.

Pek çok vaatlerde, sözlerde bulunmuş olan diğer hükümdar, François, Charles'tan daha önce bu dünyadan göçmüştü. Arkasında Fransa topraklarını savaştan çıplaklaşmış, karanlıklaşmış bir halde bırakmıştı. Oğlu da, savaş oyunu tarzındaki turnuvada, bir mızrak darbesiyle ölüm döşegine düşmüştü.

Hayır, hayır. Şu sırada Bayezid yüzünden Şah Tahmasb'la harbe girişemezdi.

Kendisinin Avrupa'nın bütün diğer prenslerinden daha uzun ömürlü olması da garip bir şans eseri idi. Lehistan'ın korku içindeki ağır başlı Prensesi Isabella dahi ölmüştü. Süleyman ona karşı bir vaatte bulunmuştu ve Isabella'nın oğlu şu sırada olgunluk yaşına ulaşmış, tıpkı bir zamanlar Mustafa'nın olduğu gibi, o da tahtını almaya hazır bekliyordu.

Söylendiğine göre Joem Macarlarına karşı iyi niyetler besliyordu; her taraftan, her mezhep ve itikattan sığınmacılara karşı da iyi kabul gösteriyor, hatta Lutherileri, Calvinicileri yurduna alıyordu. Oysa kendisi, Süleyman, şu sırada Amasya'ya, Mustafa'nın öldüğü yere doğru gitmekte idi.

Yüzünü hiç görmemiş olduğu Ferdinand'ın hayali de yolu üzerinde gözlerinin önüne dikiliyordu. Çünkü Süleyman'ın nasıl olursa olsun yeni imparatorla barış imzalaması gerekiyordu. Birkaç ay için, Acemleri savaş tehdidiyle yatıştırabilmeye imkân verecek kadar kısa bir zaman için, bu anlaşmayı elde etmeliydi. Altı aycık yeterliydi. Yahut da Bayezid'i geri getirmenin bir yolu bulunsaydı.

Kurak yolda rüzgâr durdu ve üzengilerinin yanı başındaki peykler yüzlerini tozdan sakındılar. Aniden, Sultan gazap içinde coştı; mahmuzlarını atının karnına batırarak peyklerden ileri fırladı. Bayezid'i geri getirme imkânına sahip değildi. Omuzları üzerinden geriye seslenerek bir peyki, çavuş ağasını çağırmaya koşturdu.

Peyk, korku içinde bu haykıran sese doğru baktı, sonra, tazi gibi yerinden fırladı. Çavuş Ağası Süleyman'ın üzengileri hizasına ulaşmış gem kastediği zaman, derhal şehre dönüp imparatorun elçisini, kuşlardan, yılanlardan koleksiyon yapan şu ufak tefek adamı, Amasya'ya çağırma emrini aldı. Elçi, Acem ileri gelenlerinin Otağ-ı Hümayuna gelip padişah tarafından kabul edilişi törenine ancak yetişebilecek zamanda davet olunmakta idi. Böylelikle Busbecq bu muhteşem törenden bir ders almış olacaktı. Elbette Süleyman bundan sonra Busbecq'in,

kendi istediği şekilde bu barışı imzaya razı olacağını düşündüğünü söylemeye gerek duymadı.

Bu ziyaretten sonra Busbecq İstanbul'a döndüğü zaman Sultan'ı ve Türkler'i daha şimdiden belirlenemeyecek bir yöne doğru sevk etmekte olan ortak amacın niteliğini biraz sezer gibi olmuştu. Ferdinand'ın yeterli zekâya sahip olan elçisi, kendisi üzerinde etki bırakmak kaygısıyla gösteriş yapıldığını fark etmişti. Gördüğü her şey, hatta Süleyman'ın yanaklarındaki kırmızılık dahi, onun görmesi, fark etmesi arzulanan şeylerdi. Fakat bu gösterişin ne amaçla yapıldığını Busbecq anlayamamış, altı aylık mütarekeyi elde edebilmeyi dahi büyük bir şans eseri saymıştı.

Bu kısacık süreye, Bayezid hakkında son hükmü verebilmek için Süleyman'ın ümitsizcesine ihtiyacı vardı.

MALTA VE SON SEFER

İmkânsız Görev

Eğer Rokselana, Gülbahar'ın oğlunun ölümünü düzenlememiş ve eğer kendi oğlu da korkaklık etmemiş olsaydı, bu olayın yaşanacağı yoktu. Şehzadenin nasıl gizlice sarhoş olduğunu ve sadece kendi gururunu okşayan kimselerin, kadınların ve haklı sebeplerle Sultan'ın yakınında veya devlet teşkilâtının yüksek kademelerinde yer verilmemiş olan ihtirash kimselerin dostluğunu aradığını bilen Yeniçeriler, ona 'Aptal Selim' lakabını takmışlardı.

Busbecq, şehzâde hakkında söylenilene duymuş bunları kendi görüşlerini de ekleyerek, Selim'in düpedüz kaba ve "hiçbir zaman hiçbir kimseye iyilik etmemiş, hiç kimseyi dost edinmemiş" bir kimse olduğunu yazmıştı.

Selim üç şeyden korkardı: Yaşlanmakta olan babasına gazabını, hayatına son verebilecek kuvvetli ellerde bir kement ve halkın Süleyman'ın "Hayr-ül halef"¹¹⁸ gözüyle baktığı sevimli şahsiyetli genç kardeşi Bayezid. Selim, asabi mizaçlılara has bir kurnazlıkla babasına "ben, kendimin kalabalık kütleler nazarında itibar edinmeye çalışarak iki cihanın padişahına

---

¹¹⁸ Hayırlı takipçisi

rakip görünmekten hazer ederim” diye yazmıştı ve babasının sevgisinden başka bir dayanağı olmadığını da eklemişti. Gerçekten, herkes Selim’den nefret ediyordu.

Bir zamanlar Rokselana da şişman, al yanaklı Selim adına padişahıtan yardım istediği zaman hemen hemen aynı cümlelerle dil dökmüştü. Selim’in bu mektubuna cevap olarak Süleyman, kendi kendine merhamet dilenen Selim’e, boş kuruntulardan vazgeçerek Kur’an-ı Kerim’in hükümlerinin gerektirdiği tarzda yaşamaya gayret etmesini emretmişti. Selim’in başkaları tarafından itina ile hazırlanan bundan sonraki mektuplarında yeni korku belirtileri görüldü. Selim artık kendi için herhangi bir korku belirtisi göstermiyor, fakat babası adına sonsuz bir üzüntü duyuyor, onun hayatının tehlikede olmasından endişeleniyordu. Bayezid’in kıyafet değiştirerek dolaştığı, Bâb-ı Hümayuna kadar sokularak Yeniçerilerle konuştuğu söylenen İstanbul’a suikastçılar da kolaylıkla girebilir ve Endu-run’dan çıkarken, Allah korusun, Sultana zehirli bir ok atıverirlerdi.

Süleyman bu “evlat ihbarı”na önem vermedi. Rokselana’nın iki oğluna da tek yükümlülüklerinin kendilerine verilmiş olan görevleri yerine getirmekten ibaret olduğunu sert bir dille hatırlattı. Bununla beraber Bayezid’in gittikçe, Selim’e yeni bir lâkap takarak Şehzade’den *“ahırda büyümüş öküz”* diye bahsedilen Yeniçerilerin sevgisini kazandığını unutamadı. Diğer taraftan Rüstem Paşa’nın kendisini sarhoş zannettiği ve Osmanlı Devleti’ni idare edecek yetenekte görmediği yolunda Selim’in ileri sürdüğü şikâyet de gerçeğe uygundu. Gerçekten fazlasıyla ağır sorumlulukların yükü altında bir hayli ezilen Rüstem Paşa, bu kanaati beslemekte olduğu gibi, kanaatini açık açık söylemekten de çekinmemişti.

Süleyman’ın iki vârisi arasındaki rekabet o derece şiddetlenmiş, gerginleşmiş, yabancı görgü tanıkları bu durumla o kadar yakından ilgilenmeye başlamışlardı ki, Süleyman oğullarını iki ayrı istikamete, başkentten dedikodu ve entrikasından uzak valiliklere göndermişti. Busbecq’in yazdığına göre: “Dün-

yannın gözlerinin iki şehzade arasındaki rekabet üzerinde olduğunu. Padişah da farkında idi. Muhtemelen Süleyman, Bayezid'i denemek istedi."

Diğer bir ihtimal de, iki şehzadeden daha kuvvetli olanı daha büyük bir tehlike arz eden mansıba göndermeyi uygun görmüş olmasıdır. Fakat bu atamadaki belirleyici sebep ne olursa olsun Bayezid, doğu sınırı yakınında ve başkentten çok uzakta bulunan bu valiliğe derhal itiraz etti. Amasya Mustafa Sultan'ın vilâyeti idi. İsyân hatıraları vilâyet tepelerinde halen canlıydı. Bununla beraber, belki de Bayezid'in asıl itirazı Selim'in, bir zamanlar Süleyman'a tahta çıkmak için dört günde başkente girebilmesi imkânını veren Manisa vilâyetine tayin edilmesine karşı idi. O günlerin hâtırası da halen canlı idi, ve bu tarzda hareketiyle, Süleyman Bayezid'e karşı Selim'i destekliyor görünüyordu.

Gerçekten de durum böyle idi. Süleyman'ın oğulları kırkına yaklaşmışlardı. Kendisi ise hemen hemen yetmiş yılın yorgunluğunu hissetmekte idi. Şehzadelerini kısa bir süre daha tedbirli ve tetikte bulunmaya sevk etmek suretiyle, kendisinden sonra Osmanlı Devletini şahsiyete bağlı olmayan bir kuvvetle devam ettirebileceğinden emin olabilirdi. Şahsiyete bağlı olmayan bu kuvvet, artık her zamankiden daha verimli ve yeterli bir şekil almış bulunan devlet teşkilâtı idi. Belki de Süleyman, Rüstem gibi, Sokullu gibi düzenli bir fikre sonuna kadar bağlanan devlet hizmetkârlarına, kendilerine padişah olarak Bayezid'i seçecekleri konusunda güvenmekte idi. Herhâlde Selim'in de bu olasılıktan fazlasıyla korktuğu kesindi.

Süleyman, hiçbir taraf tutmaya kapılmadan her iki oğluna da:

"Mansıplarınızda herhangi bir tahavvülâta cevab vermem. Ben hayatta kaldıkça bana itaat edesiz. İtuatsızlık gösteren ihanetin cezasını da görecektir. Ben ölücek kalan Cenabı Hakkın takdirine bağlıdır" demişti.

Süleyman'ın Charles'ın yaptığı gibi bir manastıra çekilmesine imkân yoktu. Osmanlı memleketini de iki şehzadesi arasında, bölemezdi. Tek adam ve tek gaye hâkim olmalıydı.

Süleyman'ın maksadına ulaşması, sonucun kendi dilediği gibi çıkması büyük bir ihtimaldi. Fakat araya Lala Mustafa'nın hile ve dolapları karışmamış olmalıydı.

Lala Mustafa çok zamanlar önce her iki şehzadeye de hocalık yapmıştı. Bu bakımdan her ikisinin de yaradılışını, karakterini yakından ve çok iyi biliyordu. Kendisi bütün kurnazlığına rağmen fazla yükselmemiş ve Rüstem Paşa, işe yaramaz gözüyle baktığı bu adamı ilk fırsatta saf dışı bırakmaya karar vermişti.

Bu durumda, daha büyük bir zarar söz konusu olamayacağına göre, Lala, Selim'in korku ve endişelerini, kendi çıkarına, işlemeye başladı. Selim'e Sultanın Bayezid'i tercih ettiğini, bununla birlikte, kendisinin Bayezid'le babası arasına giderilmesi imkânsız zıtlasmalar sokabileceğini söyledi. Elbette bu hizmetin bir karşılığı olması gerekirdi. Lala Mustafa, Selim'in padişahlığında sadrazamlığı istiyordu.

Büyük bir sabırla ve Süleyman'ın dikkatini çekmemek konusunda büyük bir özen göstererek, Lala, kendini haklı gören Bayezid'in sabır ve tahammülünü tahrik ederek genç şehzadeyi, zararsız görünen kardeşi Selim'in aslında Bayezid'in hayatına kastettiğine ikna etmeye çalıştı. Bu ihtimali bir kere Bayezid'e aşıladıktan sonra da, şehzade için en iyi korunma çaresinin Aptalı açıktan açığa harekete geçmek üzere tahrik etmek olduğunu bildirdi. Bu da Selim'i kızdırmak suretiyle mümkün olacaktı. Bu telkinler karşısında kolaylıkla kanarak biraderine bir "name-i tahkiri tahrir ve buna bir kadın libası, bir hotoz, bir de öreke ilâve etti." (Aşağılayıcı bir mektup gönderip bunun yanına da bir kadın elbisesi, kadınların başlarına giydiği türden süslü bir serpuş, bir de öreke ekledi)

Lala Mustafa Selim'e de bir şikâyetname ile birlikte bu delilleri babasına göndermesi tavsiyesinde bulundu. Süleyman'ın derhal Bayezid'e bir ihtarname göndereceğini hesaplayan Lala,

ulağın yolunu bekletti ve mektupları Bayezid'in vilâyeti içinde yakalattırarak öldürttü, mektubu da okunmadan yaktırttı. Bu durum karşısında Süleyman üçüncü ve dördüncü vezirlerini Manisa ve Amasya'da toplanmakta olan ordugâhlara gönderdi.

Bayezid'in asker toplamasına gelince, bu konuda Busbecq şunları yazmaktadır: "Süleyman bu hazırlıklara kendine yönelik gözüyle bakmakta idi. Bununla beraber, genellikle, bu olayları sükûnetle geçiştirmiştir. Zira bu tedbirli, yaşlı hükümdar Bayezid'i ümitsiz bir duruma, dolayısıyla açık açık isyana sevk etmek istemiyordu."

İki kardeş arasında silahlı bir çatışma yaşanmasını önleme çabasıyla Süleyman, tecrübeli Yeniçerilerle Sipahilerden oluşan küçük bir kuvvetle birlikte, ciddi bir hakemi, Sokulu'yu Selim'in vilayetine gönderdi. Sokullu, yanına ayrıca kırk da top almıştı. Bu durum karşısında Bayezid de Saraya açık açık ihtarda bulundu: "*Pederim Sultan'ın bütün emirlerine itaat boynumun borcudur. Yalnız Selim ile benim aramızdaki dava, sadece ikimizin davasıdır.*"

Bundan sonraki olaylar, Selim açısından, Lala Mustafa'nın dahi ümitlerinin üzerinde oldu. Daha güneyde, Konya'da Bayezid'in taraftarları, Sultanın bölüğüyle takviye edilmiş olan Selimin kuvvetleriyle çarpıştılar.

Tanıklar, savaş meydanı civarındaki Mevlevî dergâhından sıcak bir çöl rüzgârının Bayezid'in askerlerinin yüzlerine doğru estiğini kaydettiler. Bunu ilâhî iradenin dahi genç şehzadenin aleyhine bir işaret olduğu şeklinde yorumladılar. Sokullu'nun kırk topu Bayezid'in saldırılarını durdurdu. Bununla birlikte savaşta şahsi cesaretiyle Bayezid, her iki tarafın askerinin takdirini kazandı. Yenilgiden sonra Bayezid akıllıca bir pişmanlıkla babasına kendisinin tamamen hatalı olduğunu kabul ettiğini bildiren bir mektup yazdı; bundan böyle kendisi herhangi bir girişimde bulunmayacağını, babasının vereceği hüküm ve kararı bekleyeceğini bildirdi.

Belki bu mektup Süleyman'ın kararsızlığına ve şüphelerine bir son verecekti. Fakat bu da (Padişahın Bayezid'e mektubu

gibi) Lala Mustafa tarafından ele geçirilerek imha edildi. Fakat bu kez, nasıl olduysa Lala Mustafa, Rüstem Paşa'nın şüphelerini üzerine çekti ve gözü açık Veziriazam, Lala'nın hareketlerini takip etmeye başladı.

Diğer taraftan mektubuna hiçbir cevap alamamaktan endişelenen Bayezid, tekrar duygularıyla hareket etti. Şehzade Atı'nı ileri sürmüş, Osman'ın sancağına karşı savaşmıştı. Selim'in hileleriyle bundan dolayı idama mahkûm edilmek kaderi ise, dövüşe dövüşe ölmek muhakkak ki daha iyiydi. Kararsızlıktan, tereddütten nefret ettiği için süratle civardaki zengin beylerden borç aldı ve kendi bayrağı altına ordu toplamakta olduğu haberini etrafa saldı.

Bayezid'in başarısızlığının sebebini atalarından miras aldığı ettiği cesaretin büyüklüğünde aramak lazımdır. Çünkü cesaretli bir önder olan Bayezid, çok kısa bir zaman, içinde, rüzgârın köksüz çalı çırpıyı önüne topladığı gibi, huzursuz beyleri kendi etrafına toplamış, Türkmenler koyun sürülerini bırakarak atlarıyla gelmişler, kabına sığmaz Kürtler dağlardan inmişler, Şehzade Mustafa'nın takipçileri, Bayezid'in şahsında Âli Osman'ın gerçek vârisini gören akli başında beyler, hep şehzadenin bayrağı altına koşmuşlardı.

Bayezid'in isyan teşebbüsü doğu sınırının için için yanan korunu alevlendirdi.

BAYEZİD'İN ÖLÜMÜ

Sarayda, artık iyiden iyiye yaşlanmış olan Süleyman, tekrar Mustafa'nın ihanetiyle karşı karşıya idi. Yavaş yavaş göçmekte olan Rüstem Paşa ise Lala Mustafa'nın hilesini tamamen keşfetmiş ve Lala, Selim'in itirazlarına rağmen İstanbul'dan uzaklaştırılmıştı.¹¹⁹

Fakat Mustafa'nın pek çekinilecek tarafı yoktu. Asıl tehlike orduda idi. Süleyman senelerden beri orduyu tımar sistemine has bir seferberlik sisteminden, ihtiyaçları karşılayacak bir vurucu kuvvete dönüştürmeye çalışmıştı.

Bu yeni Türk askerine muhteşem kıyafetli serasker kumanda etmiyordu: Büyük fetih tabeli senelerden beri vurulmamıştı. Atlı sipahilerin, tımarların kuvveti de bir hayli azalmıştı. Bu müthiş Türk savaşçıları, şimdi, yavaş yavaş hayvan yetiştiren, toprak sahipleri haline dönüşmekteydiler.

Elbette, halen memleketin her tarafında görev almakta olan takviye edilmiş, "asakir-i hümayun" Yeniçeriler ve sipahi-

---

¹¹⁹ Lala Mustafa, önce Tamşuvar'a gönderildi. Ardından Selim'in ricalarının da etkisiyle, Van'a nakledildi. Ancak bundan sonra artık yükselmedi ve ilerleyen zamanlarda Selim'den dahi hizmetlerinin karşılığını göremedi.

ler mevcuttu ve Sokullu'nun takdir ettiği üzere, muazzam topçu kafilesi de bu kuvvete eklenmekte idi. Fakat şu sırada, kazanları etrafında, saray kapıları çevresinde, Amasya'ya doğru uzanan yollar boyunca, bu kuvvetler bozuk bir ruh hali içindeydiler. Asker, kafasından geçirdiğini, korku duymadan, açığa vuruyordu.

“Bize kılıç kuşanmak emrini verdiler. Fakat kime karşı? Şu memleketin tek ümit beslediği Şehzadeye karşı mı? Sultanımızın eşkâlini arz eden oğluna karşı mı? Acep nedendir ki sultanımız avrat peşinde koşan gecelik entarili Selimi tercih eder? Sanki Konya'da zafer onun himmetiyle mi kazanıldı? Ne gezer! Doksan dokuz ceddimize yemin ederiz ki Konya'da muzafferiyet dervişlerin rüzgârı ile beylerbeyi Sokullu Paşanın hakkıdır.

Şu halde, Bayezid Sultan ne etti ki üzerine yürüyoruz? Hakkı için eğer vurup kılıç kazanmış olan cennetmekân Yavuz Sultan Selimin ettiğiinden gayri ne etti ki? Hayır! Hayır! O kadar dahi değil! Bayezid Sultan babasına karşı kılıç çekmedi. Şehzadenin babasına hürmeti, muhabbeti tamdır. Bize sorarsan Bayezid'e karşı yürümek günahdır!”

Askerin ordugâhtan yürüyüş emrine itaat etmediği yolunda, ya da Sipahilerin bir günlük mesafeye at salıp sonra bu görevden hoşnut olmadıklarını belirtmek için, gerisin geriye tırıs döndükleri yolunda haberler gelmeye başladı. Süleyman bu işaretlerin anlamını çok iyi bilirdi.

Hastalığı arasında Rüstem Paşa, Busbecq'e vaziyeti kısaca açıklamıştı:

“Bizzat Devletlû Padişahımız dahi Yeniçerilerin kıyamından endişe eder. Böyle muhataralı zamanlarda askeri, Padişahımız zapt-u rapta alamazsa başka kimseden meded olmaz gayri.”

O “muhataralı” (tehlikeli) zamanlarda Süleyman, Sultan Selim'in muazzam sefer-i ordusunun bozulmasını önlemeyişinin cezasını çekmekte idi. Oysa o, memleketinde öyle düzenli

bir hayat tesis etmek istemişti ki, artık devleti yönetebilmek için ordu zorunlu bir araç olmaktan çıkacaktı. Fakat işte şimdi, bu hayalin imkânsızlığını kendisi de fark ediyordu. Eyaletlerde. Dalmaçya sahillerinin kendisine hizmet etmeyi sadece Hıristiyan kalmak şartıyla kabul eden, Sırplarından, Ulah Hıristiyanlarından, Kırım kalelerindeki Asyalı Tatarlar'a, Kafkas dağlarındaki cesur Hıristiyan Gürcüler'e ve doğu dağlarındaki Kürtler'e, Türkmenler'e kadar, geniş sınırlarda savaşçı halk bağımsızlık ruhunu koruyordu.

Bunların Sultan'a bağlılığı sadakatin çabuk kopan bağından, bazıları için de din bağından ibaretti. Sadakat, kulağa hoş gelen yeni bir sesin çağrısıyla sahip değiştirebilirdi. Hiçbir zaman sadakatin kesin olarak korunabilmesine imkân yoktu.

Nitekim Konya'dan gelen haberlere göre, dergâh civarındaki savaşta asker Sokullu'ya sadece cismen, bedenen itaat etmiş fakat kalben Bayezid'e bağlı kalmıştı. İç Taht odasının gölgesi serinliğinde ulaklar Bayezid'den getirdikleri bir mektubun cevabını bekliyorlardı. Bu yazısında Bayezid babasına suyu aşıp Üsküdar'a geçmemesini tavsiye ediyordu. Bayezid'in kavgası Selimle idi. Fakat babası da savaş meydanına gelirse, bütün memleket viran olacaktı.

Süleyman sükûnetle mektubu bir tarafa koydu. Büyük bir iç acısına rağmen kararını vermişti. Bu yaşlı adamın bundan sonraki hareketini bekleyen ve gözleyenler, onu yeniden yenilmez orduların başkumandanı olarak görecektlerdi. Omuz küreğine bıçak gibi saplanan ıstırabına rağmen dimdik doğruldu. Uzun uzun somurtuktan sonra büyük bir itina ile üç soru sordu.

Bir kâtip bu soruları mavi kâğıt üzerine kaydederken, Rüstem de sessizlikle bu soruların cevabını düşünüyordu.

“Evvelâ: Sultan kendü halü hayatta iken, para bulup taraftar toplayarak bunları silahlandırın, şehirlere hücum eden, memleketin sulh ve sükûnunu ihlâl eden bir kimesneye karşı nasıl hareket ede?”

“Sunîyen: Bu asi ile birleşip ona yardım edenler hakkında ne ahkâm yürütüle?”

“Salisen: Bu asiye muhakkak görüp ona karşı kılıç çekmek istemeyenlere karşı ne yapıla?”

Süleyman bu soruları, asinin en şiddetli cezayı hak ettiği ve ona yardım edenlerin de şeriata karşı geldiklerine göre, günah işlemiş oldukları yolunda bir fetva geleceğini bile bile Şeyhülislâm Ebu's Suûd Efendi'ye gönderdi.

Beklediği şekilde fetva geldikten sonra da Süleyman Üsküdar'a geçti ve bir süre önce Busbecq'i de peşinden getirttiği Amasya'ya doğru yola çıktı. Sokullu'yu Selim'le birlikte önden, Bayezid'in yeni topladığı orduyu bulmaya sevk etti. Avrupalılarla kısa bir barış elde etmiş, Şah'la da bir anlaşma imzalamış olan Süleyman, sınırların kaynaşan milletlerine, özellikle Kürdlere ve Gürcülere acil sefer nameler göndererek, Bayezid'e karşı orduyu sevk etmek üzere başkumandanlığı ele almış olduğunu ilân ve gerekli desteği talep etti.

O kısa yaz ayları içinde doğu sınır civarındaki bu isyan alevi bastırıldı. Affetmek bilmeyen Sokulu, önünden kaçan asi orduya yetişti. Bayezid kendini zorlukla kurtararak dört oğlu, kadınları, deve kervanı ve atlıların en iyisinden bir avuç adamıyla İran'a doğru yöneldi. Zorlu dağ geçitlerinde Sultan'ın atlılarını tersyüz etmeyi başaran küçük kabile, Bayezid'i şahane bir karşılamayla kabul ederek, eline geçirdiği avın değerinden memnun, Şehzade'nin İran topraklarında sonsuza dek güvep içinde kalacağına yemin eden Şah Tahmasp'ın sarayına ulaştı.

Oysa gerçekte, Bayezid İran sınırını geçer geçmez, kendi hayatına kendi eliyle son vermiş oluyordu.

İlk günlerde Bayezid gözü pek süvarilerinin başında at koşturarak zarif Şah'ın misafiri sıfatıyla, hareket, faaliyet arasında, fazla bir şey düşünmeye vakit bulamadı. Karşılıklı tebrik törenlerinde, Türk tımarlarının Acem şampiyonlarından birçoğunu attan indirdikleri savaş oyunlarına katıldı. Süleyman'a

gönderdiği mektupta, Şah'ın kendisine baba gibi davrandığını yazdı.¹²⁰

Bunu izleyen birkaç ay boyunca komşu Avrupa sarayları gözlerini büyük Sultan'ın oğlunun Safevi Şahı Tahmasp'ın sarayına iltica etmiş bulunduğu Tebriz'e çevirdiler. Venedikliler yeniden ufak bir ihtimal de olsa Acemler'in Türkler'i doğuya çekip büyük bir savaşa zorlayacakları ümidine kapıldılar.

Tahmasb da, zaman kaybetmeden, misafirinden bir kâr elde etmenin yollarını aradı. Süleyman'a, alışılmış dostluk mektupları kisvesi altında yazarak, Bayezid'e yüksek dağlar bölgesindeki Erzurum vilâyeti gibi yahut Dicle ve Fırat suları dolaylarındaki Bağdat gibi bir sınır vilâyetinin verilmesi (dolayısıyla

---

¹²⁰ Bayezid, mektubunda babasından af dilemiştir. Bayezid'in şair kişiliğini yansıtmada eşsiz olan bu mektupta, Şehzade, Sultan'a şöyle yazmıştır:

Ey ser-a-ser âleme Sultan Süleymânım baba / Tende cânım, cânımın içinde cânünüm baba / Bâyezid'ine kıyar mısın, benim cânım baba / Bî günahım, Hak bilir, Devletlû Sultanüm baba.

Enbiyâ ser-defteri yani ki dem hakkıçün / Hem dahi Mûsi ile İsi-i Meryem hakkıçün / Kâinâtun serveri ol rûh-ı a'zam hakkıçün / Bî günahım, Hak bilir, Devletlû Sultanüm baba.

Sanki Mecnûnam bana dağlar başı oldu durak / Ayrılıp bi'l-cümle mâl ü mülkden düşdüm irak / Dökerem gözyaşını vâ hasretâ dâd el-firâk / Bî günahım, Hak bilir, Devletlû Sultanüm baba.

Sultan Süleyman'ın Şehzade Bayezid'e cevabı da dikkate değerdir:

Ey dem-â-dem mahzar-ı tuğyân u isyânım oğul / Takmayan boynunu hergiz tavk-ı fermânım oğul / Ben kıyar mıydım sana ey Bâyezid Hânım oğul / Bî-günahım dime bari tevbe kıl cânım oğul.

Enbiyâ vü evliyâ ervâh-ı a'zam hakkıçün / Nû ü İbrahim ü Mûsi İbn-i Meryem hakkıçün / Hatm-ı âsâr-ı nübüvvet fahr-ı lem için / Bî-günahım dime bari tevbe kıl cânım oğul.

Adem atın itmeyen Mecnûna sahrular durak / Kurb-ı tâatdan kaçanlar daıma düşer irak / Tan degüldür dir isen vâ hasretâ dâd el-firâk / Bî-günahım dime bari tevbe kıl cânım oğul.

hınların İran'ın hükümî altına girmeleri) yolunda imalarda bulundu.

Daha çok durumu araştırmak için yazılmış olan bu tür mektupları, Süleyman dikkate almadı. O, Bayezid Osmanlı topraklarından çıktığı zaman kesin kararını vermişti. O andan itibaren artık Bayezid kendi öz evladı değil, sıradan bir asi idi. Süleyman'ın yakınları da çok iyi biliyorlardı ki, Padişah'ın son dakikada karar değiştirerek merhamet gösterdiği görülmüş değildi.

Üstelik Sokullu'dan başlayarak sipahilere kadar, resmî sıfatı olan herkes Tebriz'e sığınmak suretiyle Bayezid'in taht mirasını kendiliğinden teptiğini ve artık Osmanoğlu olmaktan çıktığını kabul ediyorlardı. Ne gariptir ki, vaktiyle kendisine karşı sevgi besledikleri zaman, Bayezid Konya'da Sokullu'nun toplarına karşı hücumu kalktığında hiç de aynı şekilde düşünmemişlerdi.

Türkler'in sadakat anlayışlarına göre Mustafa Sultan da-ima bir mazlum olarak kalacak, fakat Bayezid bir asi, bir hain olarak anılacaktı. Artık bundan böyle herhangi bir iç savaş tehlikesi kalmamıştı, artık bundan böyle doğu sınırında halkın İran'a karşı tehditkâr bir tavır takınmamaları için sebep kalmamıştı. Nitekim Süleyman, böyle bir tehdit durumunu özellikle tahrik ederek, Semerkand'daki Uzluklarla ittifak etti.

Diğer taraftan Süleyman, Şaha da iki meseleyi büyük bir açıklıkla belirtti: "*Barışın yegâne bedeli Bayezid'in teslimidir: Bayezid'in teslimine karşılık ise Şah'a paradan gayri hiçbir şey verilmeyecektir.*"

Bu gelişme karşısında, imalarla Erzurum'u, Bağdat' talep etmekte olan Şah'ın adamları önce pazarlığa, sonra da haysiyeti kurtarma çabasına düştüler. Süleyman'ın oğlu efendilerinin misafiriydi, elbette bu durumda Bayezid'in esarete, ölüme teslim edilmesi düşünülemezdi.

Kızdığı zaman hoşgörü, merhamet bilmeyen Süleyman, ne pazarlığa, ne de İranlılar'ın gururlarını kurtarma kaygılarına

kulak asmadı. Tahmasb'a bir cellât aracılığıyla dört yüz bin altın göndertti. İranlılar önce Bayezid'in adamlarını uzak eyaletlere gönderebilmek için bahaneler, sebepler icat ettiler. Sonra da gittikleri yerde bunların ellerinden silahları alınarak kendileri de teker teker ortadan kaldırıldılar. Bayezid'e gelince, o da, Şah'la beraber bir ziyafette iken yakalanıp, Süleyman'a değil, kardeşine gönderileceği bahanesiyle, yola çıkarıldı. Çok kısa bir yol aldıktan sonra da, Padişah'ın gönderdiği cellât gerek Şehzade'yi, gerekse oğullarını öldürdü. Rivayete göre, Amasya valiliğinde bulunmuş olan Bayezid'in şüphe kalmayacak bir şekilde tanınmasını temin etmek için, önce sakalı kesildi. Şah da Türk Şehzadesini koruyacağına yemin ettiği için, Bayezid'e bir şehzadeye benzemesin diye "*başına bir haşin hamame, arkasına bir köhne câme*" giydirilmiş, Şehzade "*meyan bendi bir gem baha kuşak*" tan ibaretti.

Süleyman Saraya döndüğü zaman, dış avluda çeşmenin önünde atından indiğinde kendisini karşılayanlar arasında eski tanıdıklar çok az idi. Selim'i Kütahya'da valilikte bırakmıştı. Bundan sonra da hayatta kalan tek oğlunu tekrar huzuruna çağırarak değildi. Rüstem Paşa da Bayezid'in katledildiği 1561 yılı içinde öldü. Son demlerine doğru asık yüzlü Veziriazam, Sultan'ın da yaptığı şekilde hareket etmiş, muazzam servetinin büyük kısmını vakfa vermişti. (Bu o derece büyük bir servetti ki, vakfın senelik geliri 200 bin duka gelir getiriyordu.)

"Şahin" lâkabıyla anılan Sokullu Mehmet Paşa¹²¹, artık Süleyman'ın yerine getirmeye imkân bulamadığı görevleri başarmak üzere, saraydan uzakta, ordu başında idi. Süleyman saraya döndüğünde yanında yalnız beyaz sarığıyla Şeyhülislâm Ebu's Suûd vardı. Kendisine hürmet eden ağalar; avlunun karşı tarafında bekleyen Enderunlular, o kadar gençtiler ki sanki birer çocuk gibi görünüyorlardı. Süleyman bunların isimlerini

¹²¹ Sokullu'nun lâkabi "Şahin" değildir. Bu şekilde bir lâkabin kullanılması muhtemelen Sokullu'nun "Şahin Yuvası" olarak anılan doğum yeriyle kaynaklanmaktadır.

hatırlamakta güçlük çekiyordu. Zaten bundan böyle hatırlamanın da bir önemi yok gibiydi.

Süleyman, Mihrimah'ın haremi eline alarak kendisini de çekip çekiştireceğini ümit etmişti. Oysa kızı artık İç Taht Odasının etrafındaki daireleri işgal etmiyordu. Bayezid'e fazlasıyla bağlı olan Mihrimah, kardeşinin katlinden dolayı babasını bir türlü affedememişti. Diğer taraftan kocasının da yası gelip çattınca, Mihrimah cariyelerini, hadımağalarını alarak saraydan çıktı. Süleyman ancak kızını sorduğu zaman Mihrimah'ın eski sarayın harabelerine taşınmış olduğunu öğrendi.

Mihrimah, Kızlar ağası aracılıyla babası için bir haber bırakmıştı. Bundan böyle "bütün ailenin" yasını tutacak, artık Rokselana'nın işgal etmiş olduğu daireye gelmeyecekti.

Bu haberde bir kadın hiddet ve kininin yansımaları vardı. Bu sözler, yıllar önce, eski sarayda, Süleyman'ın kız kardeşinin söylediklerini hatırlattı: O zaman da yaşlı kadın, kardeşine, kendi matemini tutacağı günü görmeyi ümit ettiğini söylemişti. Bugün ailede Süleyman'ın sevdiği olarak kala kala bir Mihrimah kalmıştı. Şu sırada Süleyman'ın kızının zeki, kurnaz annesinden nefret edip etmemiş olduğunu ve şimdi de bizzat kendisinden nefret edip etmediğini düşünmeye başladı.

Bayezid'in parlak, zeki yüzü; Cihangir'in sakat omuzları üzerinden kendisinininkine benzettiği mahcup tebessümü kaybolmuştu. Ailenin bekası, şarapla sarhoş Selim'in obur vücuduna intikal etmişti. Süleyman artık Âli Osman'a can katamaz, cariyelerin vücudundan yeni şehzadeler üretemezdi.

Süleyman Rokselana'nın dairesine ulaştıran kapıyı kapattırdı. Bundan böyle kendi odasında yalnız yatarak, yalnız yedi içti. Sık sık Divana, yabancı gençlerin başları üzerindeki gizli dinleme penceresine gitti. Bundan böyle artık yalnız Sokullu Mehmed'e güven duyabilecekti.

Adamakıllı yaşlanmış olan Padişah, rikâb ağalarının yardımıyla atından inerken, hastalığının, hacaklarından bütün

vücuduna intikal eden kavurucu acısını hissediyordu. Baş dönmesi gözlerini karartıyordu.

Venedik balyozunun Padişah'ın her hareketini dikkatle takip eden kâtibî Marcantonio Donini, Süleyman'ın son senelerde ne kadar çökmüş olduğunu da gözden kaçırmamıştı: "Padişah zayıf vücutlu, hastalıklı. Bacakları şişmiş, iştah kalmamış, yüzü de gayet kötü bir renk almış. Söylendiğine göre geçen Mart ayında dört, beş defa baygınlık geçirmiş. Genel kanı, Padişah'ın ölümünün yakın olduğu merkezindedir. Hıristiyanlık âlemine son derece faydası olacak olan bu ölümü Tanrı hızlandırıyor."

Gerçekte "Hıristiyanlık âlemi için son derece faydalı" olan asıl olay, Bayezid'in ölümüydü. Bu kaybın büyüklüğünün Süleyman da farkındaydı. Muhakkak ki Selim'in önderliği hiçbir zaman Osmanlı hükümdarlığını diğer iki sevgili şehzadesinin ulaştırabileceği derecede ileriye götüremeyecekti. Fakat bu kayıpların büyüklüğünün gerçek derecesini Süleyman dahi kesin olarak tahmin edememişti.

KARADAĞ'DA İLTİCA

Süleyman'ın tek bir büyük ümidi kalmıştı. Senelerden beri sessizce sürüp giden dinler mücadelesini kazanmakta idi. "Misyoner" leri ordusunu ilerlemekten alıkoyduğu sınırların çok daha ilerilerine nüfuz etmeyi başarmıştı.

Gezgin dervişleri, Kur'an hafızları, İslâm'ın bu askerleri vasıtasıyla Süleyman Avrupalı köylülere doğru yola girme olanağını sağlıyordu. Diğer taraftan köylüler, hasat ettikleri hububatın inanılmayacak derecede bol bir miktarını kendilerine alıkoyarak, Türk sınırlarından içeriye yük arabalarıyla birlikte taşıyorlardı. Yunan adalılar, kayıklar dolusu balıklan Türkler'in sahil piyasalarında satıyorlar, bütün parayı da kendi ceplerine indiriyorlardı. Transilvanyalı oduncular ve Karpatlardaki Slavlar ise, maddi kazanç elde etme isteğinden çok, bir ümmete katılmak emeliyle İslâm'ı kabul ediyorlardı.

Bu ümmetin memleketinde kapılar demirle sürgülü değildi; bu ümmetin memleketinde adamların üzerine köpekler salınmıyordu. Bu memlekette ekmek, kapıyı çalıp istemekle elde ediliyordu. Oradan oraya göç eden Hristiyan Rafıziler de Türk sınırlarının içerilerinde Jacobin ve Protestan kiliselerinin inşa edildiklerini hayretle görmekte, İsa'nın adının Müslümanlar'ın dualarında zikredildiğini duymakta idiler.

Süleyman'ın memleketi içinde silahlı bir halde Hristiyanlar sadece Karadağ'da karşı koymaya devam ediyorlardı. Türkler aşağıdaki bereketli vadiyi işgal etmek, Sırlar'ı ordularına almak, dağ eteklerine Müslüman Slavlar yerleştirmek suretiyle bu direnişi zorlamayı denemişlerdi. Bununla birlikte, ekilebilir, topraklardan uzak kalmalarına rağmen, Karadağ Sırları bulut seviyesinin üzerinde başıboş kalabilmişler ve böylelikle devamlı bir direnişin çekirdeği oluşturmuşlardı.

Diğer direniş adası, Akdeniz'in darlaşan sularındaki harika bir ada idi: Şövalyelerin Matla'sı. Şövalyeler kayalık limanlarını imanla kuvvetlendirmişler ve tıpkı Sırbistan derebeyliğinin halkı gibi, kültür bakımından geri fakat boyun eğmez kalmışlardı.

Barbaros'un kâbus gibi Charles'in düşüncesini sürekli işgal etmiş olmasına karşılık, şimdi de Turgut, II. Philip'i kovalamakta idi. Anadolu'lu Turgut keyif anında şeytan gibi, iş başında olmadığı zamanlar merhametli, şefkatli idi. Fakat iş savaşına gelince Barbaros'tan da daha büyük bir maneviyatla dövüşüyordu. Bu yüzden Turgut, Philip'le düellosunu her çeşit silahla ve hiç akla gelmedik yerlerde devam ettiriyordu.

Böylece Turgut her yaz bir defa Napoli'ye uğruyor, denizcileri Sicilya'nın altını üstüne getirip Majorca'ya şöyle bir göz atıyorlardı. Hatta bir defasında, Cebelitarık'tan da dışarı çıkan Turgut, Atlas Okyanusu'ndan bir İspanyol hazine kfilesini de yedeğe almıştı. Akdeniz'de, 1564 yılında, Türkler'e boyun eğmeyen sadece Malta kalmıştı.

Turgut, "Tarikat" ın bu korunaklı kalesine saldırmayı fazlasıyla tehlikeli bulmakta idi. Haliçli Reisler on, on iki sene önce adaya akınlar yaptıkları zaman, Turgut da limanın savunma tesislerini inceden inceye gözden geçirmiş ve adaya saldırıda bulunmaktansa, komşu Gozo adasını zapt etmeyi yeğlemişti.

Süleyman'a gelince, bu ak taşlı adanın kişisel bir anlamı vardı. Sultan gençliğinde aynı tarikatın Şövalyeleri'ni Rodos'tan sürmüştü. Bunlar sadece kendisine değil, İslâm'a da meydan okumuşlardı. Bunları tekrar müstahkem kalelerinden

söküp atmak mümkün olduğu takdirde, Akdeniz yolları tamamıyla açılmış olacaktı. Bununla birlikte Turgut, böyle bir teşebbüste bulunmamayı tavsiye ediyordu.

Bu tavsiyeye uyan Süleyman o zamana kadar Malta'ya taarruz emrini vermekten kaçınmıştı. Fakat şimdi, Bayezid'in idamından sonra yüreğini tamamen kemirmekte olan iç acısının, gittikçe artmakta olan rahatsızlık ve ıstırabın etkisiyle, Malta'nın fethinin kâfirler üzerinde hayatının sonunu taçlandıracak bir zafer olacağı kanaatini beslemeye başlamıştı. Şu sırada gerek denizden, gerekse karadan Avrupalılara karşı bütün silahlarını kullanarak taarruza geçmek arzusunda idi.

Diğer yandan halk arasında da Malta'nın fethi arzusu, şüpheye yer bırakmayacak derecede kuvvetli idi. Böylece Süleyman adanın zaptını irade etti. Yeni serasker gerekli birlikleri ve kuşatma toplarını biraraya getirecek, nakliye gemileri inşa edilecek ve şövalyelerin direncini kırmak, üzere de kaptanlar denizlerdeki maceralarından çağırılacaktı.

Yalnız Süleyman bir tek şart koşmuştu. Turgut, savaş alanında görünüp de atılacak adımı bildirmediğiçe, ne serasker, ne de Kaptan Paşa hiçbir girişimde bulunmayacaklardı.

St. ELMO'NUN ÖLÜLERİ

Muhtemelen, kendi bildiği gibi hareketi tercih eden Turgut yolda özellikle gecikti. Belki de Malta'da buluşma günü kendisine kesin olarak bildirilemedi ya da Kaptan Afrika'da donanmasını toparlamakta gecikti. Sebebi ne olursa olsun, Malta'ya ulaştığında Turgut geç kalmıştı. Ufukta Malta'nın beyazımsı kütlesini görüp de baştardasının rotasını limana doğru çevirdiği zaman Turgut, St. Elmo kalesinin dikili olduğu burun etrafından top gümbürtüleri duydu.

Liman ağzından içeriye doğru kıvrıldığı zaman Turgut cereyan etmiş olan olayları bir bakışta kavrayabilecek durumda idi. Türk kumandanları kendisini beklememişlerdi. Barut dummanları ardında kuşatma hattının tepe boyunca zikzaklanarak St. Elmo tabyalarına doğru uzadığı görülüyordu. Bataryalar bu tabyaları doğruyorlardı. Bunlar mükemmel çalışmışlar, fakat yanlış yerde emek harcanmıştı. Limanın diğer tarafında Şövalyelerin kurşuni şehri, yanları kalelerle zırhlanmış, en ufak bir darbeye maruz kalmamış dev cüsseli bir kaplumbağa gibi duruyordu.

Turgut karaya çıkıp da Türklerin kolaylıkla ele geçirmiş oldukları küçük adayı teftiş ettiği zaman, Malta'nın kuvvetli ve zayıf noktalarını bir kere daha yakından görmüş oldu. Adanın

kayalıklı toprağı kazmaya rahat rahat direniyordu, imparatorun kendilerine bir sadaka gibi adeta hakaretle bağışlamış olduğu bu adada Şövalyeler, hendekler ve hendek astarlarıyla çevrelenmiş tek parça kayalardan yapılmış çıkıntı halinde uzayan, ağır toplarla donatılmış burçlar arkasına çekilmişler, buralardan çapraz ateşle yaklaşma yollarını aşılmaz bir vaziyette tutuyorlardı.

Görece zayıf, çelimsiz sayılan insan vücutlarını bu istihkâmlara karşı salmadan önce, bütün kaya çıkıntılarının kütle ateşiyle paralanması, yıkılması gerekmektedir. Bu çeşit maddi kuvvete karşı saldırmacıların sayıca üstünlüğe sahip olmalarının hiçbir önemi yoktu. Ashında savunmacılar da büyük bir insan kuvvetine muhtaç değildiler. Kuşatmaya karşı koymakta artık usta kesilmiş olan şövalyeler de, planlarını bu esaslara göre tasarlamışlardı. Kadırgalar, şehrin savunma hatları gerisinde iç körfez sularına, Borgo'ya çekilmişti. Bu iç körfezin ağzına da bir zincir gerilmişti.

Buna karşılık Malta'nın bir de zayıf noktası vardı ve Turgut bunu kumandanlarına belirtmekten geri kalmamıştı. Geniş liman girinti ve çıkıntılarla yayılmakta idi. Sayıca olduğu kadar para bakımından da bir hayli fakir olan şövalyeler, sadece kadırgalar üssü Borgo'dan başka bir yeri tahkim edememişlerdi. Limanın gerisinde bu iç kaleye hâkim tepeler vardı. Bu tepelere yerleştirilecek bataryalar, zamanla bu iç kalede gerekli gediği açabilirdi.

Turgut:

“İşte,” demişti,” toplar şu tepeye yerleştirilmiş olmalı.”

Serasker Mustafa Paşa ise, limanın karşısında soyutlanmış bir durumda görünen St. Elmo'ya taarruzu tercih etmişti. Gerçekten, limanın giriş anahtarı St. Elmo'da idi. Bir kere St. Elmo alındıktan sonra donanma limana sokulabilir ve Borgo'da şövalyelerin başlıca savunma kalesiyle savaşılabılırdi. Ne Kapitan Paşa Piyale ne de Dragut Seraskerle aynı fikirde değillerdi.

Turgut:

"Ben de pekâlâ görüyorum: Kale şehre giriş yolumuz üzerindedir. Anıma velâkin, biz evvelâ şehri alırsak kale yolumuz üzerinde olmuş olmamız ne lâzım gelir. Herçibâdabad girişeceğimiz teşebbüsü daha ne kadar tehir ederek burada, ümmeti Muhammed'in hayatını ve kıymetli barutunu israf edeceksiz?" dedi.

Bununla birlikte St. Elmo'ya karşı taarruz da birdenbire kaldırılamayacak derecede gelişmiş, ilerlemiş bir durumda idi. Tıpkı Malta'nın alınmasının şart olduğu gibi, bu taarruzu da sonuçlandırmak gerekmekteydi. Süleyman kumandanlarından başarı bekliyordu. Serasker gibi Turgut da, Piyale de Halice yelken açıp Süleyman'a ilk defa olarak hem Osmanlı ordusunun, hem de Osmanlı Donanmasının mağlûp edilmiş olduğunu söyleyemeyeceklerini pekâlâ biliyorlardı.

Turgut Malta'ya 2 Haziran günü (1565) ulaşmıştı. Ayın on altısında St. Elmo gediklerine karşı genel taarruzu sevk ve idare ederken, taşa çarpıp parçalanan bir gülle saçıntılarının isabetiyle deniz kurdunun kafatası parçalandı. Mustafa Paşa derhal Turgut'un yanına koştu. Etrafındaki hekimler Turgut'un artık yaşayamayacağını söylüyorlardı. Serasker bunu duyunca kaptanın naşı üzerine bir örtü örterek taarruzda onun kumanda yerini aldı. Piyale Faşa da demir parçalarıyla isabet alarak yaralanmıştı. Fakat onun yaraları öldürücü değildi.

Turgut etrafında neler olup bittiğini fark edecek halde, henüz son nefesini teslim etmemişken, dinmek bilmez hücumlar da St. Elmo savunmacılarını gittikçe zayıflatıyorlardı. Sonuçta, savunmacılar açılan gediklere adam yetiştiremeyecek bir duruma düşmüşlerdi.

Rodos'tan Süleyman'ın cömertliği sayesinde canını kurtarabilmiş olan Büyük Üstat Jean de La Valette adamlarının birbirlerine son dinî âdetlerini yapmaları suretiyle, ölünceye kadar savunmaya devam etmeleri emir ve haberini gönderdi.

Haziranın yirmi dördünde St. Elmo'ya girmeyi başaran Türkler, karşılarında, ellerinde kılıç, sandalyelere oturtulmuş ölümler buldular. Savunmacıların bir teki bile canını kurtara-

manıştı. Kendi feci kayıplarından fazlasıyla hiddetlenen kuşatmacılar bu cesetleri soydular. Göğüslerine kırmızı haçlar çakarak bunları şehre, esas kaleye doğru yüzecek şekilde denize attılar.¹²²

Turgut kalenin fethini duyuncaya kadar hayatta kaldı.

Turgut, Akdeniz'in en parlak kaptanı, başarısızlık nedir bilinmeyen bir deniz deviydi. Bu değerli denizcinin kaybı, Türklerin denizler üzerindeki zaferlerine etkili olacak nitelikte idi.

De La Valette'in iç kalesi St. Elmo'yu çökertmiş olan çeşitli şiddetli saldırılara tam yetmiş üç gün boyunca karşı koydu. Bu zaman zarfında benzeri görülmemiş şiddetli çarpışmada her iki taraf öldüresiye dövüştü. Ağustos sonlarına kadar Türkler taarruz üzerine taarruz yenilediler. Bununla beraber nesillerden beri ilk defa olarak Türk askeri ölmedikçe bir karış yeri terk etmemek azminde olan, üstün bir savaş kuvvetiyle karşılaşmışlardı. Mustafa Paşa bu can israfının gereksizliğini idrak etmişti. Tek bir gedik üzerinde işleyerek toplu savunmayla karşılaşmaktansa, her yönden, her burç üzerine son ve genel bir taarruz deneme kararını verdi. Genel taarruz gününü 7 Eylül olarak belirledi. Fakat 5 Eylül'de, Temmuz içinde adaya ulaşmayı vaat etmiş olan Sicilya Hıdivinin Hıristiyan donanmasının nihayet kuzey sahiline asker çıkardığı duyuldu. Bu yardım ordusu, Seraskerin ardına yığılmakta idi. Bu durum karşısında Mustafa Paşa kuşatmayı kaldırma kararını verdi.

Yine de Türk askeri zafer uğruna son ve ümitle bir deneme yapmaktan geri kalmadı. Donanma şehirde görünmeyecek bir mevkie geldikten sonra, tekrar doğu sahiline doğru geri döndü. Burada Serasker hâlâ, dövüşebilecek durumdaki 7000 askerini karaya çıkardı ve şehre doğru ilerlemekte olan takviye kuvvetinin üzerine yürüdü.

Bu girişim de Sicilya'dan gelen 10.000 kişilik takviyenin üstün kuvveti karşısında başarısızlığa uğradı. Türkler kadirğa-

---

¹²² Jean de La Valette de iç kalede esir bulunan Türklerin başlarını kesirmiş ve bunları gülle şeklinde Osmanlı ordugâhına atmıştı.

larına doğru geri püskürtüldüler ve gemilerinin güvertelerine ulaşmaya kadar şiddetle çarpışmak zorunda kaldıkları için, bir hayli ağır kayıplar verdiler. Bunun üzerine bu defa kesin olarak Gozo'ya ve doğuya doğru yelken açtılar.

Serasker Mustafa Paşa, Sarayburnu görüldüğü zaman donanmaya demir attırdı: Gün ışığında karaya çıkmak istemiyordu. Akşam bekledi ve karanlık bastırınca Malta seferi gazilerini, şehir sokaklarından görünmeyecekleri bir zamanda Ha-liçte karaya çıkardı. Geçit resmi filân yapmadan asker ocaklarına, evlerine dağıldı.

Turgut'un kaybı, Malta'daki askeri başarısızlık, sarayı da İstanbul halkını da fazlasıyla üzmüştü. Malta'da beklenmedik bir şey olmuştu. Sadece yaşlı ve hasta Padişah bu adanın zaptını istemekle kalmamış, gönderilen kuvvet de deniz seferlerine o zamana kadar sevk olunmuş kuvvetlerin en büyüğü olmuştu. Bununla birlikte, küçük, yalnız bir Hıristiyan garnizonu, yiğitlik ve cesaret konusunda en ufak bir eksiklik göstermemiş olan Türkler'i durdurmuştu. Hiç kimse sebep şudur, ya da, bu adamın kabiliyetsizliği yenilgiye yol açtı diyebilecek durumda değildi.

Hayır, hayır, Malta'daki facia kaderin cilvesi idi. Turgut alnında yazılı olan saatte ve yerde ölmüştü. Muhakkak ki Cenab-ı Hakk'ın iradesi Malta'da bu defa yenilgiye uğramaları yolunda idi.

Mağlûbiyet üzüntüsünün ağırlığa daha çok Süleyman'ın hiddetini zaptetmeye, göstermemeye çalışmasından ileri geliyordu. Donanmanın geri döndüğü haberini aldıktan sonra, kederli Sultan bir daha Malta'nın adım anmak istemedi.

Divanda oturanlar Padişahın bunu başarabilmek için ne kadar zorluk çektiğinin farkında idiler. Bütün sorumluluğu omuzlarına yüklenmiş olan Mustafa Paşa gelip, görevi gereği, Divanın yarım dairesinde yerini aldı. Süleyman da vezirlerle beraber oturduğu zaman sadece artık Sadrazamlığa yükselmiş olan Sokullu ve ikinci vezir Pertev Paşa ile konuştu. Malta adını anmak gerekecek diye. Mustafa Paşaya hitap etmedi. Diğer

tarafından, Seraskerini utandırmamak için Süleyman, Paşa'nın etrafında oturanlara da hitap etmekten kaçındı.

Divan üyelerinden Beyrut Ağalarına, Yeniçerilere kadar herkes, üzüntü ve kızgınlık içinde, Süleyman'ın nasıl hareket edeceğini merakla bekliyordu. Fakat hiç kimse Süleyman'ın, karar verdiği şekilde hareket edeceğini asla tahmin edememişti. Karlar eriyip de yeni yıl şenlikleri başladığı sırada Padişah, tebriklerin ve hediyelerin arz olunduğu sırada fetih talebinin vurulmasını emretti. Sultan, askerinin son seferine katılmamış olduğunu söyledi (ve bu arada Malta ismini anmamaya dikkat etti). Bu defa Sultan kumandayı kendisi alacak ve askerle beraber gidecekti. Sonuç kesinlikle iyi olacaktı.

Sultanın Malta yenilgisinin acısını gidermek arzusunda olduğunu herkes takdir etmekte idi. Fakat hiç kimse bu hasta haliyle nasıl olup da Süleyman'ın sefere çıkabileceğini kestiremiyordu.

ÖNDERLERİN DEĞİŞMESİ

Sefer için garip hazırlıklar yapıyordu. Şu sırada Süleyman alışılmış sessizliğini nadiren bozuyor, fakat bu ender anlarda dahi kafasından geçenleri açıklamaya gerek duymuyordu. Ağır kırıklıklar altında gözleri sanki en yakınındakiler hakkında hüküm veriyor, onları mahkûm ediyormuş gibi parıltıyordu.

Küçük Divan odasında vezirler Padişahın son emirlerini yerine getirmeye çalışıyorlardı. Floransa ile bir ticaret anlaşması yapılacak ve bu serbest şehre Venedik ve Ragusa ve Fransa ile aynı haklar verilerek Bursa'da imal edilen ipeklileri Avrupa piyasalarında satma olanağı sağlanacaktı. Görülüyor ki, Türk ticaretini Avrupalı ellere vermek yolundaki eski fikri hâlen Süleyman'ı tahrik etmekte idi. Süleyman, yeni İmparator Maximilian dışında, bütün diğer devletlere de talep ettikleri barış anlaşmalarını kolaylıkla bağışlıyordu. "Kargaşalık çıkarırlar" korkusuyla İranlılar'ın da Mekke'ye, hacca gitmelerini yasaklamıştı.

Süleyman, sefere çıkmadan önce, oğlu Selim'i İstanbul'a, çağırılmadı. Selime yazdığı mektuplarda, şehzadeye yolunu düzelterek, şaraptan, bu kızıl zıkkımdan, sakınmasını ve Kur'an hükümlerine daha çok yönelmesini ihtar etti." Artık konumundan yana endişe duymayan Selim, zevk ve eğlencesinden

vazgeçmedi. Süleyman da Şehzadesinin içki âlemleri arkadaşlarından birinin¹²³ idamını emretti. Bunun üzerine Selim içki âlemlerine gizli olarak devam etmek zorunda kaldı.

Süleyman, oğlu hakkındaki hükmünü sessizce vermişti. Ne Şehzadesinde, ne de Selim'in kadınlarında, hiçbir değer görmüyordu. Fakat Selim'in yaşaması lâzımdı. Âli Osman'ın tek varisi o idi. Bununla beraber onun devleti ataları gibi idare edemeyeceği kesindi. Bu düşünce ile Selim'in oğlu Murad, babasının yanına gitmek üzere, haddini aşarak, bir kadirga talep ettiği zaman, Sultan ona sadece bir çektirme gönderilmesine izin verdi.

Sonra Süleyman, Selim'in iki kızını İstanbul'a çağırttı ve bunları güvenini kazanmış, iki kişi ile Sokullu ve Kaptan Paşa ile evlendirdi. Uzun boylu Hırvat'a, ayrıca, otuz senedir, İbrahim'in ölümünden beri hiç kimseye vermediği derecede geniş yetkiler verdi. Sokullu'nun Sadrazamlığına Seraskerliği de ilâve etti. Âli Osman'a mensup olduktan sonra Sokullu, Sultan isminden başka, Süleyman'ın bağışlayabileceği her türlü kudret, nüfuz ve yetkiye sahip oldu. Sultanlığı da kendine mal etmeği istemiş olsaydı, Sokullu muhtemelen bu arzusuna da erişebilirdi. Fakat Sokullu bu yaradılıştaki bir adam değildi. Dağlardan gelen bu Hırvat, rütbeye, unvana önem vermezdi. Granitten bir zirve gibi sert olan Sokullu unvandan çok başarılarıyla övünür, bunlardan zevk duyardı. Enderun'da uzun senelerin Sadrazamı bu gerçeği öğrenmişti. Süleyman da bunu biliyordu. Her ikisinin de birbirlerine sadakatten bahsetmelerine hiç gerek yoktu.

Sefere çıkmadan önce, döşeginde, yastıklarla desteklenmiş vaziyette oturan Süleyman, karşısındaki Sadrazamının yüzünü dikkatle inceledi, efendisinin hastalığı karşısında bu yüzdeki ifadede bir kararsızlık mı, yoksa memnuniyet mi, ya da merak mı olduğunu anlamaya çalıştı.

---

¹²³ Murad Çelebi

Sokullu, nasırlı elleri dizleri üzerinde kenetlenmiş, seferin detaylarını yüksek sesle tekrarlıyordu.

“Rumeli askeri seferi edilecek.”

Süleyman fısıldar gibi ilâve etti:

“Anadolu askeri dahi.”

Veziriazamın kurşuni gözleri Sultana çevrildi. Ordu yıllardan beri bütün kuvvetiyle seferber edilmemişti. Kısaca “baş üstüne!” dedi, başka bir şey söylemedi.

Süleyman altın bir kadehten itinalı bir hareketle birkaç yudum su içtikten sonra tekrar fısıldadı:

“Giray. . . Kırım Hanı da refakat eder”

Sokullu'nun kemikli yüzü neşe ile parıldadı:

“Devletlû Padişahım bir resmigeçit, bir şenlik irade buyuyorlar demek?”

“Evet!”

Gözlerini kapayan Süleyman, seferin sonuna kadar şenlik içinde geçtiğini hayal etti.

“Hatta bir şiir de okunabilir!”

“Şüera her zaman okumaktan hazzeder. Bir işaret kâfidir.”

“Baki!”

“Baş üstüne Devletlû Padişahım. Abdülbaki Efendi okur. Devletlû Sultanımın arabasının rahat güzarı için yollar da tesviye edilir.”

Bu son cümle üzerinde bir müddet düşündükten sonra Süleyman başını salladı:

“Atlarım?” dedi.

“Bir araba hazır edilir ve Devletlû Padişahımın atları bu arabaya koşulur.”

Süleyman, şüphesizce, güvenle, başıyla tasdik etti. Eğer karşısındaki adam itiraz etmiş, ya da seferin maddi azabını ve sorumluluğunu hasta omuzları üzerine almaya çalışmaması konusunda kendisini ikna etmeye çalışmış olsaydı, Padişah'ın

cam sıkılacaktı. Şimdi, böylece, kendisini üzüntüye vermeden, arabası içinde rahat rahat gidebilirdi.

Altın kadehi masaya bırakmak için öne doğru eğildiği zaman eli, kadehi almak üzere davranmış olan Sokullu'nun eline dokundu. Süleyman, yardımsız kadehi masaya koydu. Sonra kendi arzusu ile Veziriazamının elini tuttu:

“Tatarpazarında durmayacağım, Edirne’de, hatta Tuna sahillerinde durmayacağım. Sonuna dek yürüyeceğim. Savaş diyarında askerimle beraber olacağım.”

Süleyman, arabasının iki yanında özel olarak açılmış yarıklardan yol boyunca askerini istediği gibi görebiliyordu. Padişah on üçüncü kez sefere çıkıyordu.

Roma Kayserlerinin yanık sütunları önünden geçilirken araba süratle ilerliyordu. Sarsıntı Süleyman’ı oldukça rahatsız ediyordu. Fakat sefer alayını seyretmekte olan kalabalık halk kütesinin önünde cenazeye gider gibi ilerlenemezdi. Artık Mihrimah’ın tek başına odasında bekler halde bulunamayacağı eski sarayın koyu kurşuni duvarları önünden de süratle geçildi. Mihrimah şimdi Çamlıca sırtlarındaki mezarında yatıyordu.¹²⁴

Bu şekilde süratle geçiş, dönüşü olmayan bir yolculuğa âdeta şevkle gidiş, kaderin garip bir cilvesi idi. Fakat Süleyman, bütün diğerlerinin, Ebu’s Suûd’un, Piyale Paşa’nın, Sokullu’nun dönüp de, kendisinin dönemeyeceğini önceden kestirmişti.

Zira Süleyman bütün ümerasını da beraberinde götürmekte idi. Atların otlamak üzere meraya salındıkları akşamüzeri serinliğinde, padişah, soğuk şerbetini içerken, Baki’nin gelip de Osmanlı Sultanlarına parlak, ateşli kasideler okuyacağı çayıra gidecekler, orada bütün divan, ağalar hep biraraya

---

¹²⁴ Daha önce de belirttiğimiz gibi, Mihrimah, Sultan Süleyman’ın vefatında da, Selim’in cülûsunda da sağdır.

toplanacaklardı.¹²⁵ Süleyman, hükümet erkânından sadece çömezleri ve kendilerine karşı en ufak bir ilgi beslemediği Selim'in maiyetini geride bırakmıştı. Bunların dışında hükümet teşkilâtının başları, sanki bir bayram alayına gidiliyormuş gibi beraberinde idi.¹²⁶ Süleyman bunların her biri ile gelecekte yapacakları işler hakkında birkaç kelime konuşmak fırsat ve olanağını bulmuştu.

Şeyhülislâm ile Kaptan Paşa, başkentin tertip ve düzeninin korumak üzere Edirne'den geriye döndüler.¹²⁷ Süleyman, bunlara, Selim'in haremindeki kadınların kıskırtmasıyla kendi başına bir kadırgaya sahip olmak isteyen torunu Murad'a göz kulak olmalarını tembihlemeyi ihmal etmedi.

Serin dağ boğazları arasından tırmanırken, suları kurşunî Tuna'ya dayanan Belgrat sırtlarını görebileceği anı bekleyen Süleyman, arkasına yaslanarak yağmur damlalarının muntazam devam eden vuruşlarını dinledi.

Kendisini coşkun durumdaki nehrin karşı sahiline taşıdıkları zaman yük develeriyle birlikte Otağ-ı Hümayunun da taşkın sular arasında kaybedildiğini söylediklerinde Süleyman eskiden, seferde her gün ruznamesini yazmaya alıştığı kâğıt tomarını araştırdı. '*Yağmur. Hüdavendigâr'ın çadırı feyezân sularında zayi edilir.*' Bu kelimeler kafasında sıralandı. Fakat bu seferde Süleyman ruzname tutmadı. Padişaha başka bir çadır hazırladılar.

Diğer bir berrak gecede Süleyman, verimli bataklık sularıyla beslenen yeşil Mohaç ovasını tekrar gördü. Zapolya'nın artık buluş çağına ermiş olan oğlu Macar Kralı John Sigismund'u kendisini görmek üzere getirdikleri zaman, Padişah büyük bir çaba harcayarak, divan çadırında oturabildi. Huzurunda dim-

---

¹²⁵ Sur dışında yer alan Rüstem Paşa çayırında, Bakî ile birlikte Nedim, Furî ve Kadı Ubeydi Çelebi kasideler takdim etmişlerdir.

¹²⁶ Padişah'ın ikinci veziri Pertev Paşa dışında diğer dört veziri, iki kazaskeri, baş defterdarı ve nişancısı, beraberinde idiler.

¹²⁷ Ebu's Suûd Padişah'ı Ali Paşa Camii'nde, Piyale Paşa'da Edirne kapısına kadar uğurlamışlardır.

dik duran John Sigismund, Avusturyalı düşmanların saldırılarından şikâyet etti.

Süleyman bu gençten hoşlanmıştı:

“Sevgili oğlum,” dedi. “Seni Macaristan tahtına ikad etmeyecek, silahı elden bırakmayacağız!”

Diğer bir akşam, Sokullu kılıcını kuşanmış olduğu halde geldi. Veziriazamın mutlaka bir haberi vardı. Bu haber belki önemli değildi. Fakat herhâlde Sultanı ilgilendirir nitelikteydi. Gerçekten yürüyüş halindeki ordunun sol cenahında küçük bir çatışma yaşanmış, bu münasebetsiz olay sonucunda padişahın yakınlarından birisi, eski Çasniger ağası Mehmed Bey şehit edilmişti.

Bu olay, yiğit bir Habsburg kumandanı olan Nicholas Zrinyi isminde birisi tarafından ele geçirilerek korunmakta bulunan nehir sulan ortasındaki Sziget’te olmuştu. Gerçekten olay basit bir çatışmadan ibaretti.

Süleyman haberi sessizlikle dinledi, üzerinde düşündü. Sonra, elinin bir hareketiyle kendisine Kur’an-ı Kerim okumakta olan sakallı hafızla sessiz iç oğlanına izin verdi. Bunların otağı terk etmesinden sonra Seraskerine:

“Szigete yürüyeceğiz!” dedi.

Şimdi kendisine verilen emir üzerinde sıra Sokullu’ya gelmişti. Ordunun yürüyüş yönü, sulhu ihlâl ederek genç John Sigismund’u taciz etmiş bulunan Habsburg ordusu üzerine, kuzeye dönüktü. Daha kuzeyde Karpatlar’da, Erlaud’a Avusturya ordusunu bulmak da mümkündü. Tatar atlarıyla Anadolu askerlerinin bir hayli uzağa yayılmış olduktan bir sırada aslında büyük bir güçlük arz edecek olan bu yön değiştirme için Sokullu mantıklı bir sebep göremiyordu.

“Devletlû Padişahıma da malûm olduğu üzere Sziget sularla sınırlı, muhkem bir kaleden ibaret küçük, değersiz bir mahaldir. Büyük avlar dururken Devletlû Sultanımı küçücük bir kalenin zaptın neden zahmet eder?”

Fakat ne de olsa Sziget daha yakında idi. Süleyman oraya ulaşabileceğini umuyordu. Serasker:

“Bu Zrinyi denilen hain yiğitlik ve cesaretiyle şöhretlidir,” dedi.

Malta savunmacıları de yiğitlik ve cesaretleriyle meşhurdu- lar. Malta da sularla çevrilmişti. O sırada Süleyman savaş stra- tejisine önem verecek bir ruh halinde değildi. Onu asıl ilgilen- diren konu, Sziget ile Malta arasındaki benzerlikti. Bu defa Sziget’de başarısızlık mümkün değildi.

“Yarın arabamla Sziget’in batısına geçeceğim,” dedi. “Ha- zırlıklarla meşgul ol.”

Sokullu, sanki birdenbire buz gibi çeliğe dokunmuşçasına başını kaldırdı. O anda, sular ortasında bir yığın kerpiç uğruna on binlerce askerin yolundan döndürülmemesinin gereğini belirtecek pek çok makul sebepler söyleyebilirdi. Fakat itiraz niyetiyle ağzını açar açmaz, Süleyman düşünceli bir eda ile konuşmasına fırsat vermeden:

“Sokullu Paşa,” dedi. “Oraya gitmek arzu ederiz!” Padişah arabası Sziget’e hâkim bir tepede hazırlanan Otağ-ı Hümayuna yaklaşınca, Yeniçeri Ağası araba kapısına gelerek Süley- man’dan biraz ileri eğilerek aşağıdaki savaş alanına şöyle bir bakmasını rica etti.

Arabasının yan tarafındaki yarıklardan baktığında Süley- man, arasından bir yolun kıvrıla kıvrıla ilerlediği keyif verici bir vadi gördü. Büyük su üzerinde bir köprü ile bir şehrin kır- mızı damlı kurşuni binalarına ulaşıyor, damların üzerinden çok garip görünümlü bir kalenin surları yükseliyordu. Kalenin tepesine kırmızı çuha döşenmiş, kalenin dışına gümüş gibi parlak levhalar döşenmişti. Şehir bayram havası içinde idi.

Sonra, birdenbire kaleden büyük bir gümbürtü duyuldu, alevler ardından dumanlar süzüle süzüle, tek bir topun ateş ettiği anlaşıldı.

Süleyman’ın yanında son derece şaşırان Yeniçeri ağası:

“Fesuphanallah,” dedi. “Selâm topu atarlar!”

Demek Sziget'li Nicholas Zrinyi kendisinin ve kalesinin mahvedilmesini emretmiş olan Süleyman'a karşı "resmi karşılamada" bulunmaktaydı. Süleyman Malta kalesinin de böyle çuhalarla döşenmiş, Karadağ sırtlarına da böyle madeni levhalar yerleştirilmiş olup olmadığını merak etmekten kendini alamadı.

Yirmi dört gün sonra Serasker, artık Padişahın hiç terk etmediği Otağ-ı Hümayunun yatak dairesine girdi. O gün, bütün ordunun da bildiği gibi, Süleyman'ın uğurlu günüydü. Senenin aynı gününde Süleyman Belgrat'ı teslim almış, Mohaç'da zafer kazanarak atının dizginlerini kasmış, Buda'ya girmişti. O gün de Sziget'te gerek şehir içinde gerekse kaleye karşı hücumlar çok şiddetli olmuştu. Bütün asker ve kumandanları Hıristiyanların bu kalesinin de gün batmadan önce dize geldiğini haber verebilmek ümidiyle, karanlığa kadar hücumlarına son vermemişlerdi. O gün bu zaferi yetmiş iki yaşındaki Padişahlarına bir hediye olarak sunmak arzusunda idiler.

Yatağına uzanmış olan Süleyman sorar tarzda Seraskerin yüzüne baktı.

Sokullu zaman kaybetmeden, boş avuçlarını göstererek:

"Daha henüz olmadı, Devletlû Padişahım," dedi.

Dehşet içinde geçen bir mücadele günün acı ayrıntılarının gözleri önünde olduğu bu sırada, Veziriazam herhangi bir mazeret aramıyor, herhangi bir vaatte bulunmak istemiyordu.

"Suların altına doğru bir lâğım açmamız gerekiyor."

Sonra kaşları çatık, aklından hesap yaparak ekledi:

"En azından dört beş gün ister, belki de yedi gün." Sultanın emirlerini beklerken Sokullu, korkudan değil, fakat kararının beğenilmeyeceğini, değişik emirler verileceğini tahmin etmenin gerginliği içindeydi. Süleyman:

"Sokullu Paşa," dedi. "Kaç gün gerektiğinin önemi yok."

Otağ-ı Hümayundan ayrıldığı zaman Sokulu, ömründe ilk defa olarak huzurdan ayrılırken Süleyman'ın kendisine bir emir vermemiş olduğunu fark etti.

Beşinci gece lâğım patlatılamadı. O akşam her yer sessizlik içindeydi. Bütün gün nöbet beklemekten yorulmuş olan hekimler oracığa uzanmış uyuyorlardı. Sokullu da lâmbanın yanı başına oturmuş, kuvvetli elleriyle bir mektup yazmakta idi. Lâmbanın altında, Sultan Süleyman Han upuzun, ölü yatıyordu.

Sokullu İlk başlarda pek güçlkle karşılaşılmaz diye düşündü. Zira Süleyman şenliğe gider gibi tantanalı bir sefer emretmişti. Oysa aslında Padişah'ın ölüm yolunda olduğunu sadece Sokullu ile hekimler biliyorlardı. Burada, Macaristan dağlarında, sanki padişah hâlâ hayatta imiş gibi her gün naşına hizmet ve ihtimamda devam edilebilirdi: Evet bu sırrı şimdilik başka kimsenin bilmemesi lâzımdı.

Daha sonra, lâğım patlatılıp da Nicholas Zrinyi ile Sziget'in hakkından gelindikte, Devletlû Padişah adına ihsanlar, bahşişler dağıtılırdı. Bunu takiben de Padişahın naşı, gene her tarafı kapalı araba içinde Belgrat'a nakledilirdi. Belgrat'a ulaşmak üç hafta sürer, oradan da yolda atları çatlatmak suretiyle gidip Kütahya'dan Aptal Selim'i alıp gelmek gene üç hafta isterdi. Eh artık ondan sonra sırrı açıklayabilirlerdi.

Yaptığı hesabın doğruluğundan emin olunca, Sokullu ayağa kalktı. Padişahın yatak dairesinde, gözlerini etrafında dolaştırdıktan sonra lâmbayı söndürdü.

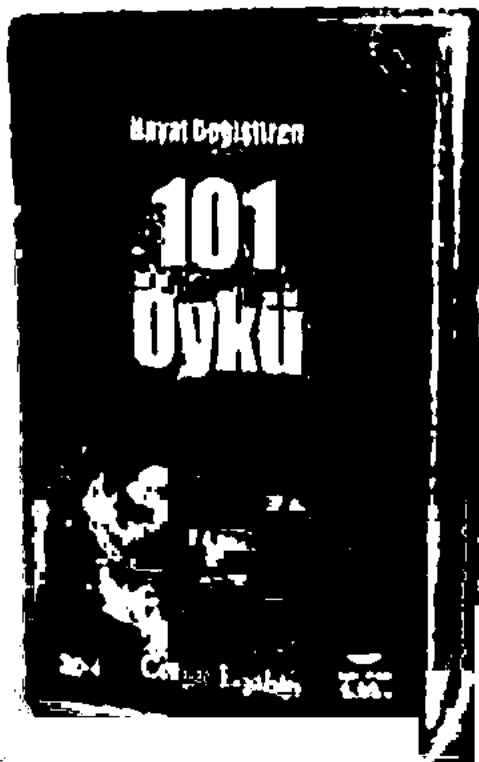
Karanlıkta bir an için, Sokullu korku duydu. Bu aziz ölünün yatağından öteye atacağı adımı artık tek başına atacaktı. Karanlıkta ve sessizlik içinde, ömrü boyunca tanıdığı efendisinin bundan böyle sorumluluğun ağır yükünü omuzlarından alamayacağını idrak etmiş bulunuyordu.

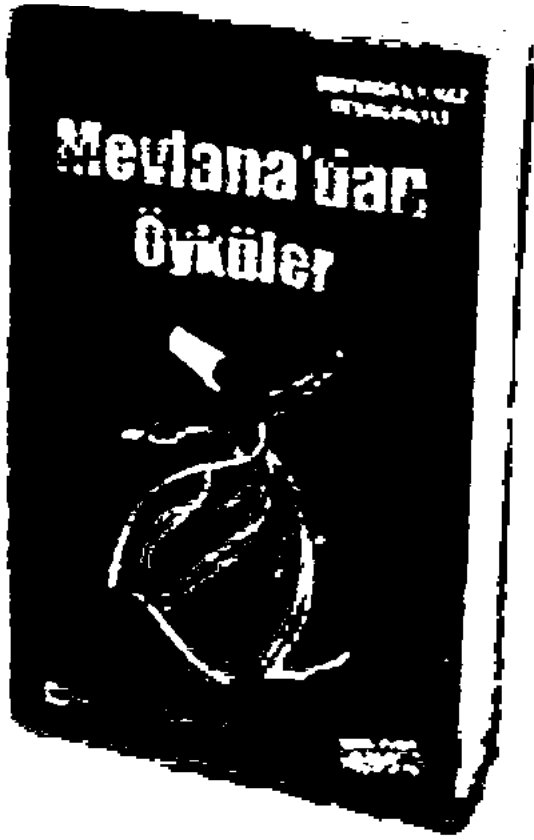
Süratle Otağın kapı perdesine yürüdü, dışarıdaki kapıcıya sessizce Sultanın uyumakta olduğunu ihtar etti. Sonra Süleyman'ın oğlu Selime bir mektup göndermek üzere bir ulak ısmarladı.

SON

Muhteşem Süleyman Kanunî

HAROLD LAMB

"Bizim kanunumuz ister ki Padişahın atının görüldüğü her yer dâima hükmümüz altında bulunsun..."
O kuvvet yıllarında Avrupalılar ondan, Muhteşem Süleyman Muazzam Türk diye bahsediyorlardı. Sarayına gelen yabancı ziyaretçilerin, kavuğunun ipek tülbindinin kıvrımları arasında parıldayan mücevherlerle gözleri kamaşıyor, İbrahim, Yedikule'yi "tıka basa" dolduran hazinelerden bahsederken, bunlar kulak kesiyorlardı. Bununla birlikte, Süleyman'ın kimseye açmadığı bir irade ile, sessizce gerçekleştirmeye çalıştığı idealin anlam ve önemini, hemen hiç birisi fark etmemişti...

 Tutku

Sipariş için
Tel: (312) 44

733664 Altın Yeni Promosyon

7,90 TL

9789752104693

ÖZEL FİYAT
7,95 TL

~~20 TL~~